

БОЛОВСРОЛ,
ШИНЖЛЭХ УХААНЫ ЯАМ

*Хүүхэд бүхэндээ "Би чадна"
гэсэн итгэл өгье.*

БОЛОВСРОЛ, ШИНЖЛЭХ УХААНЫ САЙД

ЛУВСАННЯМЫН ГАНТӨМӨР

Боловсролыг нэгдүгээрт

Боловсрол бол аливаа улс үндэстэн хөгжин цэцэглэх, эрүүл, тэгш нийгмийг бүтээх хамгийн сайн хөрөнгө оруулалт юм. Тийм учраас “Боловсролыг нэгдүгээрт” санаачилгыг гаргаж, боловсролыг нийгэм, улс төр, хөгжлийн хөтөлбөрийн төвд нь байлгахыг хүссэн. “Боловсролыг нэгдүгээрт” санаачилга нь 3 зүйлд чиглэгдэнэ:

Нэгдүгээрт, хүүхэд бүрийг сургуульд сургах. Нас, хүйс, нийгмийн гарал үүсэл, үндэс угсаа, эх хэл, амьдарч буй газраасаа үл хамааран хүүхэд бүрийн боловсрол эзэмших тэгш эрхийг бид хангаж өгөх үүрэгтэй.

Хоёрдугаарт, боловсролын чанарыг дээшлүүлэх. Зөвхөн сургуульд сурах нь хангалттай бус. Хүүхдийн амжилттай суралцах үйлд гол нөлөө үзүүлэх багшийн чанарт бид мөн анхаарах хэрэгтэй. Багш нар нийгэмд ямар үнэ цэнэтэй гэдэгт бид тэр бүр анхаарал тавьж чадахгүй байна.

Гуравдугаарт, дэлхийн иргэнийг хөгжүүлэх. Боловсрол эзэмшинэ гэдэг нь зөвхөн хөдөлмөрийн зах зээлд орох бэлтгэл гэхээс илүү амьдралын үнэт зүйл, үнэ цэнийг авчирдаг. Боловсролоор дамжуулан харилцан ойлголцол, итгэлцэл, хүндэтгэлд суралцсанаар хамтдаа амьдрахад илүү дөхөм болно.

Бан Ги Мүүн
НҮБ-ийн Ерөнхий нарийн бичгийн дарга
Нью Йорк, 2013 оны 5 сарын 9

Өөр бай

Хөгжлийн оргилд хүрэх зам бол боловсрол олох. Боловсрохын төлөө бүхнээ зориулсан хүн илүү ихийг бүтээдэг, хураадаг.

Багш хүн бусдаас өөр, онцгой сэтгэлгээтэй байх ёстой. Энэ сайхан орчлонгийн цэцэг нь болсон хүүхдэд эрдэм бэлэглэ, инээд бэлэглэ. Арга барилаа өөрчил. Цаг хугацаанаас хоцрогдох гэдэг зүйл багш хүнд байх ёсгүй гэдгийг үргэлж санаж яваарай.

Хүүхэд бүхэн өөр өөрийн ертөнцтэй. Ертөнцийн наран ганцхан байдаг ч хүүхэд бүрт өөр өөрийн наран мандаж байдгийг санаж, тэднийг дэмнэж байгаарай. Багш гагцхүү мөнх хөх тэнгэр шиг уужимхан ухаантай байх ёстой.

Таны сурагч өсч том болоод ирээдүйн Монгол Улсыг бүтээж, авч явна. Хүүхэдтэйгээ хамтарч ярьж, хүүхэдтэйгээ хамтарч ажилладаг багш л хамгийн сайн багш. Хүүхдийг ялгаварлаж болохгүй. “Аяганы алгаас адууны алаг нь дээр” гэж үг бий.

Хамгийн дотно үгээ Танд хэлэхгүй л байгаа бол, хамгийн сайхан үгийг нь Та шавь нараасаа сонсож чадахгүй л байгаа бол өөрийгөө өөрчлөх цаг болжээ. Өөр байгаарай.

Багш нарын маань оюун бодол дэлгэр, бие эрүүл байх болтугай.

Цахиагийн ЭЛБЭГДОРЖ
Монгол улсын Ерөнхийлөгч
Улаанбаатар, 2013 оны 9 сарын 1

**Боловсрол, шинжлэх ухааны
сайдын 2014-2015 оны
хичээлийн шинэ жилийн
мэндчилгээ**

ХҮҮХЭД БҮРИЙГ ХӨГЖҮҮЛЭХ БОЛОВСРОЛЫН ЧАНАРЫН ШИНЭЧЛЭЛ НЬ ХӨГЖЛИЙН БАТАЛГАА БОЛЖ ЧАДНА.

Монгол Улсын хөгжлийн түлхүүр болсон үе үеийн эрдэмтэн багш, оюутан, сурагч, боловсролын байгууллагын ажилтан та бүхэндээ 2014-2015 оны хичээлийн шинэ жил, Боловсролын асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллага байгуулагдсаны түүхт 90 жилийн ойн баярын мэндийг дэвшүүлж, Засгийн газрын нэрийн өмнөөс болон хувиасаа эрдэм оюуны ариун үйлст тань амжилт хүсч, эрүүл энх, аз жаргалын дээдийг хүсэн ерөөе.

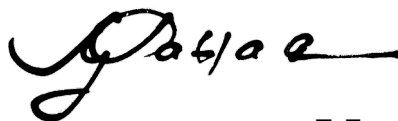
Энэ хичээлийн жилд 2014-2024 он хүртэлх боловсролын хөгжлийн зорилгоо Сургуулийн өмнөх боловсролыг хүний хөгжлийн үндэс, өөрийн онцлог, чадвар, бүтээлч үйлээрээ хөгжих, насан туршийн боловсролын суурь үе, Бага боловсролыг эх хэлний суурь чадамжийг эзэмших боломжийг бүрдүүлэн бүтээлч, сурах арга барилтай монгол хүүхэд төлөвших үе, Суурь боловсролыг амьдрах ухаан, шинжлэх ухааны суурь мэдлэг, чадвар, бие даан бүтээлчээр суралцах чадамж эзэмших үе, Бүрэн дунд боловсролыг сонголттой, уян хатан хөтөлбөрөөр мэдээлэл боловсруулах, шийдвэр гаргах чадвар бүхий ирээдүйд эзэмших мэргэжлийн суурь баримжаа олгох үе, Мэргэжлийн болон дээд боловсрол нь хөдөлмөрийн даяарчлагдсан зах зээлд амжилттай өрсөлдөх, бие даан ажлын байр бий болгох, улс үндэстний болон орон нутагт тулгамдаж буй асуудлыг шийдвэрлэхэд хувь нэмрээ оруулах чадамж эзэмших үе хэмээн тодорхойлж, хэрэгжүүлэх бодит ажил, үйлсээ амжилттай эхлүүлээд байна.

Манай өвөг дээдэс үр хүүхдээ хайрлан, өсгөж ирсэн арга ухаан нь ажиглах, тунгаан бодох, эргэцүүлэн дүгнэх зэрэг танин мэдэхүйн сэтгэлгээний аргыг ашиглан хүүхдээ хүн болгох эрхэм уламжлалыг бодит үйлээрээ үлгэрлэн, амьдралд тохиолдох аливаа асуудлыг зөв шийдэж, тэр хэрээрээ нэр хүндтэй, хэлсэн үгийг нь сонсож үлгэр дууриалал авсаар ирсэн.

Иймээс боловсролын чанарын шинэчлэлийг эх хэл, үндэсний соёл, ёс уламжлалаа эрхэмлэдэг, сурах арга барилтай, авьяас чадвараа нээн хөгжүүлдэг, өөртөө итгэлтэй, бүтээлч сэтгэлгээтэй, хамтран ажиллаж амьдрах чадвартай, иргэн болж төлөвших боломж бүрдүүлэх зорилготойгоор боловсролын түвшин бүрд, үе шаттайгаар зохион байгуулж байна. Энэ эрхэм үйлст хоёргүй сэтгэлээр зүтгэж байгаа эрдэмтэн багш судлаачид болон нийт салбарын хамт олондоо талархал илэрхийлж, 2014-2015 оны хичээлийн жилдээ эвсэг, ажилсаг, тусархаг байж хүүхэд бүрээ хөгжүүлсэн амжилтаар дүүрэн байна гэдэгт итгэлтэй байна. ХҮҮХЭД БҮРИЙГ ХӨГЖҮҮЛЭХ боловсролын чанарын шинэчлэл нь хөгжлийн баталгаа болж чадна.

Хүүхэд байхдаа өөрөө оролцож, бүтээж, сонирхон судалж, хийхэд суралцсан арга барил эзэмшсэн сурагч ирээдүйд хариуцлагатай, зөв шийдвэр гаргадаг эх орныхоо хөгжилд хувь нэмэр оруулах чадварлаг иргэн болж төлөвших нь гарцаагүй учир ХҮҮХЭД БҮРИЙГ ХӨГЖҮҮЛЭХ боловсролын чанарын шинэчлэлд хамтран ажиллахыг төрийн болон төрийн бус байгууллага, нийт эцэг эх, иргэд, олон нийт та бүхнээс чин сэтгэлээсээ хүсч байна.

ЭРДЭМ УХААН ДЭЛГЭРЭХ БОЛТУГАЙ

Л.Гантөмөр

Боловсрол, шинжлэх ухааны сайд

БОЛОВСРОЛЫН ЧАНАРЫН ШИНЭЧЛЭЛИЙН ҮЗЭЛ САНАА

“Хүн болох багаасаа, хүлэг болох унаганаасаа” буюу хүүхэд бүрт хичээл зааж сургах гэдэг ойлголтоос хүүхэд бүрийг өөрийн гэсэн сонирхолтой, хичээл хийх чадвартай, ном унших хүсэлтэй, амьдралын төлөө зүтгэдэг чармайлттай болгоход нь тусалдаг систем, эцэг эхчүүд, сургууль, багш нартай хамтран ажиллах үүрэг оролцоог хөгжүүлэхийг зорьж байна.

БОЛОВСРОЛЫН ЧАНАРЫН ШИНЭЧЛЭЛИЙН ТОГТОЛЦОО

Хүний төлөө тэднийг дэмжин хөгжүүлэх агуулгаар хүмүүнлэг үйлчилгээ үзүүлэхэд чиглэсэн насан туршийн тасралтгүй хөгжлийг хангахад чиглэгдэнэ. Зөв монгол хүн төлөвших үйл явцыг зөвхөн сургуулиар бус бие хүний төлөвшил, гэр бүлийн төлөвшил, нийгмийн төлөвшлийн харилцан хамаарлын өргөн хүрээнд авч үзнэ. Иймээс сургууль нь нийгэм, олон нийтийн оролцоонд тулгуурласан, гэр бүл, нийгмийн хөгжилд үүрэг гүйцэтгэдэг хүний хөгжлийн төв болж хөгжих учиртай юм.

БОЛОВСРОЛЫН ЧАНАРЫН ШИНЭЧЛЭЛИЙН ХҮЧИН ЗҮЙЛ

Дотоод хүчин зүйл
Боловсролын эрхэм зорилго, менежмент, хүний нөөц, чанарын хөгжлийн чиг хандлагад нийцсэн сургалтын хөтөлбөр, хүртээмжтэй, аюулгүй, хүмүүнлэг боловсролын орчин, нийгмийн идэвхтэй иргэн болох суралцагчийг хөгжил байна.

Гадаад хүчин зүйл
Хууль эрх зүй, бодлогын шинэчлэл, иргэнд суурилсан хяналтын тогтолцоо, боловсролын үйлчилгээг дэмжин урамшуулах санхүүгийн бүтэц, эх үүсвэрийг бий болгон үндэсний болон олон улсын дэвшилтэт соёл, үндэсний уламжлалд суурилан хэрэгжих болно.

БОЛОВСРОЛ, ШИНЖЛЭХ УХААНЫ ЧАНАРЫН ШИНЭЧЛЭЛИЙН БОДЛОГО

Иргэний ардчилсан нийгмийн үнэт зүйлсийг эрхэмлэсэн, эх оронч, бүтээлч, өрсөлдөх өндөр чадвар бүхий боловсролтой Зөв монгол хүнийг төлөвшүүлэх олон талт нөхцөл, боломжийг бүрдүүлэн, эрдэм шинжилгээ ажлын чанарыг сайжруулан, судалгаа-инновацийн үйл ажиллагааг эрчимжүүлж, нийгэм, эдийн засгийн хөгжилд хувь нэмэр оруулан хөгжүүлэхэд оршино.

БОЛОВСРОЛЫН БОДЛОГО

“Зан чанар хандлагыг төлөвшүүлэх, мэдлэг эзэмших, чадвараа хөгжүүлэх” гэсэн гурван үндсэн суурийн тэнцвэрийг хадгалж, төлөвшсөн хувь хүн, өрсөлдөх чадвартай хүний нөөц, аз жаргалтай гэр бүлийг дэмжих үүрэгтэй.

ШИНЖЛЭХ УХААНЫ БОДЛОГО

Зах зээлийн эрэлт хэрэгцээний чанарын хувьсалд суурилсан удирдлага, санхүүжилтийн үр ашигтай тогтолцоог төлөвшүүлэн, “Боловсрол-Шинжлэх ухаан”-ы цогц хамтын ажиллагааг дэмжихэд чиглэгдэнэ.

Бага боловсролыг эх хэлний
суурь чадамжийг эзэмших
боломжийг бүрдүүлэн,
бүтээлч, сурах арга барилтай
Монгол хүүхэд хөгжүүлэх үе
хэмээн хөгжүүлнэ

БҮЛЭГ 1

БАГА БОЛОВСРОЛЫН СУРГАЛТЫН ЦӨМ ХӨТӨЛБӨР

“ Хүн зөвхөн өөрийн хүч, идэвх чармайлтаар л амьдрах орчноо эзэмдэх бөгөөд боловсрол бол өөртөө эзэн байх чадвар бүхий хувь хүн болж төлөвших үйл явц юм. ”

Вильгельм фон Гумбольдт

**БОЛОВСРОЛ, ШИНЖЛЭХ УХААНЫ САЙДЫН
АЛБАН ДААЛГАВАР**

2014 оны 08 сарын 04 өдөр

Дугаар 01

Улаанбаатар

**Бага боловсролын сургалтын
цөм хөтөлбөрийг үндэсний түвшинд
хэрэгжүүлэх тухай**

2014-2015 оны хичээлийн жилээс бага боловсролын сургалтын цөм хөтөлбөрийг үндэсний түвшинд хэрэгжүүлэхтэй холбогдуулан аймаг, нийслэлийн боловсролын газар, ерөнхий боловсролын сургуулийн холбогдох албан тушаалтанд дор дурдсан чиглэлээр үйл ажиллагаа зохион байгуулж ажиллахыг даалган, албан даалгавар хүргүүлж байна.

АЙМАГ, НИЙСЛЭЛИЙН БОЛОВСРОЛЫН ГАЗРЫН ДАРГА НАРТ ҮҮРЭГ БОЛГОХ НЬ:

1. Бага боловсролын сургалтын цөм хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэхтэй холбогдуулан баталсан эрх бүхий байгууллагын шийдвэрийг орон нутагт хэрэгжүүлэхэд манлайлан ажиллах, ерөнхий боловсролын сургуулийн захирал, багш нарт арга зүйн дэмжлэг үзүүлэх;
2. Ерөнхий боловсролын сургууль бүр өөрийн онцлог давуу тал дээр суурилан хөгжихийг дэмжин чиглүүлэх;
3. Хүүхэд бүрийн ахиц амжилт, хөгжлийн төлөө сургууль, багш нартай хамтран, хянан шалгах бус судалгаанд суурилсан мэргэжлийн удирдлагаар ханган, зөвлөн тусалж ажиллах;
4. Багш, ажилтны хүүхэд бүрийг хөгжүүлэх үндсэн үйл ажиллагааг тасралтгүй дэмжиж, ажлын үр дүнг цаасаар бус, хүүхэд бүр дээр гарсан ахиц амжилт, үр дүнгээр үнэлэх;
5. Багш, ажилтан, ажиллагсдын сайн туршлага, бүтээлч санаачилгыг түгээн дэлгэрүүлэх, багшийн мэргэжил дээшлүүлэх ажлыг үр дүнтэй зохион байгуулж, 7 хоногт 2-оос доошгүй сургууль дээр очиж сургалт үйл ажиллагаанд оролцож, хамтран ажиллах;
6. Орон нутгийн төрийн болон төрийн бус, аж ахуйн нэгж, байгууллага, иргэд, эцэг эхийн 3-5 хүний төлөөллийг сургууль бүр дээр сард нэг удаа урьж, багш, сурагчдын ахиц амжилтыг тайлагнах, хамтран ажиллах, харилцаа холбоог бэхжүүлэх ажлыг үр дүнтэй тогтмол зохион байгуулах;

7. Хүүхэд бүрийн хөгжих орчинг бүрдүүлж, сургалтын хэрэглэгдэхүүн, лаборатори болон бусад тоног төхөөрөмжөөр хангах хөрөнгө оруулалт, санхүүжилтийн санг орон нутгийн түвшинд бүрдүүлж хуулийн хүрээнд зохион байгуулж санаачилгатай ажиллах;
8. Бага боловсролын сургалтын цөм хөтөлбөрийн хэрэгжилтийн ажлын мэдээ, тайланг улиралд нэг удаа яаманд ирүүлж байх.

АЙМАГ, НИЙСЛЭЛИЙН БОЛОВСРОЛЫН ГАЗРЫН БАГА БОЛОВСРОЛ ХАРИУЦСАН МЭРГЭЖИЛТЭН НАРТ ҮҮРЭГ БОЛГОХ НЬ:

1. Бага боловсролын цөм хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэх ажлыг үндэсний түвшний ажлын хэсэгтэй хамтран аймаг, орон нутагтаа хариуцлагатай зохион байгуулах;
2. Хүүхэд бүрийн ахиц амжилт, хөгжлийн үр дүнг судлан, 7 хоногт 3-аас доошгүй хичээл, үйл ажиллагаанд оролцон ажиглалт хийх, хамтран заах, хэлэлцүүлэг хийх, мэргэжлийн зөвлөгөө өгөх замаар багшийн арга зүйг тасралтгүй сайжруулах;
3. Сургууль, багш хоорондын багаар ажиллах үйл ажиллагааг дэмжин, харилцан суралцах, туршлагаа солилцох, түгээн дэлгэрүүлэх зөвлөгөөн, уулзалтыг сард 1-ээс доошгүй удаа зохион байгуулах;
4. Хүүхэд бүрийг хөгжүүлэх сургууль, багшийн үндсэн үйл ажиллагааг тасралтгүй дэмжиж, ажлын үр дүнг цаасаар бус, хүүхэд бүр дээр гарсан ахиц амжилт, үр дүнгээр үнэлж зөвлөн туслах;
5. Сургууль бүрийн зорилгыг хэрэгжүүлэх ажлын хүрээнд эцэг эх, орон нутгийн иргэд, байгууллагуудтай үр дүнтэй харилцаа тогтоон, хамтран ажиллахыг дэмжиж, санаачилгатай зохион байгуулах.

ЕРӨНХИЙ БОЛОВСРОЛЫН СУРГУУЛИЙН ЗАХИРАЛ НАРТ ҮҮРЭГ БОЛГОХ НЬ :

1. Сургуулийн зорилгыг багш, сурагч, эцэг эхийн оролцоо, орон нутгийн болон сургуулийн хөгжлийн төлөвлөлт, хэрэгцээнд тулгуурлан бодитой, хэрэгжихүйц байдлаар тодорхойлж, манлайлан удирдах;
2. Хүүхэд бүрийн хөгжлийн үр дүн, ахиц амжилттай өөрийн биеэр танилцаж, 7 хоногт 3-аас доошгүй хичээл, үйл ажиллагаанд оролцож, зөвлөн туслах;
3. Багш, ажилтны хүүхэд бүрийг хөгжүүлэх үндсэн үйл ажиллагааг тасралтгүй дэмжиж, ажлын үр дүнг цаасаар бус, хүүхэд бүр дээр гарсан ахиц амжилт, үр дүнгээр үнэлэх;
4. Багш, ажилтан, ажиллагсдын сайн туршлага, бүтээлч санаачилгыг түгээн дэлгэрүүлэх ажлыг үр дүнтэй зохион байгуулж хамт олноо эвсэг, ажилсаг, тусархаг баг болж хамтран ажиллахад манлайлах;

5. Орон нутгийн төрийн болон төрийн бус, аж ахуйн нэгж, байгууллага, иргэдийн 3-5 хүний төлөөллийг сард нэг удаа урьж, багш, сурагчдын ахиц амжилтыг тайлагнах, хамтран ажиллах, харилцаа холбоог бэхжүүлэх ажлыг үр дүнтэй тогтмол зохион байгуулах;
6. Хүүхэд бүрийн хөгжих орчинг бүрдүүлж, сургалтын хэрэглэгдэхүүн, лаборатори болон бусад тоног төхөөрөмжөөр хангах хөрөнгө оруулалт, санхүүжилтийн санг бүрдүүлж, хуулийн хүрээнд зохион байгуулж санаачилгатай ажиллах;
7. Эцэг эхэд сургуулийн үйл ажиллагаа, хүүхэд бүрийн ахиц амжилт, хөгжлийн мэдээллийг тогтмол улиралд 1-ээс доошгүй удаа эцэг эхийн уулзалт, тайлангаар хүргэж, тэднийг сургалт, үйл ажиллагааны чанарт хувь нэмрээ оруулан, хамтран ажиллах боломжийг бүрдүүлэх.

ЕРӨНХИЙ БОЛОВСРОЛЫН СУРГУУЛИЙН СУРГАЛТЫН МЕНЕЖЕР НАРТ ҮҮРЭГ БОЛГОХ НЬ:

1. Багш бүрээ судлан, ахиц амжилтыг нь урамшуулан, давуу тал болон багшийн хамгийн сайн ур чадварт тулгуурлан хөгжүүлэх;
2. Хүүхэд бүрийн ахиц амжилт, хөгжлийн үр дүнг судлан, өдөр бүр 2-оос доошгүй хичээлд суун ажиглалт хийх, хамтран заах, хэлэлцүүлэг хийх, мэргэжлийн зөвлөгөө өгөх замаар багшийн арга зүйг тасралтгүй сайжруулах;
3. Багш нарын багаар ажиллах үйл ажиллагааг дэмжин, харилцан суралцах, туршлагаа солилцох, түгээн дэлгэрүүлэх зөвлөгөөн, уулзалтыг 7 хоногт 1-ээс доошгүй удаа зохион байгуулах;
4. Хүүхэд бүрийг хөгжүүлэх багшийн үндсэн үйл ажиллагааг тасралтгүй дэмжиж, ажлын үр дүнг цаасаар бус, хүүхэд бүр дээр гарсан ахиц амжилт, үр дүнгээр үнэлэх;
5. Сургуулийн зорилгыг хэрэгжүүлэх хүрээнд эцэг эх, орон нутгийн иргэд, байгууллагуудтай үр дүнтэй харилцаа тогтоон, хамтран ажиллахыг дэмжиж, санаачилгатай зохион байгуулах.

ЕРӨНХИЙ БОЛОВСРОЛЫН СУРГУУЛИЙН БАГШ НАРТ ҮҮРЭГ БОЛГОХ НЬ:

1. Хүүхэд бүрээ судлан ахиц амжилтыг нь урамшуулан, өөртөө итгэлтэй, эрүүл чийрэг, зөв дадал хэвшил, зан чанартай, суралцах хүсэл эрмэлзэлтэй болж хөгжин төлөвшихөд тасралтгүй туслан дэмжих;
2. Хүүхэд бүрийн ахиц амжилтын зорилго, төлөвлөлтийг сурагч, эцэг эхтэйгээ хамтран төлөвлөж, явц, үр дүнг нь тогтмол тайлагнах;
3. Хүүхэд бүрийн хөгжих сэтгэл зүйн болон үйлийн орчинг бүрдүүлж, хичээл, үйл ажиллагааг өдөр бүр сурагчдын сурч мэдэх, хүсэл сонирхлыг төрүүлэхүйц байдлаар бэлтгэн хэрэгжүүлэх;

4. Сайн туршлагаа хуваалцах харилцан суралцах, зэргээр багаар үр дүнтэй хамтран ажиллаж, мэргэжлийн мэдлэг, ур чадвар, арга зүйгээ тасралтгүй хөгжүүлэх;
5. Сургалт дэмжсэн үйл ажиллагаанд эцэг эх, орон нутгийн иргэд, байгууллагуудыг урьж оролцуулах, үр дүнтэй харилцаа холбоо тогтоох ажлыг зохион байгуулах;
6. Багш бүр Монгол улсын ирээдүй, боловсролын хөгжлийн түүчээ, тулгуур багана, эд эс гэдгээ ухаарч, өөртөө итгэлтэй, шавь нараа хайрлан урам зоригтойгоор ажиллах.

МОНГОЛ УЛСЫН
БОЛОВСРОЛ, ШИНЖЛЭХ УХААНЫ
САЙДЫН ТУШААЛ

2014 оны 06 сарын 03 өдөр

Дугаар А/240

Улаанбаатар хот

Сургалтын төлөвлөгөө,
цөм хөтөлбөр, багийн бүрэлдэхүүн
батлах тухай

Монгол Улсын Засгийн газрын тухай хуулийн 24 дүгээр зүйлийн 24.2 дахь хэсэг, Бага, дунд боловсролын тухай хуулийн 7 дугаар зүйлийн 7.3 дахь хэсэг, Монгол Улсын Засгийн газрын 2012 оны 120 дугаар тогтоолын хавсралтаар баталсан Засгийн газрын 2012-2016 оны үйл ажиллагааны хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэх арга хэмжээний төлөвлөгөөний "Эрдэм боловсролтой Монгол хүн" бүлгийн 187, Боловсрол, соёл, шинжлэх ухааны сайдын 2002 оны 202 дугаар тушаалаар батлагдсан "Бага, дунд боловсролын киррикулим болон стандартыг шинэчлэн хөгжүүлэх үзэл баримтлал", Боловсрол, шинжлэх ухааны сайдын "Бага, дунд боловсролын шинэчлэлийн зураглал, багийн бүрэлдэхүүн батлах тухай" 2013 оны А/155 дугаар тушаалыг тус тус үндэслэн ТУШААХ нь:

1. Ерөнхий боловсролын сургуулийн бага ангийн сургалтын төлөвлөгөөг нэгдүгээр, бага боловсролын сургалтын цөм хөтөлбөрийг хоёрдугаар хавсралт ёсоор баталсугай.

2. Сургалтын төлөвлөгөө, цөм хөтөлбөрийг нийт ерөнхий боловсролын сургуульд хэрэгжүүлэх ажлыг арга зүйн удирдлагаар хангах ажлын хэсгийн бүрэлдэхүүнийг гуравдугаар хавсралт ёсоор баталсугай.

3. Сургалтын төлөвлөгөө, цөм хөтөлбөрийг 2014-2015 оны хичээлийн жилээс эхлэн хэрэгжүүлсүгэй.

4. Боловсрол, шинжлэх ухааны сайдын "Хичээлийн жилийн бүтэц батлах тухай" 2013 оны А/445 дугаар тушаалын нэгдүгээр хавсралтын "Улаанбаатар хотын ерөнхий боловсролын сургуулийн 2013-2014 оны хичээлийн жилийн бүтэц", хоёрдугаар хавсралтын "Аймаг, сум, тосгон, багийн ерөнхий боловсролын сургуулийн 2013-2014 оны хичээлийн жилийн бүтэц" гэсэн гарчиг дахь "2013-2014" гэснийг "2014-2015, 2015-2016" гэж тус тус өөрчилсүгэй.

5. Сургалтын төлөвлөгөө, цөм хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэх талаар зөвлөмж боловсруулж батлан мөрдүүлэх арга хэмжээ авахыг Боловсролын хүрээлэн (Э.Энхпүрэв)-д даалгасугай.

910071

6. Сургалтын төлөвлөгөө, цөм хөтөлбөр, зөвлөмжийг хэвлэж, түгээх ажлыг зохион байгуулахыг Стратегийн бодлого, төлөвлөлтийн газар (Б.Насанбаяр)-т, сургалтын төлөвлөгөө, цөм хөтөлбөрийн хэрэгжилтэд хяналт тавьж ажиллахыг Хяналт-шинжилгээ, үнэлгээ, дотоод аудитын газар (Л.Лувсанжамц)-т, сургалтын төлөвлөгөө, цөм хөтөлбөрийг бэлтгэл ханган чанартай хэрэгжүүлэхийг аймаг, нийслэл, дүүргийн боловсролын газар, хэлтсийн дарга нарт тус тус даалгасугай.

7. Сургалтын төлөвлөгөө, цөм хөтөлбөр, зөвлөмжийг хэвлэн түгээхэд шаардагдах зардлыг батлуулж, Боловсролын төвлөрсөн арга хэмжээний зардлаас санхүүжүүлэхийг Санхүү, хөрөнгө оруулалтын хэлтэс (Ц.Баярхүү)-т зөвшөөрсүгэй.

8. Энэхүү тушаал батлагдсантай холбогдуулан Боловсрол, шинжлэх ухааны сайдын "Сургалтын төлөвлөгөө, хичээлийн жилийн бүтцийг шинэчлэн батлах тухай" 2013 оны А/311 дүгээр тушаалын хоёрдугаар хавсралтаар батлагдсан ерөнхий боловсролын 12 жилийн сургуулийн I-XII ангийн сургалтын төлөвлөгөөний I-V ангитай хамаарах хэсэг, долоодугаар хавсралтаар батлагдсан лаборатори сургуулийн сургалтын төлөвлөгөөний I-V ангитай хамаарах хэсэг, Боловсрол, соёл, шинжлэх ухааны сайдын "Сургалтын төлөвлөгөө, хөтөлбөр батлах тухай" 2008 оны 424 дүгээр тушаал, Боловсрол, соёл, шинжлэх ухааны сайдын "Сургалтын хөтөлбөр батлах тухай" 2009 оны 205 дугаар тушаал, Боловсрол, соёл, шинжлэх ухааны сайдын "Сургалтын төлөвлөгөө, хөтөлбөр батлах тухай" 2010 оны 201 дүгээр тушаалын дөрөв, тав, зургаа, долоо, найм, есдүгээр хавсралт, Боловсрол, соёл, шинжлэх ухааны сайдын "Сургалтын хөтөлбөр батлах тухай" 2010 оны 462 дугаар тушаалын нэг, хоёр, гурав, дөрөв, тав, зургаа, долоо, найм, есдүгээр хавсралт, Боловсрол, соёл, шинжлэх ухааны сайдын "Сургалтын хөтөлбөр батлах тухай" 2011 оны 470 дугаар тушаалын нэг, хоёр, гурав, дөрөв, тав, зургаа, долоо, найм, есдүгээр хавсралт, Боловсрол, соёл, шинжлэх ухааны сайдын "Агуулгын хүрээ батлах тухай" 2011 оны 281 дүгээр тушаал, Боловсрол, соёл, шинжлэх ухааны сайдын "Хөтөлбөр батлах тухай" 2012 оны А/208 дугаар тушаалын тавин тавдугаар хавсралтаар батлагдсан ерөнхий боловсролын 12 жилийн сургуулийн иргэний боловсрол хичээлийн агуулгын хүрээний IV-V ангитай хамаарах хэсгийг тус тус хүчингүй болсонд тооцсугай.

Л.ГАНТӨМӨР

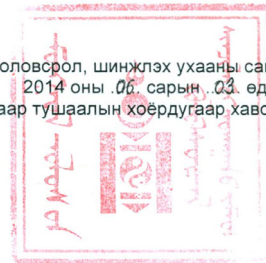
Боловсрол, шинжлэх ухааны сайдын
2014 оны 06 сарын 03 өдрийн
А/240 дугаар тушаалын нэгдүгээр хавсралт

Бага боловсролын сургалтын төлөвлөгөө

Хичээл		I анги	II анги	III анги	IV анги	V анги	Нийт цаг
Судлагдахуун	Бэлтгэл хөтөлбөр	60					60
	Монгол хэл	203	224	231	231	231	1120
	Математик	116	160	165	165	165	771
	Хүн ба орчин	87	96	99			282
	Хүн ба нийгэм				33	66	99
	Хүн ба байгаль				66	66	132
	Урлаг	Дүрслэх урлаг технологи	58	64	66	66	320
		Хөгжим	58	64	66	33	287
	Биеийн тамир	58	64	66	66	66	320
	Англи хэл					99	99
	Судлагдахууны нийт цаг	640	672	693	693	792	3490
Сургалтыг дэмжих үйл ажиллагаа	Иргэний боловсрол (ёс суртахуун)	29	32	33	33	33	160
	Хичээлээс гадуурх үйл ажиллагаа	58	32	33	33	33	189
	Амьдрах чадварт суралцах үйл ажиллагаа				33	33	66
	Үйл ажиллагааны нийт цаг	87	64	66	99	99	415
	Жилийн нийт цаг	727	736	759	792	891	3905
Долоо хоногийн дундаж нийт ачаалал		22.7	23.0	23.0	24.0	27.0	
Өдрийн ачаалал		4.5	4.6	4.6	4.8	5.4	

Тайлбар:

1. Хичээлийн жилд I, II анги 32 долоо хоног, III-V анги 33 долоо хоног хичээллэнэ. Ээлжит хичээлийн үргэлжлэх хугацаа I-II ангид 35 минут, III-V ангид 40 минут байна.
2. Нэгдүгээр ангийн "Бэлтгэл" хөтөлбөр нь суралцагчдыг сургуулийн амьдрал, сурах үйл ажиллагаанд бэлтгэхэд чиглэсэн нэгдмэл агуулгатай үйл ажиллагаа бөгөөд хичээлийн жилийн эхэнд хэрэгжүүлнэ.
3. Орон нутаг, сургуулийн онцлог болон багшлах хүний нөөц зэрэг хүчин зүйлст үндэслэн суралцагчийн хөгжлийн дэмжихүйцээр тухайн анги, боловсролын түвшинд уян хатан байхаар сургалтын төлөвлөгөөг хэрэгжүүлнэ.
4. Сургалтыг дэмжих үйл ажиллагааны цагийг хичээлийн цагт тооцно. Иргэний боловсрол, амьдрах чадварт суралцах үйл ажиллагаа, хичээлээс гадуурх үйл ажиллагааг зөвлөмжийн дагуу хэрэгжүүлнэ.
5. Иргэний боловсрол нь сурагчдыг үндэсний дэвшилт ёс заншил, соёлын үнэт зүйлсийг дээдлэн хайрладаг, хамтач энэрэнгүй, үнэнч шударга, эх оронч, ёс суртахуунлаг иргэнийг төлөвшүүлэхэд чиглэнэ.
6. Амьдрах чадварт суралцах үйл ажиллагаа, хичээлээс гадуурх үйл ажиллагаа нь суралцагчийн танхимд эзэмшсэн мэдлэг, чадварыг бататгах, баяжуулах, тэдний авьяас, сонирхлыг гүнзгийрүүлэн хөгжүүлэхэд чиглэнэ.

БАГА БОЛОВСРОЛЫН СУРГАЛТЫН ЦӨМ ХӨТӨЛБӨР

НЭГ. НИЙТЛЭГ ҮНДЭСЛЭЛ

Монгол Улсын Боловсролын тухай хуульд “Монгол Улсын боловсролын зорилго нь иргэнийг оюун ухаан, ёс суртахуун, бие бялдрын зохих чадавхитай, хүмүүнлэг ёсыг дээдлэн сахидаг, бие даан сурах, ажиллах, амьдрах чадвартай болгон төлөвшүүлэхэд оршино”¹ гэж, Бага, дунд боловсролын тухай хуульд “Бага, дунд боловсролын зорилго нь суралцагчдад ерөнхий боловсрол эзэмшүүлэх, эх оронч үзэл төлөвшүүлэх, хүмүүнлэг ёсонд суралцах, авьяас чадвараа хөгжүүлэх, амьдрал, хөдөлмөрт болон тасралтгүй суралцахад өөрийгөө бэлтгэхэд нь туслахад оршино”² гэж тус тус заасан.

Улсын Их Хурлаас баталсан Монгол Улсын Засгийн газрын 2012-2016 онд хэрэгжүүлэх үйл ажиллагааны хөтөлбөрт “Эх оронч сэтгэлгээтэй, амьдрах ухаанд суралцсан иргэн төлөвшүүлэхэд чиглэсэн “Зөв Монгол хүүхэд” хөтөлбөр боловсруулж хэрэгжүүлнэ”, “Ерөнхий боловсролын сургалтад хүүхэд бүрийг хөгжүүлэх бодлого баримтлан боловсролын стандарт, үндэсний сургалтын хөтөлбөр шинэчлэн боловсруулна” гэсэн зорилтын хүрээнд Бага, дунд боловсролын чанарын шинэчлэл хийгдэж байна. Бага, дунд боловсролын чанарын шинэчлэлийн бодлого нь “Иргэний ардчилсан нийгмийн үнэт зүйлсийг эрхэмлэсэн, эх оронч, бүтээлч, өрсөлдөх өндөр чадвар бүхий боловсролтой Монгол хүнийг төлөвшүүлэх”³-д чиглэж байна.

Хүүхэд бүрийн хөгжлийг дэмжих хандлага, үзэл баримтлал болон Монгол Улсын боловсролын хууль тогтоомж, боловсролын бодлогын шинэлэг үзэл санааг тусган шинэчлэх хэрэгцээ, шаардлагыг үндэслэн бага боловсролын сургалтын цөм хөтөлбөр /цаашид “цөм хөтөлбөр” гэх/-ийг шинэчлэн боловсруулсан.

ХОЁР. ЦӨМ ХӨТӨЛБӨРИЙГ БОЛОВСРУУЛАХАД БАРИМТАЛСАН ЗАРЧИМ:

2.1. Нийтлэг зарчим:

- 2.1.1. Хүүхэд бүрийн авьяас, сонирхол, чадвар, хувийн онцлог шинжийг нээх, дэмжих, хөгжүүлэх үндэс болох;
- 2.1.2. Агуулга нь өргөсөх ба гүнзгийрэх залгамж холбоотой, тасралтгүй, сурлагын ахиц дэвшлийг хангахуйц байх;
- 2.1.3. Тухайн насны суралцагчдын нас, сэтгэхүй, хөгжлийн онцлогт нийцсэн байх;
- 2.1.4. Суралцагчдад сурах арга барил, чадвар эзэмшүүлэхэд чиглэсэн байх;
- 2.1.5. Шинжлэх ухааны онолын мэдлэгийг амьдралд хэрэглэх чадвар эзэмшүүлэхэд чиглэсэн байх;
- 2.1.6. Хүүхэд бүртэй ажиллах арга зүйд суурилан сургалтыг уян хатан төлөвлөх, зохион байгуулах нөхцлийг бүрдүүлсэн байх;
- 2.1.7. Эцэг эх олон нийтийн оролцоог хангасан, бие даасан, нээлттэй сургуулийн менежмент, бодлогыг дэмжсэн байх.

2.2. Хичээл /судлагдахуун/ бүрийн агуулгыг сонгоход баримталсан зарчим:

- 2.2.1. Математик, хүн ба орчин, хүн ба байгаль, англи хэлний агуулгыг сонгохдоо олон улсын ерөнхий боловсролын хөтөлбөртэй нийцүүлэн боловсруулсан I-V ангийн математик, англи хэл, байгалийн шинжлэлийн хөтөлбөртэй уялдсан байх;

¹ Монгол улсын боловсролын тухай хууль,

² Бага дунд боловсролын тухай хууль,

³ Боловсрол, шинжлэх ухааны салбарын чанарын шинэчлэлийн хөтөлбөр, Эрдэм боловсролтой монгол хүн.

- 2.2.2. Монгол хэл, хүн ба нийгмийн агуулга нь нийгмийн харилцааны бүхий л орчинд эх хэлээрээ чөлөөтэй харилцах, оршин буй нийгмээ танин мэдэх, үндэснийхээ түүх, соёлоор бахархах төлөвшилтэй болоход чиглэсэн байх;
- 2.2.3. Урлаг /хөгжим, дүрслэх урлаг, технологи/, биеийн тамирын агуулга нь суралцагч гоо сайхныг мэдрэх, түүнийгээ бүтээлчээр илэрхийлэх аргад суралцахад чиглэсэн байх.

ГУРАВ. ЦӨМ ХӨТӨЛБӨРИЙН ЗОРИЛГО, ЗОРИЛТ, ҮЙЛ АЖИЛЛАГАА

3.1. Цөм хөтөлбөрийн зорилго :

- 3.1.1. Хүүхэд бүрийг эх хэл, үндэсний соёл, ёс уламжлалаа эрхэмлэдэг, сурах арга барилтай, авьяас чадвараа нээн хөгжүүлдэг, өөртөө итгэлтэй, бүтээлч сэтгэлгээтэй, эрүүл аж төрөх зөв дадал хэвшилтэй, насан туршдаа суралцах, хамтран ажиллаж амьдрах чадвартай, иргэн болж төлөвшихөд чиглэсэн сургалт, үйл ажиллагааг зохион байгуулна.

3.2. Цөм хөтөлбөрийг хэрэгжүүлснээр дараах зорилтыг хангана. Үүнд:

- 3.2.1. Эх хэл, үндэсний соёл, ёс заншил, уламжлалыг мэдэж хүндэтгэх, эх орноороо бахархах, хүрээлэн буй орчноо таних, хайрлан хамгаалах, хүн төрөлхтний хэл, соёлоос суралцах;
- 3.2.2. Суралцах үйл ажиллагаагаа зохион байгуулах, мэдээлэлтэй ажиллах, оюуны үйл, үйлдлийг гүйцэтгэх арга барил эзэмшиж, сурах хүсэл эрмэлзэлтэй болох;
- 3.2.3. Авьяас, сонирхол, ур чадвараа нээн илрүүлэх, хөгжүүлэх хүсэлтэй болох;
- 3.2.4. Өдөр тутмын ахуй, амьдралдаа харилцааны болон ёс зүйн хэм хэмжээг баримтлах, эрүүл аж төрөх зөв дадал, хэвшилд суралцах;

3.3. Цөм хөтөлбөрийг дараах үйл ажиллагаанд ашиглана. Үүнд:

- 3.3.1 Ерөнхий боловсролын сургуулийн удирдлага нь хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэхэд сургуулийн менежментийг чиглүүлэх, сургалтын орчныг бүрдүүлэхэд дэмжлэг үзүүлэх, сургуулийн өөрийн үнэлгээ хийхэд;
- 3.3.2 Бага ангийн багш сургалтаа зохион байгуулах, удирдах, үнэлэх, үр дүнг тооцоход;
- 3.3.3 Суралцагч сурах арга барил, чадвар эзэмших, сурлагын чанараа дээшлүүлэхэд;
- 3.3.4 Боловсролын мэргэжлийн байгууллагын ажилтан хөтөлбөрийн хэрэгжилтэд хяналт, үнэлгээ хийх, мэргэжил, арга зүйн зөвлөгөө өгөх, дэмжлэг үзүүлэхэд;
- 3.3.5 Эцэг, эх, олон нийт суралцагчийн сурлагын ахиц амжилт, хөгжил, төлөвшлийг дэмжих, үнэлэх, сургууль, багштай холбоо тогтоох, хамтран ажиллахад;
- 3.4. Цөм хөтөлбөрийг боловсролын асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллагын удирдлаган дор Боловсролын хүрээлэн, эрдэмтэн, судлаач, их, дээд болон ерөнхий боловсролын сургуулийн багш нараас бүрдсэн баг боловсруулж, түүний тасралтгүй хөгжлийг хангахад боловсролын судалгаа, арга зүйн болон мэргэжлийн байгууллага хууль тогтоомжид заасан эрх, үүргийг хэрэгжүүлж ажиллана.

ДӨРӨВ. ЦӨМ ХӨТӨЛБӨРИЙГ ХЭРЭГЖҮҮЛЭХ ЗОХИОН БАЙГУУЛАЛТ

4.1. Цөм хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэх төлөвлөлт

- 4.1.1. Цөм хөтөлбөрийг суралцагчийн чадвар, сурах арга барил эзэмшилт, хувь хүний төлөвшил, тэдний танин мэдэхүйн хөгжлийг гол үзүүлэлт болгон I-III, IV-V анги гэсэн хоёр шатлалтайгаар хэрэгжүүлнэ.

Шатлал	Хичээллэх долоо хоног
I-III анги	32/33 /III анги/
IV-V анги	33

4.1.2. Цөм хөтөлбөр нь сургалтын болон сургалтыг дэмжих үйл ажиллагаагаар хэрэгжинэ. Сургалтын цаг гэдэгт хичээл /судлагдахуун/-ээр хэрэгжүүлэх үйл ажиллагааг, сургалтыг дэмжих үйл ажиллагаа гэдэгт байгаль, нийгэм, соёлын орчинд хэрэгжих иргэний боловсрол, амьдрах чадварт суралцах үйл ажиллагаа, хичээлээс гадуурх үйл ажиллагааг ойлгоно. Эдгээр нь цөм хөтөлбөрт тодорхойлсон чадваруудыг хөгжүүлэхэд чиглэнэ. Үүнд:

Хичээл /судлагдахуун/		Сургалтыг дэмжих үйл ажиллагаа
I-III анги	IV-V анги	
Монгол хэл		
Математик		
Хүн ба орчин	Хүн ба байгаль	
	Хүн ба нийгэм	
Урлаг /хөгжим, дүрслэх урлаг, технологи/ Биеийн тамир		
	Англи хэл	

- 4.1.3. Цөм хөтөлбөр нь багш, суралцагчийн үйл ажиллагаанаас гадна сургуулийн бодлого, менежмент, эцэг эх, асран хамгаалагчид болон нийгмийн бүлгүүдийн оролцоо, хамтын ажиллагааны үр дүнд хэрэгжинэ.
- 4.1.4. Ерөнхий боловсролын сургууль нь батлагдсан сургалтын төлөвлөгөөнд үндэслэн, цөм хөтөлбөрийн зорилт, хүрэх үр дүнг хэрэгжүүлнэ.
- 4.1.5. Ерөнхий боловсролын сургууль нь орон нутаг болон сургуулийн онцлог, хүний нөөцийг тооцон цөм хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэх арга зүй уян хатан, нээлттэй байхаар төлөвлөн сургуулийн хөтөлбөр боловсруулан хэрэгжүүлэх боломжтой.
- 4.1.6. Цөм хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэх сургалтын төлөвлөгөөн дэх хичээл /судлагдахуун/ ба сургалтыг дэмжих үйл ажиллагааны цагт зарцуулсан хугацааг багшийн ажлын гүйцэтгэлд тооцно.

4.2. Цөм хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэх арга зүй

4.2.1. Цөм хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэхдээ:

- Хүүхдийн хэрэгцээ, сонирхол, туршлага, чадварт суурилж, тэдний бие даан суралцах арга барилыг хөгжүүлэх;
- Хүүхэд бүр ярилцлага, хэлэлцүүлэг, мэтгэлцээнд оролцох, дүрд тоглох, хамтаар дасгал, бодлого, сорил, даалгавар гүйцэтгэх зэргээр хамтран ажиллах болон оролцооны арга барилд суралцахад анхаарна.

4.2.2. Цөм хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэх арга зүй нь дараах шаардлагыг хангасан байна. Үүнд:

- Хүүхэд өөрөө мэдлэг бүтээх;
- Тэгш хамран сургах;
- Суралцагчийн ялгаатай байдал /хүйс, сурах арга барил гэх мэт/-ыг харгалзах;
- Алдаанаасаа суралцахад нь анхаарах;
- Асуултаар үйл ажиллагаа болон суралцагчийн хөгжлийг дэмжих;
- Үйлийн явцад хөгжих;
- Тоглох явцад хөгжих, төлөвших.

4.3. Цөм хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэх сургалтын орчин

- 4.3.1. Сургалтын орчин гэдэгт танхимын болон танхимаас гадуурх байгаль, нийгэм, соёлын орчинг ойлгоно.
- 4.3.2. Цөм хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэхийн тулд суралцагчийн үйлийн орчин, тэдний өөрөө суралцаж хөгжих нөхцөл боломжийг бүрдүүлэхийг чухалчилна.
- 4.3.3. Сургалтад дүрс, дуу бичлэг, хэвлэмэл, бодит, цахим хэрэглэгдэхүүн зэргийг ашиглана.
- 4.3.4. Орон нутаг, сургуулийн онцлог, боломжийг харгалзсан, аюулгүй, хямд, ашиглахад хялбар, олдоцтой гарын доорх материалыг ашиглан сургалтын хэрэглэгдэхүүнийг бэлтгэж болно.

4.4. Цөм хөтөлбөрийн үнэлгээ

- 4.4.1. Цөм хөтөлбөрийн үнэлгээ гэдэгт суралцагчийн үнэлгээ, цөм хөтөлбөрийн хэрэгжилтийн үнэлгээ, боловсролын чанарын үнэлгээг тус тус ойлгоно.
- 4.4.2. Суралцагчийг явцын ба эцсийн үнэлгээгээр үнэлнэ.
 - Явцын үнэлгээ нь ээлжит хичээлийн бүрэлдэхүүн хэсэг бөгөөд суралцагчийн хичээл сургалтын үйл ажиллагаан дахь оролцоо, ахиц амжилтыг дүнгээр үнэлэх бус тэдний сурах үйл ажиллагааг дэмжих, өөрийн үнэлгээ хийх, суралцах чадвар, арга барилыг хөгжүүлэхэд чиглэнэ.
 - Бага боловсролын анги, шатлал төгсөхөд суралцагчийн эзэмшсэн байх чадвар буюу хүрэх үр дүнг шалгуур болгон эцсийн үнэлгээг хийнэ. Эцсийн үнэлгээний шалгуурыг боловсролын үнэлгээний стандартаар боловсруулна.
- 4.4.3. Бага боловсролын цөм хөтөлбөрийн хэрэгжилтийн үнэлгээг 5 жил тутам хийх бөгөөд энэхүү үнэлгээний дүнг цөм хөтөлбөрийг сайжруулахад ашиглана.
- 4.4.4. Бага боловсролын чанарын үнэлгээг бага боловсролын талаар баримталж буй бодлогын хэрэгжилтийг үнэлж, боловсронгуй болгоход хэрэглэнэ.
- 4.4.5. Дээрх үнэлгээнүүд нь үнэлгээний зорилго, үнэлж буй субъект болон арга, хэлбэрээр ялгаатай байна.
- 4.4.6. Бага боловсролын суралцагчийн болон боловсролын чанарын үнэлгээ нь холбогдох журмаар зохицуулагдана.

ТАВ. БАГА БОЛОВСРОЛЫН ТҮВШИНД СУРАЛЦАГЧИЙН ЭЗЭМШИХ ЧАДВАР

5.1. ЕРӨНХИЙ ЧАДВАР

- 5.1.1. Цөм хөтөлбөр нь бага боловсролын зорилго, зорилтыг хэрэгжүүлэхэд чиглэх бөгөөд суралцагчийн танин мэдэхүйн, хэл-нийгмийн, амьдрах ухааны чадамжийг хөгжүүлж, тэдгээрт харгалзах ерөнхий чадвар болон сурах арга барил эзэмшихэд хувь нэмэр оруулна. Үүнд:

- Танин мэдэхүйн чадамж
 - Сэтгэн бодох
 - Асуудал шийдвэрлэх
- Хэл-нийгмийн чадамж
 - Харилцах
 - Хамтран суралцах
- Амьдрах ухааны чадамж
 - Бие даан суралцах
 - Мэдээлэл, технологитой ажиллах
 - Эрүүл ахуйн зөв дадал, хэвшилтэй болох
 - Байгаль орчинтой зөв харилцах

- 5.1.2. Бага боловсролын түвшинд сургалт ба сургалтыг дэмжих үйл ажиллагааг зохион байгуулсны үр дүнд III ба V анги төгссөн суралцагч бүр дараах чадварыг эзэмшсэн байна.

Ерөнхий чадвар		I-III анги	IV-Ванги
Сэтгэн бодох ⁴	Сэтгэхүйн үйл, үйлдэл гүйцэтгэх	• Хоёр зүйлийг харьцуулж, ялгаатай ба төсөөтэй талыг олдог байх • Хоёр зүйлийн ялгаатай шинжид суурилан ангилах үйлдлийг гүйцэтгэж чаддаг байх • Аливаа зүйлийг үндсэн хэсэгт хувааж, нэгтгэж чаддаг байх	• Бүлэг зүйлийг харьцуулж, ялгаатай ба төсөөтэй талыг олж чаддаг байх • Бүлэг зүйлийн ялгаатай шинжид үндэслэн ангилах, төсөөтэй шинжид үндэслэн нэгтгэн дүгнэж чаддаг байх • Аливаа зүйлийг үндсэн хэсэгт хувааж, нэгтгэж буйгаа тайлбарладаг байх
	Учир зүйтэй /логик/ сэтгэх	• Юмс, үйл явдал, өөрчлөлтийн шалтгаан, холбоо хамаарлыг тодорхойлох хүсэл, оролдлоготой болох	• Юмс, үйл явдал, өөрчлөлтийн учир шалтгаан, холбоо хамаарал, үр дагаврыг илрүүлж, тайлбарлаж чаддаг байх
	Бүтээлчээр сэтгэх	• Ямар нэгэн үйл ажиллагаа гүйцэтгэх шинэ, бүтээлч санаа дэвшүүлдэг байх	• Шинэ, бүтээлч санаа дэвшүүлж, түүнийгээ баталж чаддаг байх
Асуудал шийдвэрлэх	• Асуудлыг олж харах • Асуудлыг шийдвэрлэх арга, хувилбарыг санал болгох • Хувилбаруудаас сонгох • Хувилбарыг сонгосон үндэслэлээ тайлбарлах	• Өөрийн, гэр бүлийн, анги хамт олны хүрээнд тулгарч буй бэрхшээл, асуудлыг олж хардаг байх • Өөрийн туршлагад үндэслэн асуудал шийдвэрлэх боломжтой хувилбаруудыг нэрлэж чаддаг байх • Хувилбаруудаас сонголт хийдэг байх • Хувилбарыг сонгосон үндэслэлээ тайлбарладаг байх	• Гэр бүл, анги хамт олон, сургуулийн түвшинд шийдвэрлэх асуудлыг дэвшүүлж, үндэслэлтэй тайлбарладаг байх • Баримт нотолгоо болон бусад мэдээлэлд үндэслэн асуудлыг шийдвэрлэх хувилбарыг тодорхойлдог байх • Хувилбаруудаас сонголт хийж, хооронд нь харьцуулдаг байх • Хувилбарыг сонгож, үндэслэлээ баримт нотолгоо, мэдээллээр баяжуулан тайлбарлах
Харилцах	Бусдыг сонсох	• Бусдыг анхааралтай сонсохын чухлыг ойлгодог байх	• Бусдыг сонсож ойлгодог болох
	• Бусдад хүндэтгэлтэй хандах	• Бусдыг хүндэтгэж байгаагаа үгээр, үйлээр, биеийн хэлээр илэрхийлж, зүй зохистой харилцдаг байх	• Харилцааны, хүндэтгэлийн үгийг тохиромжтой үед хэрэглэж, харилцааны эерэг байдлыг бий болгодог байх
	• Бусадтай харилцахдаа үг хэллэгийг оновчтой ашиглах	• Бусадтай харилцахдаа хэрэглэх үг хэллэгийг мэддэг байх • Хичээл тус бүрийн агуулгатай холбоотой үг хэллэгийг мэддэг болох	• Бусадтай харилцахдаа ашиглах үг хэллэгийг зөв хэрэглэдэг байх • Тайлбар хийх, санаа бодлоо илэрхийлэхдээ тохиромжтой үг хэллэг, зарим нэр томъёог ашигладаг байх
Хамтран суралцах	• Багаар хамтран ажиллах • Үеийнхнээс дэмжлэг авах, бусдыг дэмжих • Сэтгэл хөдлөлөө илэрхийлэх, удирдах	• Хосоор хамтран ажиллаж, бие биедээ харилцан тусалдаг байх • Мэдэхгүй, чадахгүй зүйлд бусдаас дэмжлэг хүсэж чаддаг байх • Сэтгэл хөдлөлөө үг, үйлдэл, биеийн хэлээр зөв илэрхийлдэг байх	• Бичил бүлэг /3-4 хүн/-ээр ажиллаж, даалгавар гүйцэтгэхэд өөрийн хувь нэмрээ оруулдаг байх • Өөрийн чадах зүйлээр бусдад дэмжлэг үзүүлдэг байх • Сэтгэлийн хөдөлгөөнөө бусдад зөв илэрхийлдэг, ойр орчмын хүмүүстээ сөрөг нөлөө үзүүлэхгүйг эрмэлздэг байх

Бие даан суралцах	• Юу сурах талаар хүсэж, сонирхож буйгаа илэрхийлэх • Өөрийн сурах үйлээ төлөвлөх, гүйцэтгэх • Өөрийн хийсэн зүйлээ хянах, сайжруулах • Аливаа зүйлийг эхнээс нь дуустал хийж гүйцэтгэх • Бусдад өөрийн санаа бодлоо илэрхийлэх	• Юу хүсэж, сонирхож байгаагаа ойр дотны хүндээ хэлж, ярьж чаддаг байх • Сурахын тулд юу хийхээ баримжаалдаг байх • Юуг чадахгүй байгаагаа мэддэг байх • Бодсон зүйлээ хийж гүйцэтгэн, юу нь болсон, юу нь болоогүйг бусдад ярьж чаддаг байх • Үйлийг бусдын дэмжлэгтэй хийж дуусгадаг байх • Бүтэн, гүйцэд өгүүлбэрээр товч, ойлгомжтой өөрийн санаа бодлыг илэрхийлдэг болох	• Ямар мэдлэг, чадвар эзэмших шаардлагатай байгаагаа тодорхойлж чаддаг байх • Өөрийн мэдэхгүй, чадахгүй зүйлийг хэрхэн эзэмшихээ өөрийн бодит нөхцөлд тулгуурлан тодорхойлдог байх • Өөрийн сурах ажлын үр дүнг тооцдог, алдааны шалтгааныг илрүүлдэг байх • Үйлийг бие даан гүйцэтгэдэг, шаардлагатай үед тэвчээртэй хандаж, асуудлыг шийдвэрлэх арга замыг олж хардаг байх • Өөрийн санаа бодлыг илэрхийлэхдээ мэдээллийн олон хэлбэрийг ашигладаг байх
Мэдээлэл, технологит ой ажиллах	• Анги, танхим, сургууль, ойр орчимд байгаа дохио, таних тэмдэг, тэмдэглэгээг ялгах, хэрэглэх • Аливаа үйлийг гүйцэтгэх технологи /техник/-ийн талаарх удирдамж, зааврыг уншиж ойлгох, мөрдөх	• Орчин тойронд байнга тохиолддог дохио, таних тэмдэг, тэмдэглэгээг мэддэг байх • Багшийн өгсөн зааврыг уншиж ойлгодог, хэрхэн хэрэгжүүлэх талаар бусдад тайлбарладаг байх	• Дохио, таних тэмдэг, тэмдэглэгээг мөрдөх, хэм хэмжээг сахидаг байх • Удирдамж, зааврыг уншиж ойлгохоос гадна зарим оновчтой хувилбарыг дэвшүүлдэг, түүнийг тогтмол мөрддөг байх
Эрүүл ахуйн зөв дадал, хэвшилтэй болох	• Мэдээлэл цуглуулах аргаа сонгох • Мэдээлэл цуглуулах • Мэдээлэл боловсруулах • Мэдээллийг хэрэглэх	• Гэр бүл, найз нөхөд, ахмад хүмүүсээс асуух замаар мэдээлэл цуглуулж сурах • Цуглуулсан мэдээллээ харьцуулж, чухал ба чухал бишийг ялгаж, ангилж чаддаг байх • Мэдээллийг бичвэр, хүснэгт, зураг зэрэг хэлбэрээр бусдад танилцуулдаг байх • Мэдээллийг ашиглан тайлбарладаг байх	• Өөрийн боломжид суурилан эх сурвалжаас мэдээлэл цуглуулж сурах • Мэдээллээс өөрт хэрэгцээтэйгээ олж чаддаг болох • Мэдээллийг оновчтой хэлбэрээр бусдад танилцуулдаг байх • Шаардлагатай үед мэдээллийг эш татах, жишээ гаргах зэргээр ашигладаг болох
Байгаль орчинтой зөв харилцах	• Эрүүл ахуйн хэм хэмжээний талаар мэдэх, ойлгох • Эрүүл ахуйн хэм хэмжээг баримтлах, мөрдөх	• Эрүүл ахуйн хэм хэмжээний талаар мэдэх, ойлгох • Эрүүл ахуйн хэм хэмжээг баримтлах, мөрдөх	• Эрүүл, зөв дадал, хэвшилтэй байх нь эрүүл мэндээ хамгаалахад чухал болохыг мэддэг байх • Өдөр тутмын амьдралд эрүүл ахуйн дэглэм мөрдөж, хэвшил болгосон байх
Байгаль орчинтой зөв харилцах	• Байгаль орчноо таних, мэдрэх • Байгаль орчинд нөлөө үзүүлж байгаа зүйлсийг нэрлэх • Байгаль орчноо хамгаалахад оролцох	• Орон нутгийнхаа байгалийн онцлогийг мэддэг, хайрладаг болох • Орон нутгийнхаа байгаль орчинд нөлөө үзүүлж байгаа зүйлсийг нэрлэдэг байх • Орон нутгийнхаа байгаль орчныг хамгаалахад оролцох хүсэл эрмэлзэлтэй болох	• Эх орныхоо байгалийн онцлогийг мэддэг, хайрладаг болох • Эх орныхоо байгаль орчинд нөлөө үзүүлж буй зүйлсийг нэрлэж, жишээгээр тайлбарладаг байх • Эх орныхоо байгаль орчныг хамгаалахад оролцдог болох

5.2. ЦӨМ ХӨТӨЛБӨРИЙН АГУУЛГЫН ХҮРЭЭ

5.2.1. Цөм хөтөлбөрийн агуулга нь судлагдахууны онцлогоос хамааран агуулгын тогтолцооны бүрэлдэхүүн хэсэг /АТБХ/, хам сэдэв, бүлэг сэдвээр илэрхийлэгдэнэ.

- Монгол хэл, математик, биеийн тамирын хөтөлбөрийг агуулгын тогтолцооны бүрэлдэхүүн хэсэг, бүлэг сэдвээр боловсруулж, тухайн хичээлээр эзэмшүүлэх агуулга, хүрэх үр дүн /чадвар/-г нэгдмэл байдлаар цөм хөтөлбөрт тусгасан.
- Хүн ба орчин, хүн ба байгаль, хүн ба нийгэм, урлагийн хөтөлбөр нь олон шинжлэх ухааны нэгдмэл ойлголтыг багтаасан тул хам сэдэв⁵-ийг сонгож хүрэх үр дүн /чадвар/, агуулгыг цөм хөтөлбөрт салангид байдлаар тусган оруулсан.

5.2.2. Сургалтыг дэмжих үйл ажиллагаа нь цөм хөтөлбөрийн зорилго, зорилтын хэрэгжилт, хичээл /судлагдахуун/-ээр эзэмших чадварын хөгжлийг дэмжинэ. Цөм хөтөлбөрийн хүрээнд сургалтыг дэмжих үйл ажиллагаа гэдгийн дор иргэний боловсрол, амьдрах чадварт суралцах үйл ажиллагаа, хичээлээс гадуурх үйл ажиллагааг ойлгоно.

- Иргэний боловсрол нь хүүхэд бүрийг зөв хөгжил, төлөвшилтэй болох эрмэлзлэл, хүсэл төрүүлэх, монгол ёс заншил, уламжлалт үнэт зүйл, ирээдүйн амьдралд итгэх дотоод итгэл үнэмшил, ёс суртахуун, зан чанарын үндсийг бэхжүүлэхэд чиглэнэ.
- Амьдрах чадварт суралцах үйл ажиллагаа нь суралцагчид хичээл тус бүрээр эзэмшсэн мэдлэг, чадвараа асуудал дэвшүүлэн шийдвэрлэхэд хэрэглэх ба дараах сурах арга барил, чадвар эзэмших үйл ажиллагааг багшийн дэмжлэгтэйгээр зохион байгуулна.
 - Суралцагч бодит үйл ажиллагаанд оролцох явцдаа эрэл хайгуул хийх, асуудал олж харах, эргэцүүлэн бодох, дүгнэх, асуудлыг илүү сайнаар шийдвэрлэх арга барил эзэмшинэ.
 - Суралцагч эрэл хайгуулын явцад өөрийн амьдрах арга ухааныг эргэцүүлэн бодох, суралцах хүсэл эрмэлзлэлтэй болж бие даан суралцах, бүтээлчээр хамтран ажиллах, нийгэм, амьдралын өөрчлөлтөд зохицон амьдрах чадварт суралцана.
- Хичээлээс гадуурх үйл ажиллагаа нь суралцагч өөрийгөө танин мэдэх, нээн илрүүлэх, авьяас, чадвараа хөгжүүлэх боломжийг бүрдүүлэх, судлагдахуун бүрээр эзэмшсэн мэдлэг чадвар, иргэний боловсролоор суралцсан, ёс суртахууны үнэт зүйлсийг хэрэгжүүлэн, нийгэмшихэд чиглэнэ.

⁵ Хам сэдэв (контекст) гэдэг нь тухайн сэдэвтэй хамааралтай олон шинжлэх ухааны мэдлэг, ойлголт, ухагдахууныг багтаасан, нэг сэдвээр багцлагдан зангидагдсан залгамж холбоо бүхий цогц агуулгыг хэлнэ.

5.2.3. Хичээл /судлагдахуун/ бүрээр суралцагчийн эзэмших ерөнхий ба тусгай чадвар

Хичээл /судлагдахуун/	Ерөнхий чадвар	Тусгай чадвар	Агуулга
Монгол хэл		- Унших - Бичих - Ярих-сонсох - Хэлзүй, үгийн санг хэрэглэх	- Эх - Өгүүлбэр - Үгийн сан - Хэл зүй
Математик	- Сэтгэн бодох - Асуудал шийдвэрлэх	- Тоолох - Тооны үйлдлийг гүйцэтгэх - Дүрс, биетийг судлах - Юмсын байршил, хөдөлгөөнийг тодорхойлох - Хэмжигдэхүүнийг ойлгох, хэмжих - Шинж, зүй тогтол болон учир шалтгааны талаарх мэдээллийг олох, ойлгох, дүрслэх, боловсруулах	- Тоо тоолол - Геометр - Хэмжигдэхүүн - Өгөгдөлтэй ажиллах
Хүн ба орчин	- Харилцах - Хамтран суралцах	- Орчин тойрноо сонирхон судлах - Дүрэм, журам, хэм хэмжээг сахих - Харилцах, үнэт зүйлийг эрхэмлэх	- Би - Миний гэр бүл - Манай сургууль - Миний нутаг - Манай дэлхий
Хүн ба байгаль	Бие даан суралцах	- Таамаглал дэвшүүлэх - Туршилт, ажиглалт, үйл ажиллагаагаа төлөвлөх - Төлөвлөсний дагуу хийж гүйцэтгэх - Мэдээлэл боловсруулах - Дүгнэлт гаргах	- Амьдрал - Гараг, дэлхий - Юмс, үзэгдэл
Хүн ба нийгэм	- Мэдээлэл, технологи той ажиллах - Эрүүл ахуйн зөв дадал, хэвшилтэй болох	- Харилцах, хамтран ажиллах - Асуудал шийдвэрлэх - Нийгэм, түүхийн үйл явдлыг /үйл явцыг/ мэдэх, ойлгох - Үнэт зүйлсийг эрхэмлэх	- Би, гэр бүл, сургуулийн амьдрал - Орон нутгийн нийгмийн амьдрал, хөгжил - Хүмүүсийн хамтын амьдрал, эрх, үүрэг, хариуцлага - Миний эх орон-Монгол бахархал
Урлаг		- Урлагийг мэдрэх, хүлээн авах - Гүйцэтгэх ур чадвар - Бүтээх - Бүтээлч, эрэл хайгуул хийх	- Урлагийн хэл - Гоо сайхны илэрхийлэл - Соёлын үнэт зүйлс
Биеийн тамир	Байгаль орчинтой зөв харилцах	- Дасгал, хөдөлгөөнийг ойлгох, гүйцэтгэх - Бие бялдрын хөгжлөө илэрхийлэх - Дасгал, хөдөлгөөнөөр дамжуулан харилцах	- Ахуйн хэрэгцээт дасгал - Алхалт, гүйлт - Үсрэлт, харайлт - Шидэлт, дамжуулалт
Англи хэл		- Ярих, сонсох - Унших - Бичих - Англи хэлийг хэрэглэх	- Би - Миний гэр бүл - Манай сургууль - Бидний орчин

МОНГОЛ ХЭЛ

БАГА БОЛОВСРОЛЫН СУРГАЛТЫН ЦӨМ ХӨТӨЛБӨР

Би Монгол хэлний дадлага хичээлээр зөв бичих, зохион бичих чадвараа сайжруулсан. Монголынхоо сайхан яруу найрагчдын нэг болохыг хүсдэг. Жишээ нь: Б.Ринчин, Д. Нацагдорж, Т. Талсан, Д. Пүрэвдорж зэрэг зохиолч ах нар шигээ нэрээ мандуулсан мундаг зохиолч болно гэсэн зорилго тавьж байна.

Сонгинохайрхан дүүргийн 12 дугаар сургуулийн
5-Д ангийн сурагч Б. Мөнхсолонго

5.3. Хичээл /судлагдахуун/ бүрээр эзэмших тусгай чадвар

5.3.1. МОНГОЛ ХЭЛ

Яагаад судлах хэрэгтэй вэ?

- Эх хэлнийхээ бүтэц, зүй тогтол утгыг ухаарч, нийгмийн харилцааны янз бүрийн орчинд бүтээлчээр хэрэглэх
- Монгол үндэсний хэл, соёл, сэтгэлгээг өвлөн авч, дээдлэн хүндлэх, хамгаалах, хөгжүүлэх эх оронч үзэл хандлага төлөвших

Ямар үр дүнд хүрэх вэ?

Суралцагч монгол хэлний хичээлээр III, Y анги төгсөхдөө дараах чадвартай болно.

Чадвар	I-III анги	IV-Y анги
Унших	• Эхээс танил биш үгийн утгыг таамаглаж, толь бичиг ашиглан тайлбарлах • Эхийн агуулгыг ойлгож, чухал гэж үзсэн хэсгээ ялгах • Уншсан эхийн учир шалтгаан, холбоо хамаарлыг ойлгосноо илэрхийлэх /ярих, бичих, асуулт асуух/ • Зохиолын гол баатрын үйл хөдлөл болон зохиол хэрхэн өрнөхийг таамаглах • Баатрын зан чанарыг тодорхойлохдоо зохиолоос жишээ татах • Нэр хаяг, шошго, заавар, цэс, жагсаалт, талархал, мэндчилгээ, танилцуулга, төлөвлөгөө, захидал зэрэг төрлүүдийг онцлог шинжээр нь ялган таних	• Эхээс танил биш үгийн утгыг таамаглан, толь бичиг ашиглан нягтлах • Эхээс үзэл бодол, баримтыг ялгах • Зохиолоос бодит явдал ба уран сэтгэмжийг ялгах • Эхийн агуулга, ил ба далд утга санааг харьцуулах, нэгтгэн дүгнэх • Нэг сэдвийн талаарх ялгаатай үзэл бодлыг харьцуулж ойлгосноо илэрхийлэх • Эхийн ил ба далд утгыг таамаглах, тайлбарлах, харьцуулах • Эхээс адилтгал, хүншүүлэл, хэтрүүллийг ялган таньж, тайлбарлах • Уриалга, урилга, танилцуулга, захидал, өдрийн тэмдэглэл, сонины мэдээ, зар сурталчилгаа зэрэг хэрэглээний эхийн төрлүүдийг онцлог шинжээр нь ялган таних
Бичих	• Үг, өгүүлбэр, эхийг дэгийн дагуу бичих • Зорилгодоо тохируулан мэдээллийн цэс, жагсаалт, талархал, мэндчилгээ, танилцуулга, төлөвлөгөө, номын тэмдэглэл, захидал зэргээс сонгон бичих • Ертөнцийн гурав, үлгэр, оньсого, шүлэг, дуурайж, зохиож бичих • Шалтгаан, үр дагаврын холбоог гарган бичих	• Өгүүлбэр, эхийг дэгийн дагуу бичих • Зорилгодоо тохируулан уриалга, урилга, танилцуулга, захидал, өдрийн тэмдэглэл, сонины мэдээ, зар сурталчилгаа зэргээс сонгон бичих • Ертөнцийн гурав, үлгэр, өгүүлэл, шүлэг, оньсого дуурайж, зохиож бичих • Эхэд шинэ баатар, шинэ үзэгдэл оруулах, орчныг өөрчлөн бичих • Үзэл бодлоо баталж, илэрхийлж бичих • Өөрийн ба бусдын бичсэнийг үнэлэх
Ярих-сонсох	• Санаа бодлоо тодорхой, чөлөөтэй илэрхийлэн ярих • Яриаг анхаарч сонсон чухал хэсгийг нь мэдэх, сэдвийн хүрээнд ярих • Уншсанаа хэлэлцэх, хэлэлцүүлгээс бусдын хэлснийг сонсох, тодруулж асуулт тавих	• Яриагаа төлөвлөж, бэлтгэн, дэмжлэггүйгээр илэрхийлэх • Ярианаас гол зүйлийг тэмдэглэх, өөрийн үзэл бодолтой харьцуулан дүгнэх • Үзэл бодлоо баталгаа нотолгоотой илэрхийлэх • Хэлэлцүүлэгт оролцож саналаа хэлэх • Унших болон илтгэх үедээ ярих хурд ба дууны өнгөө тохируулах

	• Янз бүрийн нөхцөлд тохируулан танилцах, уучлал гуйх, талархах, дэмжиж байгаагаа илэрхийлэх • Дуу хоолойн өнгө, биеийн хөдөлгөөн /харц/-өө нөхцөл байдалдаа тохируулан ярих	
Хэлзүй, үгийн санг хэрэглэх	• Хэн, юу, яав, яаж, яагаад, ямар учраас гэсэн асуултад хариулагдах үгсийг асуултаар ялган бүлэглэж, хэрэглэдэг байх • Ойролцоо ба эсрэг утгыг таньж, жишээ гаргадаг байх • Өгүүлбэрт сэтгэлийн хөдөлгөөн, өнгө аяс/талархсан, анхааруулсан, асуусан, хүүнэсэн/-ыг илтгэх үг хэллэгийг аялга тохируулан хэрэглэх, зөв бичдэг байх	• Өгүүлбэрийг шинж чанар, цаг хугацаа, орон байр, тоо хэмжээ, учир шалтгааны утгаар нь дэлгэрүүлэх • Өгүүлбэрт сэтгэлийн хөдөлгөөн, өнгө аясыг илтгэх үг хэллэгийг аялга тохируулан хэрэглэх /уриалах, батлах, нотлох, дэмжих, эсэргүүцэх, няцаах/ • Үг, өгүүлбэрийг холбож найруулахдаа холбох үгийг оновчтой хэрэглэдэг байх • Ойролцоо ба эсрэг утгат үг, өгүүлбэрээр санаагаа илэрхийлэх

Яаж суралцах вэ?

Монгол хэлний хичээл нь аман зохиол, уран зохиолын болон найруулгын бусад төрлөөр бичигдсэн эхийг төсөөлөх, унших, хэлэлцэх, боловсруулах, бүтээлчээр зохион найруулж бичих замаар эх хэлээ хэрэглэх, бүтээлчээр сэтгэх арга барил хөгжүүлэх технологид суурилна.

Ямар хэрэглэгдэхүүнээр дэмжих вэ?

Монгол хэлний хичээлийн үндсэн хэрэглэгдэхүүн нь:

- Уншиж судлах аман зохиол, уран зохиол, найруулгын бусад төрлөөр бичигдсэн эхүүд
- Зорилготой, анхааралтай сонсох чадварыг хөгжүүлэх төрөл бүрийн сонсгох эхүүд, дуут бичлэг түүнд тохирсон даалгаврууд
- Төрөл бүрийн зорилгоор бичсэн эхийн загвар /үлгэр, өгүүллэг, шүлэг, ертөнцийн гурав, оньсого, домог, жүжиг, танилцуулга, захидал, заавар, мэндчилгээ, талархал, өдрийн тэмдэглэл, урилга, уриалга, сонины мэдээ, зар сурталчилгаа/
- Толь бичгүүд /Сурагчийн тайлбар толь, үсгийн дүрмийн толь, өвөрмөц ба хэвшмэл хэлц үгийн толь гэх мэт/
- Суралцагчид сэдэл төрүүлэх, хамтран ажиллах, асуудал шийдвэрлэхүйц бүтээлч орчин бүрдүүлэлт /амьд яриа, биет зүйл, жүжиг, кино, музей, уран зургийн галерей, үзэсгэлэн, хөшөө дурсгал, газар орон/

Хэрэглэгдэхүүнийг сонгохдоо дараах зарчмыг баримтална.

Агуулга нь хүүхдийн хөгжил, төлөвшилд эерэгээр нөлөөлөхөд чиглэсэн байна. Үүнд:

- Монгол хэл, бичиг, соёлд эерэгээр хандах, эх орноо хайрлах, үндэсний өв уламжлалаа дээдлэн хамгаалах, бахархах хандлага төлөвшүүлэх
- Өөртөө итгэлтэй, өөрийгөө ойлгох, хянах чадварыг хөгжүүлэх
- Шүүмжлэлтэйгээр сэтгэж, үзэл бодлоо илэрхийлэх, хийсвэрлэн сэтгэх чадвар болон хэлний мэдрэмжийг хөгжүүлэх
- Мэдээлэлд тулгуурласан үндэслэлтэй шийдвэр гаргаж, хэрэгжүүлэх
- Сэтгэл хөдлөлөө мэдэрч, хянаж, түүнийгээ зөвөөр илэрхийлэх
- Харилцааны зөв, эерэг байдлыг ухамсарлах
- Байгаль орчноо хайрлах, хамгаалах, гоо сайхны мэдрэмжийг хөгжүүлэх
- Дэлхийн улс орнуудын хэл, соёлд хүндэтгэлтэй хандах

Хүүхдийн танин мэдэхүйн түвшин, нас сэтгэхүйн онцлогт тохирсон байна. Үүнд:

- Унших арга барилд суралцаж байгаа 1, 2 дугаар ангид гол төлөв богино өгүүлбэрээс бүтсэн, харьцангуй шууд утгатай, богино хэмжээний хялбар эхийг сонгоно. Анги ахих тусам эхийн хэмжээ ихэсч, утга агуулга нь гүнзгийрч, өгүүлбэрийн бүтэц нь нийлмэл болно.
- Сонгосон эх нь найруулгын болон зөв бичгийн дүрмийн алдаагүй, сурагчдын үгийн баялгийг нэмэгдүүлж, хэл ярианы чадварыг хөгжүүлэхүйц үлгэр жишээ найруулгатай байна.

Яаж үнэлэх вэ?

Юуг?

- Унших, бичих, ярих-сонсох чадварын хөгжил
- Хэрэглээний чадвар
- Ерөнхий чадварын хөгжил

Яаж?

- Аман болон бичгийн эх, бүтээлч даалгаврын гүйцэтгэлээр *илрүүлэх*
- Унших, бичих, ярих-сонсох үйлийн гүйцэтгэлээр *илрүүлэх*
- Шатлал болон түвшний чадварыг илрүүлэх даалгаврын *үнэлэх*

Монгол хэлний сургалтын хүрэх үр дүн (анги тус бүрээр)

БИЧИГ ҮСЭГТ СУРАЛЦАХ ЧАДВАР					
I анги					
Цагаан толгойн үсэгт тайлагдах	• Үг, өгүүлбэр, үе, авиа, үсгийг ойлгох, хэрэглэх • Үгийн бүтцээс хэлний авиаг ялган сонсох, зөв дуудах • Цагаан толгойн дармал, бичмэл үсэг, үеийг унших, бичих • Үг, өгүүлбэрийг уншиж ойлгох, дэгийн дагуу бичих				
Эх					Эх, Өгүүлбэр, Үгийн сан, Хэл зүй

УНШИХ ЧАДВАР					
Чадвар	I анги	II анги	III анги	IV анги	V анги
Үгийн утгыг ойлгох	• Үг, өгүүлбэрийн утгыг ойлгон унших • Өгүүлбэр, эхээс танил биш, ойлгомжгүй үгийг олж, утгыг асууж мэдэх	• Эхэд байгаа танил биш үгсийг өөрийн ойлгосноор тайлбарлах • Хялбар толь бичиг, үгийн цэсээс үгээр хэрэгтэй үгээ эхний үсгээр олж сурах	• Хам сэдвийн хүрээнд үгийн утгыг мэдэх, тайлбарлах • Хялбар толь бичиг, үгийн цэсээс хэрэгтэй үгээ олж, утгыг мэдэх, хэрэглэх	• Хам сэдвийн хүрээнд үгийн утгыг мэдэх, тайлбарлах, нягтлах • Үгийн утгыг толь бичгээс харах, үг салаа угтатай байдгийг мэдэх, хэрэглэх • Зохиогчийн үг сонголтын шалтгааныг тайлбарлах	Эх, Өгүүлбэр, Үгийн сан, Хэл зүй

Эхийн агуулгыг ойлгох	- Эхийн агуулгыг ойлгох - Уншсанаа ярих - Эхийн хэсгийг сонгож, дахин унших - Эхийг уншаад энгийн асуултад хариулах	- Эхийн агуулгыг ойлгох - Уншсанаа дарааллын ярих, бичих - Уншсан сонирхсон дахин унших - Асуултад тохирох хэсгийг эхээс сонгож унших	- Эхийн агуулгыг ойлгож, чухал гэж үзсэн хэсгийг ялгах - Уншсанаа учир шалтгааны дарааллаар тайлбарлан ярих, бичих - Эхээс баатрын ба зохиогч /өгүүлэгч/-ийн хэлсэн үгийг ялгах - Эхийн учир шалтгаан, холбоо хамаарлыг тодруулсан асуулт асуух - Эхийн эхлэл, гол, төгсгөл хэсгийг ялган таних	- Эхийн гол санааг ойлгох, тайлбарлах - Уншсан зүйлийнхээ учир шалтгаан, холбоо хамаарлыг судлах - Эхээс баримт ба үзэл бодлыг ялгах - Эхийн агуулгыг нэгтгэн дүгнэх асуулт асуух - Эхийн эхлэл, гол, төгсгөл хэсгийн холбоо хамаарлыг тайлбарлах - Эхээс өөрт хэрэгцээтэй мэдээллийг цуглуулах, танилцуулах	Эх, Өгүүлбэр, Үгийн сан, Хэл зүй
	Эхийн далд утгыг бүтээлчээр ойлгох	- Уншихын өмнө зургаас үйл явдлыг таамаглах - Зохиолын баатар юу мэдэрч байгааг төсөөлөн бодох	- Зохиолд юу өгүүлэхийг төсөөлөх, таамаглах - Зохиолын төгсгөлийг таамаглах	- Зохиолын үйл явдал, гол баатрын үйлийг төсөөлөх, таамаглах - Зохиол хэрхэн өрнөхийг таамаглах	
Уран зохиолын эх унших	- Зохиолын гол баатрын хийсэн үйлийг хөөж унших - Шүлгийг чээжилж, бусдын өмнө унших - Оньсого, хэл зүгшрүүлэх үг, бэлгэ дэмбэрлийн үг, зүйр цэцэн үгийг чээжлэх	- Зохиолын баатруудын хийсэн үйл, дүр төрхийг төсөөлж унших - Шүлгийн авиа үгийг тод хэлж, хэмнэлтэй унших - Зохиолын эхлэл, гол, төгсгөл хэсгийг таньж унших	- Зохиолын баатруудын зан ааш, сэтгэл санааны байдал, үзэл бодол, эхлэл, гол, төгсгөлд хэрхэн өөрчлөгдсөнийг харьцуулах - Шүлэг уншихдаа мэдрэмжээ илэрхийлэх - Эхийн эхлэл, гол, төгсгөлийг зөв дараалалд оруулах	- Баатруудын хоорондын холбоо, сэтгэл санааны байдал, үйл явдлыг дүрслэх, дүгнэлт хийх - Шүлгийн утга санааг ойлгож, уран сайхныг мэдрэх, илэрхийлж унших - Ертөнцийн гурав, оньсого, зүйр цэцэн үгийн утгыг ойлгох, учрыг тайлбарлах, хэрэглэх	

	• Ерөнцийн гурав, оньсого, хэл зүгшүүлэх үгийн утгыг ойлгох, чээжлэх	• Ерөнцийн гурав, оньсого, зүйр цэцэн үгийн утгыг ойлгох	• Хоёр харьцуулах гурав, Ерөнцийн оньсого, зүйр цэцэн үгийн утгыг ойлгох, учрыг тайлбарлах • Адилтан дүрсэлснийг эхээс олж, тайлбарлах	• Жүжгийн зохиолыг уншиж, дүрд тоглох • Хүншүүлэн, хэтрүүлэн дүрсэлснийг эхээс олж, тайлбарлах • Оньсогын далд утгыг таамаглах	Эх, Өгүүлбэр, Үгийн сан, Хэл зүй	
Хэрэглээний эх унших	• Нэр, хаяг унших • Өөрийн бичсэнээ унших	• Зураг, хүснэгт, графикаас мэдээлэл олж авах • Нэр хаяг, шошго, зааврыг уншиж ойлгох • Мэдээллийг жатсаалт байдлаар байрлуулах, ойлгох • Захиа, төлөвлөгөө унших	• Уриалга, уриалга, танилцуулга, захидал, сонин мэдээ зэрэг эхийн онцлогийг мэдэх • Сонин мэдээг уншиж, хэрэгтэй мэдээллээ тэмдэглэх	• Нэг сэдвийн талаарх ялгаатай үзэл бодлыг харьцуулж, дүгнэх • Мэдээллийн эхийг ятгах эхтэй харьцуулах • Өдрийн тэмдэглэл, захидал, сонин мэдээ, зар сурталчилгаа унших, онцлогийг мэдэх		
Сонгон унших	• Дуртай үлгэрээ сонгож унших	• Сонирхлын дагуу ном сонгон унших	• Зорилгодоо нийцүүлэн янз бүрийн ном унших	• Зорилгодоо нийцүүлэн янз бүрийн ном, сэтгүүл харьцуулан унших		
ЯРИХ-СОНСОХ ЧАДВАР						
Зөв ярих	• Үг, өгүүлбэрийг зөв хэлэх • Тод, чанга, ойлгомжтой ярих • Зөв бүтэцтэй өгүүлбэрээр ярих	• Өөртөө итгэлтэй зөв, тод, ойлгомжтой ярих • Зөв дараалалтай ярих • Зөв бүтэцтэй, бүтэн өгүүлбэрээр ярих • Санаагаа цэгцтэй илэрхийлэх	• Тохилдсон явдлаа нарийн тодорхой ярих • Зааврын дагуу ярих • Бусдын өмнө тодорхой, чөлөөтэй ярих • Өгүүлбэрийн янз бүрийн хэв шинжийг ашиглах	• Заавар тайлбарлах • Яриагаа төлөвлөх, илэрхийлж чаддаг болох • Сэдвийн ойлгомжтой, ярих • Сурсан зүйлийнхээ талаар цэгцтэй ярих	• Яриагаа төлөвлөх, бэлтгэх, бусдын дэмжлэгийгээр илэрхийлж чаддаг болох • Бүтээлчээр сэтгэж, товч тодорхой, оновчтой ярих • Нөхцөл байдалдаа тохируулан өгүүлбэрийн хэлбэрийг оновчтой сонгох • /хэмжээний хувьд богино, урт/	Эх, Өгүүлбэр, Үгийн сан, Хэл зүй

Харсан, Харсан, сонсоноо ярих, илтгэх	- Харсан сонсоноо тогтоох, тэмдэглэх, ярих - Бусдын яриаг анхааралтай сонсох	- Харсан сонсоноо магадлах, лавшруулж асууж ярилцах - Бусдын яриаг анхааралтай сонсох	- Харсан сонсоноо задлан шинжилж, загварчлан тайлбарлах - Бусдын яриаг идэвхтэй сонсох	- Нөхцөл тохируулан өгүүлбэрийн хэлбэрийг оновчтой /хэмжээний хувьд богино, урт/ - Харсан сонсоноо баримтаар баталж, дүгнэх - Бусдын яриаг хүлээцтэй сонсох	- Нэг сэдвийн хүрээнд харсан сонссон хэд хэдэн зүйлийг харьцуулж, нэгтгэн дүгнэх - Зөв сонссон гэдгээ илэрхийлэх	Эх, Өргүүлбэр, Үгийн сан, Хэл зүй
Хамтран ажиллах, саналаа солилцох	- Бусдын яриаг анхааралтай сонсож, оновчтой хариулах - Юунд дуртайгаа үндэслэлтэй хэлэх - Ээлж дараагаар ярих	- Заавар болон асуултыг анхааралтай сонсох, оновчтой хариулах - Бие биедээ асуулт тавьж үндэслэлтэй хариулт өгөх	- Яриаг анхаарч сонсон чухал хэсгийг мэдэх, ярианы сэдвийн хүрээнд ярих - Уншсан зүйлээ хэлэлцэх, хэлэлцүүлгээс бусдын хэлснийг сонсож ойлгох, тодруулж асуух	- Бусдын яриаг сонсож, санааг тодруулж асуух, санаагаа жишээгээр батлах - Бусдын үзэл бодлыг сонсох, сонссон зүйлээ дүгнэх - Шинэ санаа нэмж хэлэлцүүлгийг үргэлжлүүлэх	- Сонссон зүйлийн голыг олж, тэмдэглэх, өөрийн үзэл бодолтой харьцуулан дүгнэх - Үзэл бодлоо хүлээн зөвшөөрүүлэх үндэслэлээ төлөвлөх - Хэлэлцүүлэг хийх	Эх, Өргүүлбэр, Үгийн сан, Хэл зүй
Янз бүрийн нөхцөл байдалд тохируулж ярих	- Үлгэр, хүүхэлдэйн киноны дүрийг дуурайж тоглох - Багш, найз нөхөд, хүмүүстэй танилцаж ярилцах - Харилцагчдаа хүндэтгэн эелдэг үг хэрэглэн ярих	- Зохиолын баатрын үг яриаг чээжилж, дүрд тоглох - Бусадтай танилцах, уучлал гуйх, талархах - Харилцагчдаа хүндэтгэн эелдэг үг хэрэглэн ярих	- Зохиолын баатрын дуу хоолойны өнгө, биеийн хөдөлгөөн /харц/-ийг тохируулан жүжиглэх - Тухайн нөхцөлд дуу хоолой, нүүр царайгаа тохируулан ярих	- Зохиолын баатруудын харилцан яриаг жүжиглэж үзүүлэх - Унших болон илтгэх үедээ ярих хурд ба дууны өнгөө тохируулах - Бусадтай санал нийлэхгүй байгаагаар соёлтой илэрхийлэх	- Зохиолын баатрын хэл яриа, үйл хөдлөл, үзэл бодлыг сонгож илэрхийлэх - Үгийн сонголт, дууны өнгөө нөхцөл байдалдаа тохируулан өөрчлөх	Эх, Өргүүлбэр, Үгийн сан, Хэл зүй

БИЧИХ ЧАДВАР

Эгшиг, гийгүүлэгч, тэмдэг үсгийг ялган таних Хүний нэр, өгүүлбэрийг том үсгээр эхлэн бичих	• Үг, өгүүлбэрийг дэгийн дагуу бичих • Цагаан толгойн үсгийг эгшиг, гийгүүлэгч, тэмдэг үсэг гэж ангилж, бүлэглэх • Эр, эм үг, үгэнд "-ы, -ий" залган бичих • Утга ялгасан үгийг /н,г,л/ зөв дуудах, нүдлэх, зөв бичих • Үеэр таслан мөр шилжүүлэх • Аймаг, сум, хот дүүргийн нэрийг том үсгээр эхлэн бичих	• Үг, өгүүлбэрийг дэгийн дагуу бичих • Утга ялгасан үгийг /н,г,л/ зөв дуудах, нүдлэх, хэрэглэх • Эгшлийн эгшигжүүлэх үүргийг мэдэх, хэрэглэх • Дараалсан гурван гийгүүлэгчийг зөв бичих • Газар ус, улс орны нэрийг том үсгээр эхлэн бичих	• Өгүүлбэр, эхийг дэгийн дагуу бичих • Дуудлага ижил үгийг ялгаж бичих /хүрг-хүрэг/ • Эгшлийн эгшигжүүлэх, зөөлрүүлэх үүргийг мэдэх, зөв бичих • ж,ч,ш-ийн дараа "и" бичдэгийг мэдэх, хэрэглэх • Хатуу, зөөлний тэмдгийн тусгаарлах үүргийг мэдэх, хэрэглэх • Ном, сонин, сэтгүүлийн нэрийг том үсгээр эхлэн бичих	• Өгүүлбэр, эхийг дэгийн дагуу бичих • Залгавар залгахад эгшиг гээгдэхүйг мэдэж бүлэглэх, тайлбарлах • Үйл үг үүсгэх "л" дагаарыг зөв бичих • Товчилсон нэр, дэлхийн зарим улс орны нэрийг зөв бичих	Эх, Өгүүлбэр, Үгийн сан, Хэл зүй
	• Юу бичихээ бодох, жагсаалт гаргах, зурах • Бичих санаагаа бусадтай хэлэлцэх • Бичих зорилгоо тодорхойлох /зурагт ном, товч танилцуулга, болсон явдал, үлгэр/	• Бичих сэдвээ сонгох • Бичих санаагаа эргэцүүлэн бодох, бусадтай хэлэлцэх • Бичих төлөвлөгөө, ерөнхий зураглал, бүдүүвч гаргах, санаагаа холбох, тэмдэглэл хийх, хэлэлцэх • Бичих зорилгоо сонгох /зурагт ном, шүлэг, үлгэр, заавар, болсон явдал, талархал, мэндчилгээ гэх мэт/	• Бичих сэдвээ сонгох • Бичих санаагаа эргэцүүлэн бодох, бусадтай хэлэлцэх • Бичих төлөвлөгөө, ерөнхий зураглал, бүдүүвч гаргах, санаагаа холбох, тэмдэглэл хийх, хэлэлцэх • Бичих зорилгоо сонгох /бацхан өгүүлэг, үлгэр, шүлэг, мэдээ, захидал, уриалга, танилцуулга/ • Бичихдээ ашиглах баримт, мэдээллээ олж, төлөвлөх	• Бичих сэдвээ сонгох • Бичих санаагаа эргэцүүлэн бодох, бусадтай хэлэлцэх • Бичих төлөвлөгөө, ерөнхий зураглал, бүдүүвч гаргах, санаагаа холбох, тэмдэглэл хийх, хэлэлцэх • Бичих зорилгоо сонгох /үлгэр, шүлэг, мэдээ, захидал, өдрийн тэмдэглэл, зар сурталчилгаа, оньсого/ • Бичихдээ ашиглах баримт, мэдээллээ олж, төлөвлөх	

Санаагаа зохиож, бичих	- Бичсэнээ дахин унших - Бичиж дуусгааа шийдэх	- Санаагаа буулган бичих - Уран зохиолын дагаж мөрдөх /шүлэг, өгүүлэлийн бүтцийг ашиглан бичих/ - Энгийн баримтын эхийн загварыг дуурайн бичих - Нэг үйл явдалтай эх зохиож бичих - Хүн ба газар орныг дүрслэхдээ оновчтой үг хэллэгийг ашиглах - Энгийн заавар бичих - Үйл явдлын дарааллын дагуу бичих /дараалал заасан үг ашиглах/ - Зааврын дагуу бичих	- Бичихдээ ашиглах баримт, мэдээллээ олж, төлөвлөх - Төлөвлөсний дагуу нооролгон бичих - Зохиолын баатрыг төсөөлснөө дүрсэлж бичих - Баатрын хийсэн үйлийг түүвэрлэн бичих - Цаг хугацааны дарааллаар бичих /гэнэт, дараа, түүний хойно гэх мэт үгийг хэрэглэх/ - Шалтгаан үр дагаврыг холбон бичих - Үгийн авиаг анхаарч, шүлгийг бичиж харуулах /Лолгой холбон шүлэглэх/	- Төлөвлөсний дагуу нооролгон бичих - Үйл явдлыг өрнүүлэн бичих - Цогцолборыг холбон бичих /холбох үг ашиглах/ - Бичихдээ төсөөлөн бодох чадвараа ашиглах /өнгөрсөн, ирээдүй цагт, үлгэр, зөгнөлт/ - Сэтгэгдэл, мэдрэмжээ илэрхийлж бичих - Хөрөг дүрийн онцлогийг дүрслэн бичих - Санааг холбож үргэлжлүүлэхдээ ба, бөгөөд, бас, түүнчлэн гэсэн холбох үгийг солин найруулах	- Төлөвлөсний дагуу нооролгон бичих - Эшлэл татан, зураг, график ашиглан санаагаа ойлгомжтой бичих - Баримт, үзэл бодол зэргийг ялган бичих - Эхийн эхлэл, гол, төгсгөлийг зөв холбон бичих - Үзэл бодлоо дэс дараатай, баталгаа нотолгоотой гаргаж бичих
Бичсэнээ хянах, сайжруулах	- Цэг тэмдэг, том үсэг, үг үсгийн алдаа засах, мадгийг холбогдох зурга, чимэглэлээр баяжуулах, бичсэнээ бусадтай хуваалцах - Алдаатай бичсэн үгийг олж засах	- Бичсэн зүйлийнхээ утгыг нягталж дахин унших - Хэн нэгэнд хамт дахин сайжруулах /үг, өгүүлбэр, нэмэх, хасах, өөрчлөх/ - Зохиосон эхийн талаар ярилцах, асуулт асуух, сайжруулах, сийрүүлэн бичих	- Бичсэн зүйлийнхээ утгыг нягталж дахин унших - Хэн нэгэнд уншиж, зөвлөгөө авах - Бичсэнээ нягталж дахин сайжруулах /үг, өгүүлбэр, нэмэх, хасах, өөрчлөх/ - Эцсийн байдлаар бичиж дуусгах	- Бичсэн зүйлийнхээ утгыг нягталж дахин унших - Хэн нэгэнд уншиж, зөвлөгөө авах - Бичсэнээ нягталж дахин сайжруулах /үг, өгүүлбэр, хэсэг нэмэх, хасах, өөрчлөх/ - Эцсийн байдлаар бичиж дуусгах - Алдаатай үгийг засах	- Энгийн заавар бичих - Бусдад уншуулж, зөвлөгөө авах - Алдаатай үгийг засах - Найруулгын алдааг хянаж, засах - Эцсийн байдлаар бичиж дуусгах

Эх, Өргүүлбэр, Үгийн сан, Хэл зүй

Янз бүрийн зорилгоор эх зохиож бичих	Алдаатай бичсэн үгийг олж, засах	- Зохиосон эхийн талаар ярилцах, асуулт асуух, зөвлөх, сайжруулах, сийрүүлэн бичих - Алдаатай үгийг засах - Найруулгын алдааг хянаж, засах	Найруулгын алдааг хянаж, засах	Өх, Өгүүлбэр, Үгийн сан, Хэл зүй
	Уншсан үлгэрээ энгийнээр үнэлж бичих	- Талархал, мэндчилгээ, заавар бичих - Өөрийн болон гэр бүлийн танилцуулга бичих - Ертөнцийн гурав, шүлгийн хэлбэр дуурайж бичих - Үйл явдлыг төсөөлөх - Бяцхан үлгэр, өгүүллэг зохиож бичих	- Өөр өөр зорилгоор захидал бичих - Мэдээллийг цэс, жагсаалт байдлаар бичих - Төлөвлөгөө зохиож бичих - Ертөнцийн гурав, шүлгийн хэлбэрийг дуурайн бичих - Номын тэмдэглэл бичих	- Зорилгодоо тохируулан захидал, уриалга, талархал, мэдээ бичих - Ертөнцийн гурав, үлгэр, шүлэг, дуурайн бичих - Номын товч танилцуулга бичих - Танилцуулга, сонины мэдээ, бичих - Бусдын үзэл бодлыг дэмжиж, эсэргүүцэж бичих - Үлгэр, өгүүллэг, оньсого зохион бичих
ХЭЛЗҮЙ, ҮГИЙН САНГ ХЭРЭГЛЭХ ЧАДВАР				
Үгийн аймгийг хэрэглэх	- Хэн, юу, яав гэсэн асуултад хариулагдах үгсийг асуултаар ялган хэрэглэх - Өгүүлбэрийг 1-2 асуултаар дэлгэрүүлэх	- Хэн, юу, яав, яаж, яагаад, ямар учраас гэсэн асуултад хариулагдах үгсийг асуултаар ялган бүлэглэх - Өгүүлбэрийг 3-5 асуултаар дэлгэрүүлэх	- Хэн, юу, аль, ямар, хэд, яаж, яав, яасан учир, яадаг тул, хэзээ, хаана гэсэн асуултад хариулагдах үгсийг асуултаар ялган бүлэглэх - Өгүүлбэрийг шинж чанар, орон байр, цаг хугацаа, тоо хэмжээ утгаар дэлгэрүүлэх	- Төлөөлсөн утгыг өгүүлбэрт зөв хэрэглэх /асуух, заах, биеийн төлөөний үг/ - Өгүүлбэрийг шинж чанар, орон байр, цаг хугацаа, тоо хэмжээ, учир шалтгааны утгаар дэлгэрүүлэх
	Энгийн өгүүлбэрийг том үсгээр эхлэн бичих	Өгүүлбэрт сэтгэлийн хөдөлгөөн, өнгө аясыг илтгэх үг хэллэгийг	Өгүүлбэрт сэтгэлийн хөдөлгөөн, өнгө аясыг илтгэх үг хэллэгийг	Өгүүлбэрт сэтгэлийн хөдөлгөөн, өнгө аясыг илтгэх үг хэллэгийг

Өгүүлбэр сонгон хэрэглэх		аялга тохируулан хэрэглэх, зөв бичих /асуусан, хүүрнэсэн/ • Цэг тэмдгийг зөв хэрэглэх /Асуултын тэмдэг, таслал/	аялга тохируулан хэрэглэх, зөв бичих /талархан, анхааруулсан/ • Учир шалтгааны холбоо хамаарлыг илэрхийлэх холбох хэрэглэх/тийм учраас, ийм учраас, яагаад гэвэл, ингэснээс, тэгснээс болж гэх мэт/	аялга тохируулан хэрэглэх, зөв бичих /уриалсан, зөвлөсөн/ • Төлөөний үгийн өгүүлбэрт гүйцэтгэх үйргийг ойлгох, хэрэглэх • Цэг, таслал, догол мөр зэргийг зөв хэрэглэх • Өгүүлбэр дэх үгийн хэлхээ холбоог ойлгох	аялга тохируулан хэрэглэх, зөв бичих /баталсан, нотолсон, няцаасан, дэмжсэн/ • Хашилт, хаалт, цэг тэмдгийг зөв хэрэглэх /харилцан яриа, дүрслэл гэх мэт/ • Үг, өгүүлбэрийг холбож найруулахдаа төрөл бүрийн холбох үгийг оновчтой хэрэглэх /харьцуулах, лавшруулах, эсрэгцүүлэх, цаг хугацааны гэх мэт/	Эх, Өгүүлбэр, Үгийн сан, Хэл зүй
	Үгийн сангаа баяжуулах	• Эсрэг утгатай үгийг таних тайлбарлах • Хэлц үгийг чээжилж тогтоох, ойлгох • Гадаад үгийг нүдлэн тогтоох	• Ойролцоо ба эсрэг утгыг таних, жишээ гаргах • Хэлц үгийг чээжилж тогтоох, ойлгох, тайлбарлах • Гадаад үгийг нүдлэн тогтоох	• Ойролцоо ба эсрэг утгатай үг сонгон өгүүлбэр зохиох • Хэлц үгийг чээжилж тогтоох, ойлгох, тайлбарлах • Гадаад үгийг зөв бичиж, хэрэглэх	• Ойролцоо ба эсрэг утгат үг өгүүлбэрээр санаагаа илэрхийлэх • Ижил нэрийн утгыг таньж өгүүлбэрт зөв хэрэглэх • Хэлц үгийг чээжилж тогтоох, ойлгох, тайлбарлах, хэрэглэх • Гадаад үгийг зөв бичиж, хэрэглэх	

“ Амжилтанд хүрэх хамгийн тодорхой зам бол олон дахин давтсан оролдлого юм. ”

Томас Эдисон

МАТЕМАТИК

БАГА БОЛОВСРОЛЫН СУРГАЛТЫН ЦӨМ ХӨТӨЛБӨР

Би өмнөх жилд сурлага жаахан тааруу байсан. Энэ жил өмнөхөөсөө илүү сайн болсон. 4 дүгээр ангидаа 15 минутанд дөнгөж 3 илэрхийлэл бодож байсан. Одоо оlnыг бодож байгаа. Заримдаа би хүүхдүүдэд ойлгохгүй байгаа тоог нь зааж өгдөг болсон. Би тоо самбарт гарч бодож чаддаг болсон. Процентийн бодлогодоо ч сайн болсон.

Баянзүрх дүүргийн 33 дугаар сургуулийн
5 дугаар ангийн сурагч М.Саран

5.3.2. МАТЕМАТИК

Яагаад судлах хэрэгтэй вэ?

- Математикийн анхан шатны мэдлэг эзэмших,
- Хэл, сэтгэлгээг хөгжүүлэх,
- Математик сурах сонирхолтой болж, өдөр тутмын ахуйн асуудлыг тооцоолон шийдвэрлэх чадвартай болох.

Ямар үр дүнд хүрэх вэ?

Суралцагч бүр III, V анги төгсөхдөө математикийн хичээлээр дараах чадвартай болно.

Чадвар	I-III анги	IV-V анги
Тоолох	10000 дотор тогтмол тоон алхмаар тоог нэмэгдүүлэн, хорогдуулан тоолох	Энгийн болон аравтын бутархай, бүхэл тоон алхмаар тоог нэмэгдүүлэн, хорогдуулан тоолох
Тоог унших, бичих, цэгээр тэмдэглэх, жиших, тоймлох	10000 хүртэлх натурал тоог унших, бичих, орны нэмэгдэхүүний нийлбэрт задлах, тоон шулуун дээр цэгээр тэмдэглэх, жиших, эрэмбэлэх, аравт, зуут, мянгатаар тоймлох; 2, 3, 4, 5, 6, 8, 10 хуваарьтай энгийн бутархайг дүрслэх, энгийн бутархай, сөрөг тоог унших, бичих, тоон шулуун дээр цэгээр тэмдэглэх, зураг дүрслэл хэрэглэн жиших	Олон оронтой тоог унших, бичих, тоон шулуун дээр цэгээр тэмдэглэх, жиших, эрэмбэлэх, тоймлох; энгийн ба аравтын бутархай, сөрөг тоог унших, бичих, тоон шулуун дээр цэгээр тэмдэглэх, жиших, эрэмбэлэх, энгийн бутархайг холимог бутархай, аравтын бутархайд шилжүүлэх; бутархай хэсэг нь гурваас хэтрэхгүй оронтой аравтын бутархайг бүхэл ба аравны, зууны хэсгээр тоймлох; 100 хүртэлх бүх анхны тоог олох; монголын уламжлалт цифр /тоо/, ром тоог таних, унших, бичих
Тооны үйлдлийг ойлгох, гүйцэтгэх, хэрэглэх	10000 дотор нэмэх, хасах, нэгжээр үржүүлэх, нэгжид хуваах, үлдэгдэлтэй хуваах, үйлдлийн гишүүдийн хамаарал, үйлдлийн чанарыг хэрэглэх, тоон шулуун хэрэглэн бага зөрөөтэй хоёр бүхэл тооны зөрөөг олох, тооны 2, 3, 4, 5, 6, 8, 10-ны хэсгийг үлдэгдэлгүй хуваагдах үед олох, дүрсийг 2, 3, 4, 5, 6, 8, 10 тэнцүү хуваасан хэсгийн хэмжээг илэрхийлэх, зөрөө, бүтэн хэсгээр тооцоолох асуудал шийдвэрлэх	Олон оронтой тоог нэмэх, хасах; нэгж, бүтэн аравт, зуут, хоёр, гурван оронтой тоогоор үржүүлэх, хуваах, үлдэгдэлтэй хуваах; тооны хуваагдах шинжийг хэрэглэх; тоон шулуун хэрэглэн бүхэл тооны зөрөө, нийлбэрийг олох; бутархайн үндсэн чанарыг ойлгох, энгийн бутархайнуудыг нэмэх, хасах; аравтын бутархайг нэмэх, хасах, үржүүлэх, хуваах; үйлдлийн гишүүдийн хамаарал, үйлдлийн чанарыг хэрэглэх; процентийг ойлгох, 2, 4, 5, 10, 100-ны хэсгийг процентоор илэрхийлэх, хэсэг, процентийн үндсэн бодлогуудыг бодох; харьцаа, пропорцыг ойлгох, тоо, хэмжээг өгсөн харьцаагаар хуваах; зөрөө, бүтэн ба бүхлийн хэсэг болон процентоор тооцоолох, пропорцын мэдэгдэхгүй байгаа гишүүнийг олохтой холбогдох агуулга бүхий асуудал шийдвэрлэх
Хэмжигдэхүүнийг ойлгох, хэмжих	Урт, хүнд, эзлэхүүн, хугацааг тохирох нэгж, хэмжих хэрэгслээр хэмжих, хэмжих хэрэгслийн хуваарийн утгыг ойлгох, хэмжээг	Урт, хүнд, эзлэхүүн, хугацаа, өнцөг, агаарын температурыг хэмжих хэрэгслүүдийн хуваарийн утгыг ойлгох, урт, хүнд, талбай, эзлэхүүнийг хэмжих,

	унших, бичих, хэмжигдэхүүний хэмжих нэгжүүдийн хамаарлыг хэрэглэн жиших, хэмжээн дээр үйлдэл гүйцэтгэх; цаг тооны бичиг, цагийн хуваарийг ойлгох, үргэлжлэх хугацааг тооцоолох; термометрийн хуваарийг ойлгох, хэмжээг унших, бичих; нэгж квадратыг тоолох аргаар талбайг олох; худалдааны тооцоо хийх болон хэмжигдэхүүнтэй холбогдох агуулгатай асуудал шийдвэрлэх	хэмжигдэхүүний хэмжих нэгжүүдийн хамаарлыг ойлгон хэрэглэх, хэмжээнүүдийг жиших, хэмжээн дээр үйлдэл гүйцэтгэх; дэлхийн цагийн ялгаатай бүс дэх цаг хугацааг мэдэх, үргэлжлэх хугацааг тооцоолоход цагийн хуваарь, цаг тооны бичгийг хэрэглэх; өнцгийг хэмжих, дүрсийн периметр, талбай болон куб, тэгш өнцөгт параллелепипедийн гадаргуугийн талбай, эзлэхүүн болон холбогдох агуулга бүхий асуудал шийдвэрлэх
Дүрс, биетийг судлах	Харилцан перпендикуляр, параллель шулуунууд, тэгш, хурц, мохоо өнцөг, олон өнцөгт, тойрог, дугуй дүрсийг таних, нэрлэх, ангилх, зурах, дүрсийг эвлүүлэн бүтээл хийх, тэгш хэмтэй дүрсийг таних, тэгш хэмийн тэнхлэгийг тодорхойлох, зурах; куб, тэгш өнцөгт параллелепипед, бөмбөрцгийг таних, нэрлэх, тэгш өнцөгт параллелепипедийн дэлгээсийг таних, зурах, дэлгээсээр биет бүтээх; дүрсийн талбай, периметрийг олох болон холбогдох бусад агуулгатай асуудал шийдвэрлэх	Харилцан перпендикуляр, параллель шулуунууд, өнцөг, зөв ба зөв биш олон өнцөгт, тойрог, дугуйг таних, шинжийг мэдэх, зурах, ангилх, тэгш хэмтэй дүрсийг таних, тэгш хэмийн тэнхлэгийг тодорхойлох, тэгш хэмтэй дүрс, тэгш хэмийн тэнхлэгийг зурах; эдгээртэй холбогдох агуулгатай асуудал шийдвэрлэх; Бөмбөрцөг, олон өнцөгт призм, цилиндр, пирамид, конусыг таних, зурах, биетийг дэлгээсээр нь таних, биетийн дэлгээсийг хийх, биет ба түүний хэмжээтэй холбогдох агуулга бүхий асуудал шийдвэрлэх
Юмсын байршил, хөдөлгөөнийг тодорхойлох	Мөр, баганыг нь тоо, үсгээр тэмдэглэсэн хүснэгт, дөрвөлжин шугамтай цаас хэрэглэн аль нэг нүдэнд байгаа юмсын байршилыг олох, заасан нүдэнд зурах; өгсөн зураг, мэдээллийг хэрэглэн юмсын байршил, түүнд хүрэх зам, чиглэлийг тодорхойлох өгсөн зам, чиглэлийн дагуу шилжүүлэх, холбогдох заавар өгөх; юмсын байршил, хөдөлгөөнийг агуулгатай асуудал шийдвэрлэх	Координатын хавтгай дахь цэгийн координатыг олох, бичих, координатаар нь цэг байгуулах; дүрсийг тэнхлэгийн тэгш хэмээр хувиргах, тодорхой хэмжээгээр зөөх, эсвэл өгсөн цэгийн хувьд дүрсийг 90° эргүүлсний дараах байршилыг таних, таамаглах, зурж шалгах; зургийн масштабыг ойлгох, зурах, тодорхой масштабтай план зураг, маршрут, газрын зураг хэрэглэн урт, талбайн хэмжээг тодорхойлох агуулгатай асуудал шийдвэрлэх
Шинж, зүй тогтол болон учир холбогдлын талаарх өгөгдөл, мэдээллийг олж цуглуулах, ойлгох, дүрслэх, боловсруулах	Юмсыг нэг, хоёр шинжээр ангилах; өгөгдөл, мэдээллийг олж цуглуулах, бүртгэх, түүнийг хүснэгт, зурган, баганан, хэрчмэн диаграммаар дүрслэх; хуваарь нь ялгаатай байх үеийн дүрслэлийг харьцуулах, тайлбарлах, асуултад хариулах; юмсын зүй тогтол хамаарлыг олох, үргэлжлүүлэх, модны загвар хэрэглэн боломжийг тооцоолох, өгсөн мэдээлэлд холбогдох агуулгатай асуудал шийдвэрлэх	Юмсыг шинжээр нь ангилах; өгөгдөл, мэдээллийг олж цуглуулах, өгөгдөл, мэдээлэл, диаграмд тохирох хүснэгт, диаграмм, график байгуулах; хуваарь нь ялгаатай байх үеийн дүрслэлийг харьцуулах, тайлбарлах, тодорхой нөхцөлөөр түүвэрлэсэн өгөгдлүүдийн моод, далайц, медиан, арифметик дунджийг олох; ажиглалт, туршилтаар үзэгдлийн илрэх боломж ба түүний тоог олох; юмсын шинж, зүй тогтол, хамаарлыг олох, боломжийг тооцоолох агуулгатай асуудлыг шийдвэрлэх

Математикийн сургалтын хүрэх үр дүн (анги тус бүрээр)

Чадвар	I анги	II анги	III анги	АТБХ
Тоолох	100 хүртэлх юмсыг тоолох, 1-ээс 100, 20-оос 0 хүртэл 1, 2, 5, 10-аар нэмэгдүүлэн, хорогдуулан тоолох	1000 дотор тоог нэгжээр, 10, 100-аар нэмэгдүүлэн, хорогдуулан тоолох	10000 дотор тогтмол тоон алхмаар тоог нэмэгдүүлэн, хорогдуулан тоолох /0 хэтрүүлж үргэлжлүүлэн тоолохыг оруулах/	Тоо, тоолол
Тоог унших, бичих, цэгээр тэмдэглэх, жиших, тоймлох	100 хүртэлх тоог бүтцээр задлах, унших, бичих; тоон шулуун дээр цэгээр тэмдэглэх, жиших, эрэмбэлэх; юмсыг дугаарлах; - Тоо, хэмжээг аравтаар баримжаалан хэлэх, тоолж шалгах; - Хорь хүртэлх юмсыг хоёр тэнцүү хэсэгт хуваарилан хуваах, тэгш, сондгой тоог таних	1000 хүртэлх тоог унших, бичих, орны нэмэгдэхүүний нийлбэрт задлах; аравт, эсвэл зууныг тэмдэглэсэн хуваарьтай тоон шулуун дээр тоог цэгээр тэмдэглэх, жиших, эрэмбэлэх; тоог аравт, зуугаар тоймлох; тэгш, сондгой тоог таних, ангилах; - Тууз, дүрсийг 2, 4 тэнцүү хэсэгт хуваах, тууз, дүрсийн хагас $1/2$, хагасын хагасыг $1/4$ тэмдэглэсэн тэмдэглэгээний /бугархай тооны/ утгыг ойлгох, тайлбарлах	10000 хүртэлх натурал тоог унших, бичих, орны нэмэгдэхүүний нийлбэрт задлах; аравт, зууныг тэмдэглэсэн хуваарьтай болон хуваарьгүй тоон шулуун дээр тоонуудыг цэгээр тэмдэглэх, жиших, эрэмбэлэх; тоог аравт, зуут, мянгатаар тоймлох; 2, 3, 4, 5, 6, 8, 10 хуваарьтай энгийн бугархайг дүрслэх, энгийн бугархайг унших, бичих, тоон шулуун дээр цэгээр тэмдэглэх, ижил хуваарьтай энгийн бугархайг жиших, эрэмбэлэх - Серег тоог унших, бичих, тоон шулуун дээр цэгээр тэмдэглэх, жиших	
	- Нэмэх, хасах үйлдлийн утгыг ойлгох, үйлдлийн гишүүдийг нэрлэх; 10 хүртэлх тооны бүтцийг чээжээр мэдэх, 10 дотор нэмэх, хасах, 20 дотор аравт гүйцээн, аравт хэтрүүлэн нэмэх, аравт задлан хасах, нийлбэрийн утга нь 20 байх хос тоог чээжээр олох; 100 дотор аравт хэтрүүлэхгүй нэмэх, аравт задлахгүй хасах - Тоон илэрхийлэл, түүний утгыг олох, жиших; - Үйлдлийн гишүүдийн хамаарал, нэмэх үйлдлийн	1000 дотор: - тоог нэмэх, хасах; нийлбэрийн утга нь 20 байх хос тоо, нийлбэрийн утга нь 100 байх 5-д хуваагдах тоонууд, нийлбэрийн утга нь 100 байх аравтууд, нийлбэрийн утга нь 1000 байх зуутуудыг тус тус чээжээр олох; - юмсыг багцлан тоо, хэмжээг олох; үржүүлэх, хуваах үйлдлийн утга, холбоог ойлгох; хүрд ашиглан үржүүлэх, хуваах; өгсөн тоонд хуваагдах тоонуудыг олох; 0 ба 1-ийг үржүүлэх, хуваах; 50 хүртэлх тоог 2 дахин ихэсгэх, багасгах; хуваах үйлдэл гүйцэтгэхэд үлдэгдэл гарч болохыг ойлгох;	10000 дотор: - тоог нэмэх, хасах; аравт, зуут, тэдгээрт ойр тоог чээжээр нэмэх, хасах; тэгш, сондгой тооны нийлбэр, ялгаврын утгын талаар таамаглал дэвшүүлэх, шалгах, дүгнэлт гаргах; - үржүүлэхийн хүрд хэрэглэн тоог нэгжээр, 10, 100-аар үржүүлэх; тоог нэгжид, боломжтой үед 10, 100-д хуваах; 500 хүртэлх аравт, 5000 хүртэлх зуутыг 2 дахин ихэсгэх, багасгах; үлдэгдэлтэй хуваах; - үйлдлийн нэг гишүүнийг бусдаар нь илэрхийлэх, олох; үйлдлийн гишүүдийн хамаарал, үйлдлийн чанарыг тооцоолол хийх, шалгахад хэрэглэх; үйлдлийн	

	байр солих, нийлбэрийг нэмэх, хасах, нийлбэр дээр нэмэх, хасах, 0-ийн чанар ашиглан илэрхийллийн утгыг олох, шалгах; - Нэмэх аргаар нэг оронтой тоог хоёр дахин ихэсгэх, 10 хүртэлх тэгш тооны хагасыг олох, 2-т хуваагдах тоог таних; - Мэдэгдэхгүй байгаа тоог $\square$, Δ гэх мэт дүрсээр төлөөлүүлж болохыг ойлгох, математик бичвэр үнэн байхаар тоо, тэмдэг олж бичих; - Зөрөөгөөр тооцоолох хялбар асуудал шийдвэрлэх	- үйлдлийн нэг гишүүнийг бусдаар нь илэрхийлэх, олох; үйлдлийн гишүүдийн хамаарал, нэмэх, үржүүлэх үйлдлийн байр солих, бүлэглэх, нийлбэр, ялгаврыг тоогоор үржүүлэх чанарыг ойлгох, тооцоолол хийх, шалгахад хэрэглэх; - үйлдлийн дараалал тогтоон илэрхийллийн утгыг олох; математик бичвэрийг үнэн утгатай болгох тоо, тэмдэг бичих, шалгах; - төдөөр их /бага/, төд дахин их /бага/ хэмээх үг хэллэгийн утгыг ойлгон зөрөө ба бүтэн хэсгээр тооцоолох агуулга бүхий хялбар асуудал шийдвэрлэх, тайлбарлах; асуудлын хариуг урьдчилан таамаглах, шалгах	дараалал тогтоон илэрхийллийн утгыг олох, тоон илэрхийлэл зохиох, тоон тэнцэтгэл, тоон тэнцэтгэл бишийг ялгах; математик бичвэрийг үнэн утгатай болгох тоо, тэмдэг, хаалт олж бичих, шалгах; - Ойролцоогоор тооцоолох, бодож шалгах - Тоон шулуун хэрэглэн бага зөрөөтэй бүхэл тоонуудын зөрөөг олох; - Тоо, хэмжээний 2, 3, 4, 5, 6, 8, 10-ны хэсгийг үлдэгдэлгүй хуваагдах үед олох, дүрсийг 2, 3, 4, 5, 6, 8, 10 тэнцүү хуваасан хэсгийн хэмжээг илэрхийлэх; - Зөрөө, бүтэн хэсгээр тооцоолох асуудал шийдвэрлэх, тайлбарлах, зохиох; асуудлын хариуг урьдчилан таамаглах, шалгах;
--	---	--	---

Хэмжигдэхүүнийг ойлгох, хэмжих	- Мөнгөн дэвсгэртэйг таних, 100 дотор мөнгөн дэвсгэртэйг бүхэлдэх, задлах; - Урт, хүнд, эзлэхүүний хэмжээг харьцуулан, эсвэл стандарт бус хэмжих нэгж хэрэглэн жиших; урт, богино, хүнд, хөнгөн, их, бага, адил /тэнцүү/ зэрэг үг хэллэгийг хэрэглэн тайлбарлах; сантиметр гэсэн уртыг хэмжих нэгжийг ойлгох, хэрэглэх; - Хугацааг хэмжих цаг, хоног, долоо хоног, сар, улирал гэсэн нэгжүүдийг ойлгох, хэрэглэх, түгээмэл үйл явдлыг эрэмбэлэх	1000 дотор мөнгөн дэвсгэртэйг бүхэлдэх, задлах, харилтгыг тооцоолох; - Урт, хүнд, эзлэхүүний хэмжээг баримжаалах, тохирох нэгж, хэмжих хэрэгслээр хэмжих, хэмжих хэрэгслийн хуваарийг ойлгох, хэмжээг унших, бичих; хэмжигдэхүүний хэмжих нэгжүүдийн /мм, см, дм, м, кг, л/ хамаарлыг ойлгох, хэмжээнүүдийг жиших, хэмжээн дээр үйлдэл гүйцэтгэх; - Хугацааг хэмжих нэгж /мин, цаг, хоног, долоо хоног, сар, жил/, тэдгээрийн хамаарлыг ойлгох, хэмжээнүүдийг жиших, цагийг 5 минутын нарийвчлалтай хэлэх; цагийн зүүний дагуу эсвэл түүний эсрэг эргэлтийг ойлгох; цаг тооны бичиг, цагийн хуваарийг ойлгох, үргэлжлэх хугацааг тооцоолох - Худалдааны тооцоо хийх болон бусад хэмжигдэхүүнтэй холбогдох агуулгатай асуудал шийдвэрлэх, зохиох	- Урт, хүнд, эзлэхүүний хэмжээг баримжаалах, тохирох нэгж, хэмжих хэрэгслээр хэмжих хэрэгслийн хуваарийн утгыг ойлгон хэмжээг унших, бичих, хэмжих нэгжүүдийн /мм, см, дм, м, км, г, кг, ц, т, мл, л/ хамаарлыг ойлгох, хэмжээнүүдийг жиших, хэмжээн дээр үйлдэл гүйцэтгэх; - Хугацааны нэгжүүдийн /сек, мин, цаг, хоног, сар, жил, жаран, зуун/ хамаарлыг ойлгох, хугацааг 12 ба 24 цагийн горимоор илэрхийлэх, цаг тооны бичиг, цагийн хуваарийг хэрэглэн үргэлжлэх хугацааг тооцоолох; - Агаарын температур /хэм/, термометрийн хуваарийг ойлгох, унших, бичих; - Нэгж квадратыг тоолох аргаар талбайг олох, талбайг хэмжих нэгж сантиметр квадратай /см.кв/ танилцах, хэрэглэх; - Худалдааны тооцоо хийх болон бусад хэмжигдэхүүнтэй холбогдох агуулгатай асуудал шийдвэрлэх, зохиох	Хэмжигдэхүүн
Дүрс, биетийг судлах	- Цэг, хэрчим, тахир шугам, квадрат, тэгш өнцөгт, гурвалжин, дугуй дүрсийг таних, нэрлэх, дүрслэх, ангилах; - Биет хэрэглэн дүрс зурах, дүрс эсвэл биетийг эвлүүлэн бүтээл хийх; - Дүрсийг хоёр тэнцүү хэсэгт хуваах, тэнхлэгийн тэгш хэмийг ойлгох, тэгш хэмтэй дүрсийг таних	- Олон өнцөгт /дөрвөн өнцөгт, таван өнцөгт, зургаан өнцөгт/, тэгш өнцгийг таних, нэрлэх, зурах, ангилах, тэнхлэгийн тэгш хэмийг ойлгох, тэгш хэмтэй дүрсийг таних, тэгш хэмийн тэнхлэгийг зурах; - Кубыг таних, нэрлэх; куб, квадратыг ялгах - Дүрсийн хүрээний уртыг /периметр/ олох болон холбогдох бусад агуулгатай асуудал шийдвэрлэх	- Харилцан эгц /перпендикуляр/, зэрэгцээ /параллель/ шулуунууд, тэгш, хурц, мохоо өнцөг, олон өнцөгт, тойрог, дугуй дүрсийг таних, нэрлэх, ангилах, зурах, бүтээх, дүрсийг эвлүүлэн бүтээл хийх, тэгш хэмтэй дүрсийг таних, тэгш хэмийн тэнхлэгийг тодорхойлох, тэгш хэмтэй дүрс, тэнхлэгийг зурах; - Куб, тэгш өнцөгт параллелепипед, бөмбөрцгийг таних, нэрлэх, куб, тэгш өнцөгт параллелепипедийн дэлгээсийг таних, зурах, дэлгээсээр биет бүтээх; - Бүх өнцөг нь тэгш байх дүрсийн талбай,	Геометр

			периметрийг олох болон холбогдох агуулгатай асуудал шийдвэрлэх	
Юмсын байршил, хөдөлгөөнийг тодорхойлох	Орон зай, чиглэлтэй холбоотой үг хэллэг хэрэглэн юмсын байршил, хөдөлгөөнийг тайлбарлах, заасан байршилд зурах, байрлуулах	Мөр, баганыг нь тоо, үсгээр тэмдэглэсэн хүснэгт, дөрвөлжин шугамтай цаас хэрэглэн аль нэг дөрвөлжин нүдэнд байгаа юмсын байршлыг олох, заасан байршилд зурах, байрлуулах; танил орчин, юмсын байршлын хялбар зургийг тайлбарлах, юмсын байршлыг тодорхойлох агуулгатай асуудал шийдвэрлэх	Мөр, баганыг нь тоо, үсгээр тэмдэглэсэн хүснэгт, дөрвөлжин шугамтай цаас хэрэглэн аль нэг нүдэнд байгаа юмсын байршлыг олох, заасан нүдэнд зурах; өгсөн зураг, мэдээллийг хэрэглэн юмсын байршил, түүнд хүрэх зам, чиглэлийг тодорхойлох, заасан зам, чиглэлийн дагуу шилжүүлэх, холбогдох заавар өгөх; юмсын байршил, хөдөлгөөний агуулгатай асуудал шийдвэрлэх	
Шинж, зүй тогтол болон учир холбогдлын талаарх мэдээллийг олж цуглуулах, ойлгох, дүрслэх, боловсруулах	- Карролл, Эйлер-Веннийн диаграмм ашиглан юмсыг нэг, хоёр шинжээр ангилах, тайлбарлах; - Хүснэгт, зурган /пиктограмм/ ойлгох, унших, харьцуулах; асуулт асууж өгөгдөл, мэдээллийг цуглуулах, бүртгэх, түүнийг хүснэгт, зурган диаграммаар дүрслэх, тайлбарлах; - Өгсөн тоогоор нэмэгдүүлж, хорогдуулж үүсгэсэн болон юмсыг дараалуулсан зүй тогтлыг олох, үргэлжлүүлэх, хялбар таавар таах, нэг олонлогоос хос үүсгэх, модны загвар хэрэглэн боломжийг олох, түгээмэл үйл явдлын дүнг таамаглах; - Холбогдох асуудал шийдвэрлэх	- Карролл, Эйлер-Веннийн диаграмм ашиглан юмсыг нэг, хоёр шинжээр ангилах, тайлбарлах; - Хүснэгт, зурган /пиктограмм/ диаграммыг ойлгох, унших, харьцуулах; асуулт асууж өгөгдөл, мэдээллийг цуглуулах, бүртгэх, түүнийг хүснэгт, зурган диаграммаар дүрслэх, тайлбарлах; - Өгсөн тоогоор нэмэгдүүлж, хорогдуулж үүсгэсэн болон юмсыг дараалуулсан зүй тогтлыг олох, үргэлжлүүлэх, хялбар таавар таах, нэг олонлогоос хос үүсгэх, модны загвар хэрэглэн боломжийг олох, түгээмэл үйл явдлын дүнг таамаглах; - Холбогдох асуудал шийдвэрлэх	- Карролл, Эйлер-Веннийн диаграмм ашиглан юмсыг нэг, хоёр шинжээр ангилах, дүрслэх, тайлбарлах; - Хялбар ажиглалт, туршилт, судалгаа хийн өгөгдөл, мэдээллийг олж цуглуулах, бүртгэх, хүснэгт, зурган пиктограмм, баганан, хэрчмэн диаграммаар дүрслэх; хуваарь нь ялгаатай байх үеийн дүрслэлийг харьцуулах, асуултад хариулах; - Юмсын зүй тогтол, хамаарлыг олох, үргэлжлүүлэх, таавар таах; модны загвар хэрэглэн боломжийг тооцоолох; боломжийн тоог олохын тулд таамаглал дэвшүүлэх, шалгах, дүгнэлт гаргах; өгсөн мэдээлэлтэй холбогдох агуулгатай асуудал шийдвэрлэх	Өгөгдөлтэй ажиглах

Чадвар	IV анги	V анги	АТБХ
Тоолох	Сая дотор тогтмол тоон алхмаар тоог нэмэгдүүлэн, хорогдуулан тоолох /0 хэтрүүлж үргэлжлүүлэн тоолохыг оруулах/	Энгийн болон аравтын бутархай, бүхэл тоон алхмаар тоог нэмэгдүүлэн, хорогдуулан тоолох	Тоо, тоолол
Тоог унших, бичих, цэгээр тэмдэглэх,	Сая хүртэлх натурал тоог унших, бичих, орны нэмэгдэхүүний нийлбэрт задлах, аравт, зуут, мянгатыг тэмдэглэсэн хуваарьтай болон хуваарьгүй тоон шулуун	- Олон оронтой тоог унших, бичих, тоон шулуун дээр цэгээр тэмдэглэх, жиших, эрэмбэлэх, тоймлох - Энгийн ба аравтын бутархайг унших, бичих, тоон шулуун дээр	

жиших, тоймлох	дээр цэгээр тэмдэглэх, жиших, эрэмбэлэх, тоймлох; - Энгийн бутархай /зөв, засагдах бутархай/, холимог бутархай, аравтын бутархайг унших, бичих, тоон шулуун дээр цэгээр тэмдэглэх, жиших, эрэмбэлэх; бутархай хэсэг нь хоёроос хэтрэхгүй оронтой аравтын бутархайг бүхэл, аравны хэсгээр тоймлох; - Сөрөг тоог унших, бичих, тоон шулуун дээр цэгээр тэмдэглэх, жиших, эрэмбэлэх	цэгээр тэмдэглэх, жиших, эрэмбэлэх, энгийн бутархайг холимог бутархай, аравтын бутархайд шилжүүлэх; бутархай хэсэг нь гурваас хэтрэхгүй оронтой аравтын бутархайг бүхэл ба аравны, зууны хэсгээр тоймлох; 100 хүртэлх бүх анхны тоог олох; - Монголын уламжлалт цифр /тоо/, ром тоог таних, унших, бичих
Бүхэл тоо, энгийн ба аравтын бутархайн үйлдлийг ойлгох, гүйцэтгэх, хэрэглэх	дээр цэгээр тэмдэглэх, жиших, эрэмбэлэх, тоймлох; - Сая дотор нэмэх, хасах; аравт, зуут, мянгатад ойр тоог чээжээр нэмэх, хасах; нийлбэрийн утга нь 100, 1000 байх хоёр тоо болон 50-ийн хуваагдагчийг /50-д хуваагдах тоог/ чээжээр олох; тоог нэг, хоёр оронтой тоогоор үржүүлэх, нэг, хоёр оронтой тоонд хуваах, тоог 10, 100-аар үржүүлэхэд гарах үр дүнгийн өөрчлөлтийг тайлбарлах; үржүүлэх хүрд болон тооны 2, 4, 5, 10, 25, 50, 100-д хуваагдах шинжийг мэдэх, чээжээр тооцоолоход хэрэглэх; аравтад ойр хоёр оронтой хоёр тоог чээжээр үржүүлэх; тэгш, сондгой тооны нийлбэр, ялгавар, үржвэрийн утгын талаар таамаглал дөвшүүлэх, шалгах, дүгнэлт гаргах; хоёр оронтой тоог хоёр буюу хэд хэдэн тооны үржвэр хэлбэртэй болгох; - Бүхэл тооны зөрөө, нийлбэрийг тоон шулуун хэрэглэн олох; - Тэнцүү энгийн бутархайг таних, бичих; натурал тоог үлдэгдэлтэй хуваахад гарах ногдворын утгыг холимог бутархайгаар илэрхийлэх, засагдах бутархайг холимог бутархайд шилжүүлэх, холимог бутархайг засагдах бутархай болгох; ижил хуваарьтай энгийн бутархайг нэмэх, хасах, нийлбэр нь 1 байх хоёр энгийн бутархайг олох; - Аравтын бутархайг энгийн бутархайгаар илэрхийлэх, хуваарь нь 10, 100-ийн хуваагдагч байх энгийн бутархайг аравтын бутархайгаар илэрхийлэх; аравтын бутархайг нэмэх, хасах; нийлбэр нь 1, эсвэл 10 байх хоёр аравтын бутархайг чээжээр олох; нэмэх аргаар бутархай хэсэг нь хоёроос хэтрэхгүй оронтой аравтын бутархайг хоёр дахин	- Олон оронтой тоог нэмэх, хасах; аравт, зуут, мянгатад ойр тоонуудыг чээжээр нэмэх, хасах; олон оронтой тоог нэгж, 10, 100, 1000, аравт, зуут, хоёр, гурван оронтой тоогоор үржүүлэх, нэгж, 10, 100, 1000, аравт, зуут болон хоёр, гурван оронтой тоонд хуваах, үлдэгдэлтэй хуваах; тооны 2, 4, 5, 6, 8, 10, 25, 50, 100-д хуваагдах шинж хэрэглэн чээжээр үржүүлэх, хуваах; - Бүхэл тооны зөрөө, нийлбэрийг тоон шулуун хэрэглэн олох; - Хоёр оронтой тоог хоёр буюу хэд хэдэн тооны үржвэр хэлбэртэй болгох, хэд хэдэн тооны ерөнхий хуваагч, ерөнхий хуваагдагчийг /хуваагдах тоог/ олох, бутархайн үндсэн чанарыг ойлгох, бутархайг хураах; энгийн бутархайнуудыг нэмэх, хасах; - Аравтын бутархайг нэмэх, хасах; нийлбэр нь 1, эсвэл 10 байх хоёр аравтын бутархайг чээжээр олох; аравтын бутархайг үржүүлэх, хуваах; - Үйлдлийн гишүүдийн хамаарал, үйлдлийн чанарыг хэрэглэх, тэгшитгэл, тэнцэтгэл бишийг бодох, шалгах, зохиох; - Хуваах үйлдэл ба энгийн бутархайн холбоог тоо хэмжээний аравны, зууны гэх мэт хэсгийг олоход хэрэглэх; - Процентийг ойлгох, 2, 4, 5, 10, 100-ны хэсгийг процентоор илэрхийлэх, тоо ба хэмжээний тодорхой процентод ногдох тоо, хэмжээг олох, тодорхой процентод ногдох тоо ба хэмжээгээр уул тоо ба хэмжээг олох, нэг тоо /эсвэл хэмжээ/ нөгөө тооны /эсвэл хэмжээний/ хэдэн процент болохыг олох, процентоор тооцоолох асуудал шийдвэрлэх; - Харьцаа, пропорцыг ойлгох, тоо, хэмжээг өгсөн харьцаагаар хуваах, пропорцийн мэдэгдэхгүй байгаа гишүүнийг олох; - Зөрөө, бүтэн ба бүхлийн хэсэг болон процентоор тооцоолох, пропорционал хэмжигдэхүүн /худалдааны, хөдөлгөөний, ажлын

	ихэсгэх, буцаагаад багасгах; аравтын бутархайг 10, 100, 1000-аар үржүүлэх, 10, 100, 1000-д хуваах; • Судалсан тоо ба үйлдлийн хүрээнд тоон илэрхийлэл бичих, үйлдлийн дарааллыг тогтоон утгыг олох, зохиох; • Үйлдлийн гишүүдийн хамаарал, үйлдлийн чанарыг хэрэглэн үйлдэл гүйцэтгэх, тэгшитгэл, тэнцэтгэл бишийг бодох, шалгах, зохиох; • Хэсгийн үндсэн бодлогуудыг бодох; • Харьцаа ба пропорцийг ойлгох, өгсөн харьцаагаар хуваах, зурах, пропорцийн мэдэгдэхгүй байгаа гишүүнийг олох; • Зөрөө, бүтэн ба бүхлийн хэсгээр тооцоолох, пропорционал хэмжигдэхүүн /худалдааны, хөдөлгөөний, ажлын гэх мэт/, харьцаа бүхий агуулгатай асуудал шийдвэрлэх, тайлбарлах, зохиох; асуудлын хариуг урьдчилан таамаглах, шалгаж нотлох, няцаах;	гэх мэт/, харьцаа бүхий агуулгатай асуудал шийдвэрлэх, тайлбарлах, зохиох; асуудлын хариуг урьдчилан таамаглах, шалгаж нотлох, няцаах;	
Хэмжигдэхүүнийг ойлгох, хэмжих	• Урт, хүнд, эзлэхүүнийг хэмжих хэрэгслүүдийн янз бүрийн хуваарийн утгыг ойлгох; урт, хүнд, эзлэхүүнийг баримжаалах, хэмжих, хэмжээг унших, бичих, хэмжигдэхүүнийг хэмжих нэг нэгжийг нөгөөгөөр илэрхийлэх, жиших, эрэмбэлэх, бүхлээр тоймлох, хэмжээн дээр үйлдэл гүйцэтгэх; • Үргэлжлэх хугацааг тооцоолоход цагийн хуваарь, цаг тооны бичгийг хэрэглэх; • Өнцгийг транспортироор хэмжих, жиших, ангилах; • Нэгж квадрат тоолох, палетка ашиглах аргаар дүрсийн талбайн хэмжээг олох, талбайн хэмжих нэгжүүд /см.кв, м.кв, км.кв, а, га/, тэдгээрийн хамаарлыг ойлгох, хэрэглэх; тэгш өнцөгтийн талбайг томъёогоор олох, куб, тэгш өнцөгт параллелепипедийн гадаргуугийн талбайн хэмжээг олох; • Нэгж кубыг өрж биет бүтээж, түүний эзлэхүүний хэмжээг нэгж кубыг тоолон олох; эзлэхүүнийг хэмжих нэгж сантиметр кубтэй /см.куб/ танилцах, хэрэглэх; • Худалдааны тооцоо, агаарын температур болон бусад хэмжигдэхүүнтэй холбогдох агуулга бүхий асуудал шийдвэрлэх, зохиох	• Урт, хүнд, эзлэхүүн, хугацааг хэмжих хэрэгслүүдийн янз бүрийн хуваарийн утгыг ойлгох, хэмжээг баримжаалах, хэмжих, хэмжээг унших, бичих, урт, хүнд, талбай, эзлэхүүнийг хэмжих нэгжүүдийн /см.куб, дм.куб, м.куб/ хамаарлыг ойлгон хэрэглэх, хэмжигдэхүүний бага нэгжийг их нэгжид шилжүүлэн хэмжээний тоон утгыг аравтын бутархайгаар илэрхийлэх, жиших, тоймлох, хэмжээн дээр үйлдэл гүйцэтгэх; • Үргэлжлэх хугацааг тооцоолоход цагийн хуваарь, цаг тооны бичгийг хэрэглэх; дэлхийн цагийн ялгаатай бүс дэх цаг хугацааг мэдэх; • Дүрсийн периметр, талбай болон куб, тэгш өнцөгт параллелепипедийн гадаргуугийн талбай, эзлэхүүн болон холбогдох агуулга бүхий асуудал шийдвэрлэх, зохиох	Хэмжигдэхүүн

Дурс, биетийг судлах	- Олон өнцөгтийг таних, зурах, ангилах, гурвалжин, дөрвөн өнцөгтийг ангилах, зөв олон өнцөгтийн тэгш хэмийн тэнхлэгийг тодорхойлох, зурах, гурвалжны дотоод өнцгүүдийн хэмжээний нийлбэр 180° болохыг тогтоох, тэгш хэмтэй дүрсийг эвлүүлэн бүтээл хийх, дүрстэй холбогдох агуулгатай асуудал шийдвэрлэх, тайлбарлах; - Гурвалжин призм, цилиндрийг таних, зурах, хавтгай дээрх дүрслэл буюу дэлгэцээр биетийг таних, дэлгэцсийг зурах, хийх, биеттэй холбогдох агуулгатай асуудал шийдвэрлэх, тайлбарлах	- Зөв ба зөв биш олон өнцөгт дүрсийг таних, шинжийг мэдэх, ангилах, зурах, дөрвөн өнцөгтийн дотоод өнцгүүдийн хэмжээний нийлбэр 360° болохыг тогтоох, дүрстэй холбогдох агуулгатай асуудал шийдвэрлэх, тайлбарлах; - Олон өнцөгт призм, пирамид, конусыг таних, зурах, биетийг дэлгэцээр нь таних, дэлгэцсийг хийх, биет ба түүний хэмжээтэй холбогдох агуулга бүхий асуудал шийдвэрлэх, тайлбарлах	Геометр
Юмсын байршил, хөдөлгөөнийг тодорхойлох	- Координатын хавтгайн I мөч дэх цэгийн координатыг унших, бичих, координатаар нь цэг байгуулах; - Тэгш хэмийн тэнхлэг дээр нэг орой нь орших, эсвэл тэнхлэгтэй параллель талтай дүрсийг тэнхлэгийн тэгш хэмээр хувиргах, дүрсийг тодорхой хэмжээ ба чиглэлээр зөвхөн /параллелиар зөөх/, дүрсийг өгсөн цэгийг тойруулан 90° эргүүлсний дараах байршлыг таних, зурах, таамаглах, шалгах; - Байршлын зураг /план зураг/, замын зургийг /аяллын маршрут/ ойлгох, зурах, тайлбарлах; план зураг, маршруттай холбогдох агуулга бүхий асуудал шийдвэрлэх	- Координатын хавтгай дээрх цэгийн координатыг унших, бичих, координатаар нь цэг байгуулах; - Тэгш хэмийн тэнхлэгтэй параллель ч биш, перпендикуляр ч биш талтай дүрсийг тэнхлэгийн тэгш хэмээр хувиргах, дүрсийг тодорхой хэмжээ ба чиглэлээр зөвхөн /параллелиар зөөх/, өгсөн цэгийг тойруулан 90° эргүүлсний дараах байршлыг таних, зурах, таамаглах, шалгах; - План зураг, аяллын маршрут болон зургийн масштабыг ойлгох, тодорхой масштабаар зурах; тодорхой масштабтай план зураг, маршрут, газрын зураг хэрэглэн урт, талбайн хэмжээг тодорхойлох агуулга бүхий асуудал шийдэх	Геометр
Шинж, зүй тогтол болон учир холбогдлын талаарх мэдээллийг олж цуглуулах, ойлгох, дүрслэх, боловсруулах	- Карролл, Эйлер-Веннийн диаграмм ашиглан юмсыг шинжээр нь ангилах, тайлбарлах; - Өгөгдөл, мэдээллийг олж цуглуулах, бүртгэх, түүнийг хүснэгт, зурган пиктограмм, баганан, дугуй диаграмм болон хялбар графикаар дүрслэх; хуваарь нь ялгаатай байх үеийн дүрслэлийг харьцуулах, тайлбарлах, дүгнэлт гаргах; өгөгдлүүдийн моодыг олох; - Ажиглалт буюу туршилтаар үзэгдлийн илрэх боломжийг талаар таамаглал дэвшүүлэх, үр дүнг шалгах, дүгнэлт гаргах; - Өгөгдөлтэй ажиллах, зүй тогтлыг олох, үргэлжлүүлэх, тоон таавар, логик бодлого бодох, боломжийг тооцоолох агуулгатай асуудал шийдвэрлэх;	- Карролл, Эйлер-Веннийн диаграмм ашиглан юмсыг шинжээр нь ангилах, тайлбарлах; - Өгөгдөл, мэдээллийг олж цуглуулах, өгөгдөл, мэдээлэл, диаграммд тохирох хүснэгт, диаграмм, график байгуулах; диаграмм, графикайн хуваарь нь ялгаатай байх үеийн дүрслэлийг харьцуулах, тайлбарлах, дүгнэлт гаргах; тодорхой нөхцөлөөр түүвэрлэсэн өгөгдлүүдийн моод, далайц, медиан, арифметик дунджийг олох; - Ажиглалт, туршилтаар сонирхож байгаа үзэгдлийн илрэх боломжтой, боломжгүйг тогтоох, таамаглал дэвшүүлж шалгах, дүгнэлт гаргах; - Аливаа зүй тогтлыг олох, зүй тогтлоор үргэлжлүүлэх, тоон таавар, логик бодлого бодох, зохиох, боломжийг тооцоолох агуулгатай асуудал шийдвэрлэх	Өгөгдөлтэй ажиллах

Яаж суралцах вэ?

Математикт суралцахуй нь эзэмшихүйн зүй тогтлын дагуу суралцагч танин мэдэх бүтээлч үйл ажиллагаагаараа мэдлэг бүтээн хэрэглэх зарчимд тулгуурласан байна.

Суралцагч математикийн үйл ажиллагааг гүйцэтгэх явцад:

- Сэдэв, асуудлын хүрээнд бодит юмс, зураглал, бичвэр зэргийг ажиглах, турших, судлах, таамаглал дэвшүүлэх, загварчлах, хийж бүтээх, эргэцүүлэн бодох, дүгнэлт гаргах, асуудал шийдвэрлэх, ярилцах зэрэг үйл хийх явцад мэдлэг бүтээх
- Эмх цэгцтэй сэтгэн, өөртөө итгэлтэйгээр санаа бодлоо чөлөөтэй илэрхийлж, хэл, сэтгэлгээ, учир зүйг танилцуулах, бүтээлчээр сэтгэх, бие даан болон бусадтай хамтран ажиллах чадвараа хөгжүүлэх
- Асуудалтай танилцах, түүнийг шийдвэрлэх төлөвлөгөө боловсруулах, төлөвлөгөөг гүйцэтгэх, шийдлийг шинжлэх гэсэн арга барилаар асуудал шийдвэрлэх
- Сурах идэвх сонирхолтой байхын зэрэгцээ суралцах үйл ажиллагаандаа хариуцлагатай ханддаг болох

Багш сургалтын үйл ажиллагааг төлөвлөх, хэрэгжүүлэхдээ суралцагчийн анги, насны ялгаа, суралцах хэв маяг, хөгжлийн түвшинг харгалзан дараах зүйлсийг анхаарах шаардлагатай. Үүнд:

- Сургалтын зорилго, зорилтыг суралцагчид төлөвших чадвар, чадамжид баримжаалан тодорхойлох
- Судлах агуулгад тогтолцооны шинжилгээний үүднээс хандаж, дидактик нэгжийг томсгох аргаар нягтруулах
- Суралцагч өмнөх мэдлэг, чадвараа хэрэглэн өөрийн идэвхтэй үйл ажиллагаагаар мэдлэг бүтээх, асуудал шийдвэрлэх хэрэгцээ, сонирхол бий болгох, сургалтын материаллаг, сэтгэл зүйн, үйлийн таатай орчин бүрдүүлэх
- Математикийн тэмдэг, тэдгээрийг бичих, хэрэглэх дүрэм, тодорхойлолт, ухагдахуун, томъёог эх хэлээрээ илэрхийлэх, хэрэглэх
- Танин мэдэхүйн ерөнхийлөх, тусгайлах, зүйрлэх, загварчлах, задлан шинжлэх, эвлүүлэх зэрэг ерөнхий болон тооцоолох, батлах зэрэг тусгай аргуудыг хэрэглэн учир зүйг үндэслэх
- Сургалтын хөтөлбөрийг төлөвлөх, хэрэгжүүлэх, үнэлэхэд мэдээлэл харилцааны технологийг, болон хөгжүүлэх ажилд хэрэглэх
- Суралцагчийн мэдлэг, чадварыг гүйцэтгэж буй танин мэдэхүйн үйл, үйлдэл, үйл ажиллагааны чанараар үнэлэх, хөгжүүлэх, суралцахад дэмжих явцын болон эцсийн үнэлгээний арга, хэлбэрүүдийг хэрэглэх, дүн шинжилгээ хийх, сургалтын цаашдын үйл ажиллагааг сайжруулах

Ямар хэрэглэгдэхүүнээр дэмжих вэ?

Суралцагчийг хөгжүүлэх зорилгоор багш сургалтын үйл ажиллагаагаа төлөвлөх, хэрэгжүүлэх, үнэлэх, хөгжүүлэхдээ сурах бичиг, зөвлөмжөөс гадна дэмжлэг болох бусад хэрэглэгдэхүүнийг /гарын авлага, тараах материал, багаж хэрэгсэл гэх мэт/ сургалтын үндэсний хөтөлбөрийн үзэл санаанд нийцэх байдал, суралцагчийн эзэмших мэдлэг, чадвар, сургалтын арга, хэлбэр, суралцагчийн сурах хэв маяг, арга барил, танин мэдэхүйн түвшний ялгаатай байдал, орон нутаг, сургуулийн онцлог, хэрэглэгдэхүүний олдоц, хийх, бэлтгэх боломж зэргийг харгалзан сонгон хэрэглэж болно.

Сургалтын хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэхэд дэмжлэг болох зарим хэрэглэгдэхүүний жагсаалтыг агуулгын тогтолцооны бүрэлдэхүүн хэсэг бүрээр гарган дор үзүүлэв. Үүнд:

“Тоо, тоолол”-ын хүрээнд:

- Бодит юмс, тэдгээрийн загвар болох тоолох хэрэгсэл /товч, шагай, угсардаг шоо гэх мэт/, бодит юмсын зураг
- Тооны орон, ангийн хүснэгт, тууз, тооны орны утгын хүснэгт, тооны орны утгын карт, абак, сампин
- Тоо, цифр, үйлдлийн тэмдэг, математик бичвэр /тоон илэрхийлэл, тэнцэтгэл, тэнцэтгэл биш гэх мэт/ бичсэн картууд
- Сэдэв, агуулгатай холбоотой үзүүлэн /үржүүлэхийн хүрд гэх мэт/
- Хуваарьтай тоон хэрчим, шулууны хэвтээ, босоо загвар /саваа, шугам г.м./
- Хүснэгт: а/ тоонууд бичсэн, б/ тоо бичээгүй
- Ахуй амьдралын агуулгатай мэдээлэл /бичвэр, хүснэгт, диаграмм гэх мэт/

“Хэмжигдэхүүн”-ий хүрээнд:

- Урт, хүнд, эзлэхүүнийг нь хэмжих бодит юмс, шошго
- Хэмжигдэхүүний хэмжих нэгжүүдийн хамаарлын үзүүлэн
- Хэмжих багаж хэрэгсэл: а/ уртыг хэмжих стандарт бус нэгжийг төлөөлөх юмс, тууз, олс, янз бүрийн шугам, метр; б/ хүндийг хэмжих жинлүүр, хуваарьтай жин; в/ эзлэхүүнийг хэмжих, харьцуулахад хэрэглэх хоосон сав, аяга, миллилитрийн болон литрийн хуваарьтай сав гэх мэт; г/ хугацааг хэмжихэд хэрэглэх аналог болон дижитал цаг, цаг тооны бичиг, цагийн хуваарь, дэлхийн ялгаатай бүсийн цагийн хүснэгт; д/ транспортер, шугам
- Талбай хэмжигч /палетка/, нэгж квадрат, шооны загвар, түүнийг хийх сав

“Геометр”-ийн хувьд:

- Дүрсийн загвар, зураг, “Эв долоо” танграмм гэх мэт
- Гортиг, шугам, өнцгийн эвхмэл загвар, толь
- Биет, дэлгээсийн загвар, зураг, дэлгээс хийхэд ашиглах хайрцаг, цаас
- Тоглоомын хөлөг /шатар, даам, үндэсний тоглоом/
- Хүснэгт, геосамбар, геохуудас, координатын хавтгайн загвар
- Тодорхой масштабтай газрын болон байршлын зураг

“Өгөгдөлтэй ажиллах”-ын хувьд:

- Анги нийтэд танилцуулга хийхэд хэрэглэхэд зориулсан Карролл, Эйлер-Веннийн диаграммын загвар /хүснэгт, цаас, цагариг, олс гэх мэт/
- Ангилах юмсын зургийг дүрсэлсэн, эсвэл шинжийг бичсэн картууд
- Бодит юмс, ахуйн амьдралын агуулгатай өгөгдөл, мэдээлэл /хүснэгт, диаграмм, график, бичвэр гэх мэт/
- Туршилтын дүн /бичвэр, хүснэгт, зураг, диаграмм/

Явцын үнэлгээ хийхэд хэрэглэх болон бусад хэрэглэгдэхүүн:

- Гэрлэн дохио, цагаан эсвэл дөрвөлжин шугамтай самбар, танин мэдэхүйн түвшнээр боловсруулсан даалгаврын сан гэх мэт.

Үзүүлэн, тараах материалыг анги нийтийн өмнө хэрэглэх том, сурагч бүр хэрэглэх жижиг хэмжээтэйгээр I-V ангид хэрэглэх боломжийг тооцон, хүрэлцэхүйц тоогоор бэлтгэн хэрэглэх нь зүйтэй.

Юуг, яаж үнэлэх вэ?

Үнэлгээний зорилго нь суралцагчийн мэдлэг, чадвар, ахиц дэвшлийг үнэлж, түүний үр дүнд тулгуурлан суралцагчийг хөгжүүлэх, суралцах идэвх чармайлтыг дээшлүүлэх, түүнчлэн сургалтын агуулга, багшлах арга зүйг сайжруулахад оршино. Суралцагчийн математикийн хичээлээр эзэмшсэн мэдлэг, чадварыг үнэлэхдээ явцын болон эцсийн үнэлгээний арга, хэлбэрүүдийг хэрэглэнэ.

Явцын үнэлгээ нь сургалтын явцад хийх үнэлгээ бөгөөд суралцагчийн тухайн үеийн ойлголт, сурах арга барилыг ажиглалт, асуулт, даалгаврын гүйцэтгэлээр илрүүлж тандсаны үндсэн дээр санал, зөвлөмж өгөх, үйл ажиллагааг нь чиглүүлэх, урамшуулах, суралцагч өөрийгөө үнэлэх, улмаар суралцагчийг хөгжүүлэх, сургалтын чанарыг сайжруулахад чиглэнэ.

Эцсийн үнэлгээг улирал, жилийн эцэст хийж, суралцагчийн эзэмшсэн мэдлэг, чадварын түвшинг тогтооно.

Явцын болон эцсийн үнэлгээний аман, бичгийн, практикийн олон төрлийн арга, хэлбэрүүдээс суралцагчийн хэрэгцээ, онцлог, сэдвийг харгалзан сонголт хийж, дангаар нь буюу хослуулан хэрэглэж болно. Тухайлбал, асуулт тавих, судалгаа хийх, бүтээлийн сан бүрдүүлэх, ажиглалт хийн тэмдэглэл хөтлөх, танин мэдэхүйн шалгуур, жишиг даалгаврын сантай болох гэх мэт.

Миний хувьд би их өөрчлөгдөж бие даан олон зүйлийг хийдэг боллоо. Чунд: Аяга тавгаа угааж 3 өрөөний талаа угааж сурсан, үсээ угааж сурсан, бууз жигнэх цед жигнүүрээ сайн тосолж сурсан.

Чингэлтэй дүүргийн 23 дугаар сургуулийн
4 дүгээр ангийн сурагч М.Азжаргал

ХҮН БА ОРЧИН

БАГА БОЛОВСРОЛЫН СУРГАЛТЫН ЦӨМ ХӨТӨЛБӨР

5.3.3. ХҮН БА ОРЧИН

Яагаад судлах хэрэгтэй вэ?

- Ойр орчныхоо хүмүүс, байгаль, нийгэмтэй харилцах явцад өөрийгөө нээн таних
- Сурах арга барил эзэмших
- Эрүүл аж төрөх энгийн дадал, хэвшилд суралцах

Ямар үр дүнд хүрэх вэ?

“Хүн ба орчин” хичээлийг судалснаар суралцагч бүр III анги төгсөхөд дараах чадвар эзэмшсэн байна.

Чадвар	I-III анги
Орчин тойрноо сонирхон судлах	• Ажиглалт хийнгээ баримт нотолгоо цуглуулж, цуглуулсан баримт нотолгоо ялгаатай болохыг илрүүлэх • Асуулт асуух явцдаа шинэ санаа олох, эргэлзээтэй зүйлсийг тодруулахыг хичээх • Яагаад гэдгийг таамаглах, юу хийхээ бодох, багшийн болон бусдын дэмжлэгтэйгээр таамаглалаа шалгах талаар төсөөлөх • Хичээлийн хэрэглэлээ бэлтгэх, хаана, юуг, хэзээ хэрэглэх, зөв сонгохоо төлөвлөх, энгийн багаж хэрэгсэл ашиглан хэмжих, турших, аюулгүй ажиллагааны дүрэм баримтлах • Ажиглалт, таамаглал ба гарсан үр дүнгээс дүгнэлт хийх • Гарсан үр дүнг зураг, бичвэр, хүснэгт, диаграммаар илэрхийлэх • Таамаглал, гарсан үр дүнг хооронд нь харьцуулж тайлбарлах, тайлагнах • Хэм хэмжээг зохицуулсан дохио тэмдгийг ялган таних, гарах үр дагаврыг төсөөлөх
Хэм хэмжээ, дэгийг сахих	• Дүрэм журмыг мөрдөх, хэвшил болгох, тэвчээртэй, хүлээцтэй хандах, дэгийг мөрдөж байгааг үнэлэх, жижиг /2-4 гишүүнтэй/ бүлгээр ажиллах • Өдрийн дэглэм сахих, аюулгүй байдлаа хангах, биеийн өсөлтөд нөлөөлөх хүчин зүйлийг тайлбарлах • Аюулгүй, цэвэр орчин бүрдүүлэх санаа гаргах, оролцох, орчин тойрны аюулгүй байдлыг үнэлэх, дүгнэх
Бусадтай харилцах, үнэт зүйлийг эрхэмлэх	• Санал бодлоо илэрхийлэх, тайлбарлах, бусдыг сонсох, хүндлэх, бусдад туслах, бусадтай хамтран ажиллах • Байгаль, хүрээлэн буй орчинд эерэг хандах, амьтан, ургамлыг хайрлах, хүрээлэн буй орчноо хамгаалах, үйл ажиллагаанд оролцох • Үнэт зүйлийг танин мэдэх, ялгах, бахархах (хувийн, гэр бүлийн, сургуулийн)

Яаж суралцах вэ?

Энэ хичээлийн зохион байгуулалт, арга зүй нь:

- Өмнөх туршлагад тулгуурлан хөгжих /бусдаас асуулт асуух, үйл ажиллагааг төлөвлөх, гүйцэтгэх, эргэцүүлэн бодох, хэрэглэх/
- Сорил туршилтаас мэдлэг бүтээх /таамаглал дэвшүүлж санаа гаргах, үйл ажиллагаагаа төлөвлөх, хийж гүйцэтгэх, үр дүнг бусдад тайлбарлах/-д суурилна.

Ямар хэрэглэгдэхүүнээр дэмжих вэ?

- Гарын доорх материал
- Бодит зүйлс
- Зурагт үзүүлэн, хүснэгт, бүдүүвч, загвар, диаграмм
- Туршилтын багаж төхөөрөмж, бодис
- Ажлын хуудас, үйл ажиллагааны удирдамж

- Аюулгүй ажиллагааны зааварчилгаа

Юуг, яаж үнэлэх вэ?

Явцын үнэлгээ

- Ерөнхий ба тусгай чадварын хөгжил
- Гэр бүл, анги, сургуулийн орчинд биеэ авч явах байдал
- Үйл ажиллагаанд сурагчийн оролцох байдал

Юуг ?

Яаж?

- Танин мэдэхүйн түвшинд тохирсон даалгаврын гүйцэтгэлээр */рубрик/ хянах*
- Багшийн ажиглалтаар *илрүүлэх*
- Суралцагчийн сэтгэл ханамжаар *тодруулах*

Хүн ба орчин сургалтын хүрэх үр дүн (анги тус бүрээр)

Чадвар	I анги	II анги	III анги	Хам сэдэв
Сонирхон судлах	Хүрээлэн буй орчноо ажиглах /танилцах/	Ажиглалт хийнгээ баримт нотолгоо цуглуулах	Ажиглалтын явцад цуглуулсан баримт нотолгоо ялгаатай болохыг илрүүлэх	Би - Миний тоглоом - Миний найз - Миний хичээлийн хэрэглэл - Миний бие Миний гэр бүл - Манай гэрийнхэн - Миний гэр орон Манай сургууль - Сургуулийн гадаад орчин - Сургуулийн дотоод орчин Миний нутаг - Орон нутаг ба хүмүүс - Орон нутаг ба байгаль Манай дэлхий - Эх орон - Эх дэлхий
	- Сонирхсон зүйлийн талаар асуулт асуух - Юу болохыг баримжаалах	- Асуулт асуух явцдаа шинэ санаа олох - Яагаад гэдгийг таамаглах, юу хийхээ бодох	- Асуулт асууж эргэлзээтэй зүйлсийг тодруулахыг хичээх - Багшийн болон бусдын дэмжлэгтэйгээр таамаглалаа шалгах талаар төсөөлөх	
	Асуултад хариулт авч мэдээлэл цуглуулах	Багшийн болон бусдын дэмжлэгтэйгээр шинэ мэдээлэл цуглуулах	Багшийн болон бусдын дэмжлэгтэйгээр харилцан хамаарал ба ялгаатай мэдээллийг цуглуулах	
	Хичээлийн хэрэглэлээ бэлтгэх, сонгох	Хаана, Юуг, Хэзээ хэрэглэх, зөв сонгохоо төлөвлөх	Ажиглалт, туршилтад хэрэглэх багаж хэрэгслийг сонгох, юуг хэмжихээ шийдвэрлэх	
	- Хичээлийн хэрэглэлийг зориулалтын дагуу хэрэглэх, зааварчилгааг сахих - Болсон зүйлийг таамаглалтай харьцуулах	- Энгийн багаж хэрэгсэлийг ашиглан хэмжилт хийх, аюулаас зайлсхийх - Болсон зүйл, таамаглалын хамаарлыг тодорхойлох	- Энгийн багаж хэрэгсэл ашиглан хэмжих, турших, аюулгүй ажиллагааны дүрэм баримтлах - Үр дүнгээс дүгнэлт хийх	
	Шинэ санааг дүрс, зургаар илэрхийлэх	Үр дүнг зураг, бичвэр, хэлбэрээр илэрхийлэх, хүснэгтэн мэдээллийг унших	Гарсан үр дүнг зураг, бичвэр, хүснэгт, диаграммаар илэрхийлэх	
	Шинэ санааг тайлбарлах, харилцах	Таамаглал, гарсан үр дүн болон яагаад ийм зүйл болсныг тайлбарлах	Таамаглал, гарсан үр дүнг хооронд нь харьцуулж тайлбарлах, тайлагнах	

Хэм хэмжээ, дэглэм сахих	- Хэм хэмжээг зохицуулсан дохио тэмдгийг ялган таних - Сургуулийн орчинд дасан зохицох, анги, хичээлийн дэг мөрдөх - Өдрийн дэглэм сахих - Аюулгүй, цэвэр орчин бүрдүүлэх санаа гаргах	- Хэм хэмжээг зохицуулсан дохио тэмдгийг ялган таних, ухаарч ойлгох - Сургуулийн орчинд баримтлах дэгийг сахих, мөрдөх, хэвшил болгох, тэвчээртэй, хүлээцтэй, хандах - Аюулгүй байдлаа хангах - Аюулгүй, цэвэр орчин бүрдүүлэхэд оролцох	- Хэм хэмжээг зохицуулсан дохио тэмдгийг ялган таних, гарах үр дагаврыг төсөөлөх - Дүрэм журмыг хэрхэн мөрдөж байгааг үнэлэх, жижиг /2-4 гишүүнтэй/ бүлгээр ажиллах - Биеийн өсөлтөд нөлөөлөх хүчин зүйлийг тайлбарлах - Орчин тойрны аюулгүй байдлыг үнэлэх, дүгнэх	
Харилцах, үнэт зүйлийг эрхэмлэх	- Санал бодлоо илэрхийлэх, тайлбарлах - Байгаль, хүрээлэн буй орчинд эерэг хандах - Үнэт зүйлийг танин мэдэх - Хувийн - Гэр бүлийн - Найз нөхдийн	- Бусдыг сонсох, хүндлэх, бусдад туслах - Амьтан, ургамлыг хайрлах, хамгаалах - Үнэт зүйлийг ялгах - Хувийн - Гэр бүлийн - Найз нөхдийн	- Бусадтай хамтран ажиллах - Хүрээлэн буй орчноо хамгаалах, үйл ажиллагаанд оролцох - Үнэт зүйлийг бахархах - Хувийн - Гэр бүлийн - Найз нөхдийн	

Агуулга

I-III ангийн “Хүн ба орчин” хичээлээр сонгосон хам сэдвийн хүрээнд дараах агуулгыг баримтлан сургалтын үйл ажиллагааг төлөвлөнө.

Хам сэдэв	I анги	II анги	III анги
Миний тоглоом	- Өөрийн тоглоомоо танилцуулах, тоглох, бусдынхаа танилцуулгыг анхааралтай сонсох, асуух, сонирхох - Тоглоом тоглох ба эрүүл ахуйн дэглэм сахих - Тоглоомын дүрэм мөрдөх, тоглоом бүтээх	- Аав, ээж, өвөө, эмээгийн тоглодог байсан тоглоомыг судлах, танилцуулах - Уламжлалт ба орчин үеийн тоглоомоос сонгож тоглох, эрүүл ахуйн дэглэм сахих - Тоглох үеийн дэгийг дагаж мөрдөх, хожиж хожигдож сурах, тэвчээртэй хүлээцтэй хандах, тоглоом бүтээх	- Монгол ардын уламжлалт хүүхдийн тоглоомыг судлах, танилцуулах - Тоглоомоо цэвэр, ариг гамтай, эмх цэгцтэй байлгах, хэрэглэх, гараа угаах - Тоглох, тоглоомын дүрэм зохиох, мөрдөх, тоглоом бүтээх
Миний найз	- Найзаасаа болон түүний ойр дотны хүмүүсээс асуулт асуух - Асуултад хариулах, найзыгаа бусдад танилцуулж чаддаг болох - Эцэг эх, ахмад хүмүүс, багш, найз нөхөдтэйгөө мэндэлж сурах	- Найзаа таних, түүний зөрэг зан чанарыг мэддэг болох - Найз нөхдөө хүндэтгэн харилцах	- Найзынхаа алдааг түүнд зөвөөр ойлгуулж, засч залруулахад нь тусалж сурах - Эцэг эх, ахмад хүмүүс, багш, найз нөхөдтэйгөө харилцан ойлголцож өөрийн хариуцлагыг ухамсарлаж, бусдыг хүндэтгэх
Миний хичээлийн хэрэгслэл	Хичээлийн хэрэглэлээ ялган таних, үүрэг зориулалтаар нь хэрэглэх, хадгалах талаар бусдад ярих	Ангид байгаа сургалтын хэрэглэгдэхүүнийг юугаар хийгдсэн болохыг судлах, зөв хэрэглэх талаар найздаа зөвлөх	Хичээлд хэрэглэж буй багаж хэрэгслийг таних, тэдгээрийг зөв сонгож хэрэглэх, аюулгүй ажиллагааны талаар мэдэх
Миний бие	- Нэг нь нөгөөтэйгээ юугаараа төстэй, ямар ялгаатайг танин мэдэх - Биеийн гадаад бүтцийн үндсэн хэсгүүдийг нэрлэж, үүргийг мэдэх - Хүн хүрээлэн байгаа орчны юмсыг хэрхэн мэдэрч, зохицдогийг таньж мэдэх - Хичээл, амралтаа зөв зохицуулах, өдрийн дэглэм баримтлах	- Биеийн бүтцийн нүдэнд харагдах хэсгүүдийг тодорхойлох /нүд, соримуус, хөмсөг, хуруу, хумс гэх мэт / - Биеийн бүтцийн хэсгүүдийн үүргийг тайлбарлах /гар юмыг барих, хөл биеийн тулгуур болох гэх мэт /	- Хүн ба амьтны мэдрэхүй, гадаад орчинд үзүүлэх хариу үйлдлийн талаар ойлголттой болох - Биеийн өсөлтөд нөлөөлөх хүчин зүйлийг тайлбарлах - Амьд биеийн үндсэн хэрэгцээг судлах /хоол тэжээл ба хооллох, хөдөлгөөн ба хөдөлгөөний ач тус/

Миний гэр бүл	Манай гэрийнхэн	- Гэр бүлийнхээ танилцуулах, утасны дугаарыг мэдэх, шаардлагатай үед бусадтай холбоо барих - Гэр байраа цэвэр байлгахад юу хийж чадахаа тайлбарлах, гэр бүлийн гишүүдээ туслах	- Гэр бүлийнхээ нэрлэх, 3 үеэ мэдэх /нагач, авга/, тэднийг хүндэтгэх - Нэн шаардлагатай утасны дугаарыг мэдэж бусдад туслах /101.102.103.109/	- Угийн бичгийг зураглан дүрслэх /5 үеэ мэдэх/, түүнийгээ бусдад танилцуулах - Аав ээж болон гэрийнхэнийхээ мэргэжил, ажлын газрыг мэдэх
	Миний гэр орон	- Орчин тойрны зүйлстэй харьцуулж гэр, байраа хаана оршдогийг мэдэх - Гэр, байрны орчин /тухайлбал, гал тогоо/ тойронд юу, хаана байдгийг нэрлэх, таних, гэр ахуйн цахилгаан хэрэгсэлтэй болгоомжтой харьцах	- Гэр, байрнаасаа сургууль хүрэх замыг заах, үндсэн ба завсрын зүг чигийг тодорхойлох - Гэр, байрны орчин тойронд байгаа зүйлс нь амьдралд хэрхэн нөлөөлдгийг тайлбарлах	- Гэр, сургууль орчмын план зураг зурах, нэрлэх - Гэр, байрнаас сургууль хүрэх орчин тойрны аюулгүй байдлыг үнэлэх
Манай сургууль	Сургуулийн дотоод, гадаад орчин	- Сургууль орчмын дуу чимээг судлах - Анги хамт олон, сургуулийн орчинд дасан зохицох, сургуулийнхаа дэг журмын талаар мэдлэгтэй болох - Ангид ургаж буй ургамлын бүтцийн хэсгүүдийг зааж нэрлэх, ялган таних	- Сургуулийн орчмын дуу чимээний эх үүсвэрийг тодорхойлох, эрүүл мэндэд үзүүлэх нөлөөг тайлбарлах - Сургуулийн орчинд баримтлах дэгийг сахиж мөрдөх, хэвшил болгох, хамтран шийдвэр гаргах арга барилд суралцах - Ангид ургадаг ургамал олон төрөл болохыг тодорхойлох, усалж арчилж ургуулах	- Манай сургууль, сургуулиараа бахархах, бусдыг хүндэтгэх - Сургуулийн гадаад орчны судалгаа хийх, аюулгүй байдлаа хамгаалах - Сурагчид дүрэм, журмыг хэрхэн биелүүлж байгааг судлах - Ангид ургаж буй ургамлын өсөлт хөгжлийг ажиглаж, тэмдэглэл хөтлөх, арчилж сурах
	Орон нутаг ба хүмүүс	- Гэр, сургуулийнхаа болон аймаг, хот, сум, дүүргийнхээ нэр, хаягийг хэлэх, танилцуулах - Орон нутагтаа байдаг, өөрсдийн үйлчлүүлдэг, очдог газруудыг танилцуулах: нэр, хаяг, байрлал, хэрхэн яаж үйлчлүүлдэг, очоод юу хийдэг /ямар хүмүүстэй хэрхэн харилцдаг/ гэх мэт	Нутаг орныхоо хүмүүсийн юу хийж, хэрхэн аж төрдгийг /ажил хөдөлмөр, эрхэлдэг аж ахуй, онцлог бүтээгдэхүүн, тэмдэглэлт үйл явдал г.м/-ийг мэдэж танилцах, хувь нэмрээ оруулах, бахархан хүндэтгэх	- Орон нутгийнхаа нийтийн эзэмшлийн газар, барилга байгууламж /цэцэрлэгт хүрээлэн, тоглоомын талбай, гудамж талбай, малын бэлчээр, автобусны зогоол, нийтийн бие засах газар/ -ыг нэрлэх, танилцах - Нийтийн эзэмшлийн газруудад баримтлах дэг журамтай танилцаж түүнийг мөрдөх

	Манай дэлхий	Эх орон, эх дэлхий	Орон нутаг ба байгаль	• Орон нутагт түгээмэл тохиолдох ургамал /хүнсний, жимсний гэх мэт/, амьтныг /гэрийн тэжээмэл амьтан/ нэрлэх, ялган таних	• Ургамал, амьтны амьдрах орчныг нэрлэх /ойн амьтан г.м/, орчиндоо хэрхэн зохицдогийг ажиглах, турших, жишээгээр тайлбарлах • Нутгийнхаа томоохон уул, ус, байгалийн болон түүхийн дурсгалт газрыг нэрлэх, танилцуулах /дуу, шүлэг, домог гэх мэтийг ашиглах/	• Орон нутгийн ургамал /модлог сөөг, өвслөг/, амьтан /ойн, тал хээрийн, усны гэх мэт/ - ыг ангилах, амьдрах орчин хэрхэн бүрдсэнийг судлах
			• Өдөр шөнийн ялгааг ойлгож мэдэх • Байгаль, нийгмийн юмс, үзэгдэл өдөр шөнөөс хэрхэн хамаарч байдгийг ойлгож мэдэх • Өдөр, шөнийн дулаан хүйтнийг ялгадаг болох • Байгалийн үзэгдэл улирлаас хамаардгийг ажиглаж, ялгах	• Гэрэлтэй ба харанхуй, халуун ба хүйтнийг ялган таних, туршилт хийх • Жилийн 4 улирал тус бүрд хамаарах саруудыг ялгах, улирлын ялгааг мэдэх ба харьцуулах • Улирлын ялгаанаас байгаль ба хүмүүс, нийгмийн юмс үзэгдэл хэрхэн хамаарахыг таньж мэдэх, тайлбарлах • Цаг агаарыг ажигладаг, шинждэг чадвар эзэмших • Цаг агаарын байдал хүмүүсийн амьдрал, ахуйд хэрхэн нөлөөлдөг талаар мэдэх • Орчин тойрноо судалж, танин мэдэх • Юмсын хэлбэр, хэмжээ, орших байрлал ба зүг чигийг ялган харьцуулж орон зайн төсөөлөлтэй болох • Жилийн 4 улирал тус бүрд хамаарах саруудыг ялгах, улирлын ялгааг мэдэх ба харьцуулах • Улирлын ялгаанаас байгаль ба хүмүүс, нийгмийн юмс үзэгдэл хэрхэн хамаарахыг таньж мэдэх, тайлбарлах	• Глобус дээр сонсож дуулсан, өмнөх төсөөлөл дээр нь тулгуурлан дэлхийн улс орнуудыг заах • Газрын зургийн таних тэмдэг хэрэглэж сурах • Газрын зураг ашигласнаар орон зайн баримжаагаа хөгжүүлэх • Глобус ба газрын зураг дээр ус /далай/ ба хуурай газрыг ялган заах • Дэлхийн тивүүдийг ялгах, нэрлэх, зарим томоохон улсуудыг нэрлэж заах • Дэлхийн хүмүүсийн амьдардаг газар нутаг, амьдрал, арьс өнгө ялгаатай байдгийг мэдэх, газрын зураг ба глобус дээр ялгах • Дэлхийн газрын гадаргын хэлбэрийг газрын зураг ба глобус дээр ялгадаг болох • Дэлхийн тив тивийн хүмүүсийн ялгаатай байдлыг мэддэг болох • Газрын зургийн таних тэмдэг хэрэглэж сурах	

ХҮН БА БАЙГАЛЬ

БАГА БОЛОВСРОЛЫН СУРГАЛТЫН ЦӨМ ХӨТӨЛБӨР

Манай ангийнхан хотоо цэвэр сайхан байлгах талаар хотын даргатайгаа хамтран ажилласан. Бид түүнд захидал бичсэн юм л даа. Тэр биднийг сайн ойлгож хичээлд ирж суусан, бидний юу хүсэж байгааг ойлгосон гэж бодсон. Өмнө нь ийм юм огт болж байгаагүй. Тэр бидэнд ТЧК-ийн ах эгч нарынхаа ажлыг хүндэлж байгаарай гэж захисан. Бид нэг удаа ч гэсэн ээжүүдтэйгээ хамтран бидний амьдардаг хотыг цэвэр цэмцгэр байлгах гэж өвөл, зун, цас дорооноор ч ажиллаж байдаг тэр ах эгч нарт халуун аарц, чацарганы шүүс ажил хийж байхад нь хүргэж өгсөн. Тэдг их баярлаж байсан. Энэ мөчөөс хойш би хогоо гудамж талбайд хэзээ ч хаяхгүй гэж өөртөө хэлсэн. Биелүүлэхэд хэцүү бий гэдгийг ухаарсан юм.

Дархан –Уул аймгийн лаборатори сургуулийн
Долгосүрэн багштай 4-р ангийн сурагчид

5.3.4. ХҮН БА БАЙГАЛЬ

Яагаад судлах хэрэгтэй вэ?

- Байгалийн юмс, үзэгдлийн мөн чанар, учир шалтгаан, холбоо хамаарлыг судлах, танин мэдэх
- Шинжлэн судлах арга барилд суралцах. Шинжлэн судлах арга барилд асуулт асуух, таамаглал дэвшүүлэх, үйл ажиллагаагаа төлөвлөх, төлөвлөсний дагуу хийж гүйцэтгэх, мэдээлэл боловсруулах, дүгнэлт гаргах чадварыг багтаан ойлгоно.

Ямар үр дүнд хүрэх вэ?

V анги төгссөн суралцагчийн шинжлэн судлах арга барил нь дараах түвшинд хүрсэн байна.

Чадвар	IV-V анги
Таамаглал дэвшүүлэх	• Юуг?, хэзээ?, хаана?, яаж?, яагаад өөрчлөгдсөн бэ?, ингэвэл яах байсан бэ? зэрэг асуух үгийг хэрэглэн сэргээн санах, хэрэглэх, ойлгох, задлан шинжлэх, үнэлэх түвшний асуултыг зохиож чаддаг болох • Асуултыг бусдад ойлгомжтой, мэдээлэл, баримт нотолгоогоор баяжуулан асууж чаддаг болох • Өөрийн туршлага, өдөр тутмын амьдралд тохиолдох үзэгдэлд баримжаалан таамаглал дэвшүүлдэг болох
Үйл ажиллагаагаа төлөвлөх	• Таамаглал батлах, асуултад хариулахад ямар баримт, мэдээлэл хэрэгцээтэй байгаа талаар хамтран ярилцаж, хэлэлцэж чаддаг болох • Юуг?, яаж?, хэзээ?, хэнтэй? хийх ёстойг баримжаалж, ажиглалт, туршилтын алхмуудыг төлөвлөж чаддаг болох • Ажиглалт, туршилт хийхэд шаардлагатай багаж хэрэгслийг нэрлэж, зөв сонгож чаддаг болох • Багаж, хэрэгслийг хэрхэн зөв хэрэглэх талаарх зөвлөмж, удирдамж, техникийг уншиж, ойлгодог, хамгийн чухлыг ялгадаг байх • Ажиглалт, туршилтын явц, хэмжилтийн үр дүнг тэмдэглэхэд шаардлагатай хүснэгт, ажлын хуудас зэргийг багшийн тусламжтай болон бие даан боловсруулж чаддаг болох • Туршилтын явцад гарч болох аюул, эрүүл мэндэд үзүүлэх сөрөг нөлөөг тооцож, түүнээс хэрхэн хамгаалах талаар өөрийн саналаа дэвшүүлж чаддаг болох
Төлөвлөсний дагуу хийж гүйцэтгэх	• Бие даан болон хамтран боловсруулсан төлөвлөлтийн дагуу ажиглалт, туршилтыг гүйцэтгэж чаддаг, шаардлагатай нөхцөлд зарим өөрчлөлтийг хийж чаддаг болох • Туршилтын багаж хэрэгслийг зөвлөмж, удирдамж, техникийн дагуу хэрэглэж, алдаа гаргавал засч чаддаг болох • Үр дүнг тэмдэглэх, хэмжих, нягтлах үйлийг туршилтын явцад тогтмол хийж сурсан байх • Аюулгүй байдлыг ханган ажиллахад нэг нэгэндээ зөвлөж, сануулж чаддаг болсон байх
Мэдээлэл боловсруулах	• Таамаглалаа батлах, асуултад хариулахад ажиглалт, туршилтаас цуглуулсан мэдээлэл нь хүрэлцээтэй эсэхийг нягталдаг болох • Ажиглалт, туршилтын үр дүнг яаж, хэрхэн илэрхийлбэл оновчтой болох талаар саналаа хэлдэг байх • Ажиглалт, туршилтын дүнг бусдад яаж, хэрхэн танилцуулах арга, хэлбэрээ сонгож чаддаг болох

Дүгнэлт гаргах	• Ажиглалт, туршилтын үр дүнд юмс үзэгдэл, хувирлын талаар дүгнэлт гаргаж, зарим үг хэллэг, нэр томъёог ашиглан тодорхойлолт гаргаж /зохих түвшинд мэдлэг бүтээж/ чаддаг болох • Ажиглалт, туршилтын үр дүнг үнэлэх, зорилгодоо хүрсэн эсэхийг тодорхойлох • Анх тавьсан асуултандаа хариулж чадсан, өөрийн дэвшүүлсэн таамаглал нь зөв/буруу эсэхийг дүгнэж, өөрийн үнэлгээ хийх • Ажиглалт, туршилтыг хэрхэн сайжруулах талаар санал гаргадаг болох
----------------	--

Яаж суралцах вэ?

Шинжлэн судлах арга барилд суралцах явцдаа мэдлэг бүтээнэ.

Ямар хэрэглэгдэхүүнээр дэмжих вэ?

1. Бодит зүйлс
2. Зурагт үзүүлэн, хүснэгт, бүдүүвч, загвар, диаграмм
3. Туршилтын багаж төхөөрөмж, бодис
4. Ажлын хуудас, үйл ажиллагааны удирдамж
5. Аюулгүй ажиллагааны зааварчилгаа

Юуг, яаж үнэлэх вэ?

Явцын үнэлгээ	Юуг ?	Яаж?
	Шинжлэн судлах арга барилын хөгжил Үйл ажиллагаанд суралцагчийн оролцох байдал	Багийн дасгал даалгавар болон сурагчийн бүтээлээр Сорил, даалгаврын гүйцэтгэлээр Багшийн ажиглалтаар
Эцсийн үнэлгээ	Суралцахуйн зорилтын хэрэгжилт буюу ерөнхий чадварын хөгжил	Түвшний болон чадварыг илрүүлэх даалгаврын гүйцэтгэлээр

Хүн ба байгаль сургалтын хүрэх үр дүн (анги тус бүрээр)

Чадвар	IV анги	V анги	Хам сэдэв
Таамаглал дэвшүүлэх	- Юу, Хэзээ, Хэрхэн, Яаж өөрчлөгдсөн бэ зэрэг асуух үгийг хэрэглэн сэргээн санах, хэрэглэх, ойлгох түвшний асуулт зохиох - Асуулт зохиохдоо байнга хэрэглэгддэг үг хэллэг, болон бүлгийн хүрээнд эзэмших зарим үг хэллэг, нэр томъёог ашиглах - Зохиосон асуултаа бусдад ойлгомжтойгоор тавих - Өөрийн туршлагад үндэслэн таамаглал дэвшүүлэх	- Яагаад ингэж өөрчлөгдсөн бэ, Ингэвэл яах вэ, зэрэг асуух үгийг ашиглан задлан шинжлэх, үнэлэх түвшний асуулт зохиох - Асуулт зохиохдоо бүлгийн хүрээнд эзэмших үг хэллэг, нэр томъёог ашиглах - Зохиосон асуултаа асуухдаа зарим мэдээлэл, баримт нотолгоог ашиглах - Өдөр тутмын амьдралд тохиолдох үзэгдэлд баримжаалан таамаглал дэвшүүлэх	Амьдрал - Хөдөлгөөн, эрүүл мэнд - Амьд бие амьдралын орчин - Цэцэгт ургамлын амьдралын эргэлт - Амьтдын үржил, хөгжил Юмс үзэгдэл - Гэрлийн шинж чанар - Соронзон - Цахилгаан дамжуулагч ба тусгаарлагч - Хатуу, шингэн, хий - Ууршилт ба конденсац - Эргэх ба үл эргэх өөрчлөлт - Хөшүүрэг, хялбар механизм - Энерги
Үйл ажиллагааг төлөвлөх	- Юуг, хэрхэн, яаж ажиглах, турших талаар харилцан ярилцах, таамаглал батлах, асуултад хариулахад ямар баримт нотолгоо, мэдээллийг хэрхэн цуглуулах талаар багийн шийдвэр гаргах - Ажиглалт, туршилтын алхмуудыг багшийн болон бусдын дэмжлэгтэйгээр төлөвлөх - Ажиглалт, туршилтад хэрэглэх гарын доорх болон лабораторийн багаж хэрэгсэл, байхгүй тохиолдолд орлуулан хэрэглэх материалыг нэрлэх, сонгох - Багаж, хэрэгслийг хэрхэн зөв хэрэглэх талаар зөвлөмж, удирдамж, техникийг уншиж, ойлгосноо бусдад тайлбарлах - Ажиглалт, туршилтын явц, үр дүнг тэмдэглэх хүснэгт, ажлын хуудас зэргийг багшийн тусламжтай боловсруулах	- Юуг, хэрхэн, яаж ажиглах, турших талаар эргэцүүлэн бодох, таамаглал батлах, асуултад хариулахад ямар баримт нотолгоог хэрхэн цуглуулах талаар бие даан шийдвэр гаргах, бусадтай хэлэлцэх - Ажиглалт, туршилтын алхмуудыг бие даан төлөвлөх - Ажиглалт, туршилтад хэрэглэх лабораторийн багаж хэрэгсэлээс сонголт хийх - Багаж, хэрэгслийг хэрхэн зөв хэрэглэх талаарх мэдээллийг уншиж ойлгон, хамгийн чухал анхаарбал зохих техникийг ялгадаг болох - Ажиглалт, туршилтын явц, үр дүнг тэмдэглэх хүснэгт, ажлын хуудас болон шаардлагатай бусад материалыг бие даан боловсруулах	
Төлөвлөсний дагуу хийж гүйцэтгэх	- Ажиглалт, туршилтыг төлөвлөгөөний дагуу гүйцэтгэх - Багаж хэрэгслийг зөвлөмж, удирдамж, техникийн дагуу зөв хэрэглэх - Үр дүнг тэмдэглэх, хэмжих, нягтлах үйлийг багшийн зааврын дагуу гүйцэтгэх - Аюулгүй ажиллагааны дүрмийг баримтлах	- Ажиглалт, туршилтыг хийх явцдаа шаардлага гарвал төлөвлөлтийг өөрчлөн гүйцэтгэх санаа гаргах - Багаж хэрэгслийг зөвлөмж, удирдамж, техникийн дагуу хэрэглэх явцдаа гаргасан алдаагаа олж харах, засах - Үр дүнг тэмдэглэх, хэмжих, нягтлах үйлийг бие даан, тогтмол гүйцэтгэх	

			• Аюулгүй ажиллах дүрмийг баримтлах талаар бусдадаа сануулах, зөвлөх	Гараг, дэлхий - План, мاسштаб ба газрын зураг - Уур амьсгал - Одот тэнгэр - Голдож, зэргэдээр зүг чиг олох
Мэдээлэл боловсруулах	• Цуглуулсан мэдээлэл, баримт нотолгоог нэгтгэх, асуултад хариулах, таамаглалаа батлахад хангалттай эсэхийг хэлэлцэх • Ажиглалт, туршилтын үр дүнг яаж, хэрхэн илэрхийлэх талаар эргэцүүлэн бодох • Ажиглалт, туршилтын явц, үр дүнг хүснэгт, баганан диаграм, графикаар илэрхийлэх	• Цуглуулсан мэдээлэл, баримт нотолгоо нь хангалттай эсэхийг үнэлэх • Ажиглалт, туршилтын үр дүнг яаж, хэрхэн илэрхийлбэл оновчтой болох талаар санал дэвшүүлэх • Ажиглалт, туршилтын явц, үр дүнг илэрхийлэх тохиромжтой аргыг сонгон хэрэглэх		
Дүгнэлт гаргах	• Ажиглалт, туршилтын үр дүнг тайлбарлах, юмс, үзэгдлийг тодорхойлох • Өөрсдийн хийсэн ажил, түүний үр дүнгийн талаар хэлэлцэх • Анх тавьсан асуултдаа хариулсан, таамаглалаа баталсан эсэх талаар дүгнэлт гаргах • Ажиглалт, туршилт хийсэн аргаа сайжруулах талаар санал гаргах	• Баримт нотолгоо, мэдээлэлд үндэслэн дүгнэлт гаргаж, үг хэллэг, нэр томьёог ашиглан юмс, үзэгдлийн талаар тодорхойлолт гаргах • Өөрсдийн хийсэн ажил, түүний үр дүнг үнэлэх, зорилгодоо хүрсэн эсэхийг тодорхойлох • Анх тавьсан асуултдаа хариулсан, таамаглал нь зөв/буруу байсан эсэхийг дүгнэж, зорилгодоо хүрч чадаагүй бол түүний шалтгааныг тогтоох • Ажиглалт, туршилтын аргаа сайжруулах талаар практик санал гаргах, шалтгааныг тайлбарлах		

Агуулга

Хам сэдэв	IV анги	V анги
	Өсөлт, хөдөлгөөн - Хүний биеийн араг ясны бүтэц, үүргийг судлах - Булчингийн ажиллах зарчмыг судалж мэдэх - Хүний араг ясны хэвийн өсөлт, булчингийн хөгжилд нөлөөлөх хүчин зүйлүүд, хөдөлгөөний ач холбогдлыг мэдэх Амьд бие ба амьдралын орчин - Амьтан бүр өөрийн амьдралын орчиндоо зохицсон байдгийг ойлгох - Амьтан ургамлын харилцан хамаарал, идэш тэжээлийн хэлхээг зурж тайлбарлах - Амьдралын орчинд хүний үзүүлэх эерэг, сөрөг нөлөөллийг тодорхойлох, байгаль орчноо хайрлан хамгаалах санал санаачлага гаргах Амьдрал	Цэцэгт ургамлын амьдралын эргэлт - Ургамлаас цэцэг ба жимстэй ургамлын үржлийн талаар олж мэдэх - Байгаль дээр цэцэгт ургамал өргөн тархсан учир шалтгааныг тодруулахыг оролдох - Цэцгийн бүтцийг ажиглаж, цэцгийн бүтцийн үндсэн хэсгүүдийн нэр болон үүргийг судлах - Цэцэгт ургамалд жимс хэрхэн үүсдэг мөн хэрхэн үрээ тараадаг болохыг хэлэлцэх - Сургуулийн гаднах талбай болон орон нутгийн цэцэрлэгт хүрээлэнгээр аялж цэцэгт ургамлыг ажиглаж, хэрхэн тоос хүртэж, үр тогтолт явагддаг талаар баримт цуглуулах - Ургамлын үржлийн талаарх баримтаа боловсруулах - Тоос хүртэх болон үр тогтох үйл явцыг судлах ба тэдгээрийн хоорондын ялгааг тайлбарлах. - Цэцэг болон жимсний үүргийг хэлэлцэж, ургамлын амьдралын эргэлтийг загварчлан үзүүлэх Амьтдын үржил, хөгжил - Шавжийн амьдралын эргэлтийг судлах - Өндөглөгч амьтдын амьдралын эргэлтийг харьцуулан судлах - Зулзага төрүүлэгч амьтдын үржил хөгжлийн онцлогийг харьцуулан судлах - Эхийн хэвлийд хүүхэд өсч торних үйл явцыг шинжлэх ухааны үндэслэлтэй холбон тайлбарлах

Юмс үзэгдэл	Гэрлийн шинж чанар • Ямар бие сүүдэр үүсгэдгийг илрүүлэх • Сүүдрийн хөдөлгөөн нарны тусгалтай холбоотойг турших • Биеийн байрлалаас хамаарч сүүдрийн хэмжээ өөрчлөгдөхийг турших • Гэрэл үүсгэгчийн тооноос сүүдрийн тоо хамаарахыг турших • Гэрлийн цацраг хэрхэн тархдаг болохыг турших • Гэрлийн тарах чигийг биеийн гадаргаас хамааруулан судлах • Толиноос ойсон гэрэлт толбын хэлбэрийг толины хэлбэртэй харьцуулан жиших • Хүний нүдэн дээр биеэс ойсон гэрэл тусахад биеийг хардаг гэдгийг мэдэх • Гэрлийн эрчмийг хэмжиж байгааг хэд хэдэн толь ашиглан харуулах, гэрлийн эрчмийн судалгаа хийх Соронзон • Соронзны хэрэглээ, соронзон ашиглах аюулгүй ажиллагааны дүрэм баримтлах • Соронзонд татагддаг татагддаггүй материалыг илрүүлэх • Соронзны хооронд үйлчлэх хүчийг тайлбарлах • Соронзнууд өөр хоорондоо таталцдаг, түлхэлцдэг гэдгийг мэдэх • Соронзон зүү ашиглан зүг чиг тодорхойлох • Төмөр хадаасыг соронзон шинжтэй болгох	Хөшүүрэг, хялбар механизм • Хөшүүргийн тухай ойлголттой болох. Хөшүүргийн тулах цэг, хөшүүргийн тэнцвэр, хөшүүргийн мөрийг ялган таних • Хөшүүргээр хүчийг хувиргах аргад суралцах • Хөшүүргийн тэнцвэрийн дүрэм нөхцлийг мэдэх • Хөшүүргийн амьдрал дээрх хэрэглээг мэдлэгээ ашиглан тайлбарлах Энерги • Энергийн хувирал • Энергийн хувирлын туршилт хийх, таамаглал дэвшүүлж, ажиглалт хэмжилт хийх • Энергийн хэлбэртэй танилцах, хэлбэрийг ялгах • Дүүжингийн хөдөлгөөний ажиглах • Энерги хувирдаг, дамждаг болохыг ойлгох, туршилтын үр дүнд үндэслэн дүгнэлт гаргах
--------------------	---	--

	Цахилгаан дамжуулагч ба тусгаарлагч • Элементийн холболтыг зургаар, схемээр үзүүлж чаддаг байх • Зарим материал бусдаасаа илүү цахилгаан дамжуулах чадвартай байдгийг мэдэх • Металлууд ихэвчлэн цахилгаан сайн дамжуулдаг байхад, ихэнх материал яагаад муу дамжуулдагийг турших • Металлыг цахилгааны утас, кабельд хэрэглэдэг, хуванцарыг утас болон залгуур, унтраалгын гэр бүрхүүл болгож хэрэглэдгийн учрыг мэдэх Хатуу, шингэн, хий • Хатуу, шингэн, хийн ялгааг тодорхойлох • Хатуу, шингэн, хийн харилцан нэг нэгэндээ шилжих үзэгдлийг турших • Хатуу бодис усанд уусахад гарах өөрчлөлтийг шинжлэн турших Ууршилт ба конденсац • Хайлах үзэгдлийг ажиглах, турших • Хөлдөх үзэгдлийг ажиглах, турших • Уурших үзэгдлийг ажиглах, турших • Конденсацилах үзэгдлийг ажиглах, турших План, масштаб ба газрын зураг • План ба газрын зургийн таних тэмдгийг ойлгох, ашиглах • Масштабын талаар ойлгох, ашиглах, харьцуулах • План ба газрын зураг дээр зүг чиг ба зайг тодорхойлох замаар орон зайн төсөөллөө хөгжүүлэх	Эргэх ба үл эргэх өөрчлөлт • Эргэх ба үл эргэх өөрчлөлтийг ялган таних • Хатуу бодисыг тэдгээрийн холимгоос нь ялгах аргуудыг тодорхойлох, тэдгээр аргыг шинжлэн судлах • Усанд уусдаггүй хатуу бодисыг уснаас нь ялгах аргыг тодорхойлох, шинжлэн судлах Уур амьсгал • Дэлхийн уур амьсгалын үндсэн 3 бүсийг ялган үүссэн шалтгааныг мэдэх • Агаарын температурын өөрчлөлт ба нөлөөлөх хүчин зүйлийг ойлгож мэдэх • Уур амьсгалд далай тэнгисийн нөлөөг тодорхойлох • Агаарын чийг, тунадасыг хэмжих, график дүрслэл уншиж ашиглах, харьцуулах • Агаарын даралт хэмжин цаг агаарын байдлыг тодорхойлох • Салхины зүг чиг хэмжих, хурд хүчийг юмсын шинж байдал ашиглан харьцуулах • Уур амьсгалын өөрчлөлтөд дасан зохицох, сааруулахад оруулах хувь нэмэр, үүргээ ухамсарлан ойлгох
--	--	---

Гараг, дэлхий	Одот тэнгэр • Сүүдрийн байршлын өөрчлөлтийг ажиглаж нарны байрлалын өөрчлөлтийг судлан мэдэх • Өдрийн туршид сүүдрийн урт, байрлал өөрчлөгдөхийг ажиглах • Сарны хөдөлгөөн, хэлбэрийг ажиглах • Дэлхий тэнхлэгээ тойрон эргэсний улмаас нар хөдөлж байгаа мэт харагддаг гэдгийг загварчлан турших. • 24 цагт дэлхий тэнхлэгээ нэг бүтэн эргэдэг гэдгийг мэдэх • Од ба одны ордын тухай таамаглал дэвшүүлэх, ажиглалт хийх, турших • Нар нь нэгэн төрлийн од юм гэдгийг мэдэх Голдож, зэргэдээр зүг чиг олох • Глобусыг дэлхийн загвар болохыг ойлгож, гадарга дээр дүрслэгдсэн зүйлсийг судлах • Глобус дээр голдож ба зэргэдийг ялгадаг болох • Голдож, зэргэдийг ашиглан зүг чигийг ялгах • Голдож, зэргэдийг ашиглан цэгийн байрлалыг тодорхойлох
------------------	---

ХҮН БА НИЙГЭМ

БАГА БОЛОВСРОЛЫН СУРГАЛТЫН ЦӨМ ХӨТӨЛБӨР

Манай анги 2013-2014 оны хичээлийн жилд ангидаа хэвшүүлэх, гэрлээ хийж хэвших, олон нийтийн газар хэвшүүлэх найман зүйлийг хийж хэвшсэн. Үүнээс хамгийн сайхан нь хийх ажлаа багаараа болон ангиараа, аав ээж гэрийнхэнтэйгээ ярилцаж төлөвлөдөг, өөрийн гэсэн хийх ажил үүрэгтэй байж эцэст нь үр дүнг нь үзэж тайлагнадаг болсон нь миний амьдралд гарсан ахиц юм.

Эрдмийн Өргөө цогцолбор сургуулийн
4Е ангийн сурагч Э.Намуун

5.3.5. ХҮН БА НИЙГЭМ

Яагаад судлах хэрэгтэй вэ?

“Хүн ба нийгэм” хичээл нь суралцагч бүр хувь хүний хувьд хөгжих, төлөвших болон тэдний хамт олон, бүлгийн /нийгмийн/ гишүүн байх, нийгэм, түүхийн үйл явцыг сонирхох, ойлгох, түүнд оролцох, хэм хэмжээг баримтлан харилцах чадвар хөгжихөд нь хувь нэмэр оруулна.

Ямар үр дүнд хүрэх вэ?

Суралцагч бүр “Хүн ба нийгэм” хичээлийг хоёр жил судлан, Ү анги төгсөхдөө дараах залгамж холбоо бүхий чадвар, мэдлэг, үнэлэмж, хандлагатай болсон байна. Үүнд:

Чадвар	IV - V анги
Харилцан хамтран ажиллах	• Өөрийн санаа бодол, хүсэлтээ бие даан илэрхийлж чаддаг байх • Өөрийн харилцаа, үйлдэл өөрт болон бусдад хэрхэн нөлөөлж байгааг тайлбарлах • Өөрийн ажил, үүрэг, даалгавраа гүйцэтгэх болон бусадтай харилцахдаа өөртөө итгэлтэй байх • Бусдыг сонсож, ойлгож, үзэл бодол, байр суурийг нь хүндэтгэж чаддаг байх • Бусадтай харилцахдаа сэтгэл хөдлөлөө /ээрэг,сөрөг/ хянаж, зохицуулж чаддаг болох • Бусадтай хамтран ажиллахдаа хүлээцтэй хандаж, туслаж, дэмжиж, бусдаас дэмжлэг авч чаддаг байх
Асуудал шийдвэрлэх	• Нийгэм, түүхийн сонирхолтой, маргаантай, зөрчилтэй асуудлыг олох, түүнийг хэрхэн шийдвэрлэх талаар санал, бодлоо илэрхийлж чаддаг болох • Тухайн асуудлаарх ялгаатай санал, бодлыг харьцуулах, нийтлэг зүйлийг олох, үнэлэх • Асуудлыг шийдвэрлэхэд шаардлагатай мэдээллийг олох, ашиглах, боловсруулах
Нийгэм, түүхийн үйл явдлыг мэдэх, ойлгох	• Гэр бүл, сургууль, орон нутгийнхаа нийгэм, аж ахуй, соёлын талаар тайлбарлаж чаддаг байх • Эх орныхоо түүх, соёлын гол үйл явдлуудаас нэрлэх, тайлбарлах, холбогдох жишээ гаргах • Судалсан хам сэдвийн хүрээнд нийгэм, түүхийн үг хэллэг, ойлголтыг тайлбарлах, хэрэглэх • Судалсан хам сэдвийн хүрээнд нийгэм, түүхийн үйл явдлын он цаг, орон зайн хамаарал, өөрчлөлтийг тодорхойлох
Үнэт зүйлсийг эрхэмлэх	• Өөрийн үнэлэлт, хандлага зэрэг үнэт зүйлээ илэрхийлж чаддаг байх • Эцэг эх, багш, ахмад хүмүүс, найз нөхөд, үе тэнгийнхнээ хүндэтгэх • Байгаль орчныг хайрлах, хамгаалахын үнэ цэнийг тайлбарлах • Хувь хүн, гэр бүл, хамт олны үнэт зүйлийг мэдэх, үнэлэх

Яаж суралцах вэ?

- “Хүн ба нийгэм” хичээлээр эзэмших чадварыг суралцагч бүр бие даан болон хамтран ажилласны үр дүнд эзэмшинэ. Багш хичээлийг удирдан зохион байгуулж, суралцагчийн үйл ажиллагааг чиглүүлэн, хөгжүүлнэ.
- Үүний тулд суралцагчийн хүрээлэн буй нийгэм, түүхийн бодит үйл явц, баримтад тулгуурласан тохиолдол шинжлэх, мөн ажиглах, судлах, харьцуулах, асуудал шийдвэрлэх, үнэлэлт өгөх зэрэг идэвхтэй аргыг хэрэглэнэ. Суралцагч бүр багаар ажиллах, хэлэлцэх, дасгал, даалгавар гүйцэтгэх, дүрд тоглох зэрэг сонирхолтой,

идвэхтэй, хөгжилтэй үйл ажиллагаанд оролцоно. Мөн танилцах аялал, уулзалт зэрэг үйл ажиллагаа нь хичээлийн нэг арга, хэлбэр байна.

Ямар хэрэглэгдэхүүнээр дэмжих вэ?

- Сургууль, орон нутаг, эх орны газрын зураг, түүхийн зураг, атлас, музейн үзмэр, танилцуулга, бусад зураг, баримт, тохиолдол
- Сургууль, орон нутаг, эх орны нийгэм, түүхийн үйл явдалд холбогдох мэдээллийн эх сурвалж /телевиз, радио, тогтмол хэвлэл/ болон ном зохиол
- Сургууль, орон нутаг, эх орны нийгэм, түүхийн үйл явдал, үйл явцад холбогдох кино, дүрс бичлэг, вэб хаяг зэрэг болно.

Яаж үнэлэх вэ?

Юуг?	Яаж?				
- Ерөнхий чадварын хөгжил - Тусгай чадварыг эзэмшиж буй байдал - Анги, сургуулийн орчинд биеэ авч явж буй байдал - Суралцагч бүрийн оролцооны байдал - Суралцагчийн хамтран ажиллах байдал	<table> <tr> <td><i>Явцын үнэлгээ</i></td><td> - Багшийн өдөр тутмын ажиглалт, ярилцлага, тэмдэглэлээр - Суралцагчийн эцэг, эх, асран хамгаалагчийн ажиглалт, сэтгэл ханамжаар </td></tr> <tr> <td><i>Эцсийн үнэлгээ</i></td><td> - Тусгайлан боловсруулсан сорилын жишиг даалгаврын гүйцэтгэлээр - Явцын үнэлгээний баримт, нотолгоогоор - Суралцагчийн бүтээл буюу бодит үйлээр - Хөндлөнгийн үнэлгээгээр </td></tr> </table>	<i>Явцын үнэлгээ</i>	- Багшийн өдөр тутмын ажиглалт, ярилцлага, тэмдэглэлээр - Суралцагчийн эцэг, эх, асран хамгаалагчийн ажиглалт, сэтгэл ханамжаар	<i>Эцсийн үнэлгээ</i>	- Тусгайлан боловсруулсан сорилын жишиг даалгаврын гүйцэтгэлээр - Явцын үнэлгээний баримт, нотолгоогоор - Суралцагчийн бүтээл буюу бодит үйлээр - Хөндлөнгийн үнэлгээгээр
<i>Явцын үнэлгээ</i>	- Багшийн өдөр тутмын ажиглалт, ярилцлага, тэмдэглэлээр - Суралцагчийн эцэг, эх, асран хамгаалагчийн ажиглалт, сэтгэл ханамжаар				
<i>Эцсийн үнэлгээ</i>	- Тусгайлан боловсруулсан сорилын жишиг даалгаврын гүйцэтгэлээр - Явцын үнэлгээний баримт, нотолгоогоор - Суралцагчийн бүтээл буюу бодит үйлээр - Хөндлөнгийн үнэлгээгээр				
Үнэлгээний арга, хэлбэр - Ажиглах, судлах - Хэлэлцүүлэх - Амаар, бичгээр илэрхийлэх - Үйлдэх, үзүүлэх, харуулах /бүтээл хийх, дүрд тоглох/ - Сорих, шалгах					

Хүн ба нийгэм сургалтын хүрэх үр дүн (анги тус бүрээр)

Чадвар	IV анги	V анги	Хам сэдэв
Харилцах, хамтран ажиллах: - Өөртэйгээ харилцах - Бусадтай харилцах - Бусадтай хамтран ажиллах	- Суралцагч өөрийгөө хувь хүн гэдгээ мэдрэх, ойлгох - Бусдыг сонсож сурах, үзэл бодлыг нь хүндэтгэн харилцах - Бусдад туслах, бусдаас тусламж хүсэх, дэмжин ажиллах - Хувь хүн эрх эдлэх, үүрэг, хариуцлага хүлээх талаар тайлбарлах - Дүрэм, журмын тухай мэдэх, дагаж мөрдөх	- Өөрийгөө бие даан илэрхийлэх, өөртөө итгэлтэй байх - Бусдыг ойлгох, хувийн байр суурийг нь хүндэтгэх, хүлээцтэй хандан харилцах - Бусдад туслах, бусадтай зөвшилцөн ажиллах - Өөрийн эрхээ эдлэх, үүрэг, хариуцлагаа биелүүлэх - Дүрэм, журмыг мөрдөх, сайжруулах талаар санал гаргах	- Би, гэр бүл, сургуулийн амьдрал - Нутгийн хүмүүс, нийгэм, аж ахуй, соёлын амьдрал - Хүмүүсийн харилцаа, хамтын амьдрал, эрх, үүрэг, хариуцлага - Миний эх орон-Монгол бахархал
Асуудал шийдвэрлэх: - Хүн ба нийгмийн холбогдолт асуудлыг олох, шийдвэрлэх - Холбогдох мэдээллийг олох, ашиглах, боловсруулах	- Хүмүүсийн өдөр тутмын амьдралыг өөрийн түвшинд судлах, ажиглах - Хүн ба нийгмийн хувьд сонирхолтой, шийдвэрлүүштэй асуудлыг олох - Тэдгээрийг хэрхэн шийдвэрлэх талаар санал, бодлоо илэрхийлэх - Мэдээллийг эрж хайх, олох, өөрийн түвшинд ашиглах	- Нийгмийн өдөр тутмын үйл явцыг судлах, ажиглах, энэ талаар бодол санаагаа илэрхийлэх - Хүн ба нийгмийн холбогдолтой асуудлыг шийдвэрлэх арга замыг санал болгох - Холбогдох шийдвэр гаргахдаа зөв сонголт хийх, үр дагаврыг тооцох - Мэдээллийн эх сурвалжуудаас мэдээлэл олох, өөрийн түвшинд боловсруулах, хэрэглэх	
Нийгэм, түүхийн үйл явдлыг мэдэх, ойлгох: - Гэр бүл, сургуулийн хүрээний үйл явдлыг мэдэх, тайлбарлах - Орон нутаг, эх орны нийгэм, түүхийн үйл явдлыг ойлгох, тодорхойлох	- Судалсан хам сэдвийн хүрээнд нийгэм, түүхийн үйл явдал, үйл явцыг нэрлэх, шалтгаан, үр дагаврыг олох, эрэмблэх - Тэдгээрийг он цагийн дараалалд оруулах, өөрчлөлт, сургамжийг тайлбарлах	- Судалсан хам сэдвийн хүрээнд нийгэм, түүхийн үйл явдал, үйл явцуудын нийтлэг, ялгаатай шинжийг тодорхойлох, эдгээр шинжээр нь бүлэглэх - Нийгэм, түүхийн үйл явдал, үйл явцын он цаг, орон зайн хамаарал, өөрчлөлт, сургамжийг тодорхойлох, үнэлэх	
Үнэт зүйлсийг эрхэмлэх: Түүх, соёл, уламжлал, зан заншлын үнэт зүйлсийг эрхэмлэх	- Өөрийн бодол, байр суурь зэрэг үнэт зүйлээ илэрхийлэх - Үндэснийхээ уламжлал, ёс заншлыг хүндэтгэх	- Өөрийн үнэлэлт, хандлага зэрэг үнэт зүйлээ бие даан илэрхийлэх - Үндэснийхээ уламжлал, ёс заншлыг хүндэтгэх, ёс суртахууны хэм хэмжээг мөрдөх	

• Өөрийн болон гэр бүлийн үнэт зүйлийг эрхэмлэх	• Гэр бүл, ахмад хүмүүсийг хүндэтгэх • Түүх, соёлын дурсгалт зүйл, байгаль орчныг хайрлах, хамгаалахын үнэ цэнийг ухаарах, үнэлэх • Хувь хүн, гэр бүлийн үнэт зүйлийг мэдэх, хүндэтгэх, бахархах	• Сургууль, байгууллага, орон нутгийн хүмүүсийг хүндэтгэх • Түүх, соёлын дурсгалт зүйл, байгаль орчныг хамгаалах талаар өөрийн түвшинд санаачилга гаргах • Гэр бүл, хамт олон, байгууллага, эх орны үнэт зүйлийг мэдэх, хүндэтгэх, хамгаалах
---	--	--

Агуулга

Хам сэдэв	IV анги	V анги
Би, гэр бүл, сургуулийн амьдрал	- Гэр бүл, сургуулийн орчинд өөрийн бодол санаа, хүсэлтийг илэрхийлэн харилцах - Гэр бүл, сургууль, ангийн хамт олны амьдралд өөрийн түвшинд оролцох, тэдэнтэй хамтран ажиллах	- Гэр бүл, найз нөхөд, үе тэнгийнхэн, сургуулийн багш, ажилтан, ахмад хүмүүст өөрийгөө зөв илэрхийлэн харилцах - Гэр бүл, сургууль, ангийн хамт олны амьдралд идэвхтэй оролцох, хамтран ажиллах арга замыг сонгох, түүнийгээ хэрэгжүүлэх - Хүмүүсийн ялгаатай байдлыг /нас, хүйс, нийгэм, соёлын г.м./ мэдэж, харилцаж чаддаг болох - Нутгийн байгууллагуудын /үйлдвэрлэл, үйлчилгээ, удирдах зэрэг/ үйл ажиллагааг ажиглаж, тэдгээрийн талаар танилцуулж чаддаг болох
Нутгийн хүмүүс, нийгэм, аж ахуй, соёлын амьдрал	- Өөрийн аймаг, сум, дүүрэг, хорооны газар нутаг, байгаль, хүмүүсийн амьдрал, соёлыг ойлгох, танилцах - Орон нутгийн аж ахуй, үйлдвэрлэл, соёл, үйлчилгээний газруудын үйл ажиллагааг мэдэх, оролцох - Орон нутгийн үйлчилгээний газруудыг үүрэг, үйл ажиллагаагаар нь ялгах, тайлбарлах - Суралцагч орон нутгийн нийгмийн амьдралд өөрийн хувь нэмэр оруулах	Нутгийн нийгэм, аж ахуй, соёлын амьдрал, хөгжилд гарамгай хувь нэмэр оруулсан хүмүүсийг мэдэх, тэдний үйл ажиллагаанаас тайлбарлаж чаддаг байх
Хүмүүсийн харилцаа, хамтын амьдрал эрх, үүрэг, хариуцлага	- Хувь хүн хүмүүсийн хамтын харилцаа, амьдрал, үйл ажиллагаанд ухамсартай /дүрэм, журмыг мөрдөх г.м./ идэвхтэй оролцох - Хүмүүсийн хамтын амьдрал, зохион байгуулалтыг ажиглах, ойлгох, тайлбарлах - Хүмүүсийн хамтын амьдралын дэг журмыг мэдэх, сахих - Хувь хүн өөртөө ямар үүрэг, хариуцлага хүлээхийг ойлгох, биелүүлэх, үнэлэх - Өөрийн нийгэм, соёлын орчны талаар мэдэх, түүнээс суралцах, нөлөөлөх - Өөрийн аюулгүй байдлыг хангах талаар ойлгох, холбогдох шийдвэр гаргах - Өөрт хэрэгтэй мэдээллийг эх сурвалжуудаас олох, ашиглах	- Нутгийн хөрш нутаг болон өөрийн улсын хөрш улсуудыг газрын зурагт зөв заах - Хүүхэд эрхээ эдлэх, үүргээ биелүүлэх, эрхээ зөрчигдөхөөс сэргийлэх, зөрчигдсөн тохиолдолд холбогдох байгууллага, хүмүүст хэрхэн хандахыг мэдэх, харилцах - Мэдээллийг өөрийн түвшинд боловсруулах, хэрэглэх

Миний эх орон- Монгол бахархал		• Эх орныхоо газарзүйн байрлал, нутгийг газрын зурагт зөв заах • Эх орныхоо байгалийн онцлог, үзэсгэлэнт газруудыг таньж мэдэх • Монгол бол хүн үүссэн өлгий нутгийн нэг болохыг мэдэх, дүрслэн ярих • Монгол хүний ахуй, амьдрал, эрхлэх аж ахуйн онцлогийг тодорхойлж чаддаг болох • Монголчуудын дээд өвөг Хүннүчүүдийн газар нутаг, нийгэм, аж ахуйг ойлгох, тайлбарлах • Хүннүгийн хаан Модунь шаньюэгийн тухай сэтгэгдэл бичих • Их Монгол улсын нийгэм, аж ахуй, соёлын онцлогийн талаар жишээ гаргах • Дэлхийн мянган жилийн суут хүн, эзэн Чингис хааны алдар, гавьяанаас тайлбарлаж чаддаг болох • Чингисийг залгамжлагч их хаадын үйл ажиллагаанаас дүрслэн бичих • Манжийн ноёрхлын эсрэг тусгаар тогтнолын төлөө тэмцэгч голлох хүмүүсийг танилцуулах • Улс үндэснийхээ тусгаар тогтнол, сэргэн мандлын тухай тайлбарлаж чаддаг болох • Тухайн үеийн Монгол улсын нийгэм, аж ахуй, соёлын шинэ зүйлийг тодорхойлж чаддаг байх • Эх орны түүхэн дэх хүнд бэрх үе, тусгаар тогтнолын бэхжилтийн талаар мэдэх, хэлэлцэх • Монгол улсын нэр хүнд дэлхий дахинд өссөн тухай өөрийн үгээр илэрхийлэх • Тухайн үеийн эх орны аж ахуй, нийгэм, соёлын бүтээн байгуулалтыг жишээгээр тайлбарлаж чаддаг болох • Монгол төрийнхөө бэлгэдлийн талаар ойлгох, танилцуулах • Ардчилсан Монголын нийгэм, аж ахуй, соёлын ололт, амжилтаас тодорхойлж чаддаг болох
---	--	---

*Би авьяасаа хөгжүүлж зураг зурж
сурсан, шигтгээгээр гуталт муур хийж
сурсан, найрал дуунд орж Тлагтаа гэдэг
дууг дуулж сурсан, 32 тоот дасгал хийж
сурсан. Амралтаараа Бэлгэ үг гэдэг ном
уншиж дууссан.*

Ирээдүй цогцолбор-2 бага сургуулийн
3 дугаар ангийн сурагч О. Болд

УРЛАГ

БАГА БОЛОВСРОЛЫН СУРГАЛТЫН ЦӨМ ХӨТӨЛБӨР

5.3.6. УРЛАГ

Яагаад судлах хэрэгтэй вэ?

- Хүрээлэн буй орчин, урлагийн бүтээлийг мэдрэх, ойлгох, түүнийгээ илэрхийлэх, харилцах чадвар эзэмших
- Сэтгэн бодох, сонирхон судлах, асуудал дэвшүүлж, шийдвэрлэх, мэдээлэл боловсруулах, өөрийгөө илэрхийлэх чадвар хөгжинө.

Ямар үр дүнд хүрэх вэ?

III ба V анги төгссөн суралцагч бүр дараах чадвар эзэмшсэн байна.

Чадвар	III анги	V анги
Мэдрэх, хүлээж авах	• Хүрээлэн буй орчин, урлагийн бүтээлийг сонирхох, ажиглах, сонсох, ойлгох • Хүрээлэн буй орчин, амьдрал, хүмүүсээс бий болсон хувь хүний мэдрэмж санаагаа илэрхийлэх, бусадтай хуваалцах • Урлагийн бүтээлтэй танилцах, дууриан хийх	• Хүрээлэн буй орчин, урлагийн бүтээлээс төрсөн сэтгэгдэл болон сэдлээ өөрийнхөөрөө сайжруулах, санал гаргах • Хэрэгцээ, сонирхол, туршлагаас бий болсон мэдрэмж санааг илэрхийлэх, бусадтай хуваалцах.
Гүйцэтгэх ур чадвар	• Урлагийн бүтээлтэй танилцах, дууриан хийх • Урлагийн хэлийг ашиглан аливаа үйлийг гүйцэтгэх • Өөрсдийн санаа, бүтээлийг ярьж тайлбарлах	• Янз бүрийн хүрээнд урлагийн хэлийг ашиглан, зааврын дагуу гүйцэтгэх, • Бие даан болон багаараа санаагаа хэрэгжүүлж, хамтран хийж гүйцэтгэх • Үүрэг даалгаврыг гүйцэтгэхдээ өөртөө итгэлтэй байх
Бүтээх	• Өөрийн сэтгэгдэл, эргэн тойрон дахь зүйл, байгаль, амьдралаас бий болсон хувь хүний мэдрэмж санааг илэрхийлэх хоёр ба гурван хэмжээст урлагийн бүтээл зохиох, хийх • Бүтээлийн онцлог шаардлагад нийцүүлэн материал, багаж хэрэгсэл сонгож ашиглах • Хувь хүний ойлголтыг илэрхийлэхдээ зохиомжийн хэрэгслүүдийг /өнгө, цэг, толбо, зураас, дүрс /ашиглах • Сэдвийн хүрээнд урлагийн бүтээл зурах бүтээхдээ зохиомжийн зарчмыг /тэгш ба тэгш бус хэм, хэмнэл, давтамж/ ашиглан зохиомжийн талаарх ойлголтоо харуулах	• Хэрэгцээ, сонирхол, туршлагаас бий болсон мэдрэмж санааг илэрхийлэх хоёр ба гурван хэмжээст урлагийн бүтээл зохиох, хийх • Зохиомжийн шаардлагад нийцүүлэн төрөл бүрийн материал, багаж хэрэгсэл, техник ашиглах • Зохиомжийн элементүүдийг /өнгө, цэг, толбо, зураас, дүрс, биет, харьцаа, хөдөлгөөн гэх мэт/ ашиглан хувь хүний ойлголтоо илэрхийлэх • Сэдвийн хүрээнд урлагийн бүтээл зохиохын тулд зохиомжийн зарчмыг /тэгш ба тэгш бус хэм, хэмнэл, давтамж, нэгт төвт, өнцөглөсөн, дэлгэмэл гэх мэт/ ашиглан зохиомжийн талаарх ойлголтоо харуулах
Бүтээлч, эрэл хайгуул хийх	• Бүтээлч илэрхийллийн аргаас суралцах, материал, хэрэглэгдэхүүнийг сонгох, турших • Бүтээлийн санаа, загвар дизайнаа олох, шинэ бүтээлээ илэрхийлэх турших • Өөрийн болон бусдын бүтээлтэй танилцах, шинэ санаа авч бүтээлдээ ашиглах, туршлагаа хуваалцах	• Бүтээлчээр илэрхийлэх аргуудыг /хялбар/ сонгох • Шинэ бүтээлийн /зохиомжийн/ болон хөгжмийн санаа гаргахын тулд хэрэгцээтэй мэдээллийг цуглуулах • Цуглуулсан мэдээллээ боловсруулах явцдаа арга барил, материалыг сонгож хэрэглэж сурах

	• Өөрийн болон бусдын бүтээлийг өөрчлөх арга замыг эрэлхийлж сайжруулах • Бусадтай санаа бодлоо хуваалцах, өөрийн бүтээлээр бахархах, бусдын бүтээлийг хүндэлж байгаагаа илэрхийлэх	• Өөрт төрсөн мэдрэмж, сэтгэгдлээ бүтээлдээ тусгах, илэрхийлэх арга хэлбэрээ төлөвлөх • Бусдыг болон бусдын хийсэн бүтээлийг хүндэлж байгаагаа илэрхийлэх
--	--	--

Яаж суралцах вэ?

Урлагийн боловсролын сургалтыг үйлийн явцад суралцах арга барилд суурилан зохион байгуулна.

Ямар хэрэглэгдэхүүнээр дэмжих вэ?

- Сурах бичиг, багшийн ном
- Дүрслэх урлагийн хэрэглэгдэхүүн, материал багаж
- Аюулгүй ажиллагааны дүрэм, тэмдэг, тэмдэглэгээ
- Суралцагчдын нас, сэтгэхүйн онцлогт тохирсон дүрслэх урлагийн бүтээл, дууны болон сонсох хөгжмийн уран бүтээлүүд
- Хөгжмийн энгийн зэмсэг, даралтат хөгжим
- CD, DVD

Юуг, яаж үнэлэх вэ?

	Юуг?	Яаж?
Явцын үнэлгээ	Бүтээлч илэрхийллийн арга барилын хөгжил Суралцагчийн оролцоо	Багийн болон суралцагчийн дасгал даалгаврын гүйцэтгэл, бүтээлээр /зурах, дүрслэх, зохион бүтээх, дуулах, хөгжимдөх, бүжиглэх, зохион найруулах/
Эцсийн үнэлгээ	Ерөнхий чадварын хөгжил Суралцагчийн эзэмшсэн чадвар	Бүтээлийн үзэсгэлэн Тоглолт

Урлагийн сургалтын хүрэх үр дүн (анги тус бүрээр)

Урлаг хичээлээр суралцагчдад эзэмшигдэх дараах чадварууд урлагийн хэл, гоо сайхны илэрхийлэл, соёлын үнэт зүйл гэсэн хам сэдвийн агуулгаар хэрэгжинэ.

Чадвар	I анги	II анги	III анги	IV анги	V анги	Хам сэдэв
Мэдрэх, хүлээн авах	Бүтээлийг сонирхон харах, ажиглах Хувь хүний сэтгэгдлээс хийсэн ажиглалтаас урган гарсан мэдрэмж санаагаа бусадтай хуваалцах	Эргэн тойрон дахь зүйл болон байгальд хийсэн ажиглалтаас урган гарсан мэдрэмж санааг хуваалцах	Хүрээлэн буй орчин, амьдрал, хүмүүсээс бий болсон хувь хүний мэдрэмж санаагаа илэрхийлэх, бусадтай хуваалцах	Сонирхол, туршлагаас бий болсон мэдрэмж, санааг илэрхийлэх, хуваалцах.	Хэрэгцээ, сонирхол, туршлагаас бий болсон мэдрэмж санааг илэрхийлэх, бусадтай хуваалцах.	Урлагийн хэл
	Хүрээлэн буй орчны янз бүрийн дуу авиа, шинж байдал болон урлагийн энгийн бүтээлийг ажиглах, сонсох, өөрт төрсөн мэдрэмж, бодол санаагаа хуваалцах	Хүрээлэн буй орчин, урлагийн энгийн бүтээлийг ажиглах, сонсох, хоорондын уялдаа холбоог таньж мэдэх өөрт төрсөн мэдрэмж, бодол санаагаа хуваалцах,	Урлагийн бүтээлээс төрсөн мэдрэмж, төсөөлөл, бодол санаагаа илэрхийлэхдээ урлагийн ойлголт, үг хэллэгийг ажиглах, эргэлзээтэй зүйлсийг тодруулахыг хичээх	Хөгжмийн бүтээлийг сонсож ойлгох, өөрийн мэдрэмж, бодол санаагаа урлагийн бүтээмжит хэрэгслийг ашиглан дамжуулах, сайжруулах	Янз бүрийн шинж төрх бүхий хөгжмийг сонсож, утга агуулгыг өөрийнхөөрөө хүлээн авах, харьцуулах, бүтээлдээ тусгах	
Гүйцэтгэх ур чадвар	Дан хоолойгоор дуулах Хөгжмийн энгийн зэмсгээр хөгжимдөх Хөгжмийн аялгуунд хөдөлгөөнөө зохицуулах Багшийн дэмжлэг, энгийн зааварчилгааг мөрдөн хийж гүйцэтгэх	Дан хоолойгоор ноотоор дуулах Хөг аялгуунд тохируулан хэмнэлийн хамсраа хийж гүйцэтгэх Аялгууны шинж төрхөд тохируулан хөгжимт хөдөлгөөн хийх	Ноотоор дуулах, сэтгэл хөдлөлөө илэрхийлэн бусадтай нийцэн дуулах Бишгүүр хөгжим ашиглан ноотоор хөгжимдөх Хөгжмийн аялгууны өөрчлөлтөд хөдөлгөөнөө зохицуулах	Хоолой салгаж дуулах /хоёр хоолойгоор/ Бишгүүрээр хөгжимдөх Хурд хүчний өөрчлөлтийг мэдэрч хөдөлгөөн хийх Бүтээлийн гүйцэтгэлдээ сэтгэл хөдлөлөө илэрхийлэх	Мажор, минорын хөг элшиглэгээг мэдэрч дуулах, Хөгжим тоглохдоо хөгжмийн хэл нэр томъёог ашиглах Бүтээлийн гүйцэтгэлдээ өөртөө итгэлтэй, бусдад хүргэх	Гоо сайхны илэрхийлэл

Бүтээх	Өөрийн сэтгэгдлээс урган гарсан мэдрэмж санаагаа илэрхийлэх хоёр ба гурван хэмжээст бүтээл хийх	Эргэн тойрон дахь зүйл болон байгальд хийсэн ажиглалтаас урган гарсан мэдрэмж, санааг илэрхийлэх хоёр ба гурван талт урлагийн бүтээл зохиох, хийх	Хүрээлэн буй орчин, амьдралаас бий болсон хувь хүний мэдрэмж санааг илэрхийлэх хоёр ба гурван хэмжээст урлагийн бүтээл зохиох, хийх	Сонирхол, туршлагаас бий болсон мэдрэмж, санааг илэрхийлэх хоёр ба гурван хэмжээст урлагийн бүтээл зохиох, хийх	Хэрэгцээ, сонирхол, туршлагаас бий болсон мэдрэмж санааг илэрхийлэх хоёр ба гурван хэмжээст урлагийн бүтээл зохиох, хийх	Соёлын үнэт зүйл
	Бүтээлийн онцлог шаардлагад нийцүүлэн материал сонгож ашиглах Хувь хүний ойлголтыг илэрхийлэхийн тулд урлагийн бүтээл дэх зохиомжийн хэрэгслүүдийг /өнгө, цэг, толбо, зураас, дүрс, биет, харьцаа гэх мэт/ ашиглах Сэдвийн хүрээнд урлагийн бүтээл зурах бүтээхдээ зохиомжийн зарчмыг /тэгш ба тэгш бус хэм, хэмнэл, давтамж, нэгт төвт, өнцөглөсөн гэх мэт/ ашиглан зохиомжийн талаарх ойлголтоо харуулах	Хүрээлэн буй орчин амьдралаас бий болсон хувь хүний мэдрэмж санааг илэрхийлэх хоёр ба гурван хэмжээст урлагийн бүтээл зохиох, хийх				Урлагийн хэл
Бүтээлч эрэл хайгуул хийх	Өөрийн бүтээлийн болон бүтээх арга барил, материалтай холбоотой хувь хүний бодол төсөөлөө тайлбарлах Өөрийн болон бусдын бүтээлийг өөрийн бодол төсөөлөөр тайлбарлах, ярилцах	Эргэн тойрон байгалаас санаа авч бүтээлдээ ашиглах, санаагаа хэрэгжүүлэх арга барил, материалын талаарх ойлголтоо тайлбарлах Шинэ санаа олох Өөрийн болон бусдын бүтээлийн санаа, арга барилыг тайлбарлах, ярилцах, өөрийн санал бодлоо илэрхийлэх Бусдын санаа бодлыг сонсох, тухайн сэдэв	Бусдын бүтээлээс санаа авах өөрчлөх, хувиргах арга зам эрэлхийлэх, Туршлага, санаагаа хуваалцах, арга барил, материалын талаарх ойлголтоо тайлбарлах Өөрийн бүтээлээрээ бахархах Бусдын бүтээлийг хүндэлж байгаагаа илэрхийлэх Бүтээлийн зориулалт, харьцаа, хийсэн арга	Хүрээлэн буй орчин болон зураг дүрслэлээс бүтээл хийх санаа, арга барилтай холбоотой мэдээлэл олж авах Туршлагаас бий болсон бүтээлийн санаа гаргахын тулд тохирох мэдээллийг цуглуулах, судлах Өөрийн санаа бүтээлийг танилцуулах Өөрийн болон бусдын бүтээлийг дүрслэлийн	Хүрээлэн буй орчин болон урлагийг бүтээлээс төрсөн сэтгэгдлээ мэдрэмж, бодол санаагаа сайжруулах Бүтээлийн хэрэгцээ ба хэрэглэчийг судлах Шинэ бүтээлийн санаа, дизайныг гаргахын тулд зохимжтой мэдээллийг цуглуулах, нэгтгэх, дүгнэх /мэдээллийн хэрэгсэл ашиглах/	

	агуулагд тохируулан өөрчлөлт хийх	барилгыг тайлбарлах үнэлэх	үг хэллэг хэрэглэн ярих, тайлбарлах, хэлэлцэх	Өөрийн орны болон гадаадын зураачдын бүтээлийг унших, таашаах, сэтгэгдлээ ярилцах. Дүрслэх урлагийн элементүүд, дизайны зарчмуудын талаарх ойлголтоо өөрийн болон бусдын бүтээл дээр ярьж тайлбарлах. Өөрийнхөөрөө үнэлж дүгнэх	Соёлын үнэт зүйл
Тодорхой сэдвийн дагуу эрэл хайгуул хийж тохирох дуу авиа, хэмнэлийг сонгох Дуу хоолой, хөгжмийн зэмсэг, биеийн хөдөлгөөн зэргийг ашиглах	Тодорхой сэдэвт тохирох дуу авиа, хэмнэлийг сонгох, дэс дараалалд оруулах Дуу авиа болон хэмнэлийг хослуулах, Өөрийн дуу хоолой, төрөл бүрийн хөгжмийн энгийн зэмсгийг ашиглах Өгөгдсөн заавар удирдамжыг мөрдөн зураглал, зохиомж хийх	Тодорхой нэг зорилтод хүрэхийн тулд хөгжмийн элементүүдийг ашиглах, өөрчлөх, баяжуулах Дуу авиа, хэмнэлийг үүсгэх, өөрчлөхдөө янз бүрийн хэрэгслийг ашиглах Хөгжмийн талаарх ажиглалт, бодол санаагаа хөдөлгөөн, дуу хоолой эсвэл дүрслэн урлах аргаар бүтээлчээр илэрхийлэх, тайлбарлах	Тодорхой нэг зорилтод хүрэхийн тулд янз бүрийн шинж төрх бүхий хөгжмийг сонгох, заримаас нь татгалзах замаар аливаад өөрчлөлт хийх, Дуу хөгжмийн зохиолоос олон янзын дүрслэлийг мэдэрч, зохиомж хийх, баяжуулах /хэмнэл, аялгуу, хөдөлгөөн/ Өөрийн болон бусдын бүтээлийг тайлбарлаж, сайжруулах саналаа хэлэх, бусдын санааг хүлээж авах	Хөгжмийн гол санаа, үндсэн зохион байгуулалтыг ойлгож байгаагаа бүтээлчээр үзүүлэх Дуу авиаг бий болгох, өөрчлөх янз бүрийн арга замыг бүтээлчээр эрэлхийлж, зохиомж хийх Өөрийн бүтээлийг танилцуулах, тайлбар хийх Бусдын бүтээлийн талаар санаа, үзэл бодлоо илэрхийлэх,	Урлагийн хэл Гоо сайхны илэрхийлэл Соёлын үнэт зүйл

Агуулга

Хам сэдэв	I анги	II анги	III анги
	Зохиомжийн хэрэгсэл тэдгээрийг ашиглан зурах дүрслэх зохион бүтээх арга барил эзэмших		
Урлагийн хэл	Үндсэн гурван өнгийг таних, нэрлэх, сонгох, дүрслэх Цэг толбыг таних, нэрлэх, дүрслэх зүйлийг сонгох, дүрслэх Шулуун, долгион, нуман тахир зураасыг дүрслэх, таних нэрлэх /зургаар болон гараар бусад зүйлээр дүрслэх/ Үндсэн 5 дүрсийг таних, нэрлэх Үндсэн 5 дүрсийг хэв ашиглан зурах, хайчлах Үндсэн дүрсүүдийн байрлал, хэмжээ өөрчлөх Үндсэн 5 дүрсийг эргэн тойрны эд зүйлийн ерөнхий дүрсээр төлөөлүүлэн ойлгох, илэрхийлэх Биеийг болон биетийг дүрслэх /баримлын шавар, цаасаар/ Зурах дүрслэх, бүтээхдээ хэрэглэгдэхүүнийг зөв ашиглах Зурах, дүрслэх, будах, барих, нугалах, хайчлах наах аргаар бүтээх /Цаасыг 1-2 нугалах, хайчлах, наах, баримлын шавраар барих/ Байгалийн материалаар /навчаар/ бүтээх	Үндсэн өнгөөс үүсмэл гурван өнгө үүсгэх, тэдгээрийг таних, нэрлэх, сонгох, дүрслэх Цэг толбоор дүрслэсэн бүтээлийг таних, үзэг харандаа бийрээр цэглэх, толболох эсэхийг шийдэх Зураасны өнгө, төрх хэлбэрийг сонгож дүрслэх Зураасны хэлбэр хэмжээг эргэн тойрны эд зүйлтэй холбон төлөөлүүлэн ойлгох Үндсэн дүрсүүдийг байрлал, хэмжээг өөрчлөн хувиргах Зураг бүтээлээс үндсэн 5 дүрсийг /хэмжээ, байршил өөрчлөн хувиргасныг / таних, нэрлэх Биеийг болон биетийг дүрслэх /баримлын шавар, цаас , хатуу цаас бусад материалаар / бүтээх багаж хэрэглэгдэхүүнийг сонгох, зөв ашиглах Зурах дүрслэх, барих, нугалах, хуйлах, хайчлах, наах, өрөх, холбох, будах аргаар бүтээх /Цаасыг 2-4 нугалах, хайчлах, хуйлах аргаар бүтээх, баримлын шаврыг бөөрөнхийлөх, хавтгайлах, цувих аргаар дүрс, байгалийн чулууг өрөх, наах, холбох, будах аргаар хэлбэр дүрс үүсгэх/ Зурган заавар уншиж ойлгох	Үндсэн өнгөөс үүсмэл өнгүүд үүсгэх, тэдгээрийг таних, нэрлэх, сонгох, дүрслэх /өнгийн ангилал: дулаан ба хүйтэн өнгийг таних, нэрлэх ашиглах/ Зураг бүтээлд цэг, толбон дүрслэлийг ялган таних /хол ойр жигд цэглэх, янз бүрийн материал ашиглан толболох эсэхийг шийдэх/ Зураасуудыг зураг бүтээлээс таних, зураасаар төлөөлүүлэн ойлгож өөрийн санааг илэрхийлэх тайлбарлах Үндсэн дүрсүүдийг эвлүүлэх, өрөх нийлмэл дүрс үүсгэх, дүрсийг зурах, хайчлах аргаар хувиргах Биеийг болон биетийг хэлбэр хэмжээг эргэн тойрны эд зүйлтэй холбон төлөөлүүлэн ойлгох Биеийг болон биетийг дүрслэх /баримлын шавар, цаас , хатуу цаас, даавуу, утас болон бусад төрөл бүрийн материалаар бүтээл хийх/ Зурах, дүрслэх, бүтээх багаж хэрэглэгдэхүүнийг сонгох, аюулгүй ажиллагааны дүрэм баримтлах Зурах дүрслэх, барих, нугалах, хуйлах, хайчлах, наах, өрөх, холбох, будах аргаар бүтээх /Цаасыг 4-8 нугалах, хайчлах, хуйлах аргаар бүтээх, хагас товгор баримал урлах, байгалийн материалыг баримлын шавраар холбох аргаар биет тоглоом хийх

	Байгалийн дуу чимээний шинж төрх, өнгө аясыг сонсож ялгах, таних, тодорхойлох, Энгийн хэмнэл /дөрөвт, хагас ноот, 2 хувьт хэм, тэдгээрийн зогсоц/-ийг ойлгох, Хөгжмийн төрөл зүйл /дуу, бүжиг, марш/-ийг ойлгох, сонсох, ялгах, тодорхойлох, Хөгжмийн бүтээлийн утга агуулга, дүр дүрслэлээс хурд, хүчний үүргийг ойлгох, илэрхийлэх	Эргэлийн өндөр нам, диапозон, регистрийн тухай ойлголтой болох, Энгийн хэмнэл /дөрөвт, хагас, наймт, арван зургаат, бүтэн ноот, тэдгээрийн зогсоц/, 2 ба 3 хувьт хэмийг ойлгох, тэмдэглэх, унших, 2 ба 3 хувьт хэмд эгшгийн өндөр намыг /C-C/ холбон ойлгох, тэмдэглэх, унших, багцлах, Аялгууны шинж төрхийг ойлгох, сонсож таних, тодорхойлох, ялгах, тайлбарлах, Хүний дуу хоолойн болон хөгжмийн зэмсгийн эгшиллэлтийн өнгө аясыг сонсож ялгах, таних, тодорхойлох, Аялгууны чиглэл хөдөлгөөнийг ойлгох, тодорхойлох /өгсөх, уруудах, өнгө давтах, хөгжмийн төрөл зүйл, дуут бүжиг, дуут марш/-ийг ойлгох, сонсох, тодорхойлох, ялгах	Хялбар тоглоомын схем зураглал зааврыг уншиж, ойлгох 2 ба 3 хувьт хэмд ноот бичлэгт аялгууны чиглэл хөдөлгөөнийг ойлгох, тодорхойлох, /өгсөх, уруудах, давтах үсрэлттэй хөдөлгөөн/ ажиглалт хийх, дуулах, 2 ба 3 хувьт хэмд хэмнэлийн зураглал зохион найруулах Аялгууны шинж төрхийг ойлгох, сонсож таних, ялгах, тодорхойлох, Хөгжмийн уран бүтээлийн илэрхийллийн арга /хурд, хүч, легато, стаккато/-ыг ойлгох, сонсож таних, ялгах, тодорхойлох,
	Бодит байдлаас хүртэж зурах дүрслэх бүтээх		
Гоо сайхны илэрхийлэл	Хувь хүний сэтгэгдлээс урган гарсан мэдрэмж санаагаа өнгө, цэг толбо, зураас, дүрс ашиглан зурах, барих, нугалах, хайчлах, наах бүрийн материалаар бүтээл хийх Бүтээл хийхдээ даган дуурайн хийх	Эргэн тойрон дахь зүйл болон байгаль, бодит байдлаас хүртэж өнгө, цэг толбо, зураас, дүрс ашиглан зурах, барих, нугалах, хайчлах, наах аргаар төрөл бүрийн материалаар бүтээл хийх Бүтээл хийхдээ зурган заавар ашиглах	Хүрээлэн буй орчин, амьдралаас бодит байдлаас хүртэж зохиомжийн хэрэгслүүд ашиглан /өнгө, цэг, толбо, зураас, дүрс, биет/ толболон, дардаслан зурах, барих, нугалах, хайчлах, наах, холбох, хуйлах аргаар төрөл бүрийн материалаар бүтээл хийх Бүтээл хийхдээ заавар зураг ашиглах
	Өөрийн сэтгэгдэл, уран санаагаа дүрслэн урлах бүтээх үйлээр илэрхийлэх Цаас, баримлын шавар, байгалийн материал /навч/ болон зохиомжийн хэрэгслүүдийг /өнгө, цэг толбо, зураас, дүрс/ ашиглан хувь хүний сэтгэгдлээс урган гарсан мэдрэмж санаагаа илэрхийлэх хоёр ба гурван хэмжээст бүтээл хийх, тайлбарлах	Эргэн тойрон дахь зүйл болон байгальд хийсэн ажиглалтаас урган гарсан мэдрэмж, санааг илэрхийлэх хоёр ба гурван талт урлагийн бүтээл хийх	Хүрээлэн буй орчин, амьдралаас бий болсон хувь хүний мэдрэмж санааг илэрхийлэх хоёр ба гурван хэмжээст урлагийн бүтээл зохиох, хийх

	Хэмнэлийн багцуудыг сонсож, тоглох, зурах, дуулах, хөгжимдөх, өөрөө хийж сурсанаа үзүүлэх, Хүчтэй, сул хувийг зөв илэрхийлж хөгжимдөх, Хөгжмийн орчиндоо дасан зохицож, өөрийгөө удирдах, Юмс үзэгдлийн шинж төрхийг хөгжмийн энгийн зэмсгээр дүрслэн илэрхийлэх арга барил эзэмших	Хөгжмийн бүтээлийн уран илэрхийллийн аргыг ойлгох, таних ялгах, тодорхойлох, зогсоцыг илэрхийлж хөгжимдөх, Анги хамт олны дуу, хөгжим, бүжгийн хамтлагуудад оролцож тоглох	Хөгжмийн зохиолыг хурд, хүчний нийлэмжээр дуулах, хөгжимдөх, Хөгжмийн зохиолын хурданд зохицуулж хөгжимт хөдөлгөөн, хөдөлгөөнт гимнастик, бүжиг хийх Анги хамт олны дуу, хөгжим, бүжгийн хамтлагуудад оролцож тоглох
Соёлын үнэт зүйл	Хадны сүг зурагтай танилцах, ярилцах Ардын урлагийн бүтээл /Чатган хээг таних мэдэх зурах/ Өөрийн болон бусдын зураг бүтээл унших	Ардын урлагийн бүтээл /Хоёр зурвасаар дагнаасалж зурах/ Цэцэг навчин хээ таних, мэдэх, зурах Хүүхдэд зориулсан зураг бүтээл унших	Ардын урлагийн бүтээл /Зурвас ялган дагнаасалж/ Эвэр угалз таних, мэдэх, зурах Монголын зураачдын уран зурагтай танилцах, унших
	Өөрийн орны болон гадаадын хөгжмийн зохиолчдын бүтээлтэй танилцах, сэтгэгдлээ ярилцах Хөгжмийн урлагийн хүрээнд урлагийн бүтээлүүдийг ойлгож, өөрийнхөөрөө дүрслэн бодох, тайлбарлах, харьцуулах Хөгжмийн урлагийг ойлгосноор дэлхийн болон ардын урлагийн өв сан, үнэт зүйлсийг хүндлэх, бишрэх, хамгаалах		

Хам сэдэв	IV анги Зохиомжийн хэрэгсэл тэдгээрийг ашиглан зурах дүрслэх зохион бүтээх арга барил эзэмших	V анги
Урлагийн хэл	Эсрэг өнгийг таних, нэрлэх, дүрслэх Үндсэн, үсэмл, дулаан ба хүйтэн, эсрэг өнгөний зохицох байдлаар сонгох, дүрслэх түүнийгээ бүтээлээрээ харуулах Цэг толбоны талаар эргэн тойрон дахь зүйл /зураг бүтээл/ болон байгальд хийсэн ажиглалттай холбон тайлбарлах Зураасаар дүрслэх /Араг зураг ашиглан амьтан зурах/ Дүрсийн өнгө төрх, хэлбэрийг сонгох Хавтгай дүрсүүдийг хувиргах гурван хэмжээст бүтээл хийх Геометрийн энгийн биетийн дэлгээс байгуулах Хүрээлэн буй орчин урлагийн бүтээл бусад зүйлсийг бүрдүүлж буй биетүүдийг таньж нэрлэх Эдлэлийн хэмжээ, харьцааг оновчтой сонгох, эд юмсын бүрдэл хэсгийг мэдэх ойлгох, загварчлах Энгийн биетүүдийг өрөх, угсрах байдлаар бүтээц үүсгэх, загварчлах/ Бэлэн янз бүрийн биетээр техникийн загвар зохион бүтээх Оёдол эсгүүрийн багаж хэрэгсэл, энгийн гар оёдлоор оёх, товч хадах Энгийн орц найрлагатай зууш бэлтгэх Ажил мэргэжлийн талаарх ойлголттой болох	Тухайн тохиолдолд өнгөний бэлгэдэл утга, хоорондоо зохицох байдлаар нь сонгох Өнгийн бэлгэдлийг зурах дүрслэх үйл ажиллагаандаа хэрэглэх Зураг бүтээлийг цэг толбоор чимэглэх /цэглэх, толболон цэг толбо, дүрс, дүрслэл үүсгэх/ Цэг толбоор орон зайн үүсгэн дүрслэх Зураасаар дүрслэх /Араг зураг ашиглан хүн зурах/ Өнгө, цэг, толбо, зураасаар орон зайтай дүрслэх арга барилд суралцах Дүрс ашиглан янз бүрийн чимэглэлийн бүтээл хийх, Хүрээлэн буй орчин эд зүйл юмсын ерөнхий төрхийг дүрсээр төлөөлүүлэн ойлгох, илэрхийлэх Геометрийн энгийн биетүүд бүтээх Биетийг нэмэх хасах аргаар загварчлах Биетээр эд зүйлс зохион бүтээх, чимэглэх Эд зүйлсийн хэлбэр хэмжээ олон хувилбараар зохиож зурах, унших Техникийн загвар биет бүтээл хийх , сайжруулах Жижиг эдлэлийн зохион бүтээлт /эсгэх, оёх/ Энгийн орц найрлагатай зууш бэлтгэх Ажил мэргэжлийн талаарх ойлголттой болох
	Нийлмэл хэмд /4,6 хувьт хэм/ хэмнэлийн багцлалыг ойлгох, тэмдэглэх, унших, зохион найруулах 2, 3, 4 хувьт хэмнэлд ноотоор дуулах /ноот бичлэгт ажиллалт хийж, айзам хэмжээг тодорхойлох, дохи, аялгууны чиглэл хөдөлгөөнийг тодорхойлох, илэрхийлэх/ Хөгжмийн уран бүтээлийн агуулга, дүр дүрслэлийг ойлгох, сонсож тодорхойлох, тайлбарлах /аялгууны шинж төрх, чиглэл хөдөлгөөнийг илэрхийлэх аргууд, төрөл зүйл, бүтэц хэсэг, метр размер/	Энгийн болон нийлмэл 2,3,4,6 хувьт метр размерийг тодорхойлох Цомнол, дэвсгэр хөгийг ойлгох, сонсож тодорхойлох, таних, ялгах, Аялгууны чиглэл хөдөлгөөн, бүтэц хэсэг, давталт ялгарамжийг ойлгох, сонсож тодорхойлох, таних, ялгах, Үг хэллэг зөв тод, үгийн хуваарийг зөв илэрхийлж ноотоор дуулах, Синкол ритмээр хөгжимдөх Элшиг, интервал, гол ба туслах 3 дууг тоглох

Гоо сайхны илэрхийлэл	Бодит байдлаас хүртэж зурах дүрслэх бүтээх	
	Сонирхол, туршлагад тулгуурлан бодит байдлаас хүртэж зохиомжийн хэрэгсэл, зарчмыг ашиглан хоёр ба гурван хэмжээст урлагийн бүтээл хийх Төрөл бүрийн биетээр загвар бүтээх	Хэрэгцээ, сонирхол, туршлагад тулгуурлан бодит байдлаас хүртэж зохиомжийн хэрэгсэл, зарчмыг ашиглан хоёр ба гурван хэмжээст урлагийн бүтээл зохиох, хийх
	Өөрийн сэтгэгдэл, уран санаагаа дүрслэн урлах бүтээх үйлээр илэрхийлэх	
	Сонирхол, туршлагаас бий болсон мэдрэмж, санааг илэрхийлэх хоёр ба гурван хэмжээст урлагийн бүтээл зохиох, хийх Хөгжмийн уран бүтээлийн агуулга, дүр дүрслэлийг график дүрслэлээр зурах, бичих, жүжигчлэн тоглох Урлагийн бүтээлээс сайхныг мэдрэх, таашаах, бусадтай хуваалцах, Урлаг, соёл, олон нийтийн газар биеэ зөв авч явах, соёлтой сонсогч болох	Хэрэгцээ, сонирхол, туршлагаас бий болсон мэдрэмж санааг илэрхийлэх хоёр ба гурван хэмжээст урлагийн бүтээл зохиох, хийх Утга санаа илэрхийлж уран яруу /ньюанстай/ дуулах, Цезур, фраз, үе, өгүүлбэрийг /амьсгаа/ зөв илэрхийлж дуулах, 2,3,4,6 хувьт метр размертэнгийн хөгжмийн зэмсгээр хэмнэлээр хөгжимдөх, Сургууль, дүүрэг, хотын соёл урлагийн үйл ажиллагаанд хамтлаг, багаараа хамтарч оролцох
Соёлын үнэт зүйл	Дүрслэх урлагийн төрөл зүйл зохиомжтой танилцах, ярилцах	
	Ардын урлагийн бүтээл /хоёроос дээш өнгөөр дагнааслан зурах/ Хамар угалзыг таних мэдэх, зурах Монгол зургийн арга барилаас суралцах Монголын болон гадаадын уран зургаас мэдэх, таних, унших	Монгол зургийн өнгө зохицлыг ойлгох, мэдэх Ардын урлагийн бүтээл 17үйхий ба их дагнаас ойлгох,мэдэх\ Геометрийн дүрсийн гаралтай хээ угалз зурах Монгол зургийн орон зайтай зурах аргыг ойлгох, мэдэх,зурах Монголын болон гадаадын зураачдын уран зураг унших
	Өөрийн орны болон гадаадын хөгжмийн зохиолчдын бүтээлтэй танилцах, сэтгэгдлээ ярилцах Хөгжмийн урлагийн хүрээнд урлагийн бүтээлүүдийг ойлгож, өөрийнхөөрөө дүрслэн бодох, тайлбарлах, харьцуулах Хөгжмийн урлагийг ойлгосноор дэлхийн болон ардын урлагийн өв сан, үнэт зүйлсийг хүндлэх, бишрэх, хамгаалах	

Би гимнастикаараа маш сайн хичээллэж дахин тэмцээнд оролцоод 1 дүээр байранд орж алтан медаль авахын төлөө зүтгэнэ.

СХД-ийн 12 дугаар сургуулийн
5-Д ангийн сурагч Т Мөнхзул

БИЕИЙН ТАМИР

БАГА БОЛОВСРОЛЫН СУРГАЛТЫН ЦӨМ ХӨТӨЛБӨР

5.3.7. БИЕЙН ТАМИР

Яагаад судлах хэрэгтэй вэ?

- Дасгал хөдөлгөөн хийх, тоглох явцдаа дасгал хөдөлгөөний ач холбогдлыг ойлгож, эрүүл мэндээ бэхжүүлэх
- Бие бялдрын хөгжлөө сайжруулах

Ямар үр дүнд хүрэх вэ?

III, V анги төгссөн суралцагч бүр дараах чадвар эзэмшсэн байна.

Чадвар	I-III анги	IV-V анги
Хөдөлгөөнийг танин мэдэх	• Дасгал, хөдөлгөөн бие эрхтэнд хэрхэн нөлөөлөх талаар ойлгох, алжаал тайлах дасгалуудыг ялгах, хийх • Дасгалын зургийг харж тайлбарлах, командын үг хэллэгийг тогтоох, биелүүлэх • Дасгал хөдөлгөөн, тоглоомын үйл ажиллагааны тухай бусдын яриаг анхааралтай сонсох, ойлгосон зүйлээ тайлбарлан ярих • Шагайн тоглоом ба шагай ашигласан хөдөлгөөнт тоглоомын талаар мэдээлэл солилцох, тоглох, янз бүрийн бэлтгэх байдлаас шагай няслах, шүүрэх	• Биеийн ерөнхий хөгжлийн дасгалыг янз бүрийн хэрэгсэлтэйгээр хэрхэн гүйцэтгэхийг мэдэх, эрүүл мэндээ бэхжүүлэхэд хэрэглэх • Дасгал, хөдөлгөөнөөр хичээллэсний дараа шим тэжээлт хоол хүнс, шингэн зүйл зөв сонгох, хэрэглэх тухай мэдэх • Дасгалын зургийг ойлгож унших, командын үг хэллэгийг тогтоох, биелүүлэх • Дасгал хөдөлгөөний тухай унших, бусдын яриаг анхааралтай сонсох, ойлгосон зүйлээ тайлбарлан ярих, бичих • Дасгал хийх аюулгүй ажиллагааны заавар, Биеийн тамирын хичээл, заал талбайд тогтоосон дэгийг мөрдөх, тоглоомын дүрмийг баримтлах
Биеийн хөгжлөө илэрхийлэх	• Дүүжигнэлтээс өнцөг барих, хэрэгсэлтэй цогц дасгалууд, тэнцвэр шалгасан дасгалаас хийж үзүүлэх, вальс алхаагаар гарын янз бүрийн хөдөлгөөнтэй алхах • Санамсаргүй дохионы тухай ойлгох, дохиогоор 30 м зайд чигээрээ хурдтай гүйх • Ойрхон зайнаас гүйж уртад харайх, гүйлтээс үсэрч өндөрт дүүжилсэн зүйлд хүрэх, багаараа хэрэгсэл ашиглан үсэрч тоглох • Хосоороо бөмбөгийг хоёр гараар шидэж дамжуулах, залж явах, оновчтой шидэж байг онох, шидэлт бүхий тоглоом хамтран тоглох	• Хэрэглээний гимнастикийн энгийн дасгалууд, алхалт-гүйлт, үсрэлт-харайлт, шидэлт-дамжуулалтын дасгалуудын үйлдлийг ойлгож, дарааллын дагуу зөв гүйцэтгэх • Гар, хөл, их биеийн хөдөлгөөн орсон цогц дасгалыг хөгжмийн аянд хийж, хөгжмийн хэмнэл, аялгууг мэдрэх • Дасгал хөдөлгөөнийг зөв хийх арга барилаа бусадтай хуваалцах, хамтран тоглох

Яаж суралцах вэ?

Хичээлийн явцад туршин хийх, бие даан гүйцэтгэх, тоглох арга зүйг ашиглан суралцагч мэдээллийг ойлгох, хэрэглэх замаар дасгал хөдөлгөөнийг техникийн дагуу зөв гүйцэтгэх арга барилыг эзэмшихэд сургалтын үйл ажиллагаа чиглэгдэнэ.

Хөдөлгөөнөөр дамжуулан харилцах	• Хамтран дасгал хийх, хөдөлгөөнт тоглоомоор тоглоход идэвхтэй оролцох, найз нөхөддөө туслах, тэмцээнд оролцох	• Алдартай тамирчдын тухай мэдэх, бахархах, биеийн тамирын заал, хэрэгсэл, материалыг зөв ашиглах, хүндэтгэлтэй хандах • Хөдөлгөөнт тоглоомоор тоглоход идэвхтэй манлайлан оролцох, найз нөхдөдөө туслах, зөвлөх • Хөдөлгөөнт тоглоом тоглох, тэмцээний нөхцөлд сэтгэлийн хөөрлөө удирдах, мэдрэмж сэтгэгдлээ чөлөөтэй илэрхийлэх
---------------------------------	--	---

Ямар хэрэглэгдэхүүнээр дэмжих вэ?

Хэрэгсэлтэй ба хэрэгсэлгүй төрөл бүрийн дасгалуудын зурагт үзүүлэн, янз бүрийн хэлбэртэй тэмдэгт, шохой, метр, саад, дээс, тавцан, спорт тоглоомын бөмбөг, жижиг бөмбөг, чихмэл бөмбөг, биеийн тамирын заал, талбай

Юуг, яаж үнэлэх вэ?

Юуг?

- Дасгал хөдөлгөөний талаарх мэдлэг, ойлголт
- Биеийн хөгжлөө илэрхийлэх ерөнхий чадвар
- Алхах, гүйх чадвар
- Үсрэх, харайх чадвар
- Шидэх, дамжуулах чадвар
- Дасгал, хөдөлгөөнөөр харилцах

Яаж?

Багшийн ажиглалтаар, хүүхэд бүрийн мэдлэг-чадварын түвшинг оношлох, ахиц амжилтыг илрүүлэх даалгаврын гүйцэтгэлээр Бие даан болон хамтран хийх сорилоор,

Биеийн тамирын сургалтын хүрэх үр дүн (анги тус бүрээр)

Чадвар	I анги	II анги	III анги	IV анги	V анги
Биеийн ерөнхий хөгжлийн дасгал хийх, харуулах	- Гар, хөл, их биеийн үндсэн хөдөлгөөнийг мэдэх, гүйцэтгэх - Үндсэн хөдөлгөөн бүхий өглөөний гимнастик хийх - Мөлхөх, авирах аргуудаас гүйцэтгэх - Сууж, хэвтэж шагай няслаж тоглох - Төрөл бүрийн хөдөлгөөнт тоглоом тоглох	- Биеийн ерөнхий хөгжлийн хэрэгсэлтэй дасгалыг хийх - Алжаал тайлах дасгалыг тогтмол хийх - Тулах, дүүжингнэх аргууд - Янз бүрийн байрлалаас шагай няслаж тоглох	- Хосоор хийх биеийн хөгжлийн хэрэгсэлтэй дасгалыг зэрэг хийх - Өнхрөх, тулалт, дүүжингнэлтээс шилжих аргуудаас ашиглах - Шагай шүүрч тоглох	- Биеийн ерөнхий хөгжлийн хэрэгсэлтэй дасгалыг гүйцэтгэх - Гурван цэгийн зогсолт хийх - Далан дээр зогсолт хийх - Хөдөлгөөнт тоглоом тоглох	- Гурвуулаа, дөрвүүлээ хийх биеийн ерөнхий хөгжлийн дасгалуудыг гүйцэтгэх - Хосоор өнхрөх - Тулалтгүй өнхрөх - Хөдөлгөөнт тоглоом тоглох
Алхах, гүйх	- Алхах энгийн хувилбарууд - Чигээрээ 15 м зайд хурдтай гүйх - Чиглэлээ өөрчлөн дунд зэргийн хурдаар гүйх - Гүйлт бүхий тоглоомыг хамтран тоглох	- Янз бүрийн хувилбар бүхий холимог алхаагаар алхах - Чигээрээ 20 м зайд хурдтай гүйх - Чиглэлээ өөрчлөн уралдаж гүйх - Гүйлт бүхий тоглоом тоглох, тоглоомын дэгийг баримтлах	- Чигээрээ 30 м зайд хурдтай гүйх - Чиглэлээ өөрчлөн хурдтай гүйх - Тэсвэр хөгжүүлэх гүйлтээр тодорхой замыг гүйж дуусгах - Гүйлт бүхий тоглоомыг дүрмийн дагуу тоглох	- Чигээрээ 50 м зайд хурдтай гүйх - Тэсвэр хөгжүүлэх гүйлтээр тодорхой замыг гүйж дуусгах - Гүйлтийн сонгомол дасгалаас хийж харуулах - Давтан гүйлт хийх - Хөл бөмбөгийг хөөж гүйх - Гүйлт бүхий тоглоомын дүрмийг баримтлан хамтран тоглох	- Спортын алхааны техникийг ойлгох - Тэсвэр хөгжүүлэх гүйлтээр зайгаа дуусгах - Чигээрээ 60 м зайд хурдтай гүйх - Тойрогт гүйх - Сагсан бөмбөгийг залж гүйх - Тэсвэр хөгжүүлэх гүйлт бүхий тоглоомоор тоглох

Үсрэх, харайх	• Байрандаа нэг ба хоёр хөл дээр үсрэх • Зөөлөн гүйлтээс нэг хөлөөр түлхэн, хоёр хөл дээр буух • Намхан саадыг давж үсрэх • Үсрэлт бүхий тоглоомыг хамтран тоглох	• Байрнаас уртад харайх • Гүйлтээс 60-80 см өргөн зураасыг давж харайх • Гүйлтээс намхан саад дээгүүр давж харайх • Үсрэлт бүхий тоглоом тоглох, тоглоомын дэгийг баримтлах	• Гүйлтээс 80-100 см өргөн зураасыг давж харайх • Гүйлтээс өндөрт үсрэх дасгалууд • Үсрэлт бүхий тоглоомыг дүрмийн дагуу тоглох	• Дээстэй үсрэлтүүд • Үргэлжилсэн үсрэлтээр үсрэх • Гүйлтээс урт, өндөрт харайх • Гүйлтээс түлхэж гимнастикийн морин дээр гарах, буух • Үсрэлт бүхий тоглоомын дүрмийг баримтлан хамтран тоглох	• Гүйлтээс уртад харайх • Гүйлтээс өндөрт харайх • Өндрөөс үсэрч буух, өндөр тавцан дээр үсэрч гарах • Үсрэлт бүхий тоглоомыг баяжуулан зохиож тоглох
Шидэх, дамжуулах	• Бөмбөгийг шидээд, барих • Бөмбөгийг чигээр нь өнхрүүлэх, барих • Бөмбөгийг 1-2 м өндөр дээгүүр давуулж шидэх • Шидэх, дамжуулах үйлдэл бүхий тоглоом тоглох	• Бөмбөгийг толгой дээрээс хоёр гараар хол шидэх • Бөмбөгийг байрандаа залах • Бөмбөг бусад шидэх хэрэгсэлээр 2-3 м зайнаас бай онох • Шидэлт бүхий тоглоом тоглох, тоглоомын дэгийг баримтлах	• Янз бүрийн бөмбөгийг шидэх, барих, дамжуулах энгийн аргуудыг хэрэглэх • Шидэлт бүхий тоглоомыг дүрмийн дагуу тоглох	• Сагсан бөмбөгийг шидэх, дамжуулах • Волейболын бөмбөгийг шидэх, дамжуулах • Шидэлт, дамжуулалт бүхий тоглоомын дүрмийг баримтлан хамтран тоглох	• Гүйлтээс жижиг бөмбөгийг хол шидэх • Волейболын бөмбөгийг тор давуулан шидэх • Сагсан бөмбөгийг чээжний өмнөөс дамжуулах • Хөл бөмбөгийг хөлийн улаар тогтоох, шагайн дотор өшиглөх • Шидэлт, дамжуулалт бүхий тоглоомыг баяжуулан зохиож тоглох

АНГЛИ ХЭЛ

БАГА БОЛОВСРОЛЫН СУРГАЛТЫН ЦӨМ ХӨТӨЛБӨР

5.3.8. АНГЛИ ХЭЛ

Яагаад судлах хэрэгтэй вэ?

- Англи хэлийг хүн төрөлхтний хөгжил, соёлын үнэт зүйлсээс суралцахад хэрэглэх, хувь хүний болон нийгмийн мэдээлэл, харилцааны хэрэгцээг хангах
- Бага боловсролын түвшинд суралцагч бүр гэр бүл, найз нөхөд, сургуулийн орчинд санаа бодлоо энгийн хэлбэрээр илэрхийлэх, харилцах

Ямар үр дүнд хүрэх вэ?

Энэхүү шинэчилсэн хөтөлбөрт Европын холбооны нэгдсэн хүрээний англи хэлний Low A1 түвшинг баримжаалан суралцагчийн хүрвэл зохих үр дүнг тодорхойлсон ба Y анги төгссөн суралцагч дараах чадвар эзэмшсэн байна

Чадвар	V анги	Хам сэдэв
Сонсох	• Энгийн зааварчилгааг ойлгож түүний дагуу зөв ажиллаж, дасгал даалгаврыг гүйцэтгэх • Сэдвийн хүрээнд богино эхийн гол болон туслах санаа, энгийн хүүрнэл болон асуудлыг ойлгох, энгийн ярианы агуулгыг тааварлах	Би Манай гэр бүл Манай сургууль Миний орчин
Ярих	• Өөрийн тухай болон хүрээлэн байгаа эд юмсыг энгийн хэлбэрээр илэрхийлэх, асуулт асуух • Хос, бүлэг, ангиар ажиллахад өөрийн хувь нэмрээ оруулах, хамтран ажиллан ярилцах	
Унших	• Үсэг, авиа, авианы нийлэмжийг таних, үзсэн үг хэллэг өгүүлбэрийг таних, ялгах • Энгийн үг хэллэг өгүүлбэрийг харааны уншлагаар унших • Сэдвийн хүрээнд танил үг хэллэг, өгүүлбэрийн утгыг уншиж ойлгох • Энгийн зурагт толь бичгийг ашиглан унших	
Бичих	• Сэдвийн хүрээнд судалсан хүн, газар орон, эд юмсыг заасан үгсийг бичих • Танил үг хэллэг, өгүүлбэрийг зөв бичих	
Хэлийг хэрэглэх	• Тодорхой сэдвийн хүрээнд нэр үгийн ганц ба олон тоо, нэр хавсрал, төлөөний үг, асуух үг, үйл үгийн энгийн цаг, зарим угтвар үгийг хэрэглэх	

Яаж суралцах вэ?

Англи хэлний үндсэн чадвар болох сонсох, ярих чадварыг түлхүү, унших, бичих чадварыг тодорхой хүрээнд эзэмшсэнээр мэдээллийг ойлгож ашиглах, англи хэлний анхан шатны мэдлэг бүтээх, бүтээсэн мэдлэгээ тодорхой бүлэг сэдвийн хүрээний харилцаанд хэрэглэх арга барилд суралцана.

Ямар хэрэглэгдэхүүнээр дэмжих вэ?

Сонсох чадварыг хөгжүүлэх хүрээнд:

- Суралцагчдын сонсох чадвар болон зөв дуудлагыг хөгжүүлэхүйц танин мэдэхүйн түвшинд тохирсон дуу, шүлгийн тарааж өгөх материал, CD, ажлын хуудас

- Зорилготой, анхааралтай сонсох чадварыг хөгжүүлэх төрөл бүрийн сонсох эхүүд, түүнд тохирсон даалгаврууд

Ярих чадварыг хөгжүүлэх хүрээнд:

- Чөлөөтэй, өөртөө итгэлтэй, бие биенээ хүндэтгэн харилцах эерэг уур амьсгал, таатай орчин бүрдүүлэх
- Анги танхимд хэлний бичил орчин үүсгэх

Унших чадварыг хөгжүүлэх хүрээнд:

- Сэдвийн агуулгад тохирсон үзүүлэн таниулах материал, мэдээлэл технологийн хэрэгсэл, бодит материал, эх

Бичих чадварыг хөгжүүлэх хүрээнд:

- Төрөл бүрийн зориулалтай эхийн загвар /богино эх, шүлэг, оньсого, мэндчилгээ, танилцуулга/
- Сургалтын идэвхтэй үйл ажиллагааг дэмжсэн дасгал даалгаврууд
- Суралцагчдын нас бие сэтгэхүйд тохирсон сургалтын идэвхтэй аргууд /тулгуур дохио, зураг, хөгжим, дуут ба дүрст бичлэг/

Юуг, яаж үнэлэх вэ?

Юуг?

- Ерөнхий чадварын хөгжил
- Ярих чадвар
- Сонсох чадвар
- Унших чадвар
- Бичих чадвар
- Хэлний хэрэглээ

Яаж?

Унших, бичих, ярих-сонсох үйлийн гүйцэтгэлээр илрүүлэх

ЗУРГАА. СУРГАЛТЫГ ДЭМЖИХ ҮЙЛ АЖИЛЛАГААНЫ ЧИГЛЭЛ

6.1. Цөм хөтөлбөрийн хүрээнд сургалтыг дэмжих үйл ажиллагаа гэдгийн дор иргэний боловсрол, амьдрах чадварт суралцах үйл ажиллагаа, хичээлээс гадуурх үйл ажиллагаа /байгаль, нийгэм, соёлын орчинд хэрэгжих ажиллагаа/-г ойлгоно.

Сургалтыг дэмжих үйл ажиллагаа	Зорилго	Зохион байгуулалт
Иргэний боловсрол	Хүүхэд бүрийг зөв хөгжил, төлөвшилтэй болох эрмэлзлэл, хүсэл төрүүлэх, монгол ёс заншил, уламжлалт үнэт зүйл, ирээдүйн амьдралд итгэх дотоод итгэл үнэмшил, ёс суртахуун, зан чанарын үндсийг бэхжүүлэхэд чиглэнэ.	Хам сэдэв, эх, хэрэглэгдэхүүнд тулгуурлан, боловсруулсан арга зүй, технологийн дагуу зохион байгуулна.
Амьдрах чадварт суралцах үйл ажиллагаа	- Суралцагч бодит үйл ажиллагаанд оролцох явцдаа эрэл хайгуул хийх, асуудал олж харах, эргэцүүлэн бодох, дүгнэх, асуудлыг илүү сайнаар шийдвэрлэх арга барил эзэмшинэ. - Суралцагч эрэл хайгуулын явцад өөрийн амьдрах арга ухааныг эргэцүүлэн бодох, суралцах хүсэл эрмэлзлэлтэй болж бие даан суралцах, бүтээлчээр хамтран ажиллах, нийгэм, амьдралын өөрчлөлтөд зохицон амьдрах чадварт суралцана.	Сургуулийн нэгдсэн бодлого төлөвлөлтийн дагуу, багш нарын дэмжлэгтэйгээр суралцагчийн хүсэл сонирхлыг харгалзан тулгамдсан асуудал, хам сэдвийн хүрээнд үйл ажиллагаа явагдана.
Хичээлээс гадуурх үйл ажиллагаа	Хичээлээс гадуурх үйл ажиллагаа нь суралцагч өөрийгөө танин мэдэх, нээн илрүүлэх, авьяас, чадвараа хөгжүүлэх боломжийг бүрдүүлэх, судлагдахуун бүрээр эзэмшсэн мэдлэг чадвар, иргэний боловсролоор суралцсан, ёс суртахууны үнэт зүйлсийг хэрэгжүүлэн нийгэмшихэд чиглэнэ.	Сургуулийн үйл ажиллагааны төлөвлөлтийн дагуу анги, бүлгийн хүрээнд эсвэл нэгдсэн байдлаар зохион байгуулна.

Сургалтыг дэмжих үйл ажиллагаа нь цөм хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэхэд чухал үүрэгтэй бөгөөд сургалтын төлөвлөгөөнд заасан болон нэмэлт цагаар зөвлөмжийн дагуу зохион байгуулна.

Сургалтыг дэмжих үйл ажиллагааг тухайн ангийн хичээл /судлагдахуун/-ийн агуулгатай залгамж холбоотой төлөвлөж хэрэгжүүлнэ.

Сургалтыг дэмжих үйл ажиллагааны онцлог нь:

- Суралцагчийн хэрэгцээ, сонирхолд нийцсэн, тэдэнд чөлөөтэй сэтгэн бодох, бүтээлчээр ажиллах нөхцөл бүрдүүлэх
- Сургууль, багш, байгууллага, иргэд, эцэг эхийн оролцоонд тулгуурлаж, танхимаас гадуур орчин, нөхцөлд зохион байгуулах
- Орон нутаг болон сургуулийн онцлог, боловсон хүчин, санхүүгийн нөөцийг тооцон сургуулийн бие даасан, нээлттэй байдлыг хангах замаар сургуулийн ажлын төлөвлөгөөтэй уялдуулах

6.2. Иргэний боловсрол

6.2.1. Иргэний боловсрол нь хүүхэд бүрийг зөв хөгжил, төлөвшилтэй болох эрмэлзлэл, хүсэл төрүүлэх, монгол ёс заншил, уламжлалт үнэт зүйл, ирээдүйн амьдралд итгэх дотоод итгэл үнэмшил, ёс суртахуун, зан чанарын үндсийг бэхжүүлэхэд чиглэнэ.

6.2.2. Иргэний боловсролын цагаар суралцагч дараах чадвар, эрмэлзлэлээ хөгжүүлнэ.

Үүнд:

- Үндэсний уламжлалт зан үйлд суралцах, өв соёлоо хайрлах, хамгаалах
- Өөрийгөө мэдэх, таних биеэ зөв сайхан авч явах
- Бусадтай харилцах, хамтран суралцах
- Байгаль, дэлхийг хайрлан хамгаалах, зохистой харилцах

Чадвар/ эрмэлзлэл	I-III анги	IV-V анги
Уламжлалт зан үйлд суралцах, өв соёлоо хайрлах хамгаалах	• Ах захаа хүндэтгэх, багш, эрдэм номыг дээдлэх уламжлал • Аав, ээжийн элбэрэл, ачлалыг дээдлэх, эцэг эхээ хайрлан халамжлах зан үйл • Сайн, муу үйлийн сургаал, бие, хэл, сэтгэлээ засч жолоодох арга ухаан • Мал аж ахуйтай холбоотой монгол арга ухаан • Байгальтай зүй зохистой харьцах монгол ухаан	
Өөрийгөө мэдэж, биеэ зөв сайхан авч явах	• Өөрөө хийе гэсэн зүйлээ шантралгүй хийж дуусгах эрмэлзлэлтэй болох, хүсэл мөрөөдлөө эрхэмлэх • Сайн үйлийг хэвшүүлэх, шударга байхыг эрхэмлэх сэтгэлийг үүсгэж хэвших • Зөв хооллох, идээ, ундааг тохируулан хэрэглэхэд суралцах • Тогтоосон дэгийг мөрдөх, хэвших	• Өөрийнхөө дотоод сэтгэлийг таних, хянан жолоодохыг эрмэлзэх • Үг үйлдлээ тунгаан бодож илэрхийлэхэд суралцах • Өөртөө зорилго тавьж түүнийхээ төлөө хариуцлагатай байх • Зориг тэвчээр уйгагүй зүтгэл амжилтад хүрдгийг ухаарах • Дэг болон дүрмийг мөрдөх, хэвших
Бусадтай харилцах	• Аав, ээжийн элбэрэл, ачлалыг хариулах, эцэг эхээ хайрлан асрах энэрэх сэтгэлийг үүсгэх • Мэндлэх, талархах, уучлалт гуйх ёсонд суралцах, хэвшүүлэх • Багш, эрдэм номыг эрхэмлэх • Үеийн найзуудтайгаа нөхөрсөг хандан тэдний өмнө үүрэг хариуцлага хүлээж, амлалтаа биелүүлэх эрмэлзлэлтэй болох • Өөрийн үзэл бодлыг нээлттэй илэрхийлж, бусдын үзэл бодолд хүлээцтэй хандах • Сургуулийн /нийтийн/эд зүйлд хайр гамтай хандах, хэрэглэх	• Ахмадыг хүндэтгэн, өтгөс, нялхсыг асран халамжлахыг эрхэмлэх • Багш, эрдэм номыг эрхэмлэх • Багш нар, сургуулийн ажилтнуудыг хүндэтгэж, эвсэг нөхөрсөг хамт олныг бүрдүүлэхэд хувь нэмрээ оруулах эрмэлзлэлтэй байх • Гадаад орны хүмүүс болон соёлыг хүндэтгэх, дэлхийн хүмүүсийн найрамдал нөхөрлөлд хувь нэмрээ оруулахыг эрмэлзэх • Нийтийн эд зүйлд хайр гамтай хандах, хэрэглэх
Байгаль дэлхийтэй зүй зохистой харилцаж, хайрлан хамгаалах	• Ургамал, амьтдыг хайрлах, тэднийг арчлах сэтгэлтэй болох, хийх • Байгалийн гайхамшиг болон гоо сайхныг ойлгох, сэтгэл хөдлөлөө илэрхийлэх	• Байгальд ээлтэй уламжлалт ёс жаяг, зан заншлаа эрхэмлэх, суралцах, хэвшүүлэх • Байгальтай зохицон амьдрахын утга, учрыг эргэцүүлэх

6.2.3. Иргэний боловсрол нь хичээл /судлагдахуун/-ээр эзэмшүүлэх мэдлэг, чадвар, хандлагыг зохион байгуулалт, агуулга, арга зүй, үнэлгээ, үйлийн орчноороо

дэмжинэ. Сургуулийн өдөр тутмын үйл ажиллагаа нь даган мөрдөх дэг журамтай байж, суралцагчийн хэвшүүлэхээр шийдсэн, эрмэлзсэн зан үйлийг дэмжинэ.

- 6.2.4. Суралцагчийн сэтгэлийг нээх, эрмэлзлэл, итгэл үнэмшил төрүүлэх үндсэн хэрэгсэл нь тодорхой зорилго бүхий эхүүд байх бөгөөд бусад хэрэглэгдэхүүнийг сонгож хэрэглэх нь багшийн хувьд нээлттэй байна.
- 6.2.5. Иргэний боловсролын цагийг тухайн насны хүүхдийн хөгжлийн онцлогт тохирсон эх унших, видео кино, жүжигчилсэн тоглолт, дүрийн үзүүлбэр үзүүлэх, хэлэлцүүлэг, уулзалт зохион байгуулах, орон нутгийн болон түүх, соёлын музей үзэх, хамтарч бүтээл хийх, хийсэн бүтээлээ сурталчлах, хүмүүсийн амьдралд тохиолдсон тодорхой жишээ баримтад эргэцүүлэл, дүгнэлт хийх зэрэг сургалтын идэвхтэй үйл ажиллагаанд тулгуурлан явуулна.

6.3. Амьдрах чадварт суралцах үйл ажиллагаа

- 6.3.1. Амьдрах чадварт суралцах үйл ажиллагаа нь дараах зорилготой. Үүнд
- Суралцагч бодит үйл ажиллагаанд оролцох явцдаа эрэл хайгуул хийх, асуудал олж харах, эргэцүүлэн бодох, дүгнэх, асуудлыг илүү сайнаар шийдвэрлэх арга барил эзэмших
 - Суралцагч эрэл хайгуулын явцад өөрийн амьдрах арга ухааныг эргэцүүлэн бодох, суралцах хүсэл эрмэлзлэлтэй болж бие даан суралцах, бүтээлчээр хамтран ажиллах, нийгэм, амьдралын өөрчлөлтөд зохицон амьдрах чадварт суралцах
- 6.3.2. Амьдрах чадварт суралцах үйл ажиллагаа нь дараах зарчимтай. Үүнд:
- Хэрэгцээнд нийцэх
 - Нөхцөл байдлыг тооцох
 - Суралцах ба багшлах үйл ажиллагааг хэрэгжүүлэхэд чиглэх
 - Хамтдаа бүтээхүйг дэмжих
 - Үр дүнд баримжаалах
 - Олон шинжлэх ухааны уулзварт асуудлын шийдлийг олох
- 6.3.3. Амьдрах чадварт суралцах үйл ажиллагааг амжилттай зохион байгуулснаар суралцагч дараах чадвараа хөгжүүлнэ.

IV-V анги	
Чадвар	
I.	Эрэл хайгуул хийх чадварт суралцах
II.	Асуудлыг олж харах, шийдлийн гарцыг тодорхойлох явцдаа эргэцүүлэн бодох, хэрэгцээтэй, сонирхсон, тулгамдсан асуудлаа мэдлэг чадвараа ашиглан шийдвэрлэх
III.	Бүтээлчээр хамтран ажиллах үзэл санаатай болох, үйлийн явцад суралцангаа үр дүнг мэдэрч, хүсэл эрмэлзлэл, суралцах арга барилаа хөгжүүлэх
IV.	Харилцаа холбоо тогтоох чадварт суралцах
V.	Өөрийнхөө амьдрах арга ухааныг эргэцүүлэн бодож, илэрхийлэх чадвартай болох
Гүнзгийрэн хөгжих чадварууд	
Суралцах арга барил	• Бодит амьдралаас (байгаль, нийгэм) хүссэн, сонирхсон, тулгамдсан асуудлаа (сэдэв) олж харах (анзаарах), шийдвэрлэх боломжтойг нь сонгох, томъёолох • Зорилгын дагуу мэдээллээ цуглуулах, эрэмбэлэх, төлөвлөх • Эргэцүүлэн бодох, шүүн тунгаах, анализ хийх • Зорилгодоо нийцүүлэн нэгтгэх, илэрхийлэх, илтгэх, танилцуулах

Бие дааж үйлдэл хийх, өөрийгөө хөгжүүлэх	- Бодол санаагаа эргэцүүлж, үндэслэлтэй зорилго, биелэгдэхүйц төлөвлөгөөг боловсруулах, түүнийгээ биелүүлэх - Өөрийн амьдрах, оршин тогтнох арга ухаанаа эргэцүүлэх, хийж буй үйлдлээ тунгаан бодох, эргэн харж засан практикт хэрэгжүүлэх - Сурсан чадсанаа үйлдэл хийхдээ ашиглах, хэрэглэх - Өөрөө өөрийгөө хүлээн зөвшөөрөх, үнэлэх, дүгнэх, хянах - Ирээдүйгээ төлөвлөх, хүсэл сонирхол, мөрөөдөлтэй байх
Нийгмийн амьдралд оролцох, харилцаа тогтоох	- Хүмүүс, найз нөхөдтэйгөө зөвшилцөж ойлголцох, тэдний сайн талыг хүлээн зөвшөөрөх - Бодол санаа, эргэцүүлээ харилцан солилцох, харилцаа тогтоох, хамтарч асуудлаа шийдвэрлэх - Байгаль, нийгэмтэй харилцах, нутаг усаа хайрлаж хамгаалах

6.3.4. Амьдрах чадварт суралцах үйл ажиллагааны зохион байгуулалт

- Эрэл хайгуул хийх чадварыг бусад хичээл /судлагдахуун/-ээр эзэмшүүлэх ерөнхий ба тусгай чадвартай уялдуулан холбож эзэмшүүлэх, туршлагажих үйл ажиллагааг урьдчилан төлөвлөх хэрэгтэй.
- Багаар, ангиар, бүлгээр, сургуулиараа, багш нар хамтлаг багаараа зохион байгуулах боломжтой.

6.4. Хичээлээс гадуурх үйл ажиллагаа

6.4.1. Хичээлээ гадуурх үйл ажиллагаа нь суралцагчийн эзэмшсэн мэдлэг, чадварыг хэрэглэх, бататгах, баяжуулах, өөрийгөө танин мэдэх, нээн илрүүлэх, хөгжих боломжийг нээсэн идэвхтэй үйл ажиллагаа байна.

6.4.2. Сургуулийн хичээлээс гадуурх үйл ажиллагаа нь сургуулийн үйл ажиллагааны төлөвлөгөөний нэг хэсэг байна.

6.4.3. Хичээлээс гадуурх үйл ажиллагааг төлөвлөх үндэс нь

- Тухайн сургуулийн эрхэм зорилго, зорилт;
- Цөм хөтөлбөрийг хэрэгжүүлснээр суралцагчийн эзэмшсэн болон хөгжүүлсэн байх чадвар;
- Сургуулийн нийгэм, соёлын орчин байна.

6.4.4. Хичээлээс гадуурх үйл ажиллагаа нь дараах хэлбэрээр зохион байгуулагдана. Үүнд:

- Ангийн үйл ажиллагаа
- Сайн дурын үйл ажиллагаа
- Суралцагчийн өөрийн удирдлагын байгууллагын үйл ажиллагаа
- Дугуйлан, секцийн үйл ажиллагаа
- Сургууль дээр зохиогдох бусад үйл ажиллагаа: урлаг, соёл, биеийн тамир спорт, тэмдэглэлт үйл явдлууд, аялал, экскурс зэрэг болно.

6.4.5. Хичээлээс гадуурх үйл ажиллагааны явцад анхаарах зүйл

- Багш хичээлээс гадуурх үйл ажиллагааны явцад суралцагчийн эрүүл аюулгүй байдлыг ханган ажиллахад эцэг, эх, асран хамгаалагч, орон нутгийн иргэд холбогдох байгууллага мэргэжлийн хүмүүстэй хамтран ажиллана.
- Суралцагчийг хараа хяналтгүй орхих, хүчирхийлэл, хорт зуршил, авто замын болон болзошгүй эрсдэлд өртөхөөс сэргийлэх, нийгмийн сөрөг үзэгдлээс урьдчилан сэргийлэх, хамгаалах бэлтгэлийг сайтар хангана.

Цөм хөтөлбөрт хэрэглэсэн зарим нэр томъёоны тайлбар

Нэр томъёо	Тайлбар
Сургалтын цөм хөтөлбөр	Бага боловсролын түвшинд суралцагчийн эзэмших мэдлэг, чадвар, хандлага буюу хүрэх үр дүнг тодорхойлсон, суралцахуй ба багшлахуйн баримт бичиг
Зөвлөмж	Суралцахуйн зорилт, сурах үйл ажиллагаа, хэрэглэгдэхүүн, багшид өгөх санамж гэсэн үндсэн хэсгүүдийг зөвлөмжилсөн баримт бичиг
Чадамж	Чадваруудын цогц
Чадвар	Аливаа үйлийг гүйцэтгэх, шийдвэрлэх үр дүй, дадлуудын цогц
Ерөнхий чадвар	Бага боловсролын түвшинд суралцагчдын эзэмших үндсэн буюу бүх хичээлээр эзэмшигдэх нэгдмэл чадвар
Тусгай чадвар	Бага боловсролын түвшинд тухайн хичээл /судлагдахуун/-ийн онцлогтойгоор суралцагчдын эзэмших чадвар
Суралцахуйн зорилт	Суралцах үйл ажиллагаагаар хүрэх үр дүн
Сурах үйл ажиллагаа	Суралцагчийн танин мэдэх, төлөвших үйл, үйлдлийн цогц
Сургалтын арга зүй	Суралцахуйг дэмжих үйл ажиллагааны арга, аргачлалын цогц
Сургалтын технологи	Сургах, сурах үйл ажиллагааг хэрэгжүүлэх оновчтой үйлийн горим, эрэмбэ дараалал, түүний хувилбар
Сурах арга барил	Суралцагч сурах үйл ажиллагаагаа төлөвлөх, зохион байгуулах, үнэлэх үйлийн цогц
Агуулгын тогтолцооны бүрэлдэхүүн хэсэг (АТБХ)	Боловсролын агуулгын өөрчлөлтөөс үл хамааран сонгосон зарчмынхаа хувьд бүтэц нь инвариант, бүрэлдэхүүнийхээ хувьд агуулга нь гүйцэд, танин мэдэхүйн хэрэглээний хувьд ерөнхийллийн түвшин өндөр, суралцагчийн эзэмших боломжийн хувьд элементар байх шаардлага хангасан агуулгын бүрэлдэхүүн хэсэг
Хам сэдэв /контекст/	Тухайн сэдэвтэй хамааралтай олон шинжлэх ухааны мэдлэг, ойлголт, ухагдахууныг багтаасан, нэг сэдвээр багцлагдан зангидагдсан залгамж холбоо бүхий цогц агуулга
Бүлэг сэдэв	Тодорхой шинжлэх ухааны онол, ойлголтыг тус тусад нь бүлэглэсэн бие даасан сэдэв
Залгамж холбоо	Хичээл /судлагдахуун/-ийн агуулга, суралцагчийн эзэмших чадварт гарч буй ахиц, өөрчлөлтийн уялдаа хамаарал

СУРГАЛТЫН ЦӨМ ХӨТӨЛБӨР БОЛОВСРУУЛСАН БАГИЙН БҮРЭЛДЭХҮҮН

Бага боловсролын сургалтын цөм хөтөлбөрийг нийт 59 хүний бүрэлдэхүүнтэй мэргэжлийн баг боловсруулсан. Багийн бүрэлдэхүүнд боловсролын асуудал эрхэлсэн байгууллагууд (Боловсролын хүрээлэн, БМДИ, НБГ)-ын төлөөлөл 26 судлаач, аргагүйч, багш бэлтгэдэг их дээд сургуулийн 23 эрдэмтэн, судлаач, ерөнхий боловсролын сургуулийн 10 багш тус тус ажилласан.

СУДЛАГДАХУУНЫ ЦӨМ ХӨТӨЛБӨР БОЛОВСРУУЛСАН БАГ**“Монгол хэл”-ний сургалтын хөтөлбөр**

М.Ууганбаяр	МУИС-ийн ШУС-ийн багш, Ph.D
Б.Оюунцэцэг	Боловсролын хүрээлэнгийн эрдэм шинжилгээний ажилтан
Ш.Оюунцэцэг	БМДИ-ийн Хэл, нийгэм, хүмүүнлэгийн ухааны сургалтын албаны дарга
Ө.Цэндсүрэн	Нийслэлийн боловсролын газрын ахлах мэргэжилтэн
Д.Эрдэнэсан	МУБИС-ийн МСС-ийн багш, Ph.D
Г.Нандинбилиг	МУИС-ийн ШУС-ийн багш, Ph.D
Г.Бямбацэрэн	МУБИС-ийн Багшийн сургуулийн багш, Ph.D
Д.Туяа	Шинэ эхлэл лаборатори сургуулийн багш
П.Одсүрэн	Гурван-Эрдэнэ багшийн дээд сургуулийн багш
Ц.Туул	Шинэ эрин лаборатори сургуулийн багш
Д.Ганболд	МУБИС-ийн Багшийн сургуулийн багш

“Математик”-ийн сургалтын хөтөлбөр

Б.Эрдэнэчимэг	Боловсролын хүрээлэнгийн эрдэм шинжилгээний ажилтан
М.Итгэл	МУИС-ийн МС-ийн багш
А.Гантуул	МУБИС-ийн Багшийн сургуулийн багш
Д.Хишигжаргал	МУБИС-ийн Багшийн сургуулийн багш
С.Алимаа	Нийслэлийн 20-р сургуулийн багш

“Хүн ба орчин”-ы сургалтын хөтөлбөр

Г.Баярмаа	Боловсролын хүрээлэнгийн секторийн эрхлэгч, Ph.D
Е.Батчулуун	МУБИС-ийн БУС-ийн багш, Ph.D
У.Туяа	Боловсролын хүрээлэнгийн секторийн эрхлэгч, Ph.D
А.Энхтогтох	Боловсролын хүрээлэнгийн эрдэм шинжилгээний ажилтан

“Хүн ба байгаль”-ийн сургалтын хөтөлбөр

Г.Баярмаа	Боловсролын хүрээлэнгийн секторийн эрхлэгч, Ph.D
Е.Батчулуун	МУБИС-ийн БУС-ийн багш, Ph.D
М.Ганбат	МУИС-ийн ФЭС-ийн Физик боловсролын тэнхимийн эрхлэгч
А.Энхтогтох	Боловсролын хүрээлэнгийн эрдэм шинжилгээний ажилтан
С.Гэндэнжамц	Боловсролын хүрээлэнгийн эрдэм шинжилгээний ажилтан

“Хүн ба нийгэм”-ийн сургалтын хөтөлбөр

У.Туяа	Боловсролын хүрээлэнгийн секторийн эрхлэгч, Ph.D
О.Пүрэв	Боловсролын хүрээлэнгийн эрдэм шинжилгээний ахлах ажилтан, Sc.D
З.Алтанцэцэг	Туршилтын багийн гишүүн, бага ангийн багш
Г.Шүрэнцэцэг	Нийслэлийн боловсролын газрын ахлах мэргэжилтэн
Х.Баярмаа	МУБИС-ийн ТНУС-ийн багш

“Урлаг”-ийн сургалтын хөтөлбөр

Дүрслэх урлаг, технологи:

Д.Цэдэн-Иш	МУБИС-ийн БС-ийн багш, Ph.D, дэд профессор
С.Отгонтуяа	Боловсролын хүрээлэнгийн эрдэм шинжилгээний ажилтан
З.Баярмагнай	МУБИС-ийн БС-ийн багш, Ph.D, дэд профессор
Г.Чулуунаа	МУБИС-ийн ДУТС-ийн багш, Ph.D, дэд профессор

Хөгжим:

Х.Энхжаргал.	Боловсролын хүрээлэнгийн эрдэм шинжилгээний ажилтан
Ч.Оюунбилэг	СУИС-ийн СБС-ийн хөгжмийн дидактикийн багш

“Биеийн тамир”-ын сургалтын хөтөлбөр

Л.Уртнасан	МУБИС-ийн БТС тэнхмийнэрхлэгч, Ph. D
Г.Одбаатар	Боловсролын хүрээлэнгийн эрдэм шинжилгээний ажилтан
Ц.Тамир	МУБИС-ийн Багшийн сургуулийн багш

“Англи хэл”-ний сургалтын хөтөлбөр

Н.Мира	Монголын англи хэлний багш нарын холбооны тэргүүн, Ph.D
Б.Батчимэг	Боловсролын хүрээлэнгийн эрдэм шинжилгээний ажилтан
И.Сайнгэрэл	Шинэ Эрин лаборатори сургуулийн олон улсын хөтөлбөрийн зохицуулагч
Р.Ариунаа	Нийслэлийн 84-р сургуулийн багш

АМЬДРАХ ЧАДВАРТ СУРАЛЦАХ ҮЙЛ АЖИЛЛАГАА

Арга зүйн зөвлөмж

*“ Тайлбарлаад өг дөө, би мартчихна.
Надад харуул даа, би эргэж санана.
Намайг оролцуул даа, би ойлгох болно. ”*

Күнз

АМЬДРАХ ЧАДВАРТ СУРАЛЦАХ ҮЙЛ АЖИЛЛАГАА

НЭГ. ЗОРИЛГО

- 1.1. Суралцагч бодит үйл ажиллагаанд **оролцох** явцдаа эрэл хайгуул хийх, асуудал олж харах, **эргэцүүлэн бодох**, дүгнэх, асуудлыг **илүү сайнаар шийдвэрлэх** арга барил, чадварт суралцах
- 1.2. Суралцагч эрэл хайгуулын явцад бүтээлчээр **хамтран ажиллах**, өөрийн **амьдрах арга ухааныг** эргэцүүлэн бодох, суралцах **хүсэл эрмэлзэл**, бие даан ажиллах, суралцах, нийгэм, амьдралын өөрчлөлтөд зохицон амьдрах чадвар эзэмших

ХОЁР. ЭЗЭМШИХ ЧАДВАР

2.1. Ерөнхий чадамж, чадвар

- Танин мэдэхүйн чадамж
 - Сэтгэн бодох
 - Асуудал шийдвэрлэх
- Хэл-нийгмийн чадамж
 - Харилцах
 - Хамтран суралцах
- Амьдрах ухааны чадамж
 - Бие даан суралцах
 - Мэдээлэл, технологитой ажиллах
 - Эрүүл ахуйн зөв дадал, хэвшилтэй болох
 - Байгаль орчинтой зөв харилцах

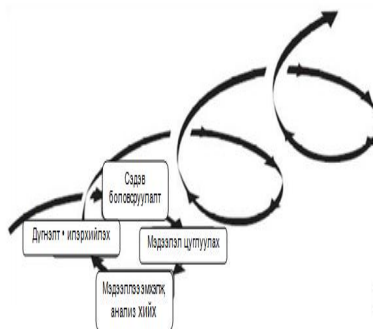
2.2. Тусгай чадвар

- I. Эрэл хайгуул хийх
- II. Асуудлыг олж харах, шийдлийн гарцыг тодорхойлох явцдаа эргэцүүлэн бодох, анзаарах, хэрэгцээтэй, сонирхсон, тулгамдсан асуудлаа эзэмшсэн мэдлэг, чадвараа ашиглан шийдвэрлэх
- III. Бүтээлчээр хамтран ажиллах үзэл санаатай болох, үйлийн явцад суралцангаа үр дүнг мэдэрч, суралцах хүсэл эрмэлзэл, арга барилаа хөгжүүлэх
- IV. Хамтарч ажиллах, харилцаа холбоо тогтоох
- V. Өөрийнхөө амьдрах арга ухааныг эргэцүүлэн бодож, илэрхийлэх

ТАЙЛБАР:

I. Эрэл хайгуул хийх (тайлбар)

Эрэл хайгуул хийх чадварт суралцах явц	
Алхам	Арга барил
Асуудлыг сонгох буюу сэдвийг сонгох	Сургуулийн зорилго, гэр бүл, хамт олон, орон нутгийн онцлогтой уялдуулан хүүхдийн хэрэгцээ, тулгамдсан асуудлын хүрээнд сэдвээ сонгох
Мэдээлэл цуглуулах	Асуудал, сэдвийн хүрээнд боломжтой эх сурвалжуудаас мэдээлэл цуглуулах
Эмхлэн анализ хийх, эрэмбэлэх	Цуглуулсан мэдээллийг эмхлэн боловсруулалт хийж, асуудлыг эрэмбэлэх
Сонголтын үндэслэлээ тайлбарлах	Яагаад сонгосон учир шалтгаан, ач холбогдлыг тодорхой тайлбарлан, үндэслэлээ гаргах
Дахин төлөвлөлт, сайжруулалт	Эрэл хайгуул хийх явцад шинээр үүсэн бий болсон нөхцөл байдал, мэдээллийн дагуу дахин төлөвлөлт хийж, сайжруулах

II. Асуудлыг олж харах, шийдлийн гарцыг тодорхойлох явцдаа эргэцүүлэн бодох, анзаарах, хэрэгцээтэй, сонирхсон, тулгамдсан асуудлаа эзэмшсэн мэдлэг чадвараа ашиглан шийдвэрлэх (тайлбар)

- Асуудлыг шийдвэрлэх арга зам, гарц, шийдэл олон хувилбартай байдгийг хүлээн зөвшөөрч өөрийн болон бусдын санаа бодлыг эргэцүүлэн, хүүхэд өөрийн сонгосон шийдлээ зөв гэдгийг нотлох явц юм.
- Асуудлыг шийдвэрлэх цорын ганц арга зам, гарц, шийдэл байдаггүй гэдгийг ухаарч, эрэл хайгуул хийвэл боломж нээлттэй байдгийг эргэцүүлэн бодож, асуудлыг эрж хайх, шийдвэрлэх хүсэл эрмэлзэл нь улам нэмэгдэнэ. Хэрэгцээтэй, сонирхсон, тулгамдсан асуудлаа мэдлэг чадвараа ашиглан шийдвэрлэнэ.

III. Бүтээлчээр хамтран ажиллах үзэл санаатай болох, үйлийн явцад суралцангаа үр дүнг мэдэрч, суралцах хүсэл эрмэлзэл, арга барилаа хөгжүүлэх (тайлбар)

Эрэл хайгуул хийх, асуудлыг олж харах, шийдлийн гарцыг тодорхойлох, эргэцүүлэн бодох явцдаа ангийн найзууд, бусад анги, бүлгийн хүүхдүүд, багш, ажилтан, эцэг эх, орон нутгийн иргэдтэй хамтран асуудлыг шийдвэрлэснээр “Олны хүч оломгүй далай” гэдгийг ухаарч, суралцах хүсэл эрмэлзэл, арга барилаа хөгжүүлнэ.

IV. Хамтарч ажиллах, харилцаа холбоо тогтоох (тайлбар)

Нийгэм, хүмүүсийн амьдралыг сонирхож, хэн нэгний байр сууринд өөрийгөө тавьж үзэх, тэдний үнэт зүйлс, эрх ашгийг хүндэтгэх, туслан дэмжих, хамтран ажиллах хүсэл эрмэлзэлтэйгээр “Хүний хэрэг бүтвэл, өөрийн хэрэг бүтнэ” гэсэн ухамсар, харилцааны чадвартай болно.

V.Өөрийнхөө амьдрах арга ухааныг эргэцүүлэн бодож, илэрхийлэх (тайлбар)

Өөрийн суралцах арга барил, зан чанар хандлага, төлөвшил, дадал хэвшил, харилцааны талаар эргэцүүлэн бодох

Гэр бүл, хамт олны нэг гишүүний хувьд юу хийх, яаж хувь нэмэр оруулах, үүрэг оролцоогоо эргэцүүлэн бодох

Эргэцүүлэн бодож, ухаарсан зүйлээ өнөөгийн болон ирээдүйн амьдралд хэрхэн хэрэгжүүлэхээ эргэцүүлэх

2.3. ГҮНЗГИЙРЭН ХӨГЖИХ ЧАДВАР

- Амьдрах чадварт суралцах үйл ажиллагааг амжилттай зохион байгуулснаар суралцагчдын дараах чадварууд гүнзгийрэн хөгжинө.

Гүнзгийрэн хөгжих чадвар	Шалгуур
- Бодит амьдралаас (байгаль, нийгэм) хүссэн, сонирхсон, тулгамдсан асуудлаа (сэдэв) олж харах, анзаарч шийдвэрлэх боломжтойг нь сонгох, томьёолох - Эргэцүүлэн бодох, шүүн тунгаах, анализ хийх - Зорилгын дагуу мэдээллээ цуглуулах, эрэмбэлэх, төлөвлөх - Зорилгодоо нийцүүлэн нэгтгэх, илэрхийлэх, илтгэх, танилцуулах	- Асуудлыг эрэл хайгуул хийх чадвар (шаргуу тууштай зан, 5 мэдрэхүйгээ ашиглан судлах, төлөвлөгөө боловсруулах) - Сэдвээ сонгох чадвар - Асуудлыг шийдвэрлэх чадвар - Эргэцүүлэн бодох чадвар (бүтээлч чанар, харьцуулах чадвар) - Дүгнэх чадвар - Мэдээлэл цуглуулах чадвар (нухацтай нарийн ажиглах, мэдэрч хүлээн авах, анзаарах, тэмдэглэж авах) - Мэдээллийг эмхэлж, нэгтгэх чадвар (судлах материалаа сонгох) - Илэрхийлэх аргаа сонгон, бусдад дамжуулах чадвар (тайлбарлаж ойлгуулах чадвар, өгүүлбэрээр илэрхийлэх чадвар) - Сургалтын арга болон сургалтын агуулгыг ашиглах чадвар
- Хүмүүс, найз нөхөдтэйгөө зөвшилцөж ойлголцох, тэдний сайн талыг хүлээн зөвшөөрөх - Бодол санаа, эргэцүүлээ харилцан солилцох, харилцаа тогтоох, хамтарч асуудлаа шийдвэрлэх - Байгаль, нийгэмтэй харилцах, нутаг усаа хайрлаж, хамгаалах	- Хүмүүстэй тохируулан харилцах (найзтайгаа хамтдаа суралцах баяр баясгалан, бусдын сайн талыг хүлээн зөвшөөрөх чадвар, бусадтай адилхан мэдрэх чадвар) - Харилцааны чадвар - Байгаль орчинтой харилцах чадвар (харилцаногч авах чадвар, тэвчээртэй харилцах чадвар) - Бодол санаа ба эргэцүүлээ харилцан солилцох чадвар - Орон нутгаа хайрлах чадвар
- Бодол санаагаа эргэцүүлж, зорилгоо тодорхой үндэслэлтэй биелэгдэхүйц төлөвлөгөөг боловсруулах - Өөрийн амьдрах арга ухаанаа эргэцүүлэх, хийж буй үйлдлээ тунгаан бодох, эргэн харж засан сайжруулан хэрэгжүүлэх - Сурсан чадсанаа үйлдэл хийхдээ ашиглах, хэрэглэх - Өөрөө өөрийгөө хүлээн зөвшөөрөх, үнэлэх, дүгнэх, хянах - Ирээдүйгээ төлөвлөх, хүсэл тэмүүлэлтэй, мөрөөдөлтэй байх	- Өөрийгөө ойлгож ухамсарлах чадвар (өөрийгөө үнэлэх чадвар, өөрийгөө танин мэдэх чадвар) - Суралцахын баяр баясгаланг бодитоор мэдрэх чадвар - Амь нас, амьдралын үнэ цэнийг ойлгох чадвар - Өөрөө шийдвэр гаргах чадвар - Хариуцлагатай байх чадвар (хариуцлагыг мэдрэх) - Амьдралд бодитоор хэрэгжүүлэх чадвар (амьдралд сурсан зүйлээ ашиглах чадвар) - Сургалтын үйл ажиллагаандаа дүгнэлт хийх, эргэн харах чадвар - Өөрийгөө хүлээн зөвшөөрөх (өөртөө итгэх, хувь нэмэр болох мэдрэмж)

ГУРАВ. АМЬДРАХ ЧАДВАРТ СУРАЛЦАХ ҮЙЛ АЖИЛЛАГАА

Үе шат	Үе шат бүрийг зохион байгуулах арга барил	Анхаарах зүйл
Сэдэв сонгох	1.Асуудлын хамрах хүрээ, чиглэлээ тогтооно 2.Асуудлаа хэрхэн судлахаа төлөвлөнө.	Хамгийн чухал сэдвийг сонгохын тулд (1) шалгах, (2) Судлах үйл ажиллагааг заавал хийнэ.
Мэдээлэл цуглуулах	1.Мэдээлэл цуглуулах арга Хэрэгтэй мэдээллээ нягталж, чухал болон чухал бусаар нь эрэмбэлнэ. 2.Мэдээллийн боломжтой олон эх сурвалжуудаас ашиглана. (сонин, сурах бичиг, утас, факс, интернет, зураг видео, холбогдох хүмүүстэй ярилцах, асууж лавлах, анкетийн судалгаа) 3. Мэдээллийг ямар аргаар хэрхэн цуглуулахаа төлөвлөнө.	1.Бодитой мэдэрч харж суралцах туршилтын үйл ажиллагаагаар хэрэгжүүлнэ. 2.Монгол хэл болон бусад хичээл дээр суралцсан ярих, сонсох, унших, бичих чадварыг бүтээлчээр ашиглан олон төрлийн мэдээллийг цуглуулж мэдээ, мэндчилгээ, талархал бичих аргад суралцана. 3.Нийгмийн амьдралд шаардлагатай дүрэм журмыг мөрдөж хэвшинэ.
Эмхлэн цэгцлэх, боловсруулалт хийх	1.Эмхлэн цэгцлэх арга - График зураглал гаргах - Эрэмбэлэх 2.Боловсруулалт хийх арга - Өөрчлөлтийг харах - Харьцуулах, харилцан ярилцах, хэлэлцэх, шалгах, нэгтгэх	1.Мэдээллийг эмхлэх олон төрлийн аргуудыг хэрэглэнэ. (хавсралт 1) 2.Анализ хийхдээ юмс үзэгдлийг хооронд нь харьцуулж, ялгаатай, ижил төстэй болон уялдаа холбоог харж, учир шалтгааныг тодорхойлно.
Нэгтгэн дүгнэх, тайлагнах	1.Нэгтгэх, дүгнэх арга - Эсээ бичих(өгүүлбэрээр) - Дүрслэл (дуу, дүрс бичлэг фото зургаар) - Бусад 2.Илтгэх, тайлагнах арга - Ярих - Товч тайлан, танилцуулга (Power Point) - Үзүүлэн, зурагт хуудас - Илтгэл, мэдээллийн хуудас - Жүжигчилсэн тоглолт	1.Сурсан зүйлээ нэгтгэж, дүгнэн, бусдад ойлгомжтой, товч, тодорхой илтгэж тайлагнана. 2.Таамаглал дэвшүүлсэн байдал эрэл хайгуулын явцад хэрхэн батлагдсан болон өөрчлөгдсөнийг тодорхой гаргана. 3.Нэг асуудлын шийдлийн үйл явц дараагийн ямар нэгэн асуудал, сэдвийн эхлэл болж, дахин давтагдах зарчмаар явагдана.

ДӨРӨВ: АМЬДРАХ ЧАДВАРТ СУРАЛЦАХ ҮЙЛ АЖИЛЛАГААНЫ СЭДВИЙН ХҮРЭЭ

4.1.Сэдвийг бодит амьдралаас өөрсдийн хэрэгцээтэй, сонирхсон, тулгамдсан асуудлыг нээлттэй, чөлөөтэй сонгох хэдий ч сургуулийн зорилго, орон нутгийн онцлогтой уялдуулан тодорхой хүрээнд тодорхойлж хэрэгжүүлнэ. Жишээ нь:

Хүүхдийн хэрэгцээ, сонирхолд үндэслэн сонгох сэдвүүд	• Амжилттай, түүхэн, сургамжтай үйл явдлын эзэн болсон хүмүүс, байгууллага, газар нутаг (цэцэрлэгт хүрээлэн, дурсгалт газрууд музей, үзэсгэлэн соёлын газрууд, үйлчилгээний газар, засаг захиргааны байгууллагууд, уламжлалт зан үйл) • Ажил, мэргэжлийн үнэ цэнэ, онцлог, хийж бүтээхийн гайхамшиг, үр дүн • Байгалийн зохицол, сонин содон үзэгдэл, учир шалтгаан (үзэсгэлэнт газар, гол мөрөн, нуур цөөрөм, орон нутгийн ховор ургамал, амьтан гэх мэт) • Гэр бүл, хүний амь, амьдралын үнэ цэнэ
Сургууль, орон нутаг, үндэсний онцлогт үндэслэн сонгох сэдвүүд	• Сургуулийн соёл, эрүүл аюулгүй орчин, хүн хоорондын хамтын ажиллагаа, харилцаа • Орон нутгийн хөгжлийн түүх, бүтээн байгуулалт, эрхлэх аж ахуй • Орон нутгийн хүмүүс болон байгууллагууд • Орон нутгийн уламжлал ба соёл • Эрүүл, аюулгүй амар тайван хот, дүүрэг, хороо, аймаг, сум, баг
Нийтлэг сэдвүүд	• Уламжлалт соёл, түүх, тоглоом наадгай, тэмдэглэлт баяр, үйл явдал • Эрүүл мэнд • Хоол хүнс • Мэдээ мэдээлэл, харилцаа холбооны сул, давуу тал • Байгаль орчин, байгальд ээлтэй хэрэглээ • Шинжлэх ухаан технологийн хөгжил үр дүн бидний амьдралд
• Багш сургуулийн бодлого, зорилго, нэгдсэн төлөвлөгөөний дагуу судалгаа хийн сэдвийн хүрээг тодорхойлж бэлтгэх талаар санаачилгатай ажиллана.	

4.2.Сургалтын орчин:

- Орон нутгийн байгаль – Байгалийн үзэсгэлэнт газар, гол мөрөн нуур цөөрөм, орон нутгийн ховор ургамал, амьтан гэх мэт
- Нийгмийн орчин – Нийгмийн эзэмшлийн газрууд: цэцэрлэгт хүрээлэн, дурсгалт газрууд, музей, үзэсгэлэн, соёлын газрууд, үйлчилгээний газар, сум, хороо, дүүрэг засаг захиргааны байгууллагууд, уламжлалт зан үйл, тэмдэглэлт баяр, үйл явдал гэх мэт

ТАВ: БАГШИЙН ҮҮРЭГ, ОРОЛЦОО

5.1.Суралцагчид санаачлан үндсэн үйл ажиллагаагаа явуулна. Багш тэднийг чиглүүлэх, туслах, дэмжих үүрэгтэйгээр оролцоно. Сурагчид явуулж байгаа үйл ажиллагааны үр дүнгээс өөрийн амьдрах арга ухааныг эргэцүүлэн бодоход багшийн арга зүй чиглэгдэнэ.

5.2.Багш сурагчдаас түрүүлж бодит орчин дээр нь судалгаа хийн танилцаж, мэдээлэл цуглуулах, мэдээллийн хэмжээг тогтоох, мэдээлэл цуглуулах аргаа сонгох зэргийг өөрөө биечлэн хийж үзсэн байна.

5.3. Багш асуудлыг шийдвэрлэх эрэл хайгуулыг сурагчидтайгаа хамт хийж, эргэцүүлэн бодож, амьдрах чадварт суралцах хүсэл эрмэлзэлтэй байна.

5.4. Багш арга зүйгээ тасралтгүй хөгжүүлж, санаачилгатайгаар, өөртөө итгэлтэйгээр үйл ажиллагааг хөтлөн явуулж, туршлага хуримтлуулж, түгээн дэлгэрүүлнэ.

5.5. Зорилго, судалгаа, үйл явц, үр дүнг нэгтгэн тайлагнах, илтгэх туршлага хуримтлуулсан байх (жүжигчилсэн тоглолт, зурагт хуудас, тайлан илтгэл, хошин илэрхийлэл гэх мэт)

ЗУРГАА.АМЬДРАХ ЧАДВАРТ СУРАЛЦАХ ҮЙЛ АЖИЛЛАГААНЫ ТӨЛӨВЛӨЛТ

6.1. Амьдрах чадварт суралцах үйл ажиллагааны төлөвлөлт нь сурагчдын хэрэгцээ, сонирхолд тулгуурлан уян хатан, нээлттэй, тасралтгүй сайжирч, баяжиж байна. Сургууль бүр амьдрах чадварт суралцах үйл ажиллагааны төлөвлөлтийг дараах байдлаар төлөвлөнө.

Сургууль тус бүрийн төлөвлөлтөндөө зайлшгүй тусгах шаардлагатай зүйлс	• Боловсролын зорилгод үндэслэн сургуулийн зорилгоо тодорхойлох • Тухайн хичээлийн жилийн зорилготой сэдвийн хүрээгээ уялдуулах • Орон нутгийн бодит байдал • Хүүхэд, эцэг эхийн бодит байдал • Хүрэх үр дүн, төлөвших авьяас, чадвар ба зан төлөв • Хичээл тус бүрийн агуулгын уялдаа холбоо • Хичээл, анги бүлэг, бага, дунд ангийн зохион байгуулалтын уялдаа холбоо • Сургууль хоорондын уялдаа холбоо • Сэдвийн хүрээ, үйл ажиллагаа явуулах орчин • Эцэг эх, орон нутгийн иргэдтэй хамтран ажиллах • Удирдан явуулах чиглэл / арга барил/ • Үнэлгээ
---	--

6.2. АМЬДРАХ ЧАДВАРТ СУРАЛЦАХ ҮЙЛ АЖИЛЛАГААНЫ АРГА ЗҮЙ

- Амьдрах чадварт суралцах үйл ажиллагааны арга зүй нь багш сэдвийг өөрөө зааж, хүүхдүүдээр шийдүүлэх биш харин хүүхдүүдийн сэдэл тэмүүллийг төрүүлж, сэтгэлийг хөдөлгөн, **бид чадах юм байна, дахиад хийж үзэх юм сан** гэсэн хандлага, **итгэл төрүүлж** чадахуйц байна.

6.2.1. СЭДЭВ СОНГОХ ҮЕ ШАТНЫ АРГА ЗҮЙ

Амьдрах чадварт суралцах үйл ажиллагааны сэдэв сонгох үе шатны арга зүй нь дараах 2 хэлбэртэй байна.

1. Ангиараа нэг сэдвийг санал нэгтгэйгээр сонгох
2. Сонирхолд үндэслэн хэд хэдэн сэдвийг сонгох

Жишээ тайлбар 1. Ангиараа нэг сэдвийг санал нэгтгэйгээр сонгох

Сэдвийн нэр: Амьдрах орчноо дахин судалж, нээлт хийх (аль болох шинэ зүйлийг анзааруулах)

Зорилго: Орон нутгаа илүү сайн мэдэж, найз нөхөд болон нутгийн иргэдтэй харилцаа тогтоож, хүсэл мөрөөдлөө эргэцүүлэн бодож, өөрийн бодит байдал, амьдрах арга ухааныг тунгаан бодно.

Сургалтын газар: Орон нутгийн цэцэрлэгт хүрээлэн (хүмүүсийн амралт чөлөөт цагаа өнгөрөөдөг газар) болон орон нутгийнхаа хөгжлийн төлөө үйл ажиллагаа явуулж буй хүмүүс

Судлах асуудлын хүрээ:

- Орон нутгийн онцлог сайн болон сул тал
- Орон нутгаа илүү сайхан болгох хүсэл зорилго, хийж буй үйл
- Орон нутгийн иргэд, орон нутгаа хөгжүүлэхээр хийж буй ажил үйлс

Эрэл хайгуул	Сэдэв сонгох үе шат	Сэдэв: Амьдрах орчноо дахин судалж, хөгжүүлье
Алхам-1	Нутгийн нөхцөл байдлын судалгаа	1. Хүүхэд бүр мэддэгээ бичсэн байна. 2. Мэдээллээ цуглуулан саналаа хэлсэн. 3. Мэдээллээ эмхтгэн жагсааж, мэддэггүй зүйл байгаагаа анзаарсан. 4. Эцэстээ дахин судлах шийдвэр гарсан.
Алхам -2	Цуглуулсан мэдээллээ ангилан бүлэглэх	1. Сэдэв сонгохын тулд хүүхэд бүр мэдээллээ бичиж ирсэн. 2. Багаараа мэдээллээ цуглуулсан. 3. Цуглуулснаа сайн ба сайжруулах тал гэдгээр хоёр ангилан эмхлэхэд сайжруулах нь олон гарсан. 4. Эцэст нь мэргэжилтэнтэй уулзаж зөвлөгөө авъя гэсэн шийдвэр гарсан.
Алхам-3	Орон нутгийн засаг захиргааны хүмүүстэй харилцаа тогтоох	1. Асуудалтай байгаа зүйлээ жагсаасан. 2. Жагсааснаа танилцуулж, нэмж мэдээлэл авсан. 3. Өмнөх мэдээлэл болон ажилтнаас авсан мэдээллээ нэгтгэн эмхэлж нэгтгэсэн. 4. Эцэст нь дахин судалж, мэргэжилтэнтэй хамтран, сайхан хүрээлэнтэй болъё гэсэн шийдэлд ангиараа хүрсэн.

Жишээ тайлбар 2. Сонирхолд үндэслэн хэд хэдэн сэдвийг сонгох

- Суралцагчдын хувийн туршлага, төсөөлөл, мэдээлэлд тулгуурлан үйл ажиллагаа явуулсны дараа тэдний олж анзаарсан, гайхсан, эргэлзсэн, мэдэрсэн, эргэцүүлэн бодсон, цаашдаа судалж мэдэхийг хүссэн чиглэл нь ялгаатай байгаа тохиолдолд хэд хэдэн сэдвийг сонгох хэрэгцээ үүсдэг. Энэ тохиолдолд дараах зүйлсийг анхаарах шаардлагатай.

- Ямар учир шалтгаанаар, яагаад тухайн сэдвийг сонгох болсон үндэслэлийг өөрсдөөр нь яриулсны дараа багш сонголт болон сонирхолд нь үндэслэн хэд хэдэн багийг зохион байгуулна.
- Тухайн сонгосон сэдвээр ямар үр дүнд хүрэхийг зорьж, юу хийхийг төлөвлөж байгааг нь тодорхойлуулна.

6.2.2. МЭДЭЭЛЭЛ ЦУГЛУУЛАХ АРГА ЗҮЙ

Төлөвлөхийн тулд мэдээллийн эх сурвалж түүнийг цуглуулах арга, үйл ажиллагаа, цуглуулсан мэдээллээ хэрхэн хадгалахаа тодорхой болгоно.

Мэдээллийн эх сурвалж:

- Интернет
- Номын сан
- Хүүхдүүдийн өөрсдийнх нь төсөөлөл, эргэцүүлэл
- Гэр бүлийнхэнтэй хийх ярилцлага
- Нутгийн иргэдээс авах анкет
- Сэтгэгдэл бичүүлж авах
- Зочин багшийн яриа
- Бодитоор харж, ажиглаж, цуглуулсан мэдээлэл
- Фото зураг
- Дуу, дүрстэй бичлэг

Мэдээлэл цуглуулах арга:

- Асуулга, анкет
- Ярилцлага арга
- Сурвалжлага
- Ажиглангаа тэмдэглэх
- Биеэр хийж туршиж, мэдээлэл цуглуулах

Мэдээлэл цуглуулах үйл ажиллагаа:

- Ярилцлага, сурвалжлагад оролцох хүнийхээ цаг боломжийг асууж, ярилцлагынхаа зорилгын талаар урьдчилан мэдээлэл өгч, ойлголцсон байх хэрэгтэй. Хүүхдүүд хийхэд ангийн багш тусалж дэмжин, зөвлөх хэрэгтэй.
- Биеэр хийж туршиж, мэдээлэл цуглуулах үед аюулгүй байдлыг хангаж, эцэг эхийг оролцуулна.
- Анкетаар асуулга авах үед урьдчилан асуулт болон бусад хэрэгслээ бэлтгэсэн байна.
- Ажиглангаа тэмдэглэл хийх үед тэмдэглэл хөтлөх дэвтэр, үзэг харандаагаа бэлтгэсэн байна.
- Мэдээлэл өгсөн, хамтран ажилласан бүх хүнд заавал талархал илэрхийлнэ.

Мэдээлэл нэгтгэх:

- Мэдээлэл нэгтгэх цаг гаргах
- Цуглуулсан мэдээллийг нэгтгэх үеийн сэтгэгдэл, санаа бодлыг яриулж бичүүлэх

Мэдээллээ хадгалах:

- Цуглуулсан мэдээллийг тусгай дэвтэр ашиглан мэдээлэл цуглуулсан өдөр, газар, хүн гэх мэтийг тодорхой тэмдэглүүлж хадгална.
- Дуу, дүрс, фото зураг, тэмдэглэлийг цахим болон цаасан хэлбэрээр хавтас нээн хадгална.

6.2.3. МЭДЭЭЛЛЭЭ ЭМХЛЭХ, БОЛОВСРУУЛАЛТ ХИЙХ АРГА ЗҮЙ

- Цуглуулсан мэдээллээ тухайн хүүхдүүд өөрсдөө эмхэлж, боловсруулалт хийх үйл ажиллагаа явуулна. Эмхлэх, боловсруулалт хийх гэдэг нь цуглуулсан мэдээллээ ижил болон ялгаатай байдлаар нь ялгаж, ангилсан мэдээллээ харьцуулж, учир шалтгаан болон үр дүнгээр нь ангилж, өөрчлөлт болон үр дүнг нь таамаглан, хоорондын уялдаа холбоог цаг хугацааны хувьд эрэмбэлэн, бодит байдал дээр аль нь таарч байна гэдгийг олон талаас нь харж ажиллана.
- Хүүхдийн эргэцүүллийг яаж хөгжүүлэх талаар багш урьдчилан таамаглаж ямар зорилгоор хэрхэн эмхлэх, эмхэлсэн мэдээллээс юуг эргэцүүлэн бодуулах, ойлгуулах зэргээ төлөвлөнө.
- Хүүхдүүд өөрсдийн цуглуулсан мэдээллээ цэгцтэйгээр эмхэлж, боловсруулалт хийснээр эргэцүүлэн бодох чадвар нь гүнзгийрч, шинэ үйл ажиллагаа хийх гэсэн хүсэл төрж хөгжинө.
- Эмхлэх боловсруулалт хийх шатанд **мэдээллээ ангилж цуглуулан эргэцүүлэх, харьцуулан эргэцүүлэх, хооронд нь уялдуулан холбож эргэцүүлэн** бодох нь чухал.

6.2.4. МЭДЭЭЛЛЭЭ НЭГТГЭХ, ТАЙЛАГНАХ АРГА ЗҮЙ

- Хүүхдүүд нэг сэдвийг үндэслэн төрөл бүрийн мэдээллийг цуглуулж эмхлэн боловсруулалт хийж, үе шат бүрийн үр дүнгээ нэгтгэж тайлагнадаг. Ингэхдээ хэнд, юуг, яаж тайлагнах гэж буйгаа тодорхой болгон үйл ажиллагааны явцыг зорилго болгох бус дэвшүүлсэн таамаглал, үр дүнг баримжаална.
- Нэгтгэх, тайлагнах үйл ажиллагаанд дараах зүйлийг анхаарах

1. Илтгэх арга барил, ур чадварын арга зүй, мөн чанарыг ойлгуулна.

- Хэнд зориулж, ямар зорилгыг биелүүлэх
- Хамгийн үр дүнтэй илтгэх аргыг сонгох
- Сонсогчийн эрэлт хэрэгцээг эргэцүүлэн, тэдний хөгжил, сайн сайханд хувь нэмрээ оруулсан баримт нотолгоотой илтгэх
- Бодит үнэн болон өөрийн үзэл бодол, эргэцүүллийг ялгаж тайлагнах
- Тайлан илтгэлийн дадлагажуулалтыг өмнө нь багаар болон хосоор бэлтгэх

2. Сонсох арга барил, ур чадварын арга зүй, мөн чанарыг ойлгуулна.

- Илтгэл танилцуулгыг анхааралтай сонсох
- Сургалтын агуулгыг гүнзгийрүүлж сайн асуух
- Анх сонсож байгаа хүний байр сууринаас төсөөлөн асуух
- Илтгэгчийн хэлэхийг хүсч байгаа эрэлт хэрэгцээг танин мэдэж асуух
- Илтгэгчийн илтгэлийн үр дүнг сайжруулах зөвлөгөө өгөх, дэмжин урам хайрлах

ДОЛОО.АМЬДРАХ ЧАДВАРТ СУРАЛЦАХ ҮЙЛ АЖИЛЛАГААНЫ ҮНЭЛГЭЭ

7.1. Амьдрах чадварт суралцах үйл ажиллагаа нь баримтад тулгуурлан, суралцагсдын ахиц, өсөлт өөрчлөлтийг алхам алхмаар үнэлэн, суралцагчид чадваржиж, хөгжсөнөө бодит үйл ажиллагаагаар дамжуулан биеэр хийж, бүтээлээр үнэлүүлдэг онцлогтой.

- Багш сургалтыг удирдан чиглүүлэх болон суралцагчийг үнэлэх үнэлгээгээ хослуулан хийнэ. Хүүхэд бүрийн авьяас, чадвар, зан төлөв, үйлдэл зэрэг нь ялгаатай байдаг учраас түүнийг үндэслэн үнэлж, дүгнэлт үнэлгээг дараагийн сургалт, үйл ажиллагаагаар сайжруулахад ашиглана.
- Үнэлгээгээ даган амьдрах чадварт суралцах үйл ажиллагааныарга зүй, зохион байгуулалт, агуулгын хүрээ, уян хатан өөрчлөгдөж болно. Иймд багш сургалтын үйл ажиллагаагааны алхам тус бүрийг үнэлэх явцдаа суралцагч бүрийг үнэлэх материалуудыг бүрдүүлнэ. Харин сургууль бүр хүүхдийн сургалтын байдлын эцсийн үр дүнг дараа жилийнхээ хөтөлбөрийг шинэчлэх, төлөвлөлт хийхэд ашиглана.
- Хичээл, судлагдахууны тогтсон үнэлгээг хэрэглэх биш, эзэмшүүлэхийг зорьж буй чадварт нь суурилан хүүхдүүдийн сайн талыг нээн илрүүлэх, дэмжих байдлаар үнэлнэ.
- Сургууль бүр бүлэг сэдэв, ээлжит хичээлд нийтлэг ашиглагдахаар үнэлгээний шалгуур үзүүлэлтээ боловсруулан хэрэгжүүлнэ.

Жишээ. Үнэлгээний шалгуур үзүүлэлт	
Сэдэв сонгох, асуудал боловсруулах	- Төрөл бүрийн асуудлаас зорилго, таамаглалдаа үндэслэн сэдвээ сонгон боловсруулах - Өөрийн хийх үйлдлийн талаарх санал бодлоо зоригтойгоор илэрхийлэх - Зорилгоо боловсруулж, асуудлыг шийдвэрлэх
Мэдээлэл цуглуулах	- Шийдвэрлэх арга барил болон дэс дарааллыг нь эргэцүүлэн төлөвлөгөө боловсруулах - Дарааллыг сонгох, мэдээлэл цуглуулах - Мэдээлэлд боловсруулалт хийж хамтран ажиллах - Өөрийн бодлоос өөр бусдын санаа бодол, эргэцүүллийг хүлээн зөвшөөрөх - Бусадтай хамтран асуудлыг шийдвэрлэх
Эмхэлж цэгцлэн боловсруулалт хийх, илэрхийлэх	- Шаардлагатай мэдээллийг цуглуулж боловсруулалт хийх - Асуудлын бодит байдал, уялдаа холбоог нь авч үзэж ойлгох - Төрөл бүрийн мэдээллийн онцлогийг олж харах - Асуудлыг шийдвэрлэхийн тулд нөхцөл байдлыг харьцуулан уялдуулах, холбон эргэцүүлэх, бодох - Бусадтай хамтран ажиллаж асуудлыг шийдвэрлэх
Ашиглах, хэрэглэх	- Эзэмшсэн сурах арга барилаа амьдралд ашиглах, сайжруулан хөгжүүлэх. - Өөрийн ирээдүйг төлөвлөх, хүсэл эрмэлзэл, мөрөөдөлтэй болох - Гэр бүл, сургууль, хүрээлэн буй орчны ёс дэг, журамд зохицон амьдрах - Гэр бүл, сургууль, орон нутгийн асуудлыг шийдвэрлэх үйл ажиллагаанд оролцох

7.2. ҮНЭЛГЭЭ ХИЙХ ҮЙЛ ЯВЦ

Үнэлгээ нь цогц үйл ажиллагаа юм. (Үнэлгээний 5W 1H загвар)

Хэзээ	When	Үнэлэх хугацаа	Үйл ажиллагааны өмнө , дунд, төгсгөл хэсэгт - Боловсруулалт бүрийн нэгтгэл - Зорилтот үйл ажиллагааны тайлан
Хаана	Where	Үнэлэх газар	- Хичээл - Гадуур үйл ажиллагаа явагдах газар - Гэр бүл - Орон нутгийн сонгосон байгууллага
Хэн	Who	Хэн үнэлэх	- Сурагч өөрөө өөрийгөө - Найзууд харилцан бие биенээ - Багшийн үнэлгээ - Эцэг эхийн үнэлгээ
Юуг	What	Үнэлгээний шалгуур	- Хувь хүний чадвар - Сурах арга барил, чадвар - Харилцааны чадвар
Яагаад	Why	Үнэлгээний зорилго	- Сурагчийн авьяас, чадвар, зан төлөв үйлдэл зэргийн төлөвшилийн хөгжил, өөрчлөлтийг илрүүлэх - Сургалтын нөхцөл байдлын үнэлгээ, - Сургуулийн хөтөлбөрийн үнэлгээ
Яаж	How	Үнэлгээний арга	- Багшийн хичээл ажигласан тэмдэглэл - Өөрийн болон бие биенээ үнэлсэн үнэлгээний карт - Илтгэл, ахиц амжилтын зураглал, эргэцүүлэл бичсэн хүүхдийн ажлын хуудас, зурагт хуудас зэрэг хүүхдийн хийсэн бүтээл - Багш, сурагч, эцэг эхийн болон зөвлөх багш нарын санал зөвлөгөө - Сурагчийн үнэлгээний хавтас

Суралцагчийн цахим болон үнэлгээний хавтсыг ашиглан багш үнэлэхдээ:

- Сэтгэгдэл, эргэцүүлэл бичсэн хүүхдийн ажлын хуудсыг уншиж зөвлөн урамшуулж, цаашид илүү ихийг сурч мэдэх хүсэл эрмэлзлийг нэмэгдүүлнэ.
- Хүүхдийн чухалчлан үзсэн хэсгийг анзаарч ахиц, үр дүнг тэмдэглэнэ.
- Хүүхэд өөрийгөө үнэлсэн картыг нь ашиглан өөрийгөө зөв үнэлэх чадварыг үнэлнэ.

Эцэг эх: - Суралцагчийн цахим болон үнэлгээний хавтас, үнэлгээний карттай танилцан санал, сэтгэгдэл, зөвлөгөө бичнэ.

Анхаарах зүйлс

- Суралцагч үнэлгээний хавтсыг зөвхөн цуглуулга болгохгүйн тулд материалаа ялгаж, авах гээхийн ухаанаар сонгон, эмхлэн цэгцлэх, суралцахуйг төлөвлөх, түүнийгээ эргэн харахын тулд ашиглах шаардлагатай.
- Суралцагч өөрийн үнэлгээний картаар өдөр бүр зорилгодоо хүрсэн эсэхээ таних тэмдгээр илэрхийлж, богино үгээр санал, сэтгэгдэл бичсэнийг багш хүүхэд нэг бүрийг нарийвчлан судлах ажилдаа дэмжлэг болгон хэрэглэх боломжтой.
- Суралцагч өөрийнхөө суралцахуйн төлөвлөгөөг харьцуулан хичээл бүр дээр эргэн харснаар өөрийгөө үнэлэх чадвар нь нэмэгдэнэ

7.3. АХИЦ АМЖИЛТАА ҮНЭЛЭХ СУРАЛЦАГЧИЙН ӨӨРИЙН ҮНЭЛГЭЭ

Ахиц амжилтаа үнэлэх өөрийн үнэлгээ гэдэг нь хүүхэд бүр өмнөө тавьсан зорилго, төлөвлөлтийн дагуу өөрийгөө дүгнэх явцад сайн, давуу тал, ахиц амжилтаа тодорхойлно.

Ахиц амжилтаа мэдэрч чадах өөрийн үнэлгээний арга:

Хүүхдүүд өөрийн ахиц амжилтыг мэдэрч чаддаг болохын тулд үйл ажиллагааны өмнөх болон дараах өөрийн байдлыг үнэлж дүгнэдэг болох нь чухал. Энэ үед ахиц амжилтын зураглалаа өөрийн үнэлгээний карт болгон ашиглана.

Ахиц амжилтын зураглалыг ашиглах талаар:

Төлөвлөгөө, зорилгоо үндэслэн үйл ажиллагааныхаа тайлан, нэгтгэл тус бүрд өөрийн сурсан, мэдэрсэн, эргэцүүлэн бодсон зүйлээ эргэн харж, төсөөллийн зураглалдаа нэмж бичиж байна. Ийнхүү төсөөллийн зураглалд нэмж бичсэн зүйлийг АХИЦ АМЖИЛТЫН ЗУРАГЛАЛ гэнэ.

Бүлэг сэдвийн дор хэд хэдэн үйл ажиллагааг явуулснаар ахиц амжилтын зураглал өргөсөж, байгааг анзааран, үйл ажиллагаанд сэтгэл хангалуун оролцох урам зоригийг олж авдаг.

Анхаарах зүйл:

Өөрийн үнэлгээ нь хүүхдүүдийн хувьд өөрийгөө нэг бол хатуухан үнэлэх эсвэл хялбархнаар үнэлэх хоёр тал руу туйлшрах магадлалтай. Тиймээс үнэлгээг харилцан хянах, харилцан бие биенээ үнэлэх байдлаар хийлгэх нь үр дүнтэй. Харилцан бие биенээ үнэлэх явцад огт анзаараагүй байсан давуу, сул талаа мэдэж авснаар өөрийгөө үнэлэх, шүүмжлэлтэй хандах, эргэцүүлэн бодох боломжтой болдог.

Жишээ. Ахиц амжилтын зураглалыг боловсруулах арга ба ашиглах

Сэдвийн нэр: "Миний мөрөөдөл", V анги

1. Өөрийн болгох үе шат

- Сэдвийн талаар сургалтын өмнө өөрийн мэдэж байгаа зүйл, эргэцүүлсэн зүйл, төсөөлж байсан зүйлээ эргэн тойронд нь бичнэ. Үйл ажиллагаа эхлэхийн өмнөх өөрийнх нь бодит төсөөлөл, санаа болно. Үүнийг ахиц амжилтаа үнэлэхэд анхны төлөв байдал болгон ашиглах юм.

Жишээ нь. Хөдөлмөрлөх гэдгийг хэрхэн ойлгож байгаагаа тулгуур үгээр бичнэ гэсэн үг.

- Найзуудтайгаа (багаараа, ангиараа) мэдээлэл солилцсоны дараа мэдэрсэн, эргэцүүлсэн зүйлээ нэмж бичиж өргөжүүлнэ.

2. Нарийвчлан судлах үе шат

Туршлагажих үйл ажиллагаа явуулсны дараа болон сургалтын нэгтгэл хэсэг тус бүрт туршлага болон хүмүүсийн харилцаагаар дамжуулан суралцсан зүйл, мэдэрсэн зүйлээ нэмж бичнэ. (сар, өдөр бичих, өөр өнгөөр ялган зурах нь үр дүнтэй)

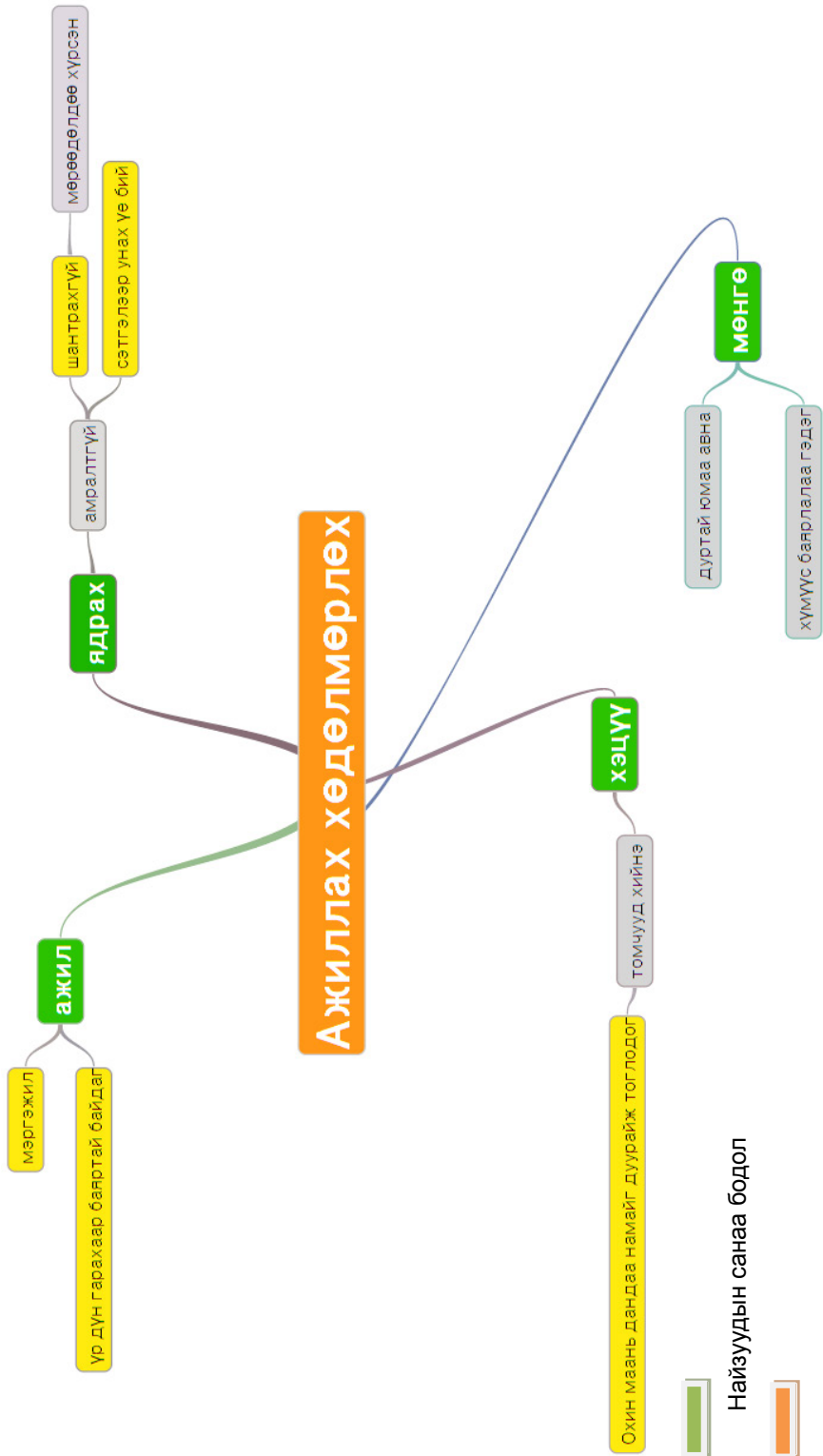
- Мэргэжлийн хүмүүстэй уулзаж ярилцан нийтлэг үйл ажиллагаа явуулсны дараа өмнөх дээрээ үргэлжлүүлэн өөр өнгөөр нэмж бичнэ.

Ажил хийхэд хэцүү, ядарсан ч үр дүн гарахаар сайхан байдаг, инээмсэглэн хийвэл ядрахгүй шантрахгүй, ажил дуусдаг, гэх мэт нийтлэг ойлголттой болох үйл ажиллагааг явуулсны дараа дахин сурсан мэдсэн зүйлээ нэмж бичнэ.

3. Өргөжүүлэх ашиглах үе шат

Өөрийн ойлгосноо мөн бусадтай санал солилцож мэдсэн бүх эргэцүүллээ нэгтгэж, илтгэх материал болгон ашиглана. Илүү өргөжсөн ахиц амжилтын зураглалаа харж, өөрийн суралцсан зам мөр болгон эргэн харж, өөрийн ахиц амжилтаа бодитоор мэдэрнэ.

Ахиц амжилтын зураглал (Өөрийн үнэлгээ)

Найзуудын санаа бодол

Өөрийн санаа бодол

Мэргэжлийн хүний санаа бодол

ӨӨРӨӨ ӨӨРИЙГӨӨ ҮНЭЛЭХ КАРТ

Үйл ажиллагааны үе шат бүрийн төгсгөлд хийсэн, оролцсон үйл ажиллагаагаа үнэлэн тэмдэглэж, өөрөө өөрийгөө үнэлэхэд ашиглах карт юм.

СУРГАЛТЫН ЗОРИЛГО

ӨНӨӨДРӨӨС - ИРЭЭДҮЙД...

(Өөрийгөө олж ажиглах)

Анги Бүлэг Нэр

А – сайн чадлаа **В** – Бараг чадлаа **С** - бараг чадсангүй

Өдөр	Үнэлгээ	Үнэлгээ Богино өгүүлбэрээр илэрхийлэх (үйл ажиллагаа явуулсан тухайгаа болон зорилгоо эргэн харцгаая)
		Богино үгээр тэмдэглэх (ямарч сэтгэгдэл байж болно)

НАЙЗЫГАА ҮНЭЛЭХ КАРТ

Бие биенийхээ ахиц, амжилтын зураглал болон үнэлгээний хавтсыг үзэнгээ найзынхаа сайн тал ба ахиц, амжилтыг харилцан хэлж, үнэлгээний картандаа тэмдэглэнэ. Энэ үед өөрийн анзаараагүй байсан сайн тал болон ахиц, амжилтыг найзуудаасаа мэдэж авах боломжтой.

Сар өдөр	Таних тэмдэг	Үйл ажиллагаа	Богино үгээр илэрхийлсэн тэмдэглэл (жишээ)
6/15	☉	Мэдээлэл солилцох цуглаан	☉ Ийм таних тэмдэг тавьсны учир нь өөрийнхөө ахиц, амжилт болон найзаасаа ч өөрийнхөө анзаараагүй байсан сайн талаа мэдэж авсан учраас тусгай тэмдэглэгээ хийсэн юм.

НАЙМ. АМЬДРАХ ЧАДВАРТ СУРАЛЦАХ ҮЙЛ АЖИЛЛАГААНЫМЕНЕЖМЕНТ

8.1. Энэхүү үйл ажиллагаа нь сургуулийн зорилготой нягт уялдан сургууль (захирал, менежер, багш) эцэг эх, орон нутгийн оролцоог зөв, тэнцвэртэй хуваарилж зохион байгуулахыг шаарддаг, улмаар үр дүнгээ сургууль, орон нутаг, гэр бүлээрээ хүртдэг онцлогтой.

Сургуулийн захирал, менежер, багш нарын үүрэг оролцоо:

- Амьдрах чадварт суралцах үйл ажиллагааны зорилго сургуулийн менежментийн төлөвлөгөөтэй нягт уялдуулан сургуулийн захирал бүтээлч, санаачилгатай чиглүүлэн удирдана.

- Сургуулийн захирал нь амьдрах чадварт суралцах үйл ажиллагааны төлөвлөгөөг боловсруулахдаа орон нутаг, засаг захиргааны байгууллага, эцэг эхчүүд, мэргэжлийн холбогдох хүмүүсийн оролцоог хангаж, хамт олноо манлайлан удирдан чиглүүлнэ.
- Орон нутгийн төрийн болон төрийн бус байгууллага, аж ахуйн нэгж, байгууллага, эцэг эх, мэргэжлийн хүмүүсийн хүний нөөц болон бусад холбогдох мэдээллийг нэгтгэн хэрхэн холбоо тогтоох талаар хамтран ажиллана.
- Амьдрах чадварт суралцах үйл ажиллагааг бүлэг, анги, тус бүрдээ болон хамтран, мэргэжлийн багш нар баг болж ажиллана.
- Амьдрах чадварт суралцах үйл ажиллагааг зохион байгуулахад сургууль дотроо болон сургууль хоорондын нэгдсэн төлөвлөлт үйл ажиллагааны давхардалгүй, зохицуулалт, зохион байгуулалтыг маш нарийн тооцоолно.

Амьдрах чадварт суралцах үйл ажиллагааг зохион байгуулахад сургуулиудын хамтын ажиллагаа		
Үе шат (түвшин)	Агуулга	Анхаарах зүйл
I алхам Мэдээлэл солилцох	Боловсруулсан төлөвлөгөө харилцан танилцуулах, тохиролцох	Хамгийн ойр байрлалтай сургуулиуд мэдээлэл солилцохоос эхлэх
II алхам Харилцан бие биенийхээ хичээлд оролцох, туршлага солилцох үе шат	- Хамтран хичээлээ бэлдэх, зохион байгуулах - Бие биенийхээ хичээлд суух, үйл ажиллагаанд оролцох - Хичээлийн дараа харилцан ярилцах - Хамтран туршлагаа солилцох үйл ажиллагаа явуулах	Ерөнхий эрдмийн бүх хичээл дээр ажиглалт хийхдээ Амьдрах чадварт суралцахүйл ажиллагаан дээр эзэмшсэн чадварыг харах, илрүүлэх
III алхам Хамтын ажиллагаа, төлөвлөгөө боловсруулах, хэрэгжүүлэх	- Залгамж, уялдаа холбоотой хөтөлбөр боловсруулах, хэрэгжүүлэх - Үнэлгээний шалгуур боловсруулах хэрэгжүүлэх	- Хоёр талаас гишүүд гаргаж баг бүрдүүлэх - Бага дунд сургуулийн зорилго заах аргын агуулга, арга зүйгээ нягтлан шалгаж эмхлэх
IV алхам Хамтарсан тайлангийн хурлын үе шат	- Хамтарсан бүтээлийн үзэсгэлэн гаргах - Туршага солилцох хамтын тайлангийн хурал хийх	Сургуулиудын сурагч, эцэг эх, нутгийн оршин суугчид, багш нар хамтран ажиллаж бие биенээ танин мэдэж эвсэг, тусархаг, ажилсаг байх, соёл бий болгох, гүнзгийрүүлэх

8.2. Амьдрах чадварт суралцах үйл ажиллагаа нь бусад хичээлүүдтэй холбогдох нь

IV анги

Судлагдахуун	Бүлэг сэдвийн нэр	Зорилго	Уялдаа холбоо
Монгол хэл	Зорилгодоо нийцүүлэн өөрийн эргэцүүллийг бусадтай ярих, ярилцах	Сонирхолтой мэдээ, мэдээлэл хайж олоод бусаддаа дамжуулан хэлэх, ярилцах, эмхлэх цэгцлэх, нэгтгэн тайлагнах	Шалган нягталжсудалсан, эргэцүүлсэн зүйлээ ойлгоход хялбар болгон нэгтгэж, бусаддаа дамжуулснаар эргэцүүлэн бодох чадвар төлөвшинө

Хүн ба нийгэм	Бидний амьдрал ба хүрээлэн буй орчин	Гол мөрөн болон хүмүүсийн амьдрал ахуйд хэрхэн нөлөөлөх анзааран эргэцүүлэх Байгаль орчноо хамгаалах талаар нэвтрүүлэг үзэж, гол усаа хайрлан, хамгаалах талаар юу хийж чадахаа эргэцүүлэх	Гол мөрөн болон хүмүүсийн амьдрал Гол мөрнийунаган төрх болон одоогийн байдлыг харьцуулан шалтгааныг эргэцүүлэх
Математик	Талбай олох	Төрөл бүрийн хэлбэрийн зөв биш дүрсийн талбайг хэмжих аргад сурах	Гол мөрөн түүний ойролцоох ургамал тархсан талбайг хэмжих тооцоолох.
Хүн ба байгаль	Голын урсац, усны хөдөлгөөн	Газар нутгаа хэмжих, голын ёроолын гадаргуугийн хэлбэр хэмжээг хэмжих аргад сурах	Гол мөрөн унаган төрхөө хадгалахад усанд идэгдэх байдал нь ч нөлөөлдөг.
Иргэний боловсрол	Байгалиа хайрлах хайр, төрсөн нутгаа эргэн харъя	Байгалийн гайхамшгийг ойлгож, байгалийг хайрлаж хамгаалах хандлагыг төлөвшүүлэх Төрсөн нутгаа хайрлах зүрх сэтгэлтэй болгох	Байгалиа хамгаалах үйл ажиллагааг явуулдаг хүмүүсийн байдлаас, өөрийнхөө үүрэг хариуцлагыг эргэцүүлэх

V анги

Судлагдахуун	Бүлэг сэдвийн нэр	Зорилго	Уялдаа холбоо
Монгол хэл	Шалгаж нягталсан зүйлээ эмхлээд бичигцгээе	Илтгэлээр дамжуулан шалгаж судалсан зүйл, эргэцүүлэн бодсон зүйлээ нэгтгэх	Судалгаагаар ойлгосон, эргэцүүлсэн зүйлээ ойлгомжтойгоор нэгтгэх
	Чадварлаг сурвалжлага авдаг хүн болцгооё	Сурвалжлага хийхийн тулд асуултаа эргэцүүлэн, харилцагч хүнийхээ яриаг төсөөлөх	Судалгааны үйл ажиллагаагаар нутгийн иргэд ба мэргэжилтнүүдээс сурвалжлага авах
	Бие биендээ харилцан хэлж эргэцүүлцгээе	Өөрийн эргэцүүллийн ялгаатай ба адил талыг харьцуулан, сайн тал болон засан сайжруулах талаа эргэцүүлэн бие биендээ хэлж дамжуулах	Мэдээлэл солилцох үедээ тайлан тавих асуулт ба санал бодлоо ярилцах. Самбараас эргэцүүллээ гүнзгийрүүлэх
Хүн ба нийгэм	Төрөл бүрийн байгаль ба амьдрал	Өөрийн орны улирлын өөрчлөлт, байгалийн үзэсгэлэнт байдлаас хүрээлэн буй орчноо илүү сайхан болгохын төлөө нухацтай эргэцүүлэх	Гол мөрний тухай ярилцан,хүн болон байгаль орчноо ямар уялдаа холбоотой болох талаар эргэцүүлэх

	Бидний амьдрал ба ой мод	Бидний эргэн тойронд байдаг байгаль орчиндоо ч анхаарлаа хандуулж, байгалиа хайрлан хамгаалахын эрхэм чухал талыг авч үзэх	Гол мөрний байгалийн үзэсгэлэн унаган төрх
Математик	Бутархай тоог хуваах үйлдэл	Бутархай тоог хуваах үйлдлийг ойлгох	Хэмжих, дундаж тоог олох
	Статистик	Шугаман, багана дугуй, тойргон графикийг тайлбарлах арга ба бичих аргыг ойлгох	Усны чанар, экологийн харьцаа, хог хаягдлыг графикаар илэрхийлэх
Хүн ба байгаль	Загасны төрөлт...	Загасны түрсний өсөлт ба усны орчны талаар ойлгох	Усны хүрээлэн буй орчин ба экологийн талаарх судалгааг эргэцүүлэх

8.3. Амьдрах чадварт суралцах үйл ажиллагааны сургалтын төлөвлөгөөний загвар

	Цаг	9-10 сар	11 сар	12 сар	02-03 сар	04 сар	05 сар
4-р анги	33 цаг	Манай сум, дүүрэг, аймаг, хотод тавтай морил (нийгмийн орчин)			Амралтын орчныг ЭКО болгох загвар хийх (байгалийн орчин)		
		Манай сум дүүрэг аймаг хотод тавтай морил. Асуудлаа эрж олцгооё.	Зочид тавтай тавтай амрах орчны загвар хийх Судалгаа хийцгээе.	Эрэл хайгуул хийсэн бүтээлээ нэгтгэж тайлагнацгаая.	Амралтын орчныг "ЭКО" болгох загвар хийх. Асуудлаа эрж олцгооё.	Амралтын орчныг бүрдүүлэхэд бидний оруулах хувь нэмэр Судалгаа хийцгээе.	Эрэл хайгуул хийсэн бүтээлээ нэгтгэж тайлагнацгаая.
5-р анги	33 цаг	Бидний сум. Дүүрэг. Аймаг. хотын бахархал (нийгмийн орчин)			Сургуулийн орчноо ЭКО болгоцгооё. (байгалийн орчин)		
		Бидний сум дүүрэг аймаг хотын бахархал эрж олцгооё.	Нутгийн уламжлал ёслол зан үйл Судалгаа хийцгээе	Эрэл хайгуул хийсэн бүтээлээ нэгтгэж тайлагнацгаая	Сургуулийн орчноо ЭКО болгоцгооё. Асуудлаа эрж олцгооё	ЭКО орчныг бүрдүүлэхэд бидний оруулах хувь нэмэр Судалгаа хийцгээе	Эрэл хайгуул хийсэн бүтээлээ нэгтгэж тайлагнацгаая

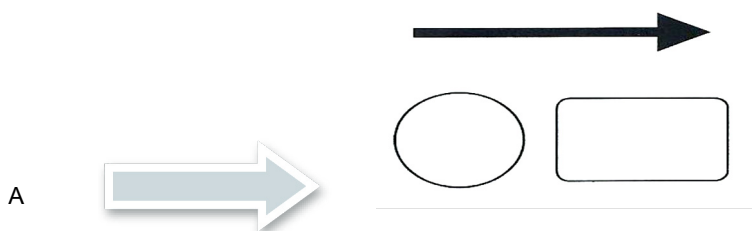
ХАВСРАЛТ

СУРАГЧИД ЭРГЭЦҮҮЛЭН БОДОХ ЧАДВАРТ СУРАЛЦАХ АРГУУДААС...

- Амьдрах чадварт суралцах үйл ажиллагааны хамгийн чухал зорилтын нэг бол эргэцүүлэн бодох аргад суралцуулах явдал гэдгийг багш үйл ажиллагааны үе шат бүрд онцгойлон анхаарч чиглүүлж явах үүрэгтэй. Эргэцүүлэн бодож, сэтгэх чадварыг хөгжүүлэх аргыг дараах байдлаар хэрэглэнэ.
 - Асуулт, санаа дэвшүүлэн гаргахад
 - Бодол болон мэдээллийг цэгцлэхэд
 - Эргэцүүлэн бодоход
 - Мэдлэгээ хооронд нь холбон тодруулахад
 - Бусадтай санал бодлоо хуваалцан нэгтгэхэд
 - Шинэ мэдлэг бий болгоход
 - Бодлоо үнэлэхэд

Амьдрах чадварт суралцах үйл ажиллагаанд багш, хүүхдийн ашиглах аргуудаас:

1. СУМ БА ТОЙРОГ АРГА

Сумаар хоорондын холбоог илэрхийлнэ.

Дэс дараалал:

- Хийх дэс дараалал
- Өрнөсөн дараалал
- Эрэмбэ дараалал
- Үйл явдлын дэс дарааллын хоорондын холбоог илэрхийлэхэд ашиглана.

Хэлхээ холбоог илэрхийлнэ. Жнь: модны навч шарлах, жимслэх. Энэ нь улирал болон цаг агаарын уялдаа холбоог сумаар илэрхийлэх

Учир шалтгаан үндэслэл:

Санал болон шалтгаан, шалтгаан болон бодлоо тайлбарлахад ашиглана. Жишээ нь: Нандигнадаг зүйлийн тухай ярьсан гэж бодъё. Яагаад нандигнадаг болсон шалтгаанаа сумаар холбон схем зураглал хийлгэн яриулна. Энэ нь ярих, ажиглангаа хянах, өргөжүүлэх ач холбогдолтой.

Учир шалтгаан, үр дүнг илэрхийлэд хэрэглэнэ. Жишээ нь: Үрийн соёололтод нөлөөлөх ус, агаар, дулаан гэрлийг соёололт руу чиглүүлэн сумаар холбон туршилтаар батлах, туршилт бүрийг төлөвлөх, үр дүнг нэгтгэхэд ашиглана

Сумтай хамт хэрэглэнэ.

Санаа бодол, асуудлаа нэг зүйл болгосон гэдгээ үзүүлэхдээ тойргоор хүрээлнэ.

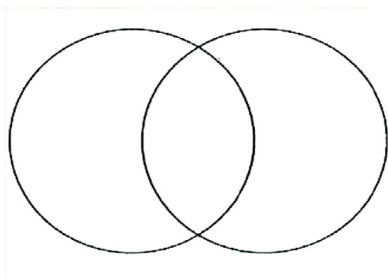
Мөн хэд хэдэн зүйл адил утгатай адил төрөлтэй байгаа тохиолдолд нэгдсэн тойрог болгон хүрээлж өгснөөр тэдгээрийг нэг цогц болгон харуулна гэсэн үг

В\

Үр дүнгийн нэгтгэл, дүгнэлт онцгойлох тодорхойлолт зэргийг хийхэд ашиглана.

2. ВЕННИЙ ДИАГРАММ АРГА

- Харьцуулах
(А-гийн тухай, Б-гийн тухай)
- Ангилах

Ямар нэг зүйлийг харьцуулахдаа зөвхөн ялгаатай талыг бус ижил төстэй аль аль талыг харж харьцуулан илэрхийлдэг арга юм.

Харьцуулах харааны өнцөг нэг биш хэд хэдэн янз байх үед энэ арга нь үр дүнтэй харин харах өнцөг нь нэг байх тохиолдолд матриц / хүснэгт/ ийг ашиглах нь үр дүнтэй.

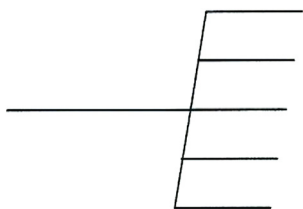

■ Алхам: Онцлог шинжийн тухай харьцуулалт

1. Харьцуулах объект (одоогоор А болон Б гэе)-ыг тойрог тус бүрийн гадна бичнэ.
2. Тойргийн давхцсан хэсэгт А болон Б-гийн аль алинд нь хамаарах зүйлийг, тойргийн давхцаагүй хэсэгт зөвхөн А болон Б-д хамаарах зүйлийг тус тусад нь бичнэ.
3. Ингэхдээ санаанд орсноор чөлөөтэй бичиж болох ч аль нэгэн харах өнцгөөс цэгнэж бичүүлэх нь нийтлэг байдаг. Дээрх жишээний хувьд, гэнкан, зочны өрөө зэрэг өрөөний зорилгыг харьцуулах өнцөг болгон ашиглажээ. Харьцуулахдаа ямар нэгэн харааны өнцгийг өөртөө аяндаа бий болгон сэтгэж байгааг ойлгуулах нь чухал.
4. Венний диаграммд бичсэнээ харж А болон Б-г харьцуулсан өгүүлбэр зохиолгоно.

Ийнхүү венний диаграмм байгуулснаар харьцуулалт дуусна гэсэн үг бус харин тэнд бичсэн зүйлүүдийг ашиглан шинэ бодол, дүгнэлт гаргуулах хэрэгтэй.

3."САВАР ЗУРАГЛАЛ" АРГА

- Санаа гаргах
- Дэлгэрүүлэх
- Олон талаас харах
- Ангилах

Энэ аргыг санаа гаргах, санал тавих, нэг зүйлийг дэлгэрүүлэн хэд хэдэн янзаар бодох үед хэрэглэнэ.

Саврын ишний хэсэгт гаргах санал, бодол, санаагаа бичнэ. Бодлоо өргөжүүлэх тэлэх нь саврын шүдний тоогоор хязгаарлагдах учир юу ч хамаагүй санаанд орсноо бичих бус тухайн нөхцөлд таарсан зүйлийг оновчтойгоор бичнэ гэсэн үг.

Хичээлийн жилийн эхэнд анги бүлгийн уриа, зорилго гаргах боллоо гэж бодъё. Хүүхэд бүр савар зураглал ашиглан 3-3 санаа гарган түүнийгээ багтаа танилцуулан саналаа нэгтгээд дараа нь анги нийтэд танилцуулан ангийнхаа нэгдсэн санаа бодол болгон багцлан гаргана.

Хоёрдугаарт, аливаа субъектыг олон өнцгөөс, олон талаас харах үед хэрэглэнэ. Савар зураглалын шүдний тоонд тааруулан харах өнцгөө шийднэ. Жишээлбэл, таван шүдтэй савар зураглал бэлдэж, тус бүрт нь "харах", "сонсох", "үнэртэх", "хүрэх", "амтлах" гэсэн таван мэдрэхүйг бичнэ. Байгальтай танилцах үйл ажиллагаагаар мэдэрсэн зүйлээс "өөрт анзаарагдсан зүйл юу байсан"-ыг бичиж тэмдэглэнэ. Тэгээд түүнийгээ бүхэлд нь харж, "Хаврын байгаль"-ийн талаар анзаарсан зүйлээ нэгтгэн танилцуулна.

■ Алхам: Бодлоо тэлэх тохиолдолд

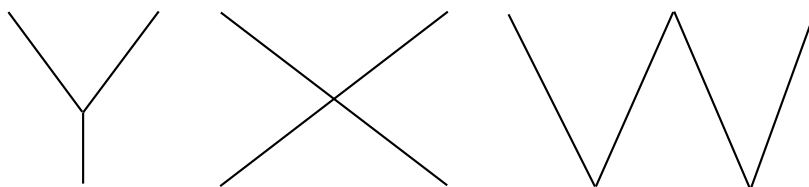
1. Саврын иш хэсэгт юун тухай бодохыг бичүүлнэ.
2. Саврын шүдэн дээр санаагаа тэмдэглэнэ. Ямар зорилго тавьж буйгаа ухамсарлах боловч аль болох чөлөөтэй сэтгэн бичнэ.
3. Бичсэн санаагаа бие биедээ танилцуулан ярилцаж, түүнээс олонхийн дэмжлэг авсныг үлдээнэ.

■ Алхам: Харах өнцгөөс, олон талаас харуулах тохиолдолд

1. Саврын иш хэсэгт юун тухай бодохыг бичүүлнэ.
2. Шүд хэсэгт олон талаас нь харах зүйлийг бичүүлнэ.
3. Шүдний дээр харах өнцгийн дагуу өөрийн санаа, ажиглалтыг бичүүлнэ.
4. Бичсэн санааг нь харилцан танилцуулж нэгтгүүлнэ. Харилцан танилцуулна

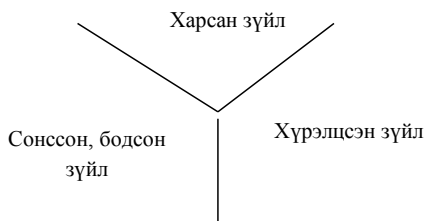
4. “Х/Ү/W” ДИАГРАММ АРГА

- Олон талаас харах
- Олон өнцгөөс харах
- Санаа гаргах
- Төвлөрөх

Судлах зүйлийн талаар харах, сонсох, үнэрлэх, хүрэлцэх зэрэг олон өнцгөөс мэдэрсэн зүйлийг жагсаан түүний үндсэн дээр шинэ бодол үүсгэнэ. Ийм өнцөг хэдийг бий болгох, өнцгөөс гадуурх бодол санааг хэрхэн авч үзэх вэ гэдгийг үйл ажиллагаа болон эрэл хайгуулын зорилготой уялдуулан шийдвэрлэнэ.

Y диаграмм нь 3, X диаграмм нь 4, W диаграмм нь 5 хэсэгт хуваагдах тул ийм тооны харах өнцгийг бий болгож болно гэсэн үг. Жишээ нь: байгальд үйл ажиллагаа явуулах үедээ үзсэн зүйлээ “харсан”, “сонссон”, “хүрэлцсэн” гэх зэрэг гурван мэдрэмжид хуваан тэмдэглэнэ. Харин таван мэдрэмжид тулгуурласан бол W диаграммыг ашиглана.

Харах өнцөг тус бүрийн зүгээс аль болох олон зүйлийг бичсэний дараа эдгээрийг хооронд нь холбон сэтгэгдэл, санал, танилцуулга зэргээр эх болгон бичнэ. Тэмдэглэсэн зүйлээ бүгдийг нь бичих албагүй ч эдгээрийг нийлүүлэх, харьцуулах зэргээр сайтар нухацтай ажиглалт хийсний үр дүнгээ илэрхийлэхийг зорино.

5. “МАТРИЦ” АРГА

- Ангилах
- Цэгцлэх
- Харьцуулах
- Олон талаас харах

Энэхүү аргыг материалыг задлан шинжлэх, цэгцлэх, харилцан хамаарлыг олох, ойлгомжтой илэрхийлэх зорилгоор ашиглана.

Хүснэгт нь зорилго, хэрэгцээнээсээ хамаарч янз бүр байж болно.

Алхам: Тоон матриц

1. Хүснэгтийн хэвтээ хэсэгт цэгцлэх сэдэв, зүйлийг оруулна
2. Хүснэгтийн босоо хэсэгт хамааралтай зүйл, өнцгийг бичнэ.
3. Нүднүүдэд хамаарагдах тоог оруулна.
4. Нүдэн дэх тоонуудыг харьцуулан эдгээрийн хамаарлыг үгээр илэрхийлэн, өөрчлөлт, түүний шалтгаан, үр дүнгийн талаар санал бодол, таамгаа дэвшүүлнэ.

■ Алхам: Зүйлийн матриц

1. Хүснэгтийн мөрний эхэнд цэгцлэх сэдэв зүйлийг оруулна.
2. Хүснэгтийн баганы эхэнд цэгцлэх сэдвийг бичнэ.
3. Нүднүүдэд хамаарагдах нэр, зүйлийг оруулна.
4. Нүдэн дэх зүйлүүдийг харьцуулан тэмдэглэгдээгүй үлдсэн нүд, давхцсан зүйл зэргийг анхаарч, түүний шалтгаан, үр дүнгийн талаар санал бодлоо дэвшүүлнэ.

■ Алхам: Хэв байдлын матриц

1. Хүснэгтийн мөрний нүдний эхэнд цэгцлэх объектыг оруулна
2. Хүснэгтийн баганы нүдний эхэнд цэгцлэх өнцөг, зүйлээ бичнэ.
3. Нүднүүдэд хамаарагдах хэв байдлыг оруулна.
5. Нүднүүдийг харьцуулан, "ижил агуулга", "ялгаатай агуулга"-ыг анхаарч, түүний шалтгаан, үр дүнгийн талаар санал бодлоо дэвшүүлнэ.

6. "ӨГӨГДЛИЙН ХҮСНЭГТ"

Сэдэв		Сэдэв		
Мэдээллийн эх сурвалж				

- Шалтгааныг тогтоох
- Ангилах
- Анализ хийх
- Цэгцлэх

Хэд хэдэн эх сурвалжаас өөр өөр өнцгөөс харсан мэдээлэл цуглуулснаар судалгааны үр дүн баяжих төдийгүй өөрийн санал ч гэсэн олон талаас нь харсан шинж чанартай болдог.

Жишээ нь: Автомашин үйлдвэрлэлийн талаар судалж үзэх.

Сэдэв		Сэдэв: Автомашин үйлдвэрлэл		
Мэдээллийн эх сурвалж		Үйлдвэрт авч буй арга хэмжээ	Дизайны гол чанар	Ирээдүйн машин
	А үйлдвэрлэгч	Робот, хүний үйл ажиллагааг уялдуулан оновчтой болгосон	Мөргөлтийн үеийн доргилтыг багасгасан.	Зайгаар ажилладаг эко машин
	Б үйлдвэрлэгч	Шат дамжлага бүрт зориулсан булантай	Зорчигчийг хэдэн талаас нь хийтэй дэрээр хамгаалдаг	Супер дизайнтай машин
	В үйлдвэрлэгч	Бүтээгдэхүүнийг тээвэрлэхэд хялбар газар байршуулсан.	Машин дотроо бусад машинтай зай барих төхөөрөмжтэй	Автомат удирдлагатай машин

- Гурван үйлдвэрлэгчийн нийтлэг үйл ажиллагааг олж харснаар хэрэглэгчдийн хэрэгцээг ойлгоно гэсэн үг. Аль ч үйлдвэрлэгч “аюулгүй ажиллагааг анхаардаг”-ийг олж харснаар “Машин худалдан авах хүн зөвхөн дизайн биш гэр бүлээрээ аюулгүй унаж явах чанарыг хардаг” гэсэн дүгнэлтийг хийж болно. Үйлдвэрлэгчдийн зүгээс авч буй санаачилга, арга хэмжээг харснаар машин үйлдвэрлэж буй хүмүүсийн хүсэл зорилгыг ч мэдэж болно.

- Дээрх дүгнэлт, үр дүнгээ “Автомашины сонин” зэрэг хэлбэрээр гаргахад “Үйлдвэрлэгчид онцлогоо хадгалахын сацуу хэрэглэгчийн аюулгүй байдлыг анхаардгаараа ижил байна. Худалдан авагчид ч гэсэн үүнийг хоёуланг нь анхаарах нь чухал ажээ” гэх зэргээр олон талт санал бодол гарч ирдэг.

- Хүснэгт ашиглан ямар эх сурвалжаас авсан мэдээлэл вэ гэдгийг цэгцлэн, ангилснаар задлан шинжлэх, дүгнэлт гарган саналаа бичихэд амар болдог. Цаашлаад анги дэвших тусам мэдээлэл эх сурвалжаасаа хамааран хэрхэн өөрчлөгдсөнийг олж харах чадварт суралцдаг.

ИРГЭНИЙ БОЛОВСРОЛ ЁС СУРТАХУУН

Арга зүйн зөвлөмж

*“Хүүхдэд хэрэгтэй зүйл бол эд зүйл биш,
харин томчуудын тэдний төлөө тавих
анхаарал юм. Сэтгэлийг нь хамгаалж
чадвал хүүхдийг бүрэн хамгаалж чадна.”*

М.Монтессори

НЭГ. ИРГЭНИЙ БОЛОВСРОЛЫН ЗОРИЛГО:

1.1. Иргэний боловсрол нь хүүхэд бүрийг зөв төлөвшилтэй болох хүсэл, эрмэлзэл төрүүлэх, монгол ёс заншил, уламжлалт үнэт зүйл болон хүүхдийн ирээдүйн амьдралд хүч нэмэх дотоод итгэл үнэмшил, ёс суртахуун, зан чанарын үндсийг бэхжүүлэхэд чиглэнэ.

- Суралцагчдын зөв зан чанартай ёс суртахуунлаг хүн болох үйл явц, алхмуудаар хэрэгжинэ. Эдгээр алхмууд нь бие даасан чанартай тус тусдаа биш харилцан нягт уялдан холбогдож ёс суртахуунлаг зан чанарыг бүрдүүлнэ.

- Ёс суртахуунлаг зан чанар нь ёс суртахуунлаг зүрх сэтгэлээр дамжин ёс суртахуунлаг шийдвэр гаргах чадвар, ёс суртахуунлаг шийдвэрээ үндэслэн ёс суртахуунлаг үйлдэл хийх чадвар, тодорхой хугацааны туршид хийсэн ёс суртахуунлаг үйлдлүүд нь ёс суртахуунлаг дадал хэвшил болж өдөр тутмын амьдралынх нь үнэт зүйл, салшгүй соёл болж төлөвшинө.

- *Ёс суртахуунлаг зүрх сэтгэл*: Ёс суртахууны үнэт зүйлийг эрхэмлэхийн чухлыг мэдэрч, сайн зүйл хийхийн баяр баясгалан, муу зүйлийг жигших мэдрэмж.

- *Ёс суртахуунлаг шийдвэр*: Өдөр тутмынхаа амьдралд ёс суртахуунлаг байр сууринаас сайн мууг ялган, шийдвэр гаргах чадвар.

- *Ёс суртахуунлаг үйлдэл*: Ёс суртахуунлаг шийдвэр гаргах чадвараас шалтгаалан амьдралын янз бүрийн нөхцөлд ёс суртахууны зохистой үйлдэл хийх чадвар.

- *Ёс суртахуунлаг дадал, хэвшил*: Тодорхой хугацааны туршид хийсэн ёс суртахуунлаг үйлдлүүд нь ёс суртахуунлаг дадал хэвшил болж өдөр тутмын амьдралынх нь үнэт зүйл, салшгүй соёл нь болж төлөвшдөг.

ХОЁР. ИРГЭНИЙ БОЛОВСРОЛЫН СУРГАЛТЫН ЦАГИЙН ЗОРИЛГО

- 2.1. Хүүхдийн сэтгэлд сайхан амьдрах чин хүслийг төрүүлэх улмаар хүний амьдралын зөв, буруу, болох болохгүй зүйлийг өөрөөр нь ухааруулж, эргэцүүлэн бодуулж, өөрийн гэсэн шийдвэр гаргах, өөрөө өөртөө амлалт авах түүнийгээ хэрэгжүүлдэг болох явдал юм.
- 2.2. Бусад хичээл нь агуулга, зохион байгуулалт, арга зүй, үнэлгээ, үйлийн орчноороо иргэний боловсролын сургалтын цагийн зорилгыг дэмжин зохион байгуулагдаж төлөвлөгдөнө.
- 2.3. Хүүхэдтэй харилцагч багш, эцэг эх, сургуулийн удирдлага, ажилтнууд, орон нутгийн иргэд үлгэр дуурайл болох нь энэ зорилгыг хэрэгжүүлэх чухал нөхцөл болно.
- 2.4. Сургуулийн өдөр тутмын үйл ажиллагаа нь ёс суртахуунлаг дүрэм, дэгтэй байна. (цугларах, тарах, хичээллэх, үдийн цай, бие засах, хөдөлгөөнт гимнастикийн, биеийн тамир, урлаг, номын сангийн танхимуудыг ашиглах үе...)
- 2.5. Сургуулийн үйл ажиллагааны төлөвлөгөө нь иргэний боловсролын сургалтын цагийн агуулгын хүрээний аль нэг зорилтыг хүүхэд, багш, сургуулийн онцлогт тохируулан тухайн хичээлийн жилийн зорилго болгон тавьж хэрэгжүүлэн үр дүнгээ тооцон ажиллана. Ингэж сонгохдоо өөрийн сургуулийн сурагчдын онцлог байдал болон тулгамдаад байгаа асуудлуудад судалгаа хийсний үндсэн дээр зорилгоо тодорхойлох шаардлагатай.

ГУРАВ. ИРГЭНИЙ БОЛОВСРОЛЫН СУРГАЛТЫН ЦАГИЙН ТӨЛӨВЛӨЛТИЙН ЗАГВАР

3.1. БАГШИЙН ТӨЛӨВЛӨЛТИЙН ЗАГВАР

Үе шат	Үйлийн алхам	Зорилгод хүрэхэд дэмжлэг болох аргууд	Багшийн анхаарах зүйл
1. Сэдэлжүүлэх үе	• Сонирхлыг татах • Анхаарлыг төвлөрүүлэх	• Суралцагч тухайн агуулгаар өөрт тохиолдсон туршлагаас хуваалцах • Багш өөрт тохиолдсон үйл явдлаас ярих • Зочин багш урьж оролцуулах • Киноны хэсгээс үзүүлэх • Дуу чимээ сонсох • Зураг бүтээл үзүүлэх зэрэг оновчтой аргуудаас сонгон сэдэлжүүлнэ.	• Хугацааг сунжруулахгүй байх • Оновчтой байх • Зөвхөн хариулт хэлээд байгаа хүүхдүүдийг анхаарах бус оролцоог жигд хамруулахыг хичээх
2. Ухаарч эргэцүүлэх үе	• Эхээ багш өөрөө унших • Эхийн агуулгыг ойлгосон эсэхийг нягтлах асуулт тавих • Тухайн эхэд гарч байгаа дүрүүдийн дотоод сэтгэлийг таамаглах, унших, ойлгох	• Багш эхийг уншихдаа дүрд хувирч, жүжиглэн унших • Үйл явдлыг зургаар илэрхийлэн даган унших • Бэлтгэсэн асуултаар хүүхдүүд тухайн эхийн утга санааг ойлгосон эсэхийг тодруулан яриулах	• Эхийг хүүхдийн анхаарал, сонирхлыг татахуйцаар үлгэрлэн, гол болон туслах дүрийг нүдэнд нь харагдаж, зүрх сэтгэлийг хөдөлгөхөөр уншина. • Урьдчилан гол асуултуудыг боловсруулах, хүүхдийн өмнөөс хариулж үзэх, төсөөлөх

	• Хүүхэд өөрөө үйл явдлын баатар болж тухайн эхийн дүрээ өөртэйгөө харьцуулан эргэцүүлэн бодох, санаа бодлоо бусадтайгаа хуваалцах (дүрийг өөр дээрээ буулгах) • Суралцагчийн өөрийн үнэлгээ	• Хүүхэд тухайн эхийн агуулгад гарч байгаа гол дүрийн бодол санаа, хүсэл, сэтгэл хөдлөлийг ярих явцдаа түүний зүрх сэтгэлийг эргэцүүлэн бодно. Энэ үед хүүхэд эхийн дүртэй нэг адил баярлаж хөөрч, бодож шаналж, өрөвдөж гуниглана. • Тухайн эхийн дүрийг өөрийн байр сууринд буулган төсөөлөн, эргэцүүлэх, Хэрвээ би байсан бол... гэж асуудлыг өрнүүлэн ярина. Гэхдээ хүүхэд унших эхийн дүрийн тухай ярьж мэдэхээс илүүтэй дүрээр дамжуулан өөрийнхөө ухаарч ойлгосон тухай ярьж, ийм үйл явдал надад тохиолдвол би яах вэ? гэдгийг эргэцүүлэн бодно. • Өөрийн болон тухайн эхийн гол дүрийн онцлог зан чанарын хоорондын адил төстэй ба ялгаатай, зөв ба буруу, сайн ба муу, сайхан ба муухай, хийж болох, болохгүй зүйл гэх мэтээр эргэцүүлэн бодож өөрийгөө үнэлнэ.	• Хүүхдүүд асуудлыг хэрхэн ойлгож байгаа, ямар зүйлийг гол болгон ярилцаж байгааг анзаарч чиглүүлэх • Хүнлэг өгөөмөр сэтгэлтэй хүнийг төлөвшүүлэх чухал алхам хийж байгаагаа сайтар анхаарах • Бүх үйл явцыг эргэн санахад самбарын бичиглэл тусална.
3. Хэрэгжүүлэхийг эрмэлзэх, үйлдэх үе	• Хүүхэд бүр цаашид өөртөө хэрхэн яаж хэрэгжүүлэх шийдвэр гаргах, биелүүлэх	• Тухайн үйл явдлаас өөртөө юуг ухаарав? ямар сургамжит санааг өөртөө хэрэгжүүлэхийг хүсч байгаагаа цэгцтэйгээр бичиж илэрхийлэх • Зорилго болгосон шийдвэрээ гаргах • Гаргасан шийдвэр нь суралцагчид асуудал шийдвэрлэх бүрд өөрийг нь зоригжуулах хүч болно.	• Тухайн цагийн гол зорилгоо болгосон ёс суртахууны үнэт зүйлээсээв ойлгон ухаарч эргэцүүлж чадсан эсэх, зөв хандлага, хүсэл эрмэлзэлтэй болж буй эсэхийг анзаарч үнэлэх • Унших эхийн дүрээр дамжуулж хүүхдийн сэтгэлийг нээх • Сэтгэл хөдлөл нь хэзээ ч мартагдахгүй байхаар хичээлээ явуулах.

3.1.1. СЭДЭЛЖҮҮЛЭХ ҮЕ

- Сэдэлжүүлэх үе нь тухайн цаг дээр үзэх зан чанарын үнэт зүйлийг хүүхдүүд өөрсдийн асуудал болгон хүлээн авч, гүнзгийрүүлэн бодох боломжийг олгоно. Эхнээс нь зүрх эмзэглэхээр хүнд сэдэв ашиглах, ярилцахад хэцүү, ойлгомжгүй асуулт асуувал хүүхдүүд чөлөөтэй ярьж чадахгүй. Сурах хүсэл тэмүүллийг бий болгох нь сэдэлжүүлэх үеийн чухал үүрэг юм.

Сэдэлжүүлэх аргачлал:

- Зорилготой холбоотой өмнөх туршлагыг сэргээх
- Гол сэдэвтэй холбох

Сэдэлжүүлэх хэлбэр:

- Үйл явдлыг харуулсан зураг
- Богино хэмжээний бичлэг
- Зочны яриаг
- Зорилготой шууд холбогдох бодит жишээ

3.1.2. УХААРЧ ЭРГЭЦҮҮЛЭХ ҮЕ

Ухаарч эргэцүүлэх нь хоёр үе шаттай.

- **Ухаарч эргэцүүлэх үеийн эхний шатны** хамгийн чухал зүйл нь хүүхэд нэг бүр эхийн утга санааг бүрэн ойлгох явдал. Эхийн гол санааг сайн ойлгоогүй бол зорилгодоо хүрэх мэдрэмж, бодол эргэцүүллийг гүнзгийрүүлэн өрнүүлэх боломжгүй. Тиймээс эхийг сонсохдоо:

- Багш өөрөө урнаар унших
- Зургаар тайлбарлан ярилцах
- Цахим хэрэглэгдэхүүн ашиглах
- Хөгжмийн аялгуу сонсох
- Бусдаар уншуулан сонсох зэрэг олон аргыг хэрэглэж болно.

Эхийг сонсох аргыг сонгоход тухайн эхийн агуулга чухал. Эхийг нэг удаа маш сайн чадварлагаар уншиж чадвал дахин унших, утгыг нь тайлбарлах зэрэгт цаг бага зарцуулах бөгөөд ярилцах цаг нэмэгдэх боломж гарна. Зарим үед эхээ уншсаны дараа ангийнхантайгаа хамтран жүжигчилсэн тоглолт, баг өмсгөх, хуруун хүүхэлдэйгээр тоглуулах г.м хийх нь тэдний сонирхлыг улам их татдаг.

Тухайн унших эхэд сурагчдын нас сэтгэхүйн онцлог, хот хөдөөгийн амьдралын ялгаатай байдлаас шалтгаалан шинэ үг хэллэг гарч болно. Үүнийг багш соргоогоор харж маш оновчтойгоор тайлбар хийх шаардлагатай. Хэрвээ тухайн эхийн үг бүрд ач холбогдол өгч тайлбар хийгээд байвал энэ цагийн үнэ цэнэ байхгүй болно гэсэн үг юм.

Эхийг үр дүнтэй уншихын тулд:

- Багш нар багаараа хамтран ажиллаж эхээ бие биедээ унших
- Жүжигчдээс зөвлөгөө авах
- Сургуулийн уран уншигчидтай хамтран ажиллах гэх мэт

- **Ухаарч эргэцүүлэх үеийн хоёр дахь шатны** хамгийн чухал зүйл нь зорилгоо болгосон ёс суртахууны үнэт зүйлийг хүүхэд өөрийн болгон хүлээн авах үйл явц юм.

Өөрөөр хэлбэл эхээс гүнзгий мэдэрч сайн ойлгосон ёс суртахууны үнэт зүйл, сэтгэл хөдлөл, ухаарлаа өөрийнхөө амьдрал, туршлагаар өргөжүүлэн эргэцүүлэх, ярилцах үе шат гэж хэлж болно. Суралцагчдыг зорилгоо болгож байгаа ёс суртахууны үнэт зүйлийг өргөжүүлэн гүнзгий утгаар нь эргэцүүлэн бодоход багшийн оновчтой чиглүүлэг маш чухал.

3.1.2. ХЭРЭГЖҮҮЛЭХИЙГ ЭРМЭЛЗЭХ, ХИЙХ ҮЕ

Хэрэгжүүлэхийг эрмэлзэх, үйлдэх үеийн гол зорилго нь тухайн цагийн үнэт зүйлийг хүүхэд нэг бүрийн зүрх сэтгэлд ухааруулж, түүнийгээ хэрэгжүүлье гэсэн хүсэл эрмэлзэлтэй болгох явдал. Хэрэгжүүлэхийг эрмэлзэх, үйлдэх үед:

- Багшийн тайлбар яриа
- Сурагчид өөртөө төрсөн сэтгэгдэл болон бодол санаагаа бичих, илэрхийлэх
- Багш тухайн цагийг нэгтгэн дүгнэх

Багш дүгнэлт хийхдээ үнэт зүйлийг хүчээр тулгах ойлгуулах, номлох аргыг хэрэглэхгүй байхад анхаарах

Жишээ нь. “Энэ эхийн гол дүр Ирмүүн шантралгүй их хичээжээ. Бид ч бас ингэж хичээх хэрэгтэй” гэснээс “Бэрхшээлд огтхон ч шантралгүй хичээсэн найзынхаа тухай эргэцүүлье” гэж дүгнэх нь зүйтэй. Өөрөөр хэлбэл хүүхдийг бодох, эргэцүүлэх зүйлтэй үлдээх нь чухал. Хүүхэд нэг бүрийн ухаарлыг чухалчлан зүрх сэтгэлээс нь оргилон гарах хүсэл тэмүүллийнх нь очийг асааж, дараагийн долоо хоногийн энэ л цагийг тэсэн ядан хүлээдэг болох нь чухал.

Хүүхдүүдийн “Ийм хурдан завсарлачихаж байгаа юм уу аль эсвэл хонх яагаад дуугарахгүй байна аа” гэсэн ярианаас энэ цагийн үр дүнг харж болох юм.

Энэ үеийг сонирхолтой болгох жишээ:

- Туршлага сонсох: Дээд ангийн сурагчийг ангидаа урьж тухайн өдрийн зорилгын дагуу яриулах, ярилцлага өрнүүлэх, хүүхдүүдийг “Би ч бас ийм болох юм сан” гэсэн хүсэл тэмүүлэлтэй болгох. Зочин сурагчаа хэзээ оруулж ирэх вэ гэдгийг сайн тооцох нь зүйтэй.
- Эцэг эхээр хүүхдэд нь захидал бичүүлэх: Багш эцэг эхтэй уулзаж хүүхдийн аль нэг зан чанарыг ажиглан түүнийг нь сайшаан хүүдээ \охиндоо\ хандан захидал бичээрэй. Багш захидлыг аваад нэгэн ижил дугтуйд хийж ашиглаж болно.

3.2. СУРАЛЦАГЧИЙН ХИЙХ ҮЙЛ

Зорилго болгож буй үнэт зүйлийг мэдрэх, ойлгох	Хүүхэд тухайн эхийн агуулгыг ойлгосноо асуултын дагуу ярих, сэтгэл хөдлөлөө мэдрэх
Эргэцүүлэн бодох	- Хүүхдүүд гол дүрийн бодол санаа, хүсэл, сэтгэл хөдлөлийг ярих явцдаа түүний зүрх сэтгэлийг ойлгоно. Энэ үед хүүхэд гол дүрийн нэг адил баярлан хөөрч бодон шаналж, өрөвдөн гуниглана. - Гол дүрийн оронд өөрийгөө тавьж, "Хэрвээ би байсан бол...гэж асуудлыг өрнүүлэн ярина. Гэхдээ хүүхэд дүрийн тухай ярих мэдэх нь чухал биш үүгээр дамжуулан бусдын байр сууринд өөрийгөө тавьж, эргэцүүлэн бодно.
Санаа бодлоо илэрхийлэх	- Өөрийнхөө санаа бодлоо амаар болон бичгээр, зургаар илэрхийлэх - Бусдын санаа бодлыг хүлээцтэй сонсон харьцуулах, дүгнэх
Өөрийгөө үнэлэх	Өөрийн болон эхэд гарч байгаа дүрийн үнэт зүйлийг харьцуулан ижил ба ялгаатай, зөв ба буруу, сайн ба муу, сайхан ба муухай, ингэж болох юм байна, болохгүй юм байна... гэх мэтээр эргэцүүлэн бодож өөрийгөө үнэлнэ.
Шийдвэр гаргах	- Тухайн үйл явдлаас өөртөө юуг ухаарав? ямар сургамжит санааг хэрэгжүүлэхийг хүсч байгаагаа цэгцтэйгээр бичиж илэрхийлэн, зорилгоо болгосон шийдвэрээ гаргана. - Гаргасан шийдвэр нь хүүхдийн өдөр тутмын амьдралд өөрийг нь зоригжуулах хүч, чиглүүлэх луужин нь болно.

" Шинийг олж харахын тулд, зайлшгүй ямар нэгэн шинэ юм хийх хэрэгтэй. "

Г.К.Лихтенберг

ДӨРӨВ. ИРГЭНИЙ БОЛОВСРОЛЫН СУРГАЛТЫН ЦАГИЙН АРГА ЗҮЙ**4.1. ЭХИЙГ УНШИХ АРГА**

- Эхийг унших аргыг сонгоход тухайн эхийн агуулга хамгийн чухал. Багш өөрөө тухайн эхийг олон дахин уншиж бэлтгэх шаардлагатай. Уншиж бэлтгэхдээ:
 - Зогсоц хийх,
 - Амьсгалаа зөв авах,
 - Аль хэсгийг дүрийн өмнөөс унших вэ гэдгээ нарийн төлөвлөх шаардлагатай.

Өөрөөр хэлбэл тухайн эхийн дүрийн өмнөөс:

- Ярих,
 - Бодох,
 - Инээх,
 - Уйлах,
 - Уурлах,
 - Баярлах гэх зэрэг сэтгэл хөдлөлийг гаргаж, эхийн агуулгад өөрөө уусан орж мэдэрч унших нь хамгийн чухал. Сонсож байгаа хүүхэд "Багш юу уншаад байгаа юм бол, хурдан дуусаасай" гэж бодох бус харин "Тэгээд цааш нь яасан бол..." гэсэн нүдээр харж байвал уншилт амжилттай болж байна гэсэн үг юм.
- Эхийг нэг удаа маш сайн чадварлагаар уншиж чадвал дахин унших, утгыг нь тайлбарлах зэрэгт цаг бага зарцуулах бөгөөд ярилцах цаг нь нэмэгдэх боломж гарна. Зарим үед эхээ уншсаны дараа ангийхантайгаа хамтран жүжигчилсэн тоглолт, баг өмсгөх, хуруун хүүхэлдэйгээр тоглуулах г.м хийх нь тэдний сонирхлыг улам их татдаг.
 - Жүжигчилсэн тоглолтыг I-III ангид багш хамтран, IV-V ангид хүүхдүүд өөрсдөө бие даан хийх нь үр дүнтэй байдаг.
- Жишээ нь: I ангийн "Гүүрэн дээрх үнэг" эхийг уншсаны дараа хүүхдүүдтэй хамтран жүжигчилсэн тоглолт хийнэ. Багш илүү ойр дотно байгаа гэдгээ мэдрүүлэхийн тулд өөрөө баавгай болно. "Хөөе, үнэг ээ энэ нарийхан гүүрэн дээгүүр ингээд гарч болох юм байна" гэж найрсаар хэлж, үнэг болсон хүүхдийг халуун дотноор тэврэн нөгөө талдаа гаргана. Энэ үед хүүхэд хэдийгээр би үнэг болсон ч гэлээ багш минь намайг хайрлан өргөж байна шүү гэсэн бодол төрнө. Ингэж хүүхдэд багш найрсаг сайхан харилцааг өөрөө үлгэрлэн үзүүлнэ.
- **Эхийн үйл явдлыг зургаар илэрхийлэн ойлгуулах**
 - Тухайн эхийн үйл явдлыг зургаар илэрхийлнэ. Зураг нь нийт сурагчдад харагдахуйц хэмжээтэй байх ба зурагны ард эхийг хэсэгчлэн бичнэ. Зургаа сурагчдын харааны түвшинд байрлуулаад багш өөрөө уншаарай. Энэ үед сурагчид үйл явдлыг зургийн дарааллын дагуу тогтоохоос гадна илүү хурдан ойлгож чаддаг. Энэ аргыг хэрэглэхдээ олон дараалсан үйл явдалтай, зураг нь сэтгэл хөдлөл, нүүрний илрэлийг бүрэн гаргасан байх шаардлагатай. Хүүхдүүд энэ үед ямар нэг сонирхолтой хүүхэлдэйн кино үзэж байгаа юм шиг санагдахаар бодож бэлтгээрэй.
 - **Дүрд орж унших**
 - Эхэд гарч байгаа гол дүрийг том хэмжээтэй хийнэ. Багш тухайн зургаа нүүрний өмнөө барьж унших, ингэхдээ тухайн гол дүрийг төсөөлөн ийм үед энэ хүнээс ийм л дуу хоолой гарна даа гэж бодож унших.

- I-III ангид ангид эхийг дахин ярилцах шаардлага гардаг ба харин IV-V ангид ангид багш өөрөө эхээ уншиж суралцагчдыг эхийг дагуулан харахыг зөвлөнө. Эхийг дахин ярилцах тохиолдолд ахиад л эхнээс нь дуустал уншиж тэднийг залхаахаас зайлсхийх хэрэгтэй.

- Өмнөх туршлагаас үзэхэд хүүхэд, багш хоёр эхдээ нэгэн зэрэг уусан орж чадвал чин сэтгэлийн яриа өрнөдөг болох нь ажиглагдаж байсан. Хонх дуугарах тэр агшинд хүүхдүүд "Өө багш аа дахиад ярилцъя л даа надад ярих юм зөндөө байна." гэсэн яриа олонтаа сонсогддог.

4.2. САНАА БОДЛОО ИЛЭРХИЙЛЭН БИЧИХ АРГА

- Бичих үйл ажиллагааны зорилго:

Иргэний боловсролын цаг нь суралцагчийг өөрийн бодол санааг илэрхийлэн бичих чадварыг хөгжүүлэхэд маш сайн дэмжинэ.

- Өөрийн бодол, мэдрэмж, сэтгэгдлийг бичгийн хэлээр илэрхийлдэг болох.
- Өөрийн бодол санааг улам гүнзгийрүүлж, өргөжүүлж чаддаг болох.

Үр дүн:

★Бичих үйл ажиллагаагаар дамжуулан өөрийн одоогийн байдлыг эргэцүүлэн бодож чадна.

★Тодорхой хугацааны дараа өөрийнхөө бичсэн сэтгэгдлийг хооронд нь харьцуулах, мөн найзуудынхаа бичсэнтэй харьцуулснаар олон янзын бодол санааг эргэцүүлэн бодох арга чадвартай болно.

Иргэний боловсролын цагаар ямар эх дээр, ямар аргаар, ямар зүйлийг бичих вэ гэдгийг маш сайн нягтлах хэрэгтэй. Иймээс тухайн эхийн гол дүрийг эргэцүүлэн бодоод гол дүрийн зүрх сэтгэлийн талаар бичих, өөрөө өөрийгөө эргэн харж бичих, нэг цагийнхаа хичээлийг нэгтгэж бичих гэсэн 3 байдлаар бичүүлж болох юм. Мөн төгсгөл хэсэгт захидал бичих үйл ажиллагааг өрнүүлж болно.

1. Гол дүрийн зүрх сэтгэлийн талаар эргэцүүлэн бичих.

Тухайн эхэд гарч байгаа хүмүүсийн зүрх сэтгэлийн тухай улам гүнзгий, илүү хялбараар эргэцүүлэн бодохын тулд гол дүрийн тухайн үеийн сэтгэл санааг бичих үйл ажиллагааг хөгжүүлэх

2. Өөрийнхөө тухай эргэцүүлж дүгнэн бичих.

Ярилцлагын өмнө өөрийнхөө санаа бодлыг бичиж хүүхдүүд зүрх сэтгэлийн гүнд байгаа зүйлийг гарган цэгцэлснээр ярилцлагыг улам идэвхтэй үр дүнтэй болгодог. Өөрийгөө сайн илэрхийлж чаддаггүй хүүхдүүдэд ч санаа бодлоо цэгцлэх, бусад хүүхдүүдэд бодол санааг нь ойлгуулах боломж олгодог.

3. Тухайн цагаа нэгтгэн бичих:

Анги ахих тутам иргэний боловсролын цагаар дамжуулан ямар зүйлийг ухаарч ирснээ бичиж илэрхийлэх чадвар нь нэмэгддэг. Иргэний боловсролын цагийн төгсгөлд эсвэл тухайн цаг дууссан ч дараагийн цаг дээр санаа бодол, өөрийн үзэл санаагаа бичих нь сургалтыг давхар үр дүнтэй болгох ба бичсэн зүйлээ хэрэгцээ шаардлагатай үедээ амьдралдаа хэрэгжүүлж чаддаг болсноор зорилго биелэлээ олно.

4. Захидал бичих.

Гэр бүл, найз нөхөд бусад хүмүүсээс өөрийнх нь тухай юу бодож явдгийг, юу хүсэж найдаж байгаа тухай мэдэж авах нь маш сонирхолтой юм. Ойр дотны хүмүүсийнхээ өөрт хандсан захидлаас өөрийн хэн болохыг ойлгож, өөрийн үнэ цэнийг мэдэрч, өөрийгөө олох нь маш чухал. Хамгийн ойр дотны хүмүүс нь түүнийг магтан сайшаан бичсэн байвал хүүхдэд асар том хүндлэл, хайр болдог. Тэд цаашдаа үүнээс ч илүү сайн байх юм сан гэсэн чин хүсэлтэй болно. Өөрт нь үргэлж тус нэмэр болдог хүмүүсийн байр сууринаас бодох, байнга талархаж явах сэтгэлийг нь гүнзгийрүүлэхэд ч ач холбогдолтой. Сургуулиа, төрсөн нутгаа хайрлахыг ухааруулсан цаг дээр сургуулийн сайн сайхны төлөө, төрсөн нутгийнхаа хөгжлийн төлөө ажилладаг хүмүүс болон өөрийн гэсэн хувь нэмрээ чадах чинээгээрээ оруулахыг зорьж байгаа хүмүүсээс захидал хүлээн авч захидлыг хамгийн чухал хэрэглэгдэхүүн болгон ашиглавал үр дүнтэй. Захидалд хариу захидал бичих үйл явц нь ёс суртахуунлаг хүсэл эрмэлзэл хөгжихөд нь тусалж байдаг.

4.3. АСУУЛТ

Асуухын тулд л асуух бус, зорилгоо болгож буй үнэт зүйлийг суралцагчид хэр зэрэг ухаарч, ойлгож, эргэцүүлж, илэрхийлж, дүгнэж байгааг илрүүлэх чиглэлтэй асуултыг нээлттэй байдлаар өдөөж өгөхөд анхаарлаа хандуулна. Асуултад тавигдах шаардлага:

- Эргэцүүлэн бодуулсан
- Логик дараалалтай
- Уялдаа холбоотой
- Нээлттэй
- Ойлгомжтой, тодорхой байна.

Цагийн үе шат	Суралцагчийн үйл ажиллагаа	Багшийн үйл ажиллагаа
Сэдэлжүүлэх үе	Зорилгоо болгосон ёс суртахууны үнэт зүйлийг тодруулах чиглэлтэй байна. Суралцагчдын амьдралын туршлага болон тухайн үеийн бодол, сэтгэгдлийг асуух асуулт байж болно. Үзсэн, харсан, өөрөө мэдэрсэн зүйлээ гарган хэлж чадахуйц асуултыг тавина.	Тухайн өдөр ярилцах эхийн тухай ярилцах
Ухаарч эргэцүүлэх үе	1. Тухайн эхтэйгээ уялдуулан: • Эхийн утга санааг ойлгосон эсэхийг лавласан асуулт • Гол дүрийн үйл хөдлөл ба сэтгэлийг нь эргэцүүлэн бодуулах асуулт 2. Суралцагчдын туулж ирсэн амьдрал (туршлага) руу нь чиглүүлэн өргөжүүлж бусдын байр сууринаас бодож үзэх, гол дүрийн оронд өөрийгөө тавьж эргэцүүлэхэд чиглэсэн асуулт	Найзтайгаа харилцан ярилцах Найзынх нь болон өөрийнх нь саналын ялгаа Эргэлзээ Яах бол Яах нь дээр вэ?
Хэрэгжүүлэхийг эрмэлзэх үе	Тухайн цаг дээр дотоод сэтгэлдээ хэрэгжүүлэхээр шийдсэн ёс суртахууны үнэт зүйлийг илрүүлэх асуулт тавих хэрэгтэй. - Чи цаашид яах вэ? - Яасан нь дээр вэ?	Чи чадна гэсэн итгэл урам хайрлах

4.4. ЯРИЛЦЛАГА

- Ярилцлагын агуулга
 - Өөрийн амьдралын туршлагаар сэдэлжүүлэх
 - Эхийн талаарх бодол санаанаас ухаарч эргэцүүлэх
 - Хүсэл мөрөөдөл ба шийдвэрээ хэрэгжүүлэхийг эрмэлзэх
- Ярилцлагын зорилго
 - Хүүхэд нэг бүрийг өөрийн тухай эргэцүүлэл, санаа бодолтой болгоход ярилцлагын зорилго оршино.
 - Суралцагчдад өөрийн санаа бодлыг илэрхийлэх чадварыг эзэмшүүлснээр иргэний боловсролын цагийн ярилцлагын үйл ажиллагаа үр дүнтэй болно. Иргэний боловсролын цаг дээр хүүхдүүд бие биенийхээ санаа бодол мэдрэмжийг харьцуулан, "Санал нэг байна", "Санал нийлэхгүй байна", "Ингэж бодож болно гэж үү", "Найзынхаа бодлыг сонсоод, дахин нэг удаа эргэцүүлэн бодох хэрэгтэй юм байна гэж бодлоо", "Найзынхаа бодлоос үндэслэн шинэ санаа төрлөө" гэж баталсан өөрчлөгдсөн, сайшаасан, сэтгэлийг нь хөдөлгөсөн ярилцлагыг үр дүнтэй өрнүүлнө. Энэ ярилцлагад багш суралцагчид чин сэтгэлээсээ хандах бөгөөд сурагчдын өөртөө авч үлдэж байгаа эргэцүүлэл нь тэдний амьдралд чухал туршлага болж байгаа гэдгийг анзаарах хэрэгтэй.
- **Ярилцлагын зохион байгуулалт, хэлбэр**
 - Багш төвтэй асуулт хариулт бүхий ярилцлага
 - Хосоор ярилцах ярилцлага
 - Багийн ярилцлага
- Багш төвтэй асуулт хариулт бүхий ярилцлага

I-II ангийн сурагчид багаар ажиллах чадвар суугаагүй тул ихэнхдээ "БИ" гэсэн үүднээс ярьдаг. Энэ үед тэдэнд бусдын санал төдийлөн таалагдахгүй бөгөөд багш суралцагч гэсэн нүүр тулсан ярилцлага үр дүнтэй байна.
- Хосоороо ярилцах ярилцлага

Сурагчид анги ахих тусам "БИ" үзэл нь "БИД" болдог бөгөөд хосын ярилцлагаас багийн ярилцлагад шилжих алхам буй болж байна гэсэн үг.
- Багийн ярилцлага

Гурав ба түүнээс дээш ангиас нь 4 суралцагчийн бүрэлдэхүүнтэй багийн ярилцлага хийх нь зүйтэй. Шууд 6 хүнтэй ярилцах нь төдийлөн оновчгүй байдаг. Гурав ба түүнээс дээш ангид ярилцах үедээ багш самбарын урд зогсоод сонсдог, бичдэг хэв маягаас зайлсхийх хэрэгтэй. Багш самбарын өмнө зогсоод тэдний үгийг сонсож тэмдэглээд байвал суралцагчид багшдаа хандан ярьж сурна. Чиний харилцан ярилцах хүн нь найз чинь шүү гэдгийг ойлгуулах хэрэгтэй Тийм учраас багш ширээ сандлаа самбарын дэргэдээс холдуулах, өөрөө энд тэнд очиж суух, зогсох зэргээр байрлалаа байнга солих хэрэгтэй. Анги ахих тутам суралцагчдыг хооронд нь ярилцуулах ба багш тэдний яриаг цэгцлэн нэгтгэх үүргийг гүйцэтгэнэ.
- **Ярилцлагыг яаж үр дүнтэй болгох вэ?** Иргэний боловсролын цагаар хүүхэд нэг бүрийн бодол, дотоод мэдрэмжийг өргөжүүлэн гүнзгийрүүлэх, хувь хүний санааг илэрхийлэх нь хамгийн чухал.

- Ойлгомжтой асуулт

Суралцагчдад тавьж байгаа асуултын утга нь ойлгомжгүй бол ярилцах арга мухардана. Энгийн, ойлгомжтойгоор асуултыг эелдгээр асуух нь чухал. Зарим үйл явдлын талаар тодруулах, бодол санаагаа илэрхийлэх, тухайн нөхцөл байдлын талаар эргэцүүлэн бодуулах зэргийг асуулт боловсруулах явцдаа анхаарна.

- Зөв хариулах олон асуултыг бэлтгэх

Эхэд байхгүй зүйлийг нь асуух. Энэ тохиолдолд суралцагчид өөрийнхөө байр сууринаас бодлоо хэлдэг. Эхэд ороогүй байгаа учраас өгч байгаа хариулт бүгд зөв байх ба зөвхөн “Өөрийнхөө үзэл бодол”-ыг хэлж байгаа болохоор ярилцлага өргөжиж бүгд оролцох бүрэн боломж нээгдэнэ.

- Урамшуулсан зөвлөгөө өгөх

“Зөв зүйлийг олж харсан байна шүү”, “Сайхан санаа байна”, “Дахиад жаахан тодруулаад яриарай”, “Бүгд ойлгохоор сайн ярьсан” гэх зэргээр аман үнэлгээгээр урамшуулбал хариулмаар байгаа ч зориг нь хүрэхгүй байгаа суралцагчдад ихээхэн тус болно. Ийм ярилцлага нь үр дүнтэй төдийгүй багш сурагчийн хооронд амьд харилцааг буй болгодог. Багш үнэлж дэм өгөхгүй бол хоосон хөндий албан хүчээр л бодлоо хэлж байгаа мэт болдог.

- Хүүхдүүдийг бодол санаагаа хэлэхийг хүлээх

Асуултуудын дараа шууд хариулт шаардалгүй, “Яарах хэрэггүй эргэцүүлэн бодоорой”, “Бидэнд хугацаа байна” гээд санаа бодлоо боловсруулан, үгээ цэгцлэх боломж олгох хэрэгтэй.

- Хүүхдүүдийн хариултыг сонсохдоо:

Зөвхөн чихээрээ биш нүдээрээ, зүрх сэтгэлээрээ сонсохыг хичээнэ. Хариулт хэлж байгаа суралцагчийн нүд рүү нь харж анхаарлаа хандуулан хүлээн авахад, бодол санаагаа ярихын баяр баясгаланг мэдрэх, улам сайн, чухал үг хэлэх гэсэн хүсэл эрмэлзэлтэй болдог. Ийм байдал нь ангид халуун дулаан уур амьсгалыг буй болгож, суралцагчид болон багш улам ойр дотно болдог. Багш суралцагчидтай ярилцахдаа хүүхдийн харааны түвшинд сууж ярилцах, толгойг нь илэх, гараас нь хөтлөх зэргээр өөрт нь ойр байгаа гэдгээ мэдрүүлбэл илүү дотно болж үр дүн улам нэмэгдэнэ.

- Ярилцлагын үр дүнг дээшлүүлэх арга:

Ямар ч нөхцөлд багш хамгийн чухал үүрэгтэй оролцоно. Ангийн бүх сурагчидтай ярилцахад нэг асуулт, нэг хариулт гэсэн ширээний теннис тоглох хэлбэрээр биш хариулт нь бөмбөг өргөж өгөх ба бөмбөг дамжуулахад бөмбөг нь буцаж ирдэг гар бөмбөгийн хэлбэрээр үргэлжлүүлээрэй.

Хүүхэд бүрийн хэлэх үгийг сонсох чухал боловч хүчээр яриулснаас нөхцөл байдлаа илэрхийлж байгааг нь харж мэдрэх нь чухал гэдгийг анхаарах. Цөөн хүүхэдтэй багийн ярилцлагад бүгд хурдан оролцон бодлоо хэлж чадах ашигтай тал бий. Гэхдээ ярилцах утга агуулга, зорилго нь хүүхэд нэг бүрт ойлгогдохоор тодорхой байхгүй бол үр дүн муутай. Тийм учраас урьдчилан маш сайн анхаарч, зохион байгуулах нь чухал юм.

Багийн ахлагч дүгнэж ярихаас илүү нэг нэгээрээ өөрийнхөө бодол санааг өргөжүүлэн, гүнзгийрүүлэхийг чухалчлан үзнэ. Хосоороо ярилцахад богино хугацаанд санал бодлоо солилцож, өөрийнхөө бодол санааг өргөжүүлэн гүнзгийрүүлэх бусдын бодлыг хүндэтгэн сонсдог чадвар нь хөгжиж байдаг тул үр дүнтэй.

4.5. ХЭРЭГЛЭГДЭХҮҮН

Суралцагчид сонсох, харах, мэдрэх, ухаарах боломж олгосон олон талт хэрэглэгдэхүүнийг санаачилгатай ашиглах хэрэгтэй. Үүнд: Эх, зохиол, дуу дүрс бичлэг, үйл явдлын зураг, дуу хөгжим гэх зэрэг орно. Эдгээрийг хэн нэгэнд үзүүлэхийн тулд бус суралцагчдын зүрх сэтгэлд ухаарал хайрлаж, урам нэмэхийн төлөө хэрэглэнэ. Энэ цагаар зурагт үзүүлэн нилээд шаардлагатай болдог. Тухайн сурах бичигт байгаа зургийг ашиглах бөгөөд гол дүрийн нүүрний хувирал, дотоод сэтгэлийг илэрхийлсэн зургууд байгаа. Мөн багшийн байнга хэрэглэх зүйл бол бичмэл асуулт байдаг. Гол асуултыг хамгийн арын хүүхдэд харагдахуйцаар бичиж тэмдэглэх бөгөөд цаг хэмнэх сайн талтай. Самбарын бичиглэлтэй холбоотой учир зайлшгүй хэрэглэгдэнэ. Өмнөхөө эргэн санахад чухал ач холбогдолтой.

4.6. САМБАРЫН БИЧИГЛЭЛ

Иргэний боловсролын сургалтын цаг яагаад самбар төлөвлөлтийг чухалчилдаг вэ?

- Тухайн цагийн зорилго, үнэт зүйлийг тодорхой болгох
- Суралцагчдаас гарсан санааг цэгцлэх, тэдэнд санаагаа чөлөөтэй илэрхийлэх боломж олгох
- Тухайн цагт шаардлагатай хэрэглэгдэхүүнийг оновчтой зөв дараалалтай байрлуулах
- Цагийн үр дүнг суралцагчидтай ярилцах

Самбарт тавигдах шаардлага:

- Товч тодорхой гаргацтай тэмдэглэх
- Сэтгэлд нь хоногшин үлдэхээр бичих, гол зүйлийг өнгийн шохой ашиглан бичих
- Цагийн үе шат бүрийг тодорхой тэмдэглэн үлдээх
- Самбарын бичиглэл дуусахад тухайн цагийн бүх үйл явц нүдэнд бууж байхаар бичиж тэмдэглэн зураглал хийх
- Хамгийн чухал хэсгийг тодруулан бичих
- Цагийн үе шат бүр хоорондоо нягт уялдаатай гэдгийг хараад ойлгогдохоор байх
- Хэт олон үгтэй урт өгүүлбэр бичихгүй байх
- Шаардлагагүй зүйлийг бичиж цаг авахгүй байх
- Сурагчдын хариултыг тэмдэглэх
- Цагийг нэгтгэн дүгнэхдээ зураглал бичиглэлээр улам тодорхой болгон холбож өгөх

4.7. АЖИГЛАЛТ, ХЭЛЭЛЦҮҮЛЭГ

Иргэний боловсролын арга зүйг хөгжүүлэх хамгийн чухал арга нь ажиглалт хэлэлцүүлэг юм. Энэ цагийг хөтлөн явуулах арга зүй нь хичээл судлагдахуунаас ялгаатай. Хичээл судлагдахуунаар тогтсон тодорхой мэдлэгийг олгоно. Харин иргэний боловсролын цагаар болох, болохгүй зүйлийн талаар ухаарал авч түүнийгээ дадал хэвшлээр өргөжүүлэн гүнзгийрүүлж насан туршдаа хэрэглэдэг онцлогтой. Иргэний боловсролын цагийн ажиглалтыг хийхдээ хамтран бэлтгээд тодорхой зорилгын дагуу ажиглалт хийнэ. Энэ үед багш нар сонирхлын бүлгээр нэгдэх бүрэн боломжтой ба босоо ба хэвтээ тогтолцоогоор хамтран баг болон ажиллаж болно.

- *Суралцагчдын оролцоо*

Хичээл эхлэх үеийн суралцагчийн бодол хэрхэн өсч өөрчлөгдөж байгаа нь хариулт, үйл хөдлөлөөр нь илэрдэг. Жишээ нь: Тусын тухай ярилцахад сэдэлжүүлэх үед – Би хүнд туслах дургүй гэж байсан хүүхэд Хэрэгжүүлэхийг эрмэлзэх үе шатанд – Тусламж хүссэн хүсээгүй хүнд тус болох нь сайхан юм байна гэсэн хариултаар оролцооны өсөлт, үзэл бодлын өөрчлөлт илэрдэг.

- *Багшийн асуулт*

Асуулт хэр зэрэг оновчтой байгаагаас шалтгаалан зорилго тодрон гардаг. Тиймээс ажиглах бас нэг чухал зүйл нь багшийн гол ба туслах асуулт юм.

- *Самбарын бичиглэл*

Багш хэдий чинээ эмх цэгцтэй ойлгомжтой бичиглэл хийнэ суралцагчдын ухаарал төдий чинээ хурдан цэгцлэгдэж нэгтгэгдэнэ. Нөгөө талаар эхэнд ярилцсан зүйлээ эргэн санахад гол түлхүүр болж өгнө. Самбарын аль хэсэгт юу гэж бичих, хэрэглэгдэхүүнийг хаана байрлуулах, суралцагчийн хариултыг богино хугацаанд товч тодорхой ойлгомжтой гаргацтай бичих зэрэг олон чадварыг багшаас шаарддаг.

- *Багшийн арга зүй*

Иргэний боловсролын цагийн арга зүйгээр хүүхэд нэг бүрийн үнэт зүйлийн ухаарал болон өөрийнх нь хэрхэн амьдрах арга ухааны талаарх бодлыг нь гүнзгийрүүлж дадал хэвшил болгох зорилгоо бүрэн анхаарч түүнд тохирсон арга зүйг хэрхэн хэрэглэж байгааг нь ажиглах. Хэд хэдэн цагийг хөтлөн явуулсны дараа багшийн арга зүй өсч ирдэг.

Суралцагчийн оролцоог ажиглах хуудас-1

Ажиглах зүйл	Сэдэлжүүлэх үе	Ухаарч эргэцүүлэх үе	Хэрэгжүүлэхийг эрмэлзэх үе
•			
•			

4.8. ХЭЛЭЛЦҮҮЛЭГ ЯВУУЛАХ

Хэлэлцүүлгийг тухайн сургууль, хэд хэдэн сургууль хоорондоо, дүүрэг, аймгийн сургуулиуд, хотын сургуулиуд, улсын хэмжээний гэх зэргээр хамрах хүрээг өргөжүүлэн хийж болно. Хүрээ яаж ч өргөжин тэлж байсан хэлэлцүүлгийн загвар нэгэн ижил байна.

- *Хэлэлцүүлэгт оролцогчид:*

- Тухайн сургуулийн захирал эсвэл сургалт хариуцсан менежер, цагийг хөтлөн явуулсан багш, ажиглагч багш нар, цагийг хамтран бэлтгэсэн баг хамт олон, иргэний боловсролын цагийн зөвлөгч багш, хөндлөнгийн ажиглагч нар буюу эцэг эхийн төлөөлөл, ахлах дунд ангийн багш нар, сонирхсон багш нар

- *Хэлэлцүүлгийг зохион байгуулах*

- Ажиглах төлөвлөлтийн дагуу багш нараа баг болгон хуваарилах
- Хэлэлцүүлэг удирдах багш боловсруулсан хөтөлбөрийн дагуу чиглүүлэн явуулна.

- *Хэлэлцүүлгийн дараалал:*

- Цагийг хөтлөн явуулсан багшийн яриа
- Ажиглагч багш нар цагийг хөтлөн явуулсан багшаас тодруулга асуулт асууж, санал бодлоо хэлэх
- Ажигласан чиглэлийн дагуу багаараа ярилцах
- Баг бүр тодорхой хугацааны дараа ажиглалтын дагуу нэгдсэн саналаа ярина.
- Арга зүйч багшийн санал, зөвлөгөө

Ямар ч үед энэ дарааллыг баримтална. Хэлэлцүүлгийн үед шүүмжлэл явагдахгүй бөгөөд эхлээд тухайн цагийн хамгийн сайн талыг нь ярилцана. Дараа нь сайжруулах саналыг хэлнэ. Мөн багш нар тухайн цагаас өөртөө тусган авсан санаагаа илэрхийлнэ.

СУРАЛЦАГЧИЙН ОРОЛЦООГ ТЭМДЭГЛЭХ ХҮСНЭГТ

Суралцагчийн нэр	Сэдэлжүүлэлт	Ухаарч эргэцүүлэх	Хэрэгжүүлэхийг эрмэлзэх

1. Хэд хэдэн сурагчийг онцлон ажиглана.
2. Зургаар баримтжуулан хүүхдийн хүсэл тэмүүлэл, нүүрний илрэлийг харж тэмдэглэнэ.
3. Зөвхөн нэг сурагчийн байр байдал бус ангийн хамт олны ерөнхий байдлыг ажиглана.
4. Тухайн суралцагчийн онцлон хэлсэн үг, болон ямар асуултад яаж хариулсан гэдгийг сайн тэмдэглэнэ.
5. Суралцагчийн өгч байгаа хариултыг оновтой хариулт О, дөхсөн хариулт- Д, дахиад жаахан эргэцүүлээрэй- Э, хариулахыг хүссэн -Х гэх мэтээр өөртөө ойлгогдохоор тэмдэглэл хөтөлнө. Тэмдэглэлийг хөтлөхөд тусгайлан цаг шаардахгүй бөгөөд хариултыг сонсонгоо тэмдэглэнэ.
6. Хэд хэдэн цагийн дараа суралцагчдын оролцоог хүснэгтээс харж болох ба оролцохгүй байгаа суралцагчийн шалтгааныг тодруулах, үйл ажиллагаандаа татан оролцуулах боломж бүрдүүлэхэд тусална.

ТАВ. ИРГЭНИЙ БОЛОВСРОЛЫН СУРГАЛТЫН ЦАГИЙН ҮНЭЛГЭЭ

5.1. Зорилготой холбоотой үнэлгээ

- Зорилго нь иргэний боловсролын цагийн арга зүйн хувьд биелүүлэх боломжтой байсан эсэх
- Суралцагчдын өөрчлөлтийг мэдэрч, зорилгынхоо биелэлтийг харж чадсан эсэх

5.2. Эхийн утга болон түүнийг ашиглахтай холбоотой үнэлгээний байр суурь

- Эхийн утга нь зорилго болон суралцагчдын нас бие хөгжлийн онцлог, монгол ахуй, уламжлал, зан заншилтай нийцэж байгаа эсэх
- Эхийг ашиглах арга нь зорилгыг биелүүлэхэд хүргэж чадах эсэх

5.3. Арга зүйн явцтай холбоотой үнэлгээний байр суурь

- Сэдэлжүүлэх, ухаарч эргэцүүлэх, хэрэгжүүлэхийг эрмэлзэх үе шатын явц нь зорилгын биелэлтэд чиглэгдэж чадаж байгаа эсэх
- Суралцагчдын хэлж байгаа үг болгоныг сонсож, зүрх сэтгэлийг нь ойлгохын зэрэгцээ тэдэнд хандан "Тийм байж ч болох юм, Сайн байна, Үнэхээр тэгж бодож байна уу, Дахиад жаахан бодоод үзээрэй, Найзтайгаа санал нэг байна уу" гэх зэргээр дотно ярилцан, бие биетэйгээ ойлголцох аргаар явуулсан эсэх
- Хүүхэд нэг бүрт хүрч чадах арга зүйг хэрэглэсэн эсэх

5.4. Арга зүйг үнэлэх байр суурь

- Арга зүй нь зорилгоо биелүүлэхээс гадна ёс зүйг хэрэгжүүлсэн эсэх
- Суралцагчдын бодит байдал болон нас бие сэтгэцийн онцлог, хөгжлийн үе шатанд тохирч байсан эсэх
- Хүүхэд нэг бүр сонсох байр сууринаас биш асуудлыг ухамсарлан, бие даан асуудлыг шийдэж, идэвхтэйгээр оролцож байсан эсэх

- Мэдлэг олгох зорилго бүхий хичээл шиг асууж ярилцаад дуусгах биш, нөгөө хүүхдийнхээ мэдэрч ойлгож байгаа байдал, бодол санааг нь сайн сонсож чадаж байгаа эсэх
- Бусдын байр сууринд өөрийгөө тавин эргэцүүлэн бодож чадаж байгаа эсэх

ИРГЭНИЙ БОЛОВСРОЛ СУРГАЛТЫН ЦАГИЙН ҮНЭЛГЭЭ

Зорилготой холбоотой	Эхийн утга болон түүнийг ашиглах	Арга зүйн явц	Арга зүйг үнэлэх
• Биелэгдэх боломжтой эсэх • Хүүхдийн өөрчлөлтийг мэдэх боломжтой эсэх • Биелэлтийг шалгах боломжтой эсэх	• Зорилго болон суралцагчийн ахиц амжилтыг дэмжсэн эсэх • Эхийг ашиглах арга нь зорилгод хүрэхэд дэмжлэг болж чадах эсэх	• Үе шат бүр нь зорилгоо биелүүлсэн эсэх • Суралцагч бүрийн үгийг сонсож, хүүхдийн сэтгэлийг ойлгох боломжтой эсэх • Суралцагч бүрт хүрч чадах аргыг ашигласан эсэх	• Суралцагчид сонсогчийн байр сууринаас бус харин асуудлыг ухамсарлан, бие даан шийдэж, идэвхтэй оролцох боломжийг хангаж буй эсэх • Хүүхдээ мэдэрч хүлээцтэй сонсож, ойлгож, дэмжиж, ажиллаж чадаж буй эсэх

ЗУРГАА. ИРГЭНИЙ БОЛОВСРОЛЫН СУРАЛЦАГЧИЙН ҮНЭЛГЭЭ

Бага боловсролын түвшинд иргэний боловсролын зорилго нь хүүхэд нэг бүрийн дадал хэвшил, зан чанарын төлөвшилд нөлөөлөх, Монгол үндэсний зан заншил, ёс уламжлалаа дээдэлж, хэвшүүлэхэд чиглэдэг учир үнэлгээ нь өөрийн гэсэн онцлогтой.

Үнэлэх үзүүлэлтүүд:

- Суралцагчийн биеэ авч яваа байдал:
 - Цэвэрч - Хувцсаа цаг, улиралд нь тохируулан зөв, цэвэр сайхан өмсөх, хувийн ариун цэврийг сахих
 - Нямбай - Ширээ, цүнх хувцасны шүүгээ зэрэг өөрийн хэрэглэдэг эд зүйлийн эмх цэгц, зөв хэрэглээ
 - Хичээнгүй - Хариуцлагатай, хийж эхэлсэн зүйлээ эцсийг нь хүртэл гүйцэтгэх
 - Ажилсаг - Залхуугүй, хэнээр ч шаардуулалгүй өөрийн чадах зүйлээ хийдэг байх
 - Эвсэг - Найз нөхөд, анги хамт олон, гэр бүлтэйгээ зөв харьцах
 - Тусархаг - Шаардлагатай үед өөрийн санаачилгаар туслах
 - Зорилготой байх -Тавьсан зорилгоо биелүүлэх
- Ангийн болон сургуулийн дэг, дүрмийг мөрдөж хэвшсэн байдал:
 - Хичээллэх үеийн дэг
 - Завсарлагааны үеийн дэг
 - Үдийн цайны дэг
 - Цугларалт, таралтын үеийн дэг
 - Бие засах үеийн дэг
 - Хөдөлгөөнт гимнастикийн дэг
 - Биеийн тамирын заал ашиглах дэг
 - Урлагийн танхим ашиглах дэг
 - Номын сангийн танхим ашиглах дэг

- Гэр бүл, найз нөхдийн хүрээнд зүй зохистой харилцаж хэвшсэн байдал:
 - Найз нөхөд, гэр бүлдээ тусалдаг эсэх
 - Бусдыг ойлгож, талархлаа илэрхийлж, уучлалт хүсэж хэвшсэн эсэх
 - Мэндэлж хэвшсэн эсэх
 - Ахмад болон өөрөөсөө дүү хүнийг хүндэлдэг эсэх
 - Эцэг эх, ахмад хүний үг сургамжийг сонсдог тусган авдаг эсэх
- Сургууль болон олон нийтийн газар зүй зохистой харилцаж биеэ зөв сайхан авч явах байдал:
 - Идэвх оролцоо, санаачлага, бүтээлч байдал
 - Бусдыг хүндэтгэх, зөв харилцах байдал
 - Гудамж, талбай, сургууль, олон нийтийн газар хог хаяхгүй зориулалтын савыг хэрэглэж хэвшсэн эсэх

ХЭН, ХЭЗЭЭ, ЮУГ ЯАЖ ҮНЭЛЭХ ВЭ?

	Хэн	Хэзээ	Юуг	Яаж
1	Өөрөө	Хагас жилд Бүтэн жилд	I-II ангид зөв дадал хэвшил	- Сэтгэгдэл бичүүлэх
2	Ангийн болон бусад багш нар			- Асуулгад оролцох
4	Сургуулийн ажилтан, ажилчид			- Харилцан ярилцах
5	Эцэг эх		- Үйлхөдлөлийг ажиглах	
6	Дүүргийн \аймгийн, сумын\ үйлчилгээний газрын ажилтнууд		III-V ангид зөв дадал хэвшил, зөв үйлдлийг	- Нууц андын тэмдэглэл
7	Хороо, багийн оршин суугчид	- Эцэг эхтэй харилцах дэвтэр		

ДОЛОО. ИРГЭНИЙ БОЛОВСРОЛЫН СУРГАЛТЫН ЦАГ НЬ ХИЧЭЭЛ, БУСАД ҮЙЛ АЖИЛЛАГААТАЙ ХОЛБОГДОХ НЬ

7.1. ХИЧЭЭЛ СУДЛАГДАХУУНТАЙ ХОЛБОГДОХ НЬ

- Хичээл бүрийн зорилго ба агуулгад хүүхдийн дадал хэвшил, зан чанарын хөгжилд холбоотой зүйлүүд шууд болон шууд бусаар багтаж байдаг. Иймээс нэн тэргүүнд хичээл тус бүрийн иргэний боловсролтой хамаатай талуудыг нь тодорхой болгох нь чухал. Тэдгээрт агуулагдаж байгаа дадал хэвшил, зан чанарын үнэт зүйлийг олж харж хичээлийг явуулснаар иргэний боловсролын үр дүн илүү нэмэгдэнэ.
- Иргэний боловсролын цагаар эзэмшүүлэх үнэт зүйлс нь бусад хичээлтэй яаж уялдаж болохыг багш өөрөө чадварлагаар олж харах, тухайн сэдвээ амьдруулах, зүрх сэтгэлтэй нь хэрхэн холбох гэдгийг эргэцүүлж байх нь чухал.
- Бага ангид хичээл орж, үйл ажиллагаа явуулдаг бүх багш, удирдах ажилтнууд зөвхөн заах хичээлийнхээ агуулгад анхаарах биш хүн төлөвшүүлэхэд би энэ цагаараа яаж хувь нэмрээ оруулж болох вэ гэдгийг байнга бодож, эрэлхийлж, өчүүхэн зүйлийг ч орхигдуулалгүй зүрх сэтгэлээсээ хандаж сурвал үр дүнд хүрэх болно.

Дараах хүснэгтээс хичээл бүртэй хэрхэн холбогдох жишиг загварыг харна уу.

Бусад хичээлүүдийн агуулгатай холбох жишиг загвар				
Чадавэр, эрмэлзэл	Уламжлалт зан үйлд суралцах, өв соёлоо хайрлах хамгаалах	Өөрийгөө мэдэх биеэ зөв сайхан авч явах	Бусадтай харилцах, харилцан суралцах	Байгаль дэлхийтэй зүй зохистой харилцах
Монгол хэл	Монгол ардын аман зохиолоор дамжуулан зан үйл ёс заншлаа мэдэж монгол хүн болох	Монгол хэлээрээ алдаагүй сайхан бичих, өөрийгөө илэрхийлэх уншиж ойлгох, өөртөө итгэлтэй өөдрөг болох	Эх хэлээрээ бусадтай зүй зохистой харилцах, талархах, мэндлэх, уучлал гүйх	Эх дэлхий, түүнийг хайрлах хамгаалахтай холбоотой эх, зүйр үг, шүлэг найрааг дамжуулж байгаль дэлхий, амьтан ургамал хайрладаг монгол хүн болох
Математик	Уламжлалт тоглоом наадгайгаар тоглох явцад тоолох, тооцоолох,хэмжих чадвараа хөгжүүлэх	Өөрийн эдэлж хэрэглэж байгаа зүйлийн тооцоог гаргаж хэмнэлттэй амьдрах, цагийн хуваарь, төлөвлөлт хийж сурах	Гэр бүлийн төсвийг сонирхон тооцож өөрийн хувь нэмрийг оруулах, мэдэхгүй байгаа тоогоо найз нөхдөдөө тайлбарлаж өгөх, үр дүнтэй хамтран ажиллах	Байгаль дэлхийгээ унаган төрхөөр нь хэрхэн авч үлдэх талаар тооцоолол, шийдэл гаргах
Хүн ба нийгэм	Түүх, соёлын үнэт зүйлийг эрхэмлэн нандигнах, бахархах хүсэл тэмүүллийг буй болгох	Баг, хамт олон, нийгмийн дүнд биеэ зөв авч явахад суралцах	Бусадтай зөв зохистой харилцах, бүлэг хамт олны дүнд өөрийн үзэл бодлоо эелдгээр илэрхийлэх	Байгаль хамгаалах уламжлалт зан үйлээс суралцах, хэрэгжүүлэхийг эрхэмлэх
Хүн байгаль Хүн-Орчин	Хүн байгалийн хүйн холбоо, байгальтай зохицон түүнийг хамгаалж ирсэн уламжлал	Зүй зохистой хоол, хөдөлгөөн хүний бие махбодь болон байгалийн зохицол	Багаар хамтран таамаглал дэвшүүлж, ажиллах турших явцад найз нөхөдтэйгөө эвтэй байж бусдын саналыг сонсох, хүндэтгэх	Байгалийн юмс үзэгдлийг ажиглах харьцуулах, судлах, байгалийн сайханд аялал хийх явцдаа түүнийг хайрлан хамгаалах арга ухаанд суралцах, бахархах, байгаль хамгаалах чиглэлээр сайн үйл хийх
Дүрслэх урлаг	Монголын өв соёл бүтээлтэй танилцах,бүтээл хийх монгол аргыг эзэмших түүнийг хайрлах, бахархах, өвлөн үргэлжлүүлэх	Зураг урлалын олон төрлөөр бүтээл хийх явцдаа өөрөөрөө, бүтээлээрээ бахархах, хичээнгүй зүтгэлтэй байж зорьсон зүйлээ хийх	Багаар хамтран бүтээл хийх, найз нөхдөө хүндэтгэх, бусдын хөдөлмөрийг хүндэтгэх, эд зүйлсээ хайр гамтай хэрэглэх	Байгаль дэлхийтэй холбоотой бүтээл хийх явцдаа түүнийг хайрлахын утга учрыг ухаарах, хангал болон байгальд ээлтэй зүйлээр бүтээл хийхийг эрмэлзэх
Биеийн тамир	Монгол уламжлалт тоглоом наадгай, эрүүл аж төрөх монгол ухаанд суралцах	Биеийн тамирын хувцсаа зүй зохистой өмсөх, дагсал хөдөлгөөнийг тогтмол уйгагүй хийх	Бусадтай баг болж тоглох, дүрэм журам баримтлах Хэрэглэсэн эд хэрэглэээ байранд нь эмх цэгцтэй хийх	Байгалийн сайханд явган аялал, дагсал хөдөлгөөн хийх, эрүүл агаарт цана чаргаар гулгах
Хөгжим	Айл хотлоороо хамтран үлгэр түүлс хайлах, давтагдашгүй соёлын өвөөр бахархах хүсэл тэмүүлли	Өөрийгөө дайчлан, дуулах, бүжиглэх, хөгжимдөх өөрийн авьяасыг зүтгэлтэйгээр хөгжүүлэх, тэвчээр гарган суралцах, цаг баримтлах	Дуу хөгжмөөр хичээллэх явцдаа найз нөхдөдөө туслах, хамтын хүчээр ямар ч бүтээл сайхан болдгийг ухаарах, хөгжмийн зэмсгээ хайрлах, арчлах	Байгалийн гоо үзэсгэлэнг магтан дуулсан урлагийн бүтээлээр дамжуулан эх дэлхийгээ хайрлах, түүний сайн сайханд хувь нэмрээ оруулах эрмэлзэлтэй болох

7.2. АМЬДРАХ ЧАДВАРТ СУРАЛЦАХ БА ХИЧЭЭЛЭЭС ГАДУУРХ ҮЙЛ АЖИЛЛАГААТАЙ ХОЛБОГДОХ НЬ

- Хичээлээс гадуурх үйл ажиллагааг явуулахдаа сурагчдад зүй зохистой харилцааг төлөвшүүлэхэд гол анхаарлаа хандуулна. Сурагч анги хамт олонтойгоо эвсэг нөхөрсөг байж, багш, сурагчидтай зөв сайхан харилцах, тэдэнд биеэрээ үлгэр дуурайл үзүүлэх. Багш найрсаг сайхан харилцаатай байвал ангийн сурагчид нөхөрсөг, эвсэг болно. Багш сурагчидтайгаа чин сэтгэлээсээ ярилцвал тэд ч бас бусадтай чин сэтгэлээсээ ярилцаж сурна. Өөрийн шавийг "Юу ч мэдэхгүй хүүхэд, би бүгдийг мэднэ" хэмээн захиран тушааж өөрөө шийдвэр гарган "Тэг, ингэ" гэж зааварлаад байвал тэд ч бас ирээдүйд яг тийм хүн болон төлөвшинө.
- Анги болон сургуулийн үйл ажиллагаанд оролцоход хүүхдэд тохиолдож байгаа асуудал бэрхшээлийг шийдвэрлэх, аливаа ажилд хүүхэд өөрийн үүрэг оролцоог ухамсарлах, хариуцлагатайгаар биелүүлэх, идэвх санаачилгатай, хүсэл тэмүүлэлтэй, өөрөө хийе гэсэн сэтгэлээр оролцоход анхаарна.
- Ажилсаг, эвсэг, тусархаг зан чанарыг урамшуулах, тэсвэр тэвчээртэйгээр өөрийгөө сорьж хөгжүүлж байгааг нь сайшаах, сургууль болон нөхдөдөө туслах үйл ажиллагаанд оролцох, бусдын тусын тулд хариуцлага хүлээх, даруу төлөв занг дэмжих, нэг нь сайн зүйл хийвэл бусад нь ч бас чадна гэсэн итгэл урам өгөх зэргээр дэмжих нь зүйтэй.
- Хичээлээс гадуурх үйл ажиллагаанд оролцоходоо өөрийн дураар авирлахгүй хэм хэмжээтэй байж дүрэм журам баримтлах, өөрийн үүрэг хариуцлагыг биелүүлж сурах, найз нөхөдтэйгөө илүү сайн харилцаа тогтоох, бусдын төлөө хөдөлмөрлөх, өөрсдөө дүрэм журмаа тогтоож түүнийгээ биелүүлэх эрмэлзэл зорилготой байх, асуудал шийдвэрлэж сурах, өөрийн сайн тал ба боломжийг мэдэрч хөгжүүлэхэд иргэний боловсролын цагаар олж авсан үнэт зүйлүүд тус болно.
- Мөн ангийн цэвэрлэгээ, жижүүрийн үүрэг хариуцлага, анги дотор болон сургуульд мөрдөх дэг, журам, номын сан, урлаг, спортын танхимд биеэ зөв авч явах зэрэгт энэ цаг чухал нөлөөтэй.
- Амьдрах чадварт суралцах үйл ажиллагаа нь суралцагч өөрөө ойр орчноосоо асуудлыг олж харах, томьёолох, шийдвэрлэх, үр дүнг гаргах чадвар эзэмшихийн зэрэгцээ өөрийгөө илэрхийлэх, бие даан суралцах, бүтээлчээр сэтгэх, эрэл хайгуул хийх арга барилтай болж, өөрийгөө нээх, бусадтай хамтрах чадвар төлөвшиж, амьдрах арга ухаанд суралцан, нийгэм амьдралын хурдацтай өөрчлөлтөд зохицон амьдарч ажиллах иргэн төлөвшүүлэх зорилготой гэж цөм хөтөлбөрт заасан байгаа. Энэ зорилгод хүрэхэд иргэний боловсролын цагаар олж авсан үнэт зүйл нь чухал үүрэгтэй.
- Бусадтай зүй зохистой харилцах, бусдын яриаг анхааралтай сонсох, хамтран ажиллах, эмх цэгцтэй байх зэрэг иргэний боловсролын цагаар олж авсан үнэт зүйлийг хэрэгжүүлэх талбар нь амьдрах чадварт суралцах цаг болно.

Чадвар, эрмэлзэл	Хичээлээс гадуурх үйл ажиллагаа		Амьдрах чадварт суралцах үйл ажиллагаа
	Ангийн үйл ажиллагаа	Сургуулийн үйл ажиллагаа	
Өөрийгөө мэдэх биеэ зөв сайхан авч явах	➢ Сурэгч бүр тухайн хичээлийн жилийн зорилгоо тодорхойлох, ангийн, завсарлагааны, үдийн цайны, хичээллэх үед баримтлах дэгээ мөрдөх, ➢ Сурагчийн амьдралд дасан зохицох, хичээнгүйлэн суралцах	➢ Сургуулийн дотоод журам, дэгийг мөрдөж хэвших, сайн дураараа мөрддөг болох, түүний ач холбогдлыг ухаарах, дэгийг боловсруулахад өөрийн санал бодлоо илэрхийлж, чин сэтгэлээсээ оролцох	Өөрийгөө ойлгох, үнэлэх, ирээдүйнхээ талаар төсөөлөх
Бусадтай зохистой харилцах	➢ Ангийн зорилтот багууд болон анги хамт олноороо зорилгоо тодорхойлох, ➢ Анги, сургуулийн дэг дүрэм журмаа хэлэлцэн батлах, найз нөхдөө хүндэтгэн багаар хамтран ажиллах, бие биеэ туслах, дэмжих	➢ Сургуулийн үйл ажиллагааны төлөвлөлтний дагуу явагдах ажлуудад анги, бүлэг, багаараа хамтран ажиллах, эвсэг байх, хүчээ нэгтгэх чухал боломж хэмээн үзэж зохион байгуулахад санаачилгатай оролцох	Нийгмийн амьдралд оролцож, бусадтай зохицон амьдрах, “БИ” гэсэн үзэл бодлыг гаргахгүй байхыг эрхэмлэх
Байгаль дэлхийтэй зүй зохистой харилцаж, хайрлан хамгаалах	➢ Байгалийн сайхныг ажиглан мэдрэх, бахархах, хайрлах ➢ Гэр болон ангидаа цэцэг тарьж ургуулах, арчлах, ➢ Амьтныг хайрлах, хамгаалах чиглэлийн үйл ажиллагаанд оролцохыг эрмэлзэх, санаачлах	➢ Ангиуд хуваарийн дагуу байгальд аялах, гадуур хоноглох явцдаа байгальд ээлтэй сайн үйл хийх, түүгээр бахархах, бүтээл хийх, ➢ Бууриа цэвэрлэдэг уламжлалт зан үйлийг баримтлах, орчноо цэвэрлэх	Төрсөн нутаг, эх орныхоо байгалийн сайхнаар бахархах, эх болсон дэлхийгээ хайрлан хамгаалах сэтгэлтэй болох
Үндэсний уламжлалт зан үйлд суралцах, өв соёлоо хайрлан хамгаалах	➢ Үндэсний уламжлалт тоглоом наадгайнаас суралцахдаа дэгээ баримтлах, ➢ Монгол ёс уламжлалаас өөрийн хэмжээнд суралцаж мөрдөхийг эрмэлзэх чиглэлийн үйл ажиллагааг тусган хэрэгжүүлэх	➢ Монгол уламжлалт зан үйл ёс заншлаа сурталчлах, судлах өдрүүдийг цагаан сар, үндсэн хуулийн өдрүүдээр зохион байгуулах ➢ Үндэсний хувцсаа зөв сайхан өмсөх, малгай бүсээ зөв хэрэглэх уламжлалаас суралцах хүсэл тэмүүлэлтэй болох	Үндэстэн ястны зан заншил, өв соёлын тухай мэдээлэл цуглуулж, хэлэлцэж, үйл ажиллагаа явуулахад, өөрсдийн хэмжээнд асуудлыг шийдэхэд хувь нэмрээ заавал оруулах гэсэн хүсэл тэмүүлэлтэй байх

- Багш хичээлийн заах аргын агуулгад анхаарахаас гадна эзэмшүүлэхээр эрмэлзэж байгаа үнэт зүйлээ өөрөө хэрэгжүүлж биеэрээ үлгэрлэх нь их чухал.

“Хичээлийн цагаар гар утсаар ярихгүй.”

гэж хичээллэх үеийн дэгдээ бичсэн бол энэ нь танд хамгийн их хамаатай гэдгийг байнга санаж байгаарай.

7.3. СУРГУУЛИЙН ӨДӨР ТУТМЫН ҮЙЛ АЖИЛЛАГААТАЙ ХОЛБОГДОХ НЬ

1.6 Сургууль өөрийн үйл ажиллагааны онцлогтой уялдуулан энэхүү дүрэмд байгууллагын **эрхэм зорилго, үнэт зүйлс, чиг үүрэг**, хэв шинж, удирдлага, зохион байгуулалтын бүтэц, эзэмшүүлэх боловсролын түвшин, сургалтын хэлбэр, суралцагч элсүүлэх, чөлөөлөх, шилжүүлэх нөхцөл, сургалтын үйл ажиллагаанд оролцогчдын эрх үүрэг, нийгмийн баталгаа, санхүүжилт, бусад байгууллага, иргэдтэй харилцах зарчим болон тэдгээрт холбогдох асуудлын хүрээнд сургалтын байгууллагын дагаж мөрдөх хэм хэмжээг тусгана.

ЕБС-ийн үлгэрчилсэн журмаас

Энэхүү журмыг үндэслэн сургууль өөрийн дотоод журамд дараах дэгүүдийг тусгаж өдөр тутмын үйл ажиллагаагаараа дэмжинэ. Мөн тухайн сургуульд ажиллаж байгаа ажилтан, ажиллагчид ажил үүргийн хуваарийн дагуу дэмжин ажиллахыг тусган өгнө. Сургуулийн дотоод журмын дагуу дараах дэгүүд нь хэрэгжих бүрэн боломжтой

Үдийн цайны дэг
Хөгжимт дасгалын дэг
Завсарлагааны дэг
Ариун цэврийн өрөөний дэг
Хичээллэх үеийн дэг
Номын санд баримтлах дэг
Биеийн тамирын зааланд баримтлах дэг гэх мэт

- *Анги хамт олны эвсэг, ажилсаг чанар нь хичээллэх үеийн дэг соёлд нөлөөлөх нь:*

Сурагчдыг сайн дураараа, хүсэл сонирхолтойгоор хичээлдээ оролцдог болгохыг зорьж, ангийн хамт олныг эвсэг, нөхөрсөг байлгах тэдний хоорондын харилцааг эерэг болгож, хамтран ажиллаж, харилцан суралцах чадварыг сайжруулахад анхаарах. Ярилцаж байхдаа өөрийнхөө бодол санааг чөлөөтэй илэрхийлэхийн хамт найзуудынхаа санаа бодлыг сонсох, асуудлыг хамтран ярилцаж шийдэлд хүрэхийн төлөө чармайдаг болгох нь чухал.

- *Багшийн үлгэр дуурайл ба үйл хөдлөл сурагчдад нөлөөлөх нь:*

Багшийн алхам тутмын үг яриа, харилцаа хандлага, арга зүй, ур чадвар, үйл хөдлөл нь сурагчдад зөв дадал хэвшил, зан чанарыг эзэмшихэд тусгал нь болдог. Ялангуяа багшийн хүүхдүүдтэй чин сэтгэлээсээ харилцаж байгаа байдал нь тэдэнд шууд болон шууд бусаар нөлөөлдөг.

- Та хичнээн завгүй байсан ч сурагчийн асуултад хариулж байгаарай.
- Ямар ч үед инээмсэглэн нүд рүү нь харж яриарай.
- Тэдний үгийг анхааралтай сонсож байгаарай.

ХИЧЭЭЛЭЭС ГАДУУРХ ҮЙЛ АЖИЛЛАГАА

Арга зүйн удирдамж

*“ Цус шингэн судал хөнгөн таван насны үест
Чанарыг зөвшөөн усгал уян сургаалтай
Чадал зориг бадарсан арван наснаас дээш
Чанга зориг эхэлж, сургаал үл авмой. ”*

Ишданзанваанжил

ХИЧЭЭЛЭЭС ГАДУУРХ ҮЙЛ АЖИЛЛАГАА

НЭГ. ЗОРИЛГО:

- 1.1. Хичээлээс гадуурх үйл ажиллагаа нь суралцагчийн эзэмшсэн мэдлэг, чадварыг хэрэглэх, бататгах, баяжуулах, өөрийгөө танин мэдэх, нээн илрүүлэх, хөгжих боломжийг нээсэн идэвхтэй үйл ажиллагаа байна.
- 1.2. Хамт олноороо хийх үйл ажиллагаагаар дамжуулан хүмүүс хоорондын зүй зохистой, хүнлэг харилцааг бий болгох, хамт олныхоо нэгэн гишүүний хувьд амьдралаа илүү сайхан болгох, өөрийнхөө амьдрах арга ухааны талаар эргэцүүлэх бодлоо улам гүнзгийрүүлж, өөрийгөө хөгжүүлэх чадварт сургах явдал юм.

ХОЁР. ҮЙЛ АЖИЛЛАГААНЫ ХЭЛБЭР, ЗОХИОН БАЙГУУЛАЛТ

- Хичээлээс гадуурх үйл ажиллагаа нь боловсролын талаарх төрийн бодлого, сургуулийн зорилго, орон нутаг, сургууль хүүхдийн бодит байдал, хөгжил, хэрэгцээ, эцэг эх, багшийн хүсэлд тулгуурлан түүнийг дэмжсэн байдлаар төлөвлөгдөж хэрэгжинэ.
- Хичээлээс гадуурх үйл ажиллагаа нь бүх төрлийн хичээл, Иргэний боловсрол, Амьдрах чадварт суралцах үйл ажиллагаатай нягт уялдаатай байж, хүүхэд бүрийн хөгжил, сургуулийн зорилгын биелэлтэд хувь нэмрээ оруулахуйц байдлаар зохион байгуулагдана.

2.1. ХЭЛБЭР

- Ангийн үйл ажиллагаа
- Сургуулийн өдөр тутмын үйл ажиллагаа
- Тэмдэглэлт өдөр ба үйл ажиллагаа
- Клуб, дугуйлан, секцийн үйл ажиллагаа
- Бусад ажил

2.2. ЗОХИОН БАЙГУУЛАЛТ

Хамрах хүрээ:

- Сургуулиараа
- Бүлгээрээ
- Ангараа
- Холимог бүлгээр

Зохион байгуулагч нь:

- Анги удирдсан багш
- Эцэг эх
- Олон нийтийн байгууллага
- Мэргэжлийн хүмүүс, иргэд
- Сурагчдын сайн дурын клубын гишүүд (чадварлаг) гэх мэт олон талын оролцоонд суурилан явуулна.

Арга зүй:

- Багаар ажиллах
- Тоглонгоо суралцах
- Үйлдэл хийнгээ чадваржих
- Ярилцангаа эргэцүүлэн бодож, шийдвэр гаргах
- Бүтээл хийнгээ өөрийн авьяасаа хөгжүүлэх
- Бодит зүйлтэй учрангаа учрыг нь олох гэсэн хүсэл эрмэлзэл төрөх
- Оролцонгоо зүй зохистой харилцаагаа гүнзгийрүүлэх

Төлөвлөлт:

- Хичээлээс гадуурх үйл ажиллагааг бага боловсролын сургалтын цөм хөтөлбөрт анги бүрд 7 хоногт 1 цаг байхаар төлөвлөсөн. Энэ цаг зарим тохиолдолд үйл ажиллагаа явуулахад хүрэлцэхгүй тул бусад хичээлтэй уялдуулан холбох замаар цагийг нэгтгэн нягтруулж зохион байгуулах боломжийг сургуулийн хөтөлбөрөөр зохицуулна.
Жишээ нь:
- IV-V ангийн зураг технологи, дуу хөгжмийн хичээлийг дугуйлангийн хэлбэрээр зохион байгуулж хүүхдүүд өөрийн хүсэл сонирхлоороо дугуйландаа хамрагдан бүтээл хийнгээ өөрийн авьяасыг хөгжүүлэх боломжийг бүрдүүлж өгөх нь үр дүнтэй.
- Сурагчдыг хөдөлгөөний дутагдлаас сэргийлэх, эрүүл мэндийг нь хамгаалах үүднээс өдөр бүр 10 минутын хөгжимт, хөдөлгөөнт гимнастикийг нийтээрээ хийж хэвших, мөн үдийн цайг соёлтой ууж сурах хэвшилд суралцуулах нь бага наснаасаа эрүүл амьдрах энгийн дадал хэвшилтэй болох, сургуулийн зорилгоо хэрэгжүүлэх нэг алхам болно.
- Бага насны хүүхдийн суралцах үндсэн арга бол унших. Хүүхдийг багаас нь номыг шимтэн уншдаг болгохын тулд өдөр бүр хичээл эхлэхийн өмнө 15-20 минут уншлагын цаг гарган өөрийн дуртай, сонирхсон номоо сонгон унших, эргэцүүлэн бодох боломжийг бүрдүүлбэл сурах арга барилд суралцахад том дэмжлэг болно.

ГУРАВ. ХИЧЭЭЛЭЭС ГАДУУРХ ҮЙЛ АЖИЛЛАГААНЫ ҮНЭЛГЭЭ**3.1. ҮНЭЛГЭЭНИЙ ЗОРИЛГО**

- Бага боловсролын зорилго, сургуулийн зорилго, зорилт хэрхэн хэрэгжиж байгааг харахын тулд сурагчдын суралцах чадварт гарч буй ахиц амжилтыг дан ганц судлагдахууны цагаар тодорхойлох нь хангалттай бус. Иймээс хичээлээс гадуурх үйл ажиллагааны үр дүнг баримжаалах, тухайн сургуулийн үйл ажиллагааг ямар түвшинд явж байгааг, сурагчийн хөгжил төлөвшилд гарч буй ахиц өөрчлөлтийг тодорхойлохын тулд үнэлнэ.
- Хичээлээс гадуурх үйл ажиллагааны хэрэгжилтийн үр дүнг сургуулийн хэмжээнд баримжаалах үндсэн арга бол судалгааны дүнд гарсан тоон үзүүлэлт ба багш, сурагч, эцэг эх, орон нутгийн иргэдийн сэтгэл ханамжийн үнэлгээгээр дүгнэлт гаргах юм.

3.2. ҮНЭЛГЭЭНИЙ ШАЛГУУР

- Сургуулийн хичээлээс гадуурх үйл ажиллагааны үр дүнг дараах шалгуураар тооцож болно.

- Боловсролын бодлого, сургуулийн зорилго, зорилттой уялдуулан боловсруулж зохион байгуулахаар төлөвлөсөн хичээлээс гадуурх ажлын төлөвлөлт
- Төлөвлөгдсөн ажлуудыг хариуцан зохион байгуулж, тухайн цаг хугацаанд нь үр дүнг тооцож, дараагийн үйл ажиллагаандаа тусгасан байдал
- Хүүхэд нэг бүрийн хүсэл сонирхол авьяасыг судлан оношилсон, суурь судалгаа хийсэн ба түүнд тулгуурлан дугуйлан, сонгон, секцийг зохион байгуулсан эсэх
- Хүүхэд бүрийн хөгжлийг дэмжих чиглэлээр зохион байгуулагдаж буй хичээлээс гадуурх ажлыг зохион байгуулах арга зүй, технологи боловсруулж ажилласан байдал, тэдгээрийн үр дүн
- Хүүхдийн хөгжлийн онцлогт нийцсэн клуб, дугуйлан, секцийн тоо
- Клуб, дугуйлан, секц удирдаж буй багш болон сайн дурын ажилтны тоо
- Уг дугуйлан секц сонгонд хамрагдсан хүүхдийн тоо
- Зохион байгуулж буй ажлуудад эцэг эх, орон нутгийн оршин суугчид болон бусад байгууллалуудын хамрагдалт, оролцоо
- Сурагчийн хичээлээс гадуурх үйл ажиллагааны үр дүнг дараах байдлаар дүгнэнэ.

3.3. ҮНЭЛГЭЭНИЙ АРГА ЗҮЙ

Арга зүй:

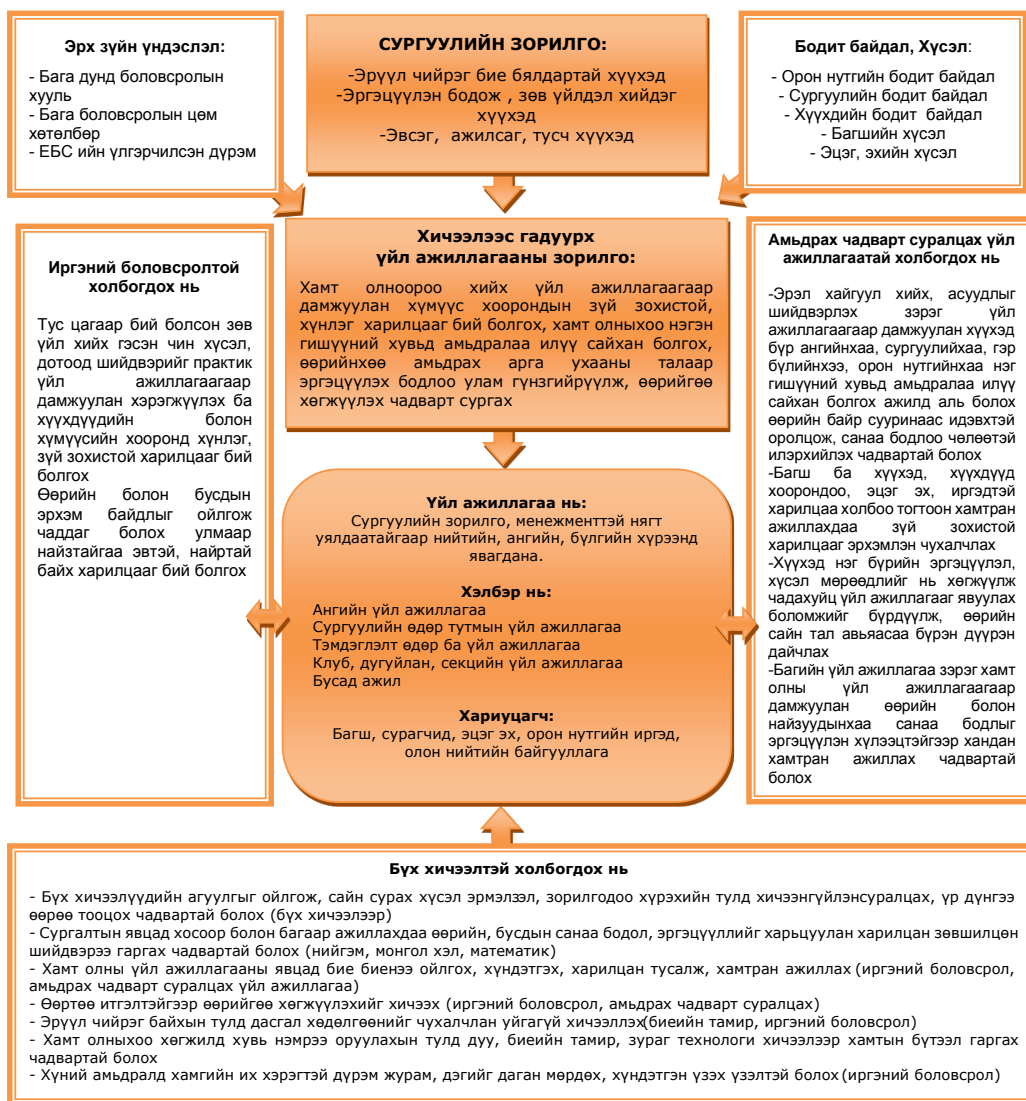
- Ахиц амжилтыг ажиглах ажиглалт
- Сэтгэл ханамжийн асуулга
- Анкет

Субъект:

- Эцэх эх, асран хамгаалагч
- Орон нутгийн иргэд болон мэргэжлийн хүмүүс
- Хүүхэд
- Багш

Эдгээрийг үндэслэн багш дүгнэлтийг нэгтгэн улирал тутам дараах хүснэгтийн дагуу дүгнэлт хийн тэмдэглэж эцэг эхэд өгч байна.

ДӨРӨВ. ҮЙЛ АЖИЛЛАГААГ ЗОХИОН БАЙГУУЛАХ АРГАЧЛАЛ, ЗАГВАР

Жишээ 1. Ангийн ажлын хүрээнд “Ангийн хурал” зохион байгуулах

Зорилго	Зохион байгуулалт	Багшийн анхаарах зүйл
Хамтын шийдвэр гаргах	Алхамчлал: - Хичээлийн жилийн эхэнд хүүхэд бүр өөрийн зорилгоо тодорхойлно. - Хүүхэд бүр саналаа нэгтгэн ангийн зорилго гарна. - Зорилгодоо хүрэхийн тулд ямар дүрэм журмыг эрхэмлэн сахиx, ямар зохион байгуулалтаар хэрхэн хамтран ажиллах төлөвлөлтөө хэлэлцэн гаргана. - Ангийн болон хүүхэд бүрийн зорилгыг ангид болон гэртээ томоор бичиж байрлуулна. - Сурагчид зорилгодоо хүрэхийн төлөө хичээнгүйлэн ажиллана. Өөрөөр хэлбэл энэ хурлаар ангийн менежмент тодорхой болно гэсэн үг юм. - Улирлын эцэст зорилгодоо хүрсэн эсэхээ өөрөө болон найзуудаараа үнэлж, дараагийн улирлын зорилгоо ангийн хурлаараа шийднэ.	I-II ангийнханд багш болон эцэг эхчүүд зөвлөж хамтран хийж болно. Багш хүүхэд бүрийн санаа бодлыг нэг бүрчлэн анхааралтай сонсож, ахицыг амжилтыг нь үгээр хариу талархал хэлж, хүүхдүүдэд санаа бодлоо илэрхийлье, бусдыг сонсьё, манай ангийн найзууд намайг сонсож байна гэх мэтээр тэднийг өөртөө итгэлтэйгээр өөрийгөө илэрхийлэх боломж олгоно. Ангийн үйл ажиллагаанд “Миний оролцоо чухал юм байна” гэсэн итгэл төрүүлэхэд, урам хүч өгөх, хэдийгээр хүүхдүүд бие даан хийх ч багш тогтмол оролцож тэдний ахиц амжилтыг ажиглан тэмдэглэлээ хөтлөн явах нь үр дүнтэй.

Жишээ 2. Ангийн ажлын хүрээнд “Ангийн цуглаан” зохион байгуулах

Зорилго	Зохион байгуулалт	Багшийн анхаарах зүйл
Хамтаараа асуудлаа хэлэлцэн хүн бүр өөрийн үүргээ ухамсарлан хувь нэмрээ оруулах	Жишээ нь: - Төрсөн өдөр тэмдэглэх цуглаан байж болно. ...найзынхаа төрсөн өдрийг тэмдэглэе гээд баг багаараа дуу дуулах, юу чаддагаараа бэлэг барья гэх мэтээр үйл ажиллагаа явуулах - Тэмдэглэлт үйл явдлыг угтан хэн юу хийхээ төлөвлөх, оролцох (ханын сонин, зурагт хуудас, мэдээллийн самбар гаргах) - Урлаг спортын өдөрлөг, уралдаан тэмцээнд оролцох бэлтгэлийг хангах ажил гэх мэтээр хэд хэдээрээ болон ангиараа цугларч ажиллах үйл ажиллагаанууд байж болно.	Үйл ажиллагааг тухайн сарын ажлын төлөвлөгөөнд тусган, зохион байгуулах сурагчдад тэдний саналыг үндэслэн дэмжлэг үзүүлж үйл ажиллагаанд оролцож, баяр хүргэх гэх мэт хүүхдүүдтэйгээ хамтдаа хөгжилдөх нь чухал. Ийм цуглаанууд сардаа 1-2 удаа байхаар төлөвлөх нь тохиромжтой. Эцсийн үр дүн нь хүүхэд бүрийн оролцоо тэдний хөгжил төлөвшилд бодитой өөрчлөлт оруулсан байна.

Жишээ 3. Сургуулийн өдөр тутмын ажлын хүрээнд “Хөгжимт, хөдөлгөөнт гимнастик” зохион байгуулах

Зорилго	Зохион байгуулалт	Багшийн анхаарах зүйл
Хүүхдийн эрүүл мэнд болон бие бялдрын хөгжлийг хангах, ангиараа хамтач эвсэг байх сэтгэлийг төрүүлэх	- Өдөр бүр 10 минут сургуулийн бүх хүүхэд хөгжимт, хөдөлгөөнт дасгалыг хийж хэвшинэ. - Хүүхдийн насны онцлог, сонирхол дээр тулгуурлан I-II анги, III-V ангийнхан өөр өөр дасгал, аэробек, цэнгээнт бүжиг хийж ч болно. - Биеийн тамирын багш, ангийн багш, тамирчин эцэг эхчүүдтэй хамтран дасгал хөдөлгөөнийг хийлгэж, хэвшүүлэн улирал бүрээр дасгал, хөдөлгөөнөө солих боломжтой. - Хүүхдүүдийн сонирхолд нийцсэн, хийх дуртай дасгал хөдөлгөөн, хөгжмийн аялгуу байхыг чухалчилна.	Хүүхдүүд дасгалаа хөгжилтэй бас зөв, байнга хийх нь надад ач тустай юм байна гэдгийг ухаарч буй эсэх, Өдөр тутам дуртайгаар хийж дадал хэвшил болж буй эсэхийг анзаарах, Хүүхдийн хөдөлгөөний эвсэл, бие биедээ тусалж эвсэг жигд хийж байгаа байдлыг анзаарах

Жишээ 4. Сургуулийн өдөр тутмын ажлын хүрээнд “Соёлтой хооллох цаг-Үдийн цай” зохион байгуулах

Зорилго	Зохион байгуулалт	Багшийн анхаарах зүйл
Бие биедээ чин сэтгэлээсээ туслах, эрүүл, хооллох соёлд суралцах	• Үдийн цайны үед хэрэгжүүлэх дэгийг багш, сурагчидтай хамтран боловсруулж, хүн бүрт харагдахуйц газар байрлуулна. Жишээ нь - Жижүүр сурагчид ширээгээ засч бэлтгэх -Сурагчид гараа угаах болон чийгтэй алчуураар арчих -Хооллохын өмнө шингэн зүйлээ уух, хоолоо сайн зажилж идэх -Хоол хийсэн, үйлчилсэн хүмүүст талархал илэрхийлэх -Хооллосны дараа давс болон содны уусмалаар амаа зайлах - Хогоо хогийн саванд ялган хийх - Зөв боловсон бие засах гэх мэт	Сургууль, эцэг эхтэй хамтран жижүүр сурагчийн өмсгөл, ам зайлах уусмал сурагчдын аяга, халбага болон ширээний бүтээлэг алчуурын асуудлыг зөв менежмент хийх -Жижүүр сурагчдыг үүрэг хариуцлагыг ойлгуулсан байх - Дадал хэвшил болж буй эсэхийг ажиглах

Жишээ 5. Сургуулийн өдөр тутмын ажлын хүрээнд “Уншлагын цаг” зохион байгуулах

Зорилго	Зохион байгуулалт	Багшийн анхаарах зүйл
Номыг шимтэн унших арга зүйд суралцах Ангийн номын сан болон “Ном” хөтөлбөрийн үйл ажиллагаатай холбох	• 1-2-р ангийнхан сургуулийн номын санд, харин 3-5-р ангийнхан ангид аа унших ажлыг өдөр бүр хичээлийн өмнө 15- 20 минут зохион байгуулах • Хүүхдийн дуртай номыг уншуулан найз болон гэр бүлийнхэнд нь яриулах замаар бусдыг унших хүсэлд хөтлөх • Ангид аа үлгэрийн баатруудын булан ажиллуулан дүрд тоглуулах • Номоос дахин ном төрүүлэх ажлыг хийх, ангийн номын сангаа баяжуулах • Номын зохиогчтой уулзах, ярилцлага хийх гэх мэт	-Багш сургуулийн номын санчтай хамтран ажиллах тодорхой төлөвлөгөөтэй байх -Ангийн номын санг ажиллуулах -Өдөр бүр 15-20 минутыг ном уншилтад заавал төлөвлөх Ангид уншигдахгүй байгаа номоор Том ном бүтээн сургалтад ашиглаж номд шимтэн сонирхуулах

Жишээ 6. “Тэмдэглэлт үйл явдал” ажлын хүрээнд “I ангийнханыг хүлээн авах ёслол” зохион байгуулах

Зорилго	Зохион байгуулалт	Багшийн анхаарах зүйл
Сургуульд элсэн орно гэдэг хүүхдийн хувьд амьдралд нь тохиолдох хамгийн мартагдашгүй баяр. Сургуулийн хаалгаар анхлан алхан орж буй хүүхдэд сургууль гэдэг яасан гоё газар вэ? Хурдан хичээл хийж үзэх юм сан, олон найзтай болох нь, надад олон хүн туслах юм байна гээд олон сайхан мэдрэмжийг төрүүлж сэтгэлд нь хоногшсон агшин болгох	• Сургуулийн захирал нээж үг хэлнэ • Эцэг эхийн төлөөллийн мэндчилгээ • Дүүргийн удирдлагын мэндчилгээ 2-р ангийнхны мэндчилгээ (1-р ангидаа богино хугацаанд юу сурснаа дуулж, бүжиглэж, жүжиглэж, дээс тоглож, зурж, бичиж, бодож үзүүлнэ. Та нар ч гэсэн удахгүй бидэнтэй адил болно. Бид та нарт тусална аа гэж дуусгана.) • 5-р ангийнхны мэндчилгээ / Зөвлөгөө өгнө/ • Сургуулийн дуугаа нийтээрээ дуулна • Хаалтын үг / Бүх хичээлтэй холбогдоно, халуун дотно мэдрэмж төрөх, сурах хүслийг өдөөх/	Сургуулийн захирал болон хүмүүсийн хэлэх үг хүүхдэд ойлгомжтой, энгийн хэллэгтэй байхыг анхаарах (Та нарыг манай сургуулийн бүх багш ажилчид, 2-5-р ангийн ах эгч нар чинь тэсэн ядан хүлээж байна. Амжилт хүсье, орон нутгийн ирээдүй болсон та нарыгаа илүү сайн хичээн сурна гэдэгт итгэлтэй байна. Бид дэмжинэ.гэх мэт)

Жишээ 7. "Тэмдэглэлт үйл явдал" ажлын хүрээнд "V ангийнхныг үдэх ёслол" зохион байгуулах

Зорилго	Зохион байгуулалт	Багшийн анхаарах зүйл
V ангийнхныг бага сургуулиа амжилттай төгсөн дунд ангидаа элсэн орж буйд талархал илэрхийлэх, хүндэтгэх, үдэх	Зохион байгуулалтын хэлбэр дээрхийн адил, агуулга нь өөр байна. 4-р ангийн хүүхдүүд болон сурагчдын зөвлөлийн гишүүн сурагчид урьдчилан ажил үүргээ хуваарилан авч бэлтгэх - I-IV ангийнхан хамтдаа суралцаж байсандаа талархал илэрхийлж өөрийн сурсан чадсанаа үзүүлэх тоглолт хийж үзүүлэх - VI ангийнхан дунд ангид орж байгаад нь талархал илэрхийлэх - Сургуулийн удирдлагууд болон багш нар хамтдаа оролцоно. Мэндчилгээ дэвшүүлнэ. Дунд ангидаа улам сайн хичээн суралцаж дүү нартаа үлгэр дуурайл болон суралцахыг зөвлөнө.	- Анги удирдсан багш нар сурагчдын үзүүлбэрийн бэлтгэл хангахад туслах - Анги бүр өөрийн онцлогтойгоор мэндчилгээ дэвшүүлэхэд хүүхдүүдийн саналыг харгалзах

Жишээ 8. "Тэмдэглэлт үйл явдал" ажлын хүрээнд "Үндэсний тоглоомоор тоглох өдөр" зохион байгуулах

Зорилго	Зохион байгуулалт	Багшийн анхаарах зүйл
Өвөг дээдсээс уламжлагдан ирсэн, одоо мартагдах дөхөөд байгаа тоглоомууд (оньсон болон сэтгэхүй хөгжүүлэх)-аас суралцаж, үндэсний өв уламжлалаа сэргээх, түүгээр бахархах, тоглох явцад дүрэм баримтлах, бие биенээ хүндэтгэх, зөв зохистой харилцах харилцааг илүү гүнзгийрүүлэх.	- Жил бүрийн 10 дугаар сард ахмадын өдөр болдог. Тэр өдрийг ахмадаасаа суралцах ажил, Үндэсний тоглоомоор тоглох өдөр болгон зохион байгуулна. - Орон нутгийхаа өндөр настангуудаас болон зочин багш урьж, үндэснийхээ тоглоомоос заалгуулан хамтдаа тоглох, ангиуд хоорондоо өртөөчлөн зааж тоглох, хоорондоо уралдаж, аль анги хурдан сурсныг нь шалгаруулах зэргээр тэр өдрийг бүхэлд нь үндэсний өв соёлоос суралцах өдөр болгож хөгжилтэй өнгөрөөнө. - Гэртээ очин гэрийнхэндээ зааж хамтдаа тоглох талаар багш зөвлөх	Ангидаа үндэсний тоглоомын булантай болж сургалтандаа болон чөлөөт цагаараа бүтээлчээр ашиглана. (Иргэний боловсрол, Биеийн тамир, Хүн ба нийгэм, Монгол хэл, Математикийн хичээлүүдтэй холбогдох)

Жишээ 9. "Тэмдэглэлт үйл явдал" ажлын хүрээнд "Орон нутгаараа бахархах өдөр" зохион байгуулах

Зорилго	Зохион байгуулалт	Багшийн анхаарах зүйл
Хүүхдүүд орон нутгаараа бахархах, бид энэ нутгийн нэг гишүүн нь учир нутаг орноо илүү сайхан болгохын тулд яаж хувь нэмрээ оруулах вэ гэдэг талаар бүгдээрээ эргэцүүлэн бодох боломжийг олгох	- Өөрийн амьдарч, сурч байгаа нутгийнхаа төрсөн өдөр болон энэ нутгаас төрсөн гавьяатнууд, нутгийнхаа тэмдэглэлт онцлог үйл явдлыг тохиолдуулан энэ өдрийг зохион байгуулна. - Явган аялал хийн орон нутгийнхаа хамгийн гайхамшигтай 5 зүйлийг хүн бүр олж түүнийг гайхамшигтай гэж үзэх болсноо амаар болон бичгээр тайлбарлах, шүлэг зохиох, төрсөн сэтгэгдлээ бичих, зургаар илэрхийлэх, Зочин багш урьж уулзалт хийх, үзэсгэлэн гаргах, иргэдэд танилцуулга хийж сурталчлах, нутгийнхаа хөгжилд хувь нэмрээ оруулах ангиараа нэг сайн үйл хийх гэх мэт ажлыг зохион байгуулж болох юм.	Орон нутаг бүрийн байгуулагдсан өдөр өөр учир сургуулийн сургалтын төлөвлөгөөндөө түүнийг тодорхой тусгаж өгөх нь зүйтэй. Цагийн нөөцөө гаргахын тулд Амьдрах чадварт суралцах үйл ажиллагааны цагийг энэ цагтайгаа нэгтгэн явуулах Жишээ нь Улаанбаатарын сургуулиуд Нийслэлийн өдөр хөдөө орон нутагт аймаг, сум байгуулагдсан өдөр гэх мэт Багш сурагчидтайгаа хамт орон нутгаа судлах

Жишээ 10. "Тэмдэглэлт үйл явдал" ажлын хүрээнд "Гэр бүлийн өдөр" зохион байгуулах

Зорилго	Зохион байгуулалт	Багшийн анхаарах зүйл
Хүүхдүүд гэр бүлдээ ойр дотно байж тэднээрээ бахархах, хайрлах, тусалж, гэр бүлийн амьдралдаа өөрийн оролцоо байр суурь гэр бүлийнхээ нэгэн гишүүн гэдгээ мэдрэхэд ач холбогдолтой ажил болно.	Энэ үйл ажиллагаа нь дараах хэлбэртэй байж болно. -Гэр бүлийнхээ сайн сайхан ололт амжилтаар бахархах уулзалт өдөрлөг- Гэр бүлээс нь зочин багш оролцуулж амжилт бүтээлээс нь яриулах уулзалт хийх -Гэрийнхэнтэйгээ хамтдаа нэг баг болж уралдаан тэмцээнд оролцох -Хүүхэд бүрийнхээ гэр бүлийг онцгой нэг амжилтаар нь өргөмжлөх -Гэр бүлдээ талархлын захидал бичих, хийсэн бүтээлээрээ бэлэг барих гэх мэт бусад хичээлтэй холбон зохион байгуулах /дуу, зураг, монгол хэл, иргэний боловсрол, төсөлт ажил, нийгэм/	Жил бүрийн 5 сарын 15-нд дэлхийн гэр бүлийн өдөр болдог тул түүнийг тохиолдуулан зохион байгуулах ажил хэдий ч Багш эцэг эхийн зөвлөлтэйгөө хамтран хүүхдүүдийнхээ гэр бүлийг ажиглан хөгжилтэй гэр бүл, ажилсаг гэр бүл, эвсэг гэр бүл, тамирчин гэр бүл, авьяаслаг гэр бүл гэх мэтээр урьдчилан тооцоолсон байх Багш энэ ажлыг санаачлан гэр бүлийнхэнтэй нь хамтдаа зохион байгуулж болно, зураг альбом самбар гаргаж бусдадаа танилцуулах гэх мэт,

Жишээ 11. Урлаг, спортын секц, дугуйлан, клубын үйл ажиллагаа

Зорилго	Зохион байгуулалт	Багшийн анхаарах зүйл
Хүүхдүүдийн хүсэл сонирхол дээр тулгуурлан тэдний урлаг спортын мэдрэмжээр дамжуулан хүний амьдралын сайхан, утга учрыг хамт олноороо байхдаа мэдрэх, өөрөөрөө, найз нөхдөрөө бахархах, тэдэнтэйгээ хамтдаа байх сайхан юм аа гэдгийг үйл ажиллагаагаар ухааруулах	Сонирхолтой хүүхдүүдийг бүртгэн авч мэргэжлийн багш болон энэ чиглэлээр мэргэшсэн эцэг эх нутгийн оршин суугчидтай хамтран зохион байгуулах, сургуулийн захиргаа гэрээгээр ажиллуулж болно. Энэ багаар нь уралдаан тэмцээнд оруулахыг зорихоос гадна бусад үйл ажиллагааг багш санаачлах	Хүүхдийн сонирхлоор өөрсдийн бие даасан үйл ажиллагаагаар зохион байгуулагдах ба багшийн чиглүүлэгтэй байж болно. /биеийн тамир, дуу, зураг технологи, монгол хэл, байгалийн ухаан,/

Жишээ 12. Дугуйлан, клубын ажлын хүрээнд "Сайн дурын клубын үйл ажиллагаа" зохион байгуулах

Зорилго	Зохион байгуулалт	Багшийн анхаарах зүйл
Хүүхдийг сонирхлоор нь чаддаг зүйлээр нь хичээллүүлснээр хүүхэд сургуульдаа дуртай болж, өөрийн хүч авьяасаа нээх, өөрөөрөө бахархах, багштайгаа, найзтайгаа аав ээж, ах дүүтэйгээ дотносох итгэлцэх, нөхөрлөх боломж илүү бүрдэж зүй зохистой хүнлэг харилцаа төлөвшихөд нь туслах	Энэ үйл ажиллагаа нь дараах хэлбэрээр явагдана. Сонирхлын үндсэн дээр явагдах клуб, дугуйлан, секц (сагсан болон хөл бөмбөг, бөх, шатар гимнастик, бассейн, морин хуур, найрал дуу, IQ, Өсвөрийн зохион бүтээгчийн гэх мэт) Энэ нь мэргэжлийн багшийн оролцоотой сургууль болон сургуулиас гадуур зохион байгуулагддаг. Энэ үйл ажиллагаанд хамгийн гол нь хүүхэд бүрийн сонирхол эрмэлзэлийг багш судлан оношилж тэр чиглэлээр нь анги нийтээр, холимог бүлгээр болон хэрхэн зохион байгуулах талаар сургуулийн захиргаатай хамтран зөв менежмент хийх хэрэгтэй.	Сургуулийн захиргаа багш нар, эцэг эх, орон нутгийн иргэдийн нөөц боломжийг судалсны үндсэн дээр тэдний оролцоотойгоор клуб, дугуйланг зохион байгуулан ажиллуулж улмаар сургуулийн зүгээс хичээллэх орон байр, ажиллах нөхцөл боломж, эцэг эхийн зүгээс хүүхдэд шаардлагатай хувцас болон бусад хэрэглэгдэхүүнээр хангах, багшийн зүгээс хүүхдийнхээ ахиц амжилтыг ажиглах зэргээр мэргэжлийн багштай хамтран ажиллана. Хүүхдүүд хүсэл мөрөөдөл сонирхлоороо нэгдэн сайн дурын байгууллага, клубад элсэн хичээллэх, хөгжих (Скаут, Улаан загалмай, Өсвөрийн цагдаа, Хүүхэлдэйн, Уран уншлагын гэх мэт)

- Анхаарах зүйл:

- Багш хичээлээс гадуурх сургалтын ажлын явцад суралцагчдыг хараа хяналтгүй орхихгүй байх нөхцөлийг хангаж ажиллах ба хүүхдийг хүчирхийлэл, хорт зуршил, авто замын болон болзошгүй эрсдэлд өртөхөөс сэргийлэх, нийгмийн сөрөг үзэгдлээс хамгаалах талаар эцэг, эх, асран хамгаалагч, орон нутгийн иргэдтэй хамтран ажиллана.

• ҮЙЛ АЖИЛЛАГААНЫ ТӨЛӨВЛӨЛТИЙН ЗАГВАР

Сургууль, багш нар сургуулийн зорилготойгоо уялдуулан хүүхэд нэг бүрийн хөгжих боломж бололцоо, сургуулийн болон орон нутгийн онцлог, бодит байдлыг харгалзан сургуулийн хичээлээс гадуурх үйл ажиллагааны төлөвлөгөөгөө боловсруулна.

Үйл ажиллагаа	Сургуулийн зорилго			
	Хугацаа	Сайн эргэцүүлж, үйлдэл хийдэг хүүхэд (сурлагын ахиц амжилт, авьяас)	Эвсэг, тусч, ажилсаг хүүхэд (төлөвшил)	Эрүүл чийрэг бие бялдартай хүүхэд (эрүүл хүүхэд)
Хичээлийн шинэ жилийн нээлт	9 сар		+	
1-р ангийн нээлтийн ёслол				+
Эрүүл мэндийн үзлэг				
Биеийн тамирын өдөрлөг			+	+
Зорилгоо тодорхойлох /Ангийн хурал /		+		
Зам тээврийн аюулгүй байдлын зааварчилгаа		+		+
Сургуулиараа хийх хөгжимт хөдөлгөөнт дасгалын нээлт	10 сар		+	+
Үндэсний тоглоомоор тоглох өдөр		+	+	+
Амны хөндийн эрүүл ахуйн зааварчилгаа		+		+
Клуб, дугуйлан, секцийн үйл ажиллагааны цагийн нээлт		+	+	+
Уншлагын цаг		+	+	+
Явган аялал 1-3-р анги (аяллын үеэр мод тарих үйл ажиллагааг оруулах)		+	+	+
Нийслэлийн өдөр (Орон нутгийн өдөр)	11 сар	+	+	
Уншлагын цаг		+	+	+
Урлаг соёлын өдөр			+	
Клуб, дугуйлан, секцийн үйл ажиллагааны тайлан		+	+	+
Хүүхдийн цуглаан		+	+	
Орон нутгийнхаа сайхныг мэдрэх явган аялал, зугаалга		+	+	+
Гарын эрүүл ахуйн талаар зааварчилгаа	12 сар	+		+
Шинэ жил тэмдэглэх			+	
Уншлагын цаг		+	+	+
Сургуулийн нээлттэй өдөр				
Клубын үйл ажиллагаа		+	+	+

Хүүхдийн цуглаан		+	+	
Зөв хувцаслалтын талаар зааварчилгаа		+		+
Үндсэн хуулийн өдөр	1 сар	+	+	
Уншлагын цаг		+	+	+
Клуб, дугуйлан, секцийн үйл ажиллагаа		+	+	+
Хүүхдийн цуглаан		+	+	
Сургуулийн цэвэрлэгээ			+	+
“Цасны баяр”, “Цастай өдөр”, “Цасаар бүтээл хийх өдөр”		+	+	+
Цагаан сар	2 сар	+	+	
Клуб, дугуйлан, секцийн үйл ажиллагаа		+	+	+
Хүүхдийн цуглаан		+	+	+
Зөв үг хэрэглэх, сэтгэл сэргэм мэндчилгээ			+	
Уншлагын цаг		+	+	+
Эрүүл зөв хооллолтын талаарх зааварчилгаа		+	+	+
Клуб, дугуйлан, секцийн үйл ажиллагаа	3 сар	+	+	+
Хүүхдийн цуглаан		+	+	+
Уншлагын цаг		+	+	+
Марафон гүйлт			+	+
Өөрийнхөө аюулгүй байдлынхаа эзэн нь байа зааварчилгаа		+		+
Гадуур хоноглох ажиллагаа - 4-р анги	4 сар	+	+	+
Өсвөрийн зохион бүтээгчдийн бүтээлийн үзэсгэлэн		+	+	+
Орон нутгаа цэмцгэр байлгая		+	+	+
Ном бүтээх өдөр		+	+	+
Клуб, дугуйлан, секцийн үйл ажиллагааны тайлан тоглолт		+	+	+
Уншлагын цаг		+	+	+
Гадуур хоноглох ажиллагаа -5-р анги	5 сар	+	+	+
5-р ангийн төгсөлтийн ёслол			+	
Гэр бүлийн өдөр		+	+	
Мод тарих өдөр		+	+	+
Сургуулийн нээлттэй өдөр		+	+	+
Клуб, дугуйлан, секцийн үйл ажиллагаа		+	+	+
Хүүхдийн цуглаан		+	+	+
Зорилгодоо хүрсэн үр дүнг тооцох		+	+	
Хөдөлгөөнт, хөгжимт дасгалын цаг	Өдөр бүр-10 минут			
Үдийн цай	Өдөр бүр 10-15 минут			
Уншлагын цаг	7 хоногийн 1 дэх өдөр эхний цаг 15-20 минут			
Клуб, дугуйлан, секцийн үйл ажиллагаа	10-4 сард 7 хоногт нэг удаа			

СУРГАЛТЫГ ДЭМЖИХ ҮЙЛ АЖИЛЛАГААНЫ ХӨТӨЛБӨР БОЛОВСРУУЛСАН БАГ

Иргэний боловсрол /Ёс суртахуун/

Б.Насанбаяр	БШУЯ-ны Стратеги бодлого төлөвлөлтийн газрын дарга
О.Пүрэв	Боловсролын хүрээлэнгийн эрдэм шинжилгээний ахлах ажилтан, Sc.D
У.Туяа	Боловсролын хүрээлэнгийн секторийн эрхлэгч, Ph.D
С.Батсүх	БШУЯ-ны сайдын зөвлөх
Г.Цэвэлмаа	Туршилтын багийн ерөнхий менежер
Н.Мөнхбаяр	БМДИ аргазүйч
Ж.Нарангэрэл	Туршилтын багийн гишүүн

Амьдрах чадварт суралцах үйл ажиллагаа

Б.Насанбаяр	БШУЯ-ны Стратеги бодлого төлөвлөлтийн газрын дарга
С.Батсүх	БШУЯ-ны сайдын зөвлөх
Г.Цэвэлмаа	Туршилтын багийн ерөнхий менежер
Д.Цэцэгмаа	Туршилтын багийн гишүүн
Д.Давааням	Туршилтын багийн гишүүн

Хичээлээс гадуурх үйл ажиллагаа

Б.Насанбаяр	БШУЯ-ны Стратеги бодлого төлөвлөлтийн газрын дарга
С.Батсүх	БШУЯ-ны сайдын зөвлөх
Г.Цэвэлмаа	Туршилтын багийн ерөнхий менежер
С.Одмандах	Туршилтын багийн гишүүн

Б И Д **ШИНЭЧЛЭЛИЙГ
ӨӨРСДӨӨСӨӨ
ЭХЛҮҮЛЛЭЭ**

Баянгол дүүргийн 28 дугаар сургуулийн
бага ангийн багш С.Жаргалсайхан:

ХҮҮХДҮҮД ӨМНӨ НЬ ХЭЗЭЭ Ч ИЙМ ӨӨРТӨӨ ИТГЭЛТЭЙ БАЙДЛААР ХИЧЭЭЛД ОРОЛЦДОГ БАЙГААГҮЙ

*Хүүхэд бүрийг хөгжүүлэе л гэж бодож байвал эхлээд хүүхэд нэг бүрээ зөв тодорхойлох хэрэгтэй. Юу сонирхдог, ямар авьяастайг нь мэдэж авна гэсэн үг. Мэдэгдэхгүй байвал илрүүлнэ гэсэн үг шүү дээ.

*Хүүхдэд өөрийнх нь сонирхож хийдэг зүйлээр нь дамжуулж хичээл заавал амархан ойлгож, тогтоодог. Тоо, Монгол хэлний хичээл, ёс суртахууны хичээлдээ ч технологийн хичээл дээр хийсэн хэрэглэгдэхүүнээ ашиглана. Өөрийнх нь хийсэн зүйлийг ашиглаад заахаар хүүхэд маш дуртай байдаг. Хичээлдээ дуртай, сонирхолтой байна гэдэг бол тухайн хүүхэд хөгжинө өө л гэсэн үг.

*Сүүлийн жил гаруйн хугацаанд л багш нар өөр өөрсдийн аргаар аль болох хичээлээ сонирхолтой явуулахыг хичээж байна. Хуучин шигээ яамнаас энэ

цагт ийм хичээл ор гэхээ больчихсон. Багш нар өөрсдөө мэддэг эрх мэдэлтэй болсон.

Гол нь тэр жил сургах ёстойгоо л сургасан байх ёстой. Харин яаж вэ гэдэг нь багшийн л хэрэг.

*Хүүхдүүд өмнө нь хэзээ ч ийм өөртөө итгэлтэй байдлаар хичээлд оролцдог байгаагүй. Хичээлдээ их дуртай, идэвхтэй, өрсөлдөөнтэй болсон. Нэг нэгнээсээ хоцрох тун дургүй. Ямар сайндаа л ойлгохгүй байгаагаа хичээлийн дараа үлдэж, асууж мэдчихээд явж байхав дээ. Би ангидаа хөтөч хүүхдүүдээр хичээлээ явуулдаг. Зарим хүүхдүүд багшаас эмээгээд хичээлээ гүйцэт асууж чаддаггүй. Харин хөтөч хүүхдээс санаа зовох зүйлгүй асуудаг. Амархан ойлголцдог. Амархан сурдаг.

Баянгол дүүргийн “Ган зам” 20-р сургуулийн багш
Д.Алтантуяа:

ХҮҮХДИЙГ ӨӨРИЙГ НЬ ӨӨРТЭЙ НЬ ХАРЬЦУУЛДАГ БОЛСОН

*Өмнө нь зөвхөн сонгож авсан хэдэн хүүхэдтэйгээ ажиллаад, тухайн

хүүхдүүдээ л олимпиадад бэлдэж хөгжүүлдэг байсан бол одоо нийтээр нь авч үзэж, хүүхэд нэг бүрчлэн хөгжүүлдэг болж, түүнийг нь үнэлдэг болж байна.

*Багш хүн ерөөсөө хүүхдэд урам хайрлаж, хүүхдэд итгэл төрүүлэх ёстой юм байна. Тэгээд хүүхдийг чин сэтгэлээсээ хайрлах ёстой юм байна гэдгийг мэдэж авсан.

*Хүүхдийг өөрийг нь өөртэй нь харьцуулдаг болсон. Бусадтай биш. Чи өмнө нь ийм байсан одоо ийм болж байна гэх мэтчилэн. Хүүхдийн мууг нь хэлэхээс илүү чадаж байгаад нь урам өгдөг болж байна. Энэ үнэлгээнд шилжсэнээр хүүхэд хэзээ ч өөрийгөө муу гэж дүгнэхээ больсон.

Багш намайг чадна гэсэн би чадна. Би өнөөдөр чадсан учраас энэ таван хошууг авсан гээд урамшаад явдаг. Энэ бол бидний хүүхэд бүрийг хөгжүүлэх ажилд түлхэц болж чадсан их зөв үнэлгээ.

17 дугаар сургуулийн математикийн багш
Н.Даваасүрэн:

ХҮҮХДИЙН ЧАДВАРЫГ ЖИЖИГ ГЭЛТГҮЙ ҮНЭЛЖ УРАМШУУЛЖ БАЙХ ХЭРЭГТЭЙ

*Хүүхдийнхээ зорилгыг тодорхойлоод өгчих юм бол юу хийх ёстой гэдгээ мэдэж эхэлдэг. Зорилгогүй сурах ч юм шиг, байх ч юм шиг байвал ерөөсөө ахиж дэвшихгүй. Хичнээн сайн хүүхэд байсан ч гэсэн орхигддог. Манай сургуулийнхан миний ангийн хүүхдүүдийг боломжийн сайн гэдгийг мэддэг. Зорилготой болчих юм бол хүүхэд

ерөөсөө элдэв юманд орооцолдохгүй яг өөрийнхөө чиглэлээр яваад өгдөг.

* Хүүхдийг зорилготой болгохын тулд маш бага юман дээр урамшуулж, чаддаг юмыг заавал дөвийлгөж өгөх ёстой. Багаас нь "чи ийм юм чаддаг юм байна. Энэ чинь чамд маш их түшиг болох юм байна" гээд хүүхдийг урамшуулбал хүүхэд цаашаа аяндаа төлөвшөөд явдаг. Буруу юм хийчихсэн байхад хүүхдэд ширүүхэн хандаж болохгүй. "Чи тэгчихсэн юм уу, тэр чинь надад таалагдахгүй байна. Болохгүй байна" гээд хэлчих юм бол урам нь хугараад өөртөө итгэлгүй болоод байгаа нь ажиглагддаг. Тэгэхээр хүүхдийн чадварыг жижиг гэлтгүй үнэлж урамшуулж байх хэрэгтэй.

*Өмнө нь би зөвхөн математикаа заагаад хүүхдүүд ойлгоод явбал болоо гэж боддог байлаа. Одоо хүүхэд нэг бүрийг хөгжүүлэх арга зүйг хэрэглэснээр хүүхэд миний хичээлээр хөгжинө дээрээс

нь даасан ангийнхаа үйл ажиллагаа, бусад хичээлээс гадуурх үйл ажиллагааг зүйтэй зохистой байлгах, бие дааж ажиллах чадвар, нийгмийн оролцоо нь хэр байна гээд олон талыг анхаарч ажиллах шаардлагатай болсон.

*Энэ хөтөлбөр хэрэгжсэнээр хүүхэд эрс өөр болж байгаа. Янз бүрийн юманд оролцож нийгмийн идэвх нь сайжирсан. "Авьяас", "Ном" хөтөлбөрийн хүрээнд хэрэгжиж байгаа ажлууд бол хүүхдийг маш мундаг болгож өөрийн гэсэн байр суурьтай болгож байна. Хамгийн гол нь хүүхэд өөрөө сэтгээд, хүч хөдөлмөр гаргаад хийчихсэн юмандаа их дуртай байдаг. Хүүхэд багшийгаа их дуурайдаг. Нямбай бай, нямбай бай гээд хэлэхээр зэрэг хүүхэд маш их хөдөлмөр орж хийсэн юмандаа дуртай байдаг. Хүн чинь ер нь магтаал сонсож байж л хөгждөг юм билээ.

Баянгол дүүргийн 73-р сургуулийн багш
Д.Түвшинжаргал:

БАГШ ХИЧЭЭЛЭЭ ӨӨРӨӨ ХЭЗЭЭ, ЯАЖ ЗААХАА ШИЙДДЭГ БОЛЧИХЛОО

*Чанартай боловсрол гэдэг бол нийгэм, эдийн засаг, гэр бүл гээд бүгдээс нь хамаарах асуудал. Тэгэхээр эхлээд нийгмээ өнгө үзэмжтэй, гэгээлэг болгох хэрэгтэй байгаа юм.

*Хүүхэд нэг бүрийг хөгжүүлэх зорилго багшид өмнө нь байгаагүй биш байсан. Гэвч биелүүлэх боломж байгаагүй. Багш нар өөрийгөө бас хүүхдээ илэрхийлж чаддаггүй, тийм боломжгүй байсан. Харин одоо маш нээлттэй болсон. Багш хичээлээ өөрөө хэзээ, яаж заахаа шийддэг болчихлоо. Хүүхдийнхээ авьяасыг нээж, чадварыг нь хөгжүүлэхэд илүү цаг зарцуулдаг боллоо. Одоо илүү хөдөлгөөн хийхээсээ багш айх биш харин ч бүр содон сонин зүйл сэтгэж, хүүхдийг

хөгжүүлдэг тийм цаг үе ирчихлээ.

*Одоо бол яг тэр улс шиг гэхээсээ илүү Монгол хүүхдийн онцлогт тохирсон бодлого хэрэгтэй. Зөв монгол хүүхэд гээд үндэсний хөтөлбөр байна. Энэ бол зөв. Гадны олон сайн хөтөлбөр, стандарт байна гэхээсээ илүү Монгол хүүхэд бүрийнхээ авьяасыг нь нээе. Тэдний сонирхол дээр нь тулгуурлаад бүгдийг нь жигд хөгжүүлье гэдэг нь маш зөв.

Баянгол дүүргийн “Эрдмийн өргөө” цогцолбор сургуулийн физикийн багш Д.Хишигмаа:

БАГШИЙН АЖЛЫГ ТАЙЛАНГААР НЬ БИШ, ХҮҮХДИЙНХ НЬ АХИЦААР ҮНЭЛЭХ НЬ МАШ ЗӨВ

*Энэ жил яамнаас 200 сургуульд физик, химийн иж бүрэн лаборатори өгсөн. Түүний нэг нь манай сургууль. Энэ бол маш сайхан ажил болсон. Хими, физикийн лабораторууд маань “амь ороод” л явчихсан. Хүүхдүүдээ хичээлийн хэрэглэгдэхүүнээр хангаж буйд гол зорилго оршино гэхээс илүүтэйгээр хичээлийг нь илүү сайн ойлгуулахын тулд л

хийж байгаа ажил. Бэлэн лаборатороо ашиглаад хүүхдүүдэд маш хурдан бодитоор үзүүлж, харуулж, гарт нь бариулж, ойлгуулж байгаа юм. Ингэж байж л хүүхдийн толгойд яг мэдлэг болж сууж өгнө. Хүүхдүүд маань шинэ лаборатортоо ажиллах үнэхээр дуртай. Учир нь өмнө нь самбар дээр зурж үзүүлдэг байсан үзэгдлүүд одоо нүдэн дээр нь, гарт нь мэдрэгдэж байгаа болохоор илүү сонирхолтой болсон.

*Багш бүр өөрсдийн заах хичээлээ илүү ойлгомжтой, сонирхолтой байдлаар заадаг болж байна. Хүүхдэд цээжлүүлэх биш ойлгуулах нь гол юм болохоор яаж амар, энгийн аргаар ойлгуулах вэ гэдэгт багш нар ухаанаа уралдуулж байгаа. Бас өмнө нь тайлан конспект бичнэ гэж

их ажил байлаа. Түүнтэйгээ зууралдсаар нэг хичээлийн жил дуусдаг байсан. Одоо бол конспект огт бичихгүй байгаа. Гэхдээ бичиг цаасны ажил бас байна. Хүүхэд нэг бүрчлэн ахицыг нь үнэлж тогтооно гэдэг амаргүй. Гэхдээ бичиг цаасны ажил ч гэлээ конспектийг бодвол илүү үр дүнтэй юм. Энэ хичээлийн жилээс эхлээд багшийн ажлыг тайлангаар нь биш хүүхдийнх нь ахицаар үнэлдэг шинэ журамтай болсон. Энэ бол маш зөв. Сайн ярьдаг, тайлагнадаг нь биш сайн үр дүнтэй ажиллаж, хүүхдүүдээ хөгжүүлж чадсан багш л сайн үнэлүүлнэ гэдэг бол их шударга санагдаж байгаа. Яамнаас баталсан Багшийн ажлыгүнэлэх, дүгнэх шинэ журамд багш нар их ам сайтай байгаа.

Хан-Уул дүүргийн 60-р сургуулийн бага ангийн багш Г.Мөнхнасан:

ХАМГИЙН ГОЛ НЬ ХҮҮХЭД БҮРИЙГЭЭ ТАНИХ ХЭРЭГТЭЙ

*Багш бүр заах арга зүйгээ өөрчилж байна. Аль болох хүүхэд бүртээ сонирхолтой, ойлгомжтой байдлаар хичээлээ явуулахыг эрмэлзэж байна. Өмнө сайн санаа олсон ч төдийлөн хэрэгжүүлж чаддаггүй байсан бол одоо тийм боломж гарч ирж байна.

Үр дүнд нь өмнөх жилүүдэд шинээр элсдэг байсан

хүүхдүүдээс энэ жил элссэн зургаан настууд маань харьцангуй хичээлдээ дуртай, жигд ахиад сураад явж байна гэх мэтчилэн олон зүйл өөрчлөгдөж байна даа.

*Хамгийн гол нь хүүхэд бүрийгээ таних хэрэгтэй. Хэн ямар чадвар, авьяастай вэ, юу сонирхдог вэ гэхчилэн. Ингээд таньсныхаа дараа тэр хүсэл, сонирхолд нь нийцэхүйц байдлаар хичээлээ явуулна даа.

*Хүүхдийн авьяас, чадвар, сонирхолд нь тулгуурлаж, хүүхэд нэг бүрийг орхилгүй хөгжүүлнэ гэдэг бол маш зөв. Дээр нь багшийг цаасаар биш хүүхдийнх нь ахицаар үнэлэх болж байгаа нь маш их таалагдаж байгаа. Бүх багшид л сайхан санагдаж байгаа байх.

Баянзүрх дүүргийн 14 дүгээр сургуулийн бага ангийн багш П.Юмжав:

ХҮҮХЭД ДЭЭРЭЭ ТУЛГУУРЛАЖ СУРГАЛТАА ЯВУУЛАХ НЬ ЗҮЙТЭЙ

*Өнгөрсөн хугацаанд хичээл дээр хүүхдүүдээ хүүхэд бүрийг хөгжүүлэх боломжтой гэдгийг ойлгосон. Яагаад боломжтой санагдсан гэхээр би Монгол хэлний богино эхээр хөгжүүлэх арга зүйг энэ хичээлийн жилээс хэрэглэж байгаа. Энэ маань үр дүнгээ их өгч байна. Өмнө

нь өөрийн энэ технологио хэрэгжүүлэхийг их хүсдэг байсан ч хүүхэд бүрийг хөгжүүлэх боломж үнэхээр байхгүй мэт санагддаг байсан.

*Урьд нь бидний заах хичээлийн хөтөлбөр, хичээл орох цагтайгаа баталгаад ирчихдэг байсан. Багш нар тэр бүр өөрчлөөд байх эрхгүй. Ерөөсөө энэ хичээлийг, энэ мэдлэгийг тэдэн цагт багтааж олгоно гэсэн хатуу даалгавар тулгадаг байсан. Одоо бол бид нэг хичээлийг хэдэн ч цаг заах боломжтой. Тухайн хүүхдүүдэд ойлгуулахын тулд хэдэн ч удаа давтан зааж болно. Өөрсдөө хөтөлбөрөө өөрчлөх эрхтэй болсон. Хамгийн гол нь нэг хичээлийн жилд хүүхэд мэдэх ёстойгоо л мэдсэн байх ёстой. Харин яаж мэдүүлэх нь бидний эрх болсон

*Юун түрүүнд хөтөлбөртэйгөө маш сайн танилцах хэрэгтэй. Түүнийхээ

дараа хүүхдүүдийнхээ чадварыг тандаж, мэдэх. Тэгээд хүүхдүүддээ тохирсон даалгавар бэлтгэж тухайн хөтөлбөрөө хэрэгжүүлнэ. Энэ хамгийн түрүүнд бодох чухал зүйлс. Гол нь л хүүхэд дээрээ тулгуурлаж сургалтаа явуулах нь зүйтэй

*Хуучин үнэлгээгээр бол 50 хувь, түүнээс ч их 59 хувь авсан хүүхэд бол "F" шүү дээ. Гэтэл тухайн хүүхэд өөрийнхөө чадлын хэмжээнд 59 хувийг нь хийж чадсан л байдаг байхгүй юу. Ийм байхад хүүхэд яаж өөртөө итгэж урагш тэмүүлэх юм бэ. Чадсаныг нь биш чадаагүйг нь олж хараад "F" гээд л тавьчихдаг нь тун буруу байсан. Бурмаар биш урмаар тэтгэ гэдэг дээ. Одоо бол 50 хувиа хийж чадсан байвал чи талыг нь хийж чадлаа. Одоо жаахан л хичээвэл бүгдийг нь чаддаг болно гэж урам өгсөн үнэлгээтэй болж байгаа юм. Энэ бол маш зөв.

Хан-Уул дүүргийн 41-р сургуулийн багш Б. Бадамнямбуу:

ЭЛДЭВ КОНСПЕКТ, ТАЙЛАНД ЗАРЦУУЛДАГ ЦАГАА ӨӨРИЙНХӨӨ ХӨГЖИЛД, ХҮҮХЭДДЭЭ ЗАРЦУУЛДАГ БОЛЛОО

Хичээл бүр дээр хүүхэд бүрийг хөгжүүлнэ гэхээсээ илүү хүүхэд бүрийг зөв хүн болгон төлөвшүүлэх нь гол зорилго юм болов уу гэж боддог.

Инженер, санхүүч болох хүнд бол математик зайлшгүй хэрэгтэй. Шууд бусаар хэрэгтэй, хэрэггүй гэж харвал математик, тоо бодох нь оюуны гимнастик л гэсэн үг. Аливааг цэгцтэй, олон талаас нь бодох чадвар сууна. Хамгийн чухал нь тухайн хүүхдийн сэтгэхүйг хөгжүүлэхийн тулд математик хэрэгтэй. Тэрнээс биш тоо бодож чаддаг хүн бэлдэх гээд байгаа хэрэгбиш.

Л.Гантөмөр сайд МҮЭСТО-д

манай дүүргийн багш нартай уулзаж, бодлогоо танилцуулсан. Багш бид их дэмжиж байгаа. Хамгийн гол нь хүүхэд бүрийг хөгжүүл гэж шаардахдаа багшийг цаасны ажлаас салгана гэдэг нь бидэнд их таалагдсан. Тэр элдэв конспект, тайланд зарцуулдаг цагаа өөрийнхөө хөгжилд, хүүхэддээ зарцуулаад эхлэхээр хүүхэд бүрийг хөгжүүлэх боломж гарч байна.

Нийслэлийн 23 дугаар сургуулийн бага ангийн багш
Б.Пүрэвдулам:

ОНЦ СУРЛАГАТАН БЭЛТГЭХ “ҮЙЛДВЭРЛЭЛ” ЯВУУЛДАГ БАЙСАН ҮЕ ӨНГӨРСӨН

*Үнэндээ хүүхэд бүрийг хөгжүүлэе л гэвэл хэдэн хүүхэдтэй байх нь биш хичээлээ хэрхэн заах вэ гэдэг нь л чухал. Одоо бидний ажлыг цаасаар биш хүүхдийнх нь хөгжлөөр дүгнэж цалин, урамшуулал олгох журамтай болсон. Тийм болохоор цалингаа нэмүүлэе л гэвэл энэ хэдэн хүүхдээ яаж бүгдийг нь “онц” сурлагатан болгох вэ л гэж боддог болоод байгаа шүү.

Ерөөсөө л хүүхэд бүрийг хөгжүүлэе гэвэл хамгийн чухал нь хүүхэд бүрийн сонирхлыг татахуйц байдлаар л хичээлээ явуулж ойлгуулах явдал юм билээ. Хүүхдүүд маань олуулаа ч гэсэн хэдэн сарын өмнөхөө бодвол хичээлдээ их дуртай болоод байгаа шүү.

Манай эцэг эхчүүдийн нэг дутагдалтай тал байна. Хүүхдээ “энэ маань балчир одоохондоо юу ч мэдэхгүй, чадахгүй” гээд хүүхэддээ итгэдэггүй. Гэтэл үнэндээ тэдэнд ойлгохгүй, чадахгүй

зүйл байдаггүй. Зүгээр л хүсдэггүй хүүхэд л гэж байдаг. Тэдний хүслийг өдөөх нь л багш эцэг эхийн үүрэг.

*Багш, эцэг эх, гэрбүл, сургуулийн орчин гээд бүх зүйл хүүхдийн хүмүүжил, төлөвшилд нөлөөлнө. Бид зөвхөн онц сурлагатан бэлтгэх “үйлдвэрлэл” явуулдаг байсан үе өнгөрсөн шүү дээ/инээв/. Тиймээс аль алиныг нь, хэн хэн нь л анхаарч үзэх ёстой. харин багш хүнээс бол хүүхдийн ээж, аав, эмээ, өвөө, найз шиг нь байх л чадвар шаардана. Хүүхэдтэй илүү ойртож, тэднийг ойлговол тэднийгээ жинхэнэ зөв хүн болох зүг рүү нь чиглүүлж чадна.

Хан-Уул дүүргийн 114 дүгээр сургуулийн сургалтын менежер Б.Лувсанпүрэв:

ХҮҮХДИЙГ ХӨГЖҮҮЛЭХИЙН ТУЛД ЭХЛЭЭД БАГШИЙГ ХӨГЖҮҮЛЭХ ЁСТОЙ

*Багшид хүүхэд бүрээ сургая, хөгжүүлэе гэсэн үнэн сэтгэл байгаа цагт хүүхэд бүхэн чадна.

*Хүүхдийг хөгжүүлэхийн тулд хамгийн эхлээд багшийг хөгжүүлэх ёстой. Тиймээс энэ тал дээр анхаарч, багш нартайгаа хамтарч ажиллаж байна. Багшийн мэргэжил дээшлүүлэх институтээс зохион байгуулдаг сургалтуудаас сурч мэдсэнээ багш нар ажил дээрээ туршиж, үр дүн үзүүлж байна. Сайн багш нараараа сургууль

дээрээ сургалт зохион явуулж байна гэх мэт залуу багш нараа чадавхжуулах ажил хийж байна даа. Эцсийн дүндээ нийт сурагчид маань сурлагын жигд амжилттай, хамгийн гол нь зөв хүн болж төлөвшүүлэхийг л хүсч ажиллаж байна.

Сонгинохайрхан дүүргийн 12 дугаар сургуулийн багш Ч.Жавхлан:

ӨӨРТӨӨ ИТГЭЛГҮЙ, ХҮҮХДЭЭ МЭДЭХГҮЙ БАГШ ХИЧЭЭЛ ЗААГААД БАЙВАЛ ЮУ СУРЧ, ЯМАР ҮР ДҮНД ХҮРЭХ ВЭ

*Хүүхэд ер нь албадаж, тулгасан юманд дургүй. Амархан шантарч, ядардаг. Тэдний сонирхож байгааг нь л хийлгэх хэрэгтэй. Тэгэхээр өөрсдөө л аяндаа хөгжөөд ирдэг

*Багш хүн би энэ хүүхдийн оронд байсан бол яах вэ, яавал миний хичээлийг хүүхдүүд илүү сонирхож үзэх вэ гэж үргэлж бодож байх хэрэгтэй.

*Багш хүн хамгийн эхлээд өөрөө өөрийгөө сонсох хэрэгтэй гэж боддог. Би ер нь багшлах ёстой юу, багш гэдэг ажлыг хийх ёстой юу, үгүй юу. Би зааж чадах уу, би үнэхээр хүүхдэд хайртай юу, би хүүхдийг мэдрэх үү гэдгийг л өөрөөсөө асуух хэрэгтэй. Өөрөө өөрийгөө эхэлж

сонсч, мэдрэх хэрэгтэй. Түүнийхээ дараа л хүүхдээ ажиглана шүү дээ. Өөртөө итгэлгүй, дээр нь хүүхдээ мэдэхгүй байж л хичээл заагаад байвал хэн сурч, ямар үр дүнд хүрэх вэ дээ.

Хүүхдүүддээ өнөөдөр чи үүнийг сур, бич гээд л тушаагаад байлгүй хүүхдийнхээ санаа бодлыг илүү сонсдог болж байна. Хүүхдээсээ ч сурч эхэлж байна. Ер нь яаж заавал хүүхдүүд илүү ойлгох вэ гэх зэрэг арга замуудыг хайж эхэлж байна. Ингээд байхаар хүүхдүүд хичээлдээ дуртай болж байна. Дуртай юмаа хийж байгаа хүн бол хамгийн жаргалтай. Дуртай юмаа хийж байгаа хүн хөгжихгүй өөр яах билээ.

Хан-Уул дүүргийн 115 дугаар сургуулийн бага ангийн багш Б.Мөнхцэцэг:

БАГШ ТӨВТЭЙ БАЙСАН СУРГАЛТ ШАВЬ ТӨВТЭЙ БОЛЖ ӨӨРЧЛӨГДӨЖ БАЙГАА

*Шинэчлэнэ гээд өмнөхөө тэр чигт нь үгүйсгэж, өөрчилнө гэсэн үг биш л дээ. Мэдээжийн хэрэг хичээл ордог цагтаа орж, тардаг цагтаа тарж, нэг жилд олгох ёстой мэдлэгийг нь олгохын төлөө л ажиллаж байгаа. Хамгийн гол өөрчлөлт хичээлийн хөтөлбөр, багшийн заах арга зүйд л хийгдэж байна.

Жишээ нь, өдөр бүрийн хичээлийн эхний 10 минутад хүүхдүүд гэрээсээ ямар нэг шинэ мэдээлэл олж ирэн бусаддаа ярьж өгдөг. Шинэ мэдээлэл солилцож эхэлдэг гэсэн үг. Энэ нь тэр өдрийн хичээлийг илүү нээлттэй чөлөөтэй явуулах, хүүхэд бусаддаа ямар нэг зүйл ярьж өгөх нь өөрөө тэр өдөр их өөртөө итгэлтэй байна гэсэн

үг л дээ. Үүнээсээ улбаалаад хүүхдүүд гэртээ очоод ээж, аавдаа хүртэл сургуулиасаа олж мэдсэн шинэ зүйлсээ ярьж өгдөг. Эргээд эцэг эхийн анхаарал сайжирч, оролцоо нь их болсон

*Бид яамны даалгавар биелүүлэхийн тулд биш хүүхдүүддээ хичээлийг нь хэрхэн сонирхолтой заах вэ гэдэгт л цаг зарцуулдаг болсон юм. Өөрөөр хэлбэл багш төвтэй байсан сургалт шавь төвтэй болж өөйрчлөгдөж байгаа юм. Яамнаас бүгдийг заагаад байвал багш, хүүхэд яаж хөгжих вэ дээ. Тиймдээ ч одоо ингэж хурдан өөрчлөгдөж байгаа.

Баянзүрх дүүргийн 44 дүгээр сургуулийн бага ангийн багш Д.Ариунтуяа:

ХҮҮХЭД ӨӨРТӨӨ ИТГЭЛТЭЙ БОЛНО ГЭДЭГ ХӨГЖИХ, АХИЖ ДЭВЖИХ, МЭДЛЭГЭЭ ЗУЗААТГАХ ХАМГИЙН ГОЛ ТҮЛХЭХ ХҮЧ НЬ

“Хамгийн гол нь хүүхдэд өөр дээр нь тулгуурлаж, ойлгож, мэдэрч, тусалж чадвал хүүхэд бүр хөгжих бүрэн боломжтой.

*Хүүхдэд анхнаас нь багш бол дарга, би түүний хэлснийг л дуртай ч дургүй ч хийх ёстой гэдэг ойлголтыг төрүүлэх нь буруу. Өөрөөр хэлбэл, хүүхэд тулгаж даалгах тусам хичээлдээ дургүй болдог. Дургүй байна гэдэг нь анхаарал муутай болно гэсэн үг. Анхаарал муутай хүүхэд яаж юм сурах билээ.

*Хүүхэд ер нь өөрийнхөө ахицаар их бахархдаг юм билээ. Ахиц гарч байгааг нь найз нөхөд нь хараад чи чадахгүй байсан юмаа чаддаг болчихлоо шүү дээ гээд үнэлээд, хэлээд өгөхөөр хүүхэд бүр урамшиж, улам л урагшаа тэмүүлдэг

*Хүүхдийн өөрийнх нь гол санаа, бодол, зорилгыг л сонсч, мэдэх ёстой. Тэгээд түүн дээр нь ажиллавал багшид ч бэрхшээл бага гарна. Нэг өдрийн хичээл дээр тэдний зорилгыг эхлээд

сонсч түүнийгээ биелүүлэхэд нь тусалж үргэлжлээд, амжилтаа бататган өөрийг нь үнэлүүлж дуусгадаг.

*Хамгийн чухал нь хүүхдүүд хичээлдээ их сонирхолтой болж байна. Өөртөө итгэх итгэл нь илт сайжирч, хичээлдээ идэвхтэй болсон. Хүүхэд өөртөө итгэлтэй болно гэдэг нь түүний улам хөгжих, ахиж дэвжих мэдлэгээ зузаатгах хамгийн гол түлхэх хүч нь болж байгаа юм.

*Хүүхдүүд өөрөө юу сурмаар байгаа, юуг чадахгүй байгаагаа мэдээд зорилгоо тодорхойлдог. Түүнийхээ дагуу л гэртээ бэлдэж ирнэ гэсэн үг. Ээж аав нь надад шалгуулахын тулд биш хүүхдээ хөгжүүлэхийн тулд түүнд тусална. Ер нь хүүхэд гэлтгүй том хүн ч хөндлөнгийн хатуу даалгаварт их дурамжхан ханддаг.

С.БОЛОРМАА: ӨНӨӨ ЦАГИЙН ХҮҮХДЭД САМБАР ШОХОЙ ХОЁРООР ХИЧЭЭЛ ЗААНА ГЭЖ БАЙХГҮЙ

-Нэг жил гаруй хугацаанд боловсролын салбарт маш их шинэчлэлүүд хийгдэж байна. Ялангуяа бага, дунд боловсролын салбарт хүүхэд нэг бүрийг хөгжүүлэх зорилт дэвшүүлээд ажиллаж байгаа. Энэ үйлсийг яг гардан хийж байгаа багшийн хувьд хүүхэд нэг бүрийг хөгжүүлэх боломж байна уу?

-Хүүхэд нэг бүрийг хөгжүүлэх бүрэн боломжтой. Ялангуяа шинэчилсэн хөтөлбөрийг түршиж эхэлсэн цагаас хойш үүнд их итгэлтэй болсон.

-Шинэчилсэн хөтөлбөр яаж танд итгэл төрүүлэв?

-Би анх шинэчилсэн хөтөлбөрийн тухай сонсоод "за энэ ёстой хэрэггүй юм байна аа" гэж бодож байсан. Багш нарын дунд зохион явуулсан семинарт үнэхээр дургүй очиж тав хоног суусан. Тэгээд яг тэр аргаар нь ирээд хичээлээ заатал нэг л амархан юм шиг санагдсан. Ийм амархан юмыг хүүхдүүдэд ингэж задалж заагаад байхдаа яахав дээ. Хайран цаг... гэж бодож байлаа. Гэтэл үргэлжлүүлээд тэр аргаараа заагаад байтал энэ шинэчилсэн хөтөлбөр үнэхээр хэрэгтэй зүйл юм гэдгийг ойлгосон. Анх математикийн хичээлийг л шинэчилсэн хөтөлбөрөөр заагаад бусад нь бүгд хуучин системээрээ явж байсан. Тэгтэл удалгүй хүүхдүүд маань хуучин хөтөлбөрөөр явж байсан хичээлээс илүү математикийн хичээлдээ дуртай болж маш хурдан сурч эхэлсэн. Бусад хичээлүүдээ ерөөсөө тоохгүй "тооны хичээлээ орё л доо багш аа. Энэ хичээлийнхээ сэдвийг аваад гэртээ хийчихье л дээ" гэдэг болчихсон. Тэгээд энэ жилээс бага ангийн бүх хичээл шинэчилсэн хөтөлбөр, загвараар яваад эхэлтэл бүх хичээлдээ дуртай болоод үр дүн гараад эхэлсэн. Тийм болохоор хүүхэд бүрийг хөгжүүлэх боломжтой юм байна гэдэгт үнэхээр итгэсэн. Би маш их баяртай байгаа.

-Шинэчилсэн хөтөлбөрийн дагуу хичээл яаж өөрчлөгдсөн гэж? Та ямар арга барилаар хичээлээ явуулдаг вэ?

-Бага ангийн хүүхдүүдэд аль болох тоглоомын аргаар хичээлийг нь ойлгуулах хэрэгтэй юм билээ. Тэрнээс биш самбар шохойтой л хичээллэнэ гэвэл багш яаж ч заагаад хүүхэд ойлгохгүй. Тэд чинь балчир юм болохоор өнгө будаг холилдсон анхаарал, сонирхлыг нь татахуйц зүйл хичээлд нь хэрэглэхээр их дуртай. Тийм болохоор би сургалтын хэрэглэгдэхүүнийг тэргүүнд авч үздэг.

Өөрөө хэрэглэгдэхүүнээ бэлддэг. Миний хийсэн хэрэглэгдэхүүнүүд багш нарын заах арга зүйгээ солилцдог сайтад зурагтайгаа байгаа. Гадуур явж байхдаа хүртэл харсан зүйлээ "Тэрийг заахад ямар зүйл хэрэгтэй билээ" гээд л үргэлж бодож явдаг. Гэхдээ хамгийн гол нь хэрэглэгдэхүүн бэлдэхдээ хүүхэд нэг бүрт хүрэлцэхүйц байлгах хэрэгтэй. Тэгэхгүй зүгээр хоёр хүүхдийн дунд нэг гэсэн байдлаар өгвөл нэмэргүй. Хүнтэй хуваалцаад байхаар сонирхол нь дороо буучихдаг.

Тоглоом тоглохдоо ч хүүхэд тийм л байдаг шүү дээ. Ер нь хүүхдэд ямар нэг зүйл зааж, сургая л гэвэл үзүүлж, бариулж, мэдрүүлэх л хамгийн чухал. Өмнө нь бол компьютер дээр нэг юм бичиж хэвлээд түүнийгээ самбар дээр нааж заадаг байсан. Тэгэхээр нэгд, амархан хуучирч муудна, хоёрт хүүхдэд тийм ч сонирхолтой байгаагүй. Харин ингээд гарт нь очиж мэдрэгдсэн зүйл хэрэглээд эхлэхээр хүүхдүүд хичээлээ аль болох дуусгалгүй, үргэлжлүүлж орохыг боддог. Орой 5:15 цагт хичээл дуусахад хүүхдүүд маань “Ингээд л дуусчих юм уу. Дахиад жаахан хийе л дээ” гэгцээдэг.

-Хүүхдүүд хичээлдээ ийм дуртай болоод ирэхээр сурлагын хувьд ахиц гарна биз дээ?

-Манай анги 39 хүүхэдтэй. Дөрөвдүгээр анги. Одоо тэдэн дундаас хуучнаар бол “муу сурлагатан” хайгаад олохгүй. Гэрийн даалгавраа хүртэл бүгд маш сайн хийдэг болсон. Хичээлээ сайн ойлгосон хүүхэд л гэрийн даалгавар хийдэг юм билээ. Тэгэхээр багш хүүхдийг сургууль дээр ч гэртээ ч хичээл хийдэг, идэвхтэй байлгаж гэвэл хичээлээ л сонирхолтой аргаар ойлгуулах хэрэгтэй.

Хүүхдүүд гэртээ хийж ирснээ бусадтайгаа харьцуулдаг. Би ингэж хийсэн. Чи яаж хийсэн бэ? гээд л. Хичээлээ ойлгоод мэдчихсэн хүүхэд чинь дуу нь чангараад л, өөртөө улам итгэлтэй болоод л, өөрийн эрхгүй хичээлдээ сайн болоод эхэлдэг. Багш асуулт асуувал намайг харахгүй байгаа юм болов уу гэсэн шиг босч ирээд л гараа өргөцгөөдөг. Тэгэхээр багш үнэхээр хориход хэцүү.

Хүүхдүүд маань бүгд чадна гэсэн итгэлтэй, асуусан бүхэнд чадаж хариулаад байхад боль, битгий, суу гэж хорих хэрэггүй. Манай ангийн бүх хүүхэд өөрийн дутагдал, давуу талуудаа бичсэн. Би жаахан хүний үг сонсдоггүй. Би жаахан сахилгагүй. Би хааяа гэрийн даалгавраа хийдэггүй.

Харин би их сайхан сэтгэлтэй...гэх

мэт. Тэгээд дараа нь дутагдлаа засах зорилго тавиад “Би удахгүй энэ бүх дутагдлаа засаад сайн хүн болно” гэж амладаг. Монгол хэлний хичээл л гэхэд бүгд, зөв найруулдаг, бичдэг, зохиодог, ярьдаг, илтгэдэг болсон. Цаашлаад математик, технологийн хичээл, хүн байгаль гэх мэт бүх хичээлд ахиц гарсан.

Ялангуяа хүн байгалийн хичээл илүү шинжлэх ухаан тал руугаа болоод ороод ирсэн. Тэгэхээр байгалийн үзэгдлүүдийг турших гэх мэт нөгөө л хэрэглэгдэхүүн хэрэгтэй болдог. Жишээ нь аянга, цахилгаан гүйдлийн тухай зүгээр л яриад байвал хүүхэд сайн ойлгохгүй. Тиймээс багш өөрөө бэлдээд цахилгаан хэлхээг яаж холбовол гэрэл асдаг, цахилгаан гүйдэл гэдгийг нь нүдээр нь үзүүлдэг.

Би найман хичээл ордог. Энэ наймаас хоцорч яваа хүүхэд нэг ч байхгүй. Тэгэхээр хүүхдүүд үнэхээр дуртай байхаас гадна хамгийн гол нь маш сайн ойлгодог. Энэ мэтээр хичээл бүртээ сургалтын сонирхолтой хэрэглэгдэхүүн бэлдэж ашиглах хэрэгтэй. Тэгж байж л хүүхэд хичээлдээ анхаарч, сонирхоно. Хичээлээ ойлгож амжилттай суралцана.

-Хүүхдийг үгээр үнэлдэг болж байгаа. Энэ нь хэр зөв шийдвэр вэ?

-Маш зөв. Хүүхдийг учиргүй онц, муугаар нь ялгах бол утгагүй байсан. Хүүхдийн чадаж байгааг түрүүлж олж хараад урамшуулдаг байх хэрэгтэй. Тэгсэн цагт хүүхдүүд “Багш аа би чадаж байгаа, би сурч байгаа тийм үү?” гээд л их урам, зоригтой болдог. Эцэг эхчүүд ч маш сайн дэмжиж байгаа.

-Харин багшийн ажлыг үнэлэх дүгнэх журам танд ямар санагдаж байна вэ?

-Багшаас л шалтгаалах зүйл. Багш өөрөө хүүхдээ хэрхэн ахиулж, хөгжүүлэх вэ гэдгээ зөв төлөвлөөд түүндээ үнэхээр хүрч л чадаж байвал болох нь тэр. Журмын гол зорилго бол

хүүхэд бүрийг хөгжүүлж чадсан багш л сайн багш. Тэгэхээр багшаас сайн ярьж, сайн тайлагнахыг биш хүүхдээ сайн хөгжүүлсэн байхыг л шаардана гэсэн Өмнөхөө бодвол багшид хүүхдийнхээ ахицад анхаарах цаг гарсан болоод л бид сургалтын хэрэглэгдэхүүн, хичээл заах арга барилаа өөрчилж чадаж байна шүү дээ. Л.Гантөмөр сайд амласандаа хүрсэн. Манай сургалтын менежер хичээлээ яаж ормоор байна? Нэг хичээлээ олон цаг орох уу? гэх мэтчилэн багш нараас санал авдаг болсон. Ердөө 40 минут л заагаад өөр юм яриад эхлэхээр хүүхэд тогтооно гэж байхгүй шүү дээ. Тэгэхээр хичээлийн хуваарь илүү уян хатан байх хэрэгтэй. Нэг хичээл хоёр, гурван цаг дараалж орохоор хүүхдүүд маш сайн ойлгодог.

Хүүхдийн бүтээлч чанарт ч маш сайнаар нөлөөлдөг.

-Та 16 жил багшилсан. Таныг багшилж байх хугацаанд боловсролын хамгийн сайн бодлого хэзээ гарч байсан бэ?

-Бүх л цаг үед гарч байсан бодлого тухайн цаг үедээ л зөв байсан. Тэр үедээ л бас шинэ зүйлүүд байсан. Харин одоо хэрэгжиж байгаа хөтөлбөр бол өмнөх үеийнхээ алдаануудыг зассан маш сайн хөтөлбөр, бодлого болсон гэж багш бид нар дүгнээд байгаа. Эцсийн дүнд сайн боловсролын эх нь багш шүү дээ.

**БАГА БОЛОВСРОЛЫН ШИНЭЧИЛСЭН ХӨТӨЛБӨРИЙН
ХЭРЭГЖИЛТИЙН ҮР ДҮНТЭЙ ТАНИЛЦСАН
УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН ГИШҮҮДИЙН СЭТГЭГДЭЛ**

Хүүхдүүд үнэхээр хичээлдээ дуртай болсон нь нүднээс нь харагдаж байна. Өөрийгөө илэрхийлэх чадвар нь сайн болжээ. БИУЯ багш нартайгаа хамтран үнэхээр чухал ажлыг эхлүүлсэн байна. Эцэг эх олон нийтэд шинэчлэлийн мөн чанараа, хийж байгаа ажлаа ойлгуулж дэмжүүлэх нь чухал. Хичээл заасан багш нартаа баярлалаа. Ийм олон хүүхдийг бага цагт их зүйл хийлгэж, бүтээлгэж чадаж байна

УИХ-ын гишүүн, Нийгмийн бодлого, боловсрол, соёл, шинжлэх ухааны байнгын хорооны дарга
Д.Батцогт

Нийслэлийн Сонгинохайрхан дүүргийн 12 дугаар сургуулийн
2а ангийн Иргэний боловсрол, багш Оюунжаргал
5а ангийн Урлаг, багш Цэрэндолгор

Хүүхдүүд үнэхээр нээлттэй болжээ ... тэр тусмаа эрэгтэй хүүхдийг ингэж дотроос нь өөрийнхөөр нь нээнэ гэдэг маш чухал. Миний үед охидууд л түрчүүлээд яриад байдаг байлаа шүү дээ...

УИХ-ын гишүүн С.Ганбаатар

Баянгол дүүргийн 28 дугаар сургуулийн
2 дугаар ангийн Иргэний боловсрол, багш н.Гантөмөр
3 дугаар ангийн Монгол хэл, багш н.Алтанзул

2014.05.28

Хүүхэд бүхэн өөрийгөө илэрхийлэх боломжтой сургалтын шинэлэг хэлбэр үр дүнтэй юм байна гэсэн сэтгэгдэл төрлөө.

- Богино хугацаанд олон хүүхдийн оролцоог хангаж чадаж байна

- Хүүхдүүд хурдан чөлөөтэй сэтгэж байна

- Өөрийгөө сайн илэрхийлж байна

- Багаар ажиллаж байна

- Өөрийгөө болон нөхдөө үнэлэх зэрэг олон чадварт суралцаж чадаж байгааг цөөн минутанд харж бахархаж суулаа. Намайг сурагч байхад манай ангийн онц сурлагатнууд ч өөрийгөө ингэж илэрхийлж чаддаггүй байсан

УИХ-ын гишүүн А.Уянга

Баянзүрх дүүргийн 44 дүгээр сургуулийн
4 дүгээр ангийн Иргэний боловсрол, багш н.Янжиндулмаа
3 дугаар ангийн Монгол хэл, багш н.Ариунтуяа

2014.06.02

Туршилтын хөтөлбөр үр дүнтэй хэрэгжиж байна. Ёс суртахууны цаг Амьдрах Ухааны хичээл, Авьяас, Ном хөтөлбөр цаг цөийн шаардлагыг хангасан чухал зүйлүүд байна гэдгийг улам илүү мэдэрлээ

УИХ-ын гишүүн Л.Энх-Амгалан

2014.05.30

Баянзүрх дүүргийн 33 дугаар сургуулийн 5 дугаар
ангийн Монгол хэл, багш н.Тунгалаг, 4 дүгээр ангийн
Иргэний боловсрол, багш н.Үүрцайх

...Ийм олон хүүхдийг богино хугацаанд ингэж чадваржуулан хөгжүүлж байгаа нь гайхалтай байлаа. Хүүхдүүд маш мундаг байна, тэд хөгжжээ! ...Ийм сайхан зүйл хийж байгаагаа олон түтэнд сайн таниулах хэрэгтэй ...

УИХ-ын гишүүн Р.Бурмаа

2014.06.03

Сонгинохайрхан дүүргийн Ирээдүй-2 бага сургуулийн 3
дугаар ангийн Иргэний боловсрол, багш н.Уянга, 4 дүгээр
ангийн Монгол хэл, багш н.Будцэцэг, 5 дугаар ангийн
Амьдрах чадварт суралцах цаг /багш н.Наранцэцэг/

...Монгол хэлний хичээлээр хүүхдүүд унших, сонсох, бичих, ярих чадвартай болох дасгал, дадлага өөрсдөө хийлээ. Ямар мундаг зохиолчид вэ...

УИХ-ын гишүүн О.Баянсэлэнгэ

2014.06.03

Баянгол дүүргийн ЭӨЦС-ийн 2 дугаар ангийн
Монгол хэл, багш н.Сүвдаа

Багш нарын заах арга үнэхээр өөр болжээ. ...Миний анзаарч ойлгосноор багш хүүхдийг муу, сайн гэж ялгахгүй, бие биеийнх нь өмнө эвгүй байдалд оруулахгүйгээр, их хүндэтгэлтэй найрсаг харилцаж байна. Минэчилсэн хөтөлбөрөөр "Ёс суртахууны" цаг оруулж байгаа нь хүүхдэд багаас нь зөв, бурууг ухааруулж..., ёс суртахуунлаг, зөв хүн болж төлөвшил үлэхэд үнэхээр ач тустай юм байна гэдэг нь харагдаж байна

УИХ-ын гишүүн Д.Сарангэрэл

2014.05.30

Сүхбаатар дүүргийн 45 дугаар сургуулийн
4 дүгээр ангийн Иргэний боловсрол, багш н.Золзаяа
3 дугаар ангийн Монгол хэл, багш н.Алтанзул

Бид ийм л зүйлийг хүсч байлаа. Хичээл заасан багш нартаа баярлалаа Маш сайн байна. Хүүхдүүд өөрийгөө илэрхийлэх чадвар эрс дээшилсэн байна. Тайхалтай байлаа. Хүүхдүүдийн авьяас илүү нээгдэж байна.

Ерөнхийлөгчийн Тамгын Газрын дэд дарга,
төсвийн ерөнхий менежер Б.Нэргүй:

Сонгинохайрхан дүүргийн Ирээдүй-2 бага сургуулийн 3 дугаар ангийн Иргэний боловсрол, багш н.Уянга, 4 дүгээр ангийн Монгол хэл, багш н.Будцэцэг, 5 дугаар ангийн Амьдрах чадварт суралцах цаг /багш н.Наранцэцэг/

2014.06.03

Хүүхдүүд ил тод нээлттэй болсон байна. Монголын зан заншил, түүх уламжлалыг заах арга үнэхээр дэвшилттэй болжээ...

УИХ-ын гишүүн Д.Хаянхярваа

Сонгинохайрхан дүүргийн ИЦС-ийн 3 дугаар ангийн Монгол хэл, багш н.Будцэцэг, 4 дүгээр ангийн Иргэний боловсрол, багш н.Уянга

2014.05.30

"Ёс суртахууны" хичээл дээр хүрэлцэн ирж амтархан суулаа. Монгол орны минь гэрэлт ирээдүй болсон бяцхан үрс маань гэгээлэг орчинд үр дүнтэй суралцаж байна. Монгол Уламжлалт ёс суртахууны хүндлэх мэндлэх, харилцааны гол суурийг эзэмшиж байгаад нь Монгол Улсын Их Хурлын Гишүүний хувьд гүн талархаж байна.

УИХ-ын гишүүн Д.Сумъяабазар

Сонгинохайрхан дүүргийн ИЦС-ийн 3 дугаар ангийн Монгол хэл, багш н.Будцэцэг, 4 дүгээр ангийн Иргэний боловсрол, багш н.Уянга

2014.05.26

...сургалт, хүмүүжлийн асуудлыг ямагт хамтад нь авч хэрэгжүүлэн зөв төлөвшсөн, эрдэм боловсролтой иргэн болох суурийг нь зөв тавьж байгаа та бүхний ажилд тань амжилт хүсье !

УИХ-ын гишүүн Ж.Батсуурь

Чингэлтэй дүүргийн 23 дугаар сургуулийн 4 дүгээр ангийн Иргэний боловсролын цаг, багш н.Оюунцэцэг

2014.05.29

БҮЛЭГ 2

ЭРХ ЗҮЙН БАРИМТ БИЧИГ

*" Багш хүн бол зөвхөн үгээрээ сургаад
зогсохгүй мөн сайн сайхан үйлсээрээ үлгэр
жишээ үзүүлэх ёстой. "*

М.В.Ломоносов

БОЛОВСРОЛЫН ТУХАЙ ХУУЛЬ

43-р зүйл. Боловсролын харилцаанд оролцогчдын нийгмийн баталгаа

- 43.1. Багш нийгмийн дараахь баталгаагаар хангагдана: /Энэ заалтыг 2006 оны 12 дугаар сарын 8-ны өдрийн хуулиар өөрчлөн найруулсан/
- 43.1.1. Хөдөлмөрийн шинж чанар, мэргэжлийн онцлогт тохирсон цалин, нэмэгдэл хөлс, нэмэгдэл, нөхөх олговор, шагнал урамшуулал авах, хуульд заасан бусад хөнгөлөлт эдлэх; /Энэ заалтыг 2012 оны 05 дугаар сарын 09-ний өдрийн хуулиар өөрчлөн найруулсан/
- 43.1.2. Багш, ажиллагчдын ээлжийн үндсэн амралтын хугацааг Хөдөлмөрийн тухай хуулиар зохицуулна. Хөдөлмөрийн онцлогийг харгалзан багшид ажлын 33, захирал, эрхлэгч, орлогч захирал, хичээлийн эрхлэгч /сургалтын менежер/, хичээлийн зохицуулагч, нийгмийн ажилтан, арга зүйч, дадлагын болон байрны багш, цэцэрлэгийн туслах багшид ажлын 15 өдрийн нэмэгдэл амралт тус тус олгоно. Хөдөлмөрийн тухай хуулийн 79.5, 79.6-д заасан ажилласан хугацаа, хөдөлмөрийн нөхцөлийг харгалзсан бусад нэмэгдэл амралт дээрх албан тушаалтанд хамаарахгүй; /Энэ заалтыг 2006 оны 12 дугаар сарын 8-ны өдрийн хуулиар өөрчлөн найруулсан/
- 43.1.3. Орон сууц барих буюу худалдан авахад зориулж хөнгөлөлттэй зээл, тусламж авах; /Энэ заалтыг 2012 оны 05 дугаар сарын 09-ний өдрийн хуулиар хүчингүй болсонд тооцсон/
- 43.1.4. Төрийн болон орон нутгийн өмчийн мэргэжлийн сургалт-үйлдвэрлэлийн төв, ерөнхий боловсролын сургууль, цэцэрлэгт энэ хуулийн 43.1.2-т заасан албан тушаалд 25 ба түүнээс дээш жил ажилласан иргэн өндөр насны тэтгэвэр тогтоолгоход 24 сарын, үүнээс сум, тосгон, багийн сургууль, цэцэрлэгт 10 ба түүнээс дээш жил ажилласан бол 36 сарын үндсэн цалинтай нь тэнцэх хэмжээний нэг удаагийн мөнгөн тэтгэмжийг төрийн албан хаагчийн цалингийн сүлжээг баримтлан улсын төсвөөс ажиллаж байгаа байгууллагаар нь дамжуулан олгох; /Энэ заалтыг 2014 оны 01 дүгээр сарын 01-ний өдрөөс эхлэн дагаж мөрдөнө/
- 43.1.5. Тухайн нутаг дэвсгэрийн онцлог, төвөөс алслагдсан байдлыг харгалзан багшид нэмэгдэл цалин, урамшил, бусад дэмжлэг үзүүлэх; /Энэ заалтыг 2006 оны 12 дугаар сарын 8-ны өдрийн хуулиар өөрчлөн найруулсан/
- 43.1.6. /Энэ заалтыг 2012 оны 05 дугаар сарын 09-ний өдрийн хуулиар хүчингүй болсонд тооцсон/
- 43.1.7. Дараах этгээдэд 5 жил тутамд нэг удаа 6 сарын үндсэн цалинтай нь тэнцэх хэмжээний мөнгөн тэтгэмжийг улсын төсвөөс ажиллаж байгаа байгууллагаар нь дамжуулан олгох:
- 43.1.7.а. Сум, тосгон, багийн сургууль, цэцэрлэгийн эрхлэгч, сургуулийн захирал, хичээлийн эрхлэгч /сургалтын менежер/, сургуулийн нийгмийн ажилтан, дотуур байрны багш, албан бус боловсролын багш, цэцэрлэгийн арга зүйч, сургуулийн номын санч, сургууль, цэцэрлэгийн эмч; /Энэ заалтыг 2014 оны 01 дүгээр сарын 01-ний өдрөөс эхлэн дагаж мөрдөнө/
- 43.1.7.б. Сум, тосгон, багийн сургууль, цэцэрлэгийн энэ хуулийн 43.1.7.а-д зааснаас бусад багш, туслах багш. /Энэ заалтыг 2006 оны 12 дугаар сарын 8-ны өдрийн хуулиар нэмсэн/
- 43.1.7.в. /Энэ заалтыг 2012 оны 05 дугаар сарын 09-ний өдрийн хуулиар өөрчлөн найруулсан/

43.1.8. Хуульд заасан бусад баталгаа.
/Энэ заалтын дугаарт 2006 оны 12 дугаар сарын 8-ны өдрийн хуулиар өөрчлөлт оруулсан/

/Энэ заалтын дугаарыг 2013 оны 02 дугаар сарын 07-ны өдрийн хуулиар 43.1.9 болгож өөрчлөлт оруулсан бөгөөд 2014 оны 01 дүгээр сарын 01-ний өдрөөс дагаж мөрдөнө/

43.1.8. Ерөнхий боловсролын сургуулийн эмч, бага ангийн багшид Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэний нийгмийн хамгааллын тухай хуулийн 7.8-д заасан нэмэгдлийг хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийн тооноос хамаарч сар бүр олгох;

/Энэ заалтыг 2013 оны 02 дугаар сарын 07-ны өдрийн хуулиар нэмсэн бөгөөд 2014 оны 01 дүгээр сарын 01-ний өдрөөс дагаж мөрдөнө/

43.2. Суралцагч нийгмийн дараахь баталгаагаар хангагдана:

43.2.1. Оршин суудаг газраасаа сургуульд тогтмол явах боломжгүй, өнчин буюу амьжиргааны түвшин доогуур суралцагчийг дотуур байраар хангах;

43.2.2. Ерөнхий боловсролын сургууль, мэргэжлийн боловсрол, сургалтын байгууллагын дотуур байранд төлбөргүй суух;

/Энэ заалтад 2009 оны 02 дугаар сарын 13-ны өдрийн хуулиар өөрчлөлт оруулсан/

43.2.3. Сурагчийг хичээлийн жил эхлэх, дуусах болон улирлын амралтаар сургуульдаа ирэх, гэртээ буцахад эцэг, эх, асран хамгаалагчийн зардал, хүсэлтээр унаагаар үйлчлэх арга хэмжээг сургуулийн захиргаа, нутгийн захиргааны байгууллагатай хамтран зохион байгуулах;

43.2.4. Оршин суудаг газраасаа өөр аймаг, хотод суралцаж байгаа оюутны жилд 2 удаа орон нутагтаа ирж, очих зардлыг Засгийн газраас тогтоосон журмын дагуу хөнгөлөх;

43.2.5. Нийтийн тээврийн хэрэгслээр

хичээлдээ явах зайлшгүй шаардлагатай сурагч, оюутны нийтийн тээврийн хэрэгслээр зорчих зардлын нөхөн олговрыг аймаг, нийслэлийн иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурлаас тогтоосон журмын дагуу олгох;

/Энэ заалтад 2008 оны 5 дугаар сарын 29-ний өдрийн хуулиар өөрчлөлт оруулсан/

43.2.6. Засгийн газраас тогтоосон журмын дагуу эмнэлэг, нийтийн хоол, соёл, урлагийн болон ахуйн үйлчилгээгээр үйлчлэх зардлыг хөнгөлөх;

43.2.7. Суралцагчийн онцгой авьяас, чадварыг нээн илрүүлж хөгжүүлэх, урамшуулан дэмжих, өнчин, амьжиргааны түвшин доогуур, хөгжлийн бэрхшээлтэй суралцагчийг сурах нөхцөл бололцоогоор төрөөс хангах;

/Энэ заалтад 2006 оны 12 дугаар сарын 8-ны өдрийн хуулиар өөрчлөлт оруулсан/

43.2.8. Хөдөөгийн сумдын захиалга гэрээний дагуу багш мэргэжлээр суралцаж байгаа оюутан, магистрантад сургалтын төрийн сангаас хөнгөлттэй нөхцөлөөр зээл, тэтгэлэг олгох;

43.2.9. Сурлага, спорт, урлагийн онцгой амжилт гаргасан суралцагчдад Монгол Улсын Ерөнхийлөгчийн болон Ерөнхий сайдын нэрэмжит тэтгэлэг олгох;

/Энэ заалтыг 2006 оны 12 дугаар сарын 8-ны өдрийн хуулиар нэмсэн/

43.2.10. Мэргэжлийн боловсрол, сургалтын байгууллагад суралцагчдад Засгийн газраас тогтоосон хэмжээ, журмын дагуу сар тутам тэтгэлэг олгох;

/Энэ заалтыг 2006 оны 12 дугаар сарын 8-ны өдрийн хуулиар нэмсэн/

/Энэ заалтад 2009 оны 02 дугаар сарын 13-ны өдрийн хуулиар өөрчлөлт оруулсан/

43.2.11. Хуульд заасан бусад баталгаа.

/Энэ заалтын дугаарт 2006 оны 12 дугаар сарын 8-ны өдрийн хуулиар өөрчлөлт оруулсан/

43.3. Багш, суралцагчид үзүүлэх хөнгөлөлт, нөхөх олговор, тэтгэлэг, тэтгэмж, шагнал урамшил нь өмчийн хэлбэр харгалзахгүй адил тэгш байна.

43.4. Ерөнхий боловсролын сургууль, цэцэрлэгийн багш, бусад албан хаагчид үр дүнгийн урамшуулал олгох бөгөөд уг урамшууллын хэмжээ, түүнийг олгох журмыг Төрийн албаны тухай хуулийн 31.3-т заасны дагуу Засгийн газар батална.

/Энэ хэсгийг 2012 оны 05 дугаар сарын 09-ний өдрийн хуулиар нэмсэн/

43.5. Төрийн болон орон нутгийн өмчийн ерөнхий боловсролын сургууль, цэцэрлэгт энэ хуулийн 3.1.15-д заасан албан тушаалд 25 ба түүнээс дээш жил ажилласан иргэн өндөр насны тэтгэвэр тогтоолгоход 12 сарын, сум, тосгон, багийн сургууль, цэцэрлэгт 10 ба түүнээс дээш жил ажилласан бол өндөр насны тэтгэвэр тогтоолгоход 18 сарын

үндсэн цалинтай нь тэнцэх хэмжээний нэг удаагийн мөнгөн тэтгэмжийг ажиллаж байгаа байгууллагаас олгох бөгөөд шаардагдах зардлыг нь тухайн жилийн төсөвт тусгана.

/Энэ хэсгийг 2012 оны 05 дугаар сарын 09-ний өдрийн хуулиар нэмсэн/

43.6. Энэ хуулийн 43.1.8-д заасан нэмэгдлийг Төрийн албаны тухай хуулийн 28.9-д заасны дагуу тогтооно. /Энэ хэсгийг 2013 оны 02 дугаар сарын 07-ны өдрийн хуулиар нэмсэн бөгөөд 2014 оны 01 дүгээр сарын 01-ний өдрөөс дагаж мөрдөнө/

МОНГОЛ УЛСЫН ЗАСГИЙН ГАЗРЫН ТОГТООЛ

2013 оны 8 дугаар
сарын 16-ны өдөр

Дугаар 295

Улаанбаатар
хот

Хөтөлбөр батлах тухай

Монгол Улсын Засгийн газрын тухай хуулийн 7.2, 30.1, Засгийн газрын 2012-2016 оны үйл ажиллагааны хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэх зорилгоор Монгол Улсын Засгийн газраас ТОГТООХ нь:

1. "Зөв монгол хүүхэд" үндэсний хөтөлбөрийг хавсралт ёсоор баталсугай.
2. Хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэх төлөвлөгөө батлан ажиллахыг Боловсрол, шинжлэх ухааны сайд Л.Гантөмөрт даалгасугай.
3. Хөтөлбөр, төлөвлөгөөг хэрэгжүүлэхэд шаардагдах хөрөнгийг жил бүр улсын болон орон нутгийн төсөвт тусгаж, олон улсын байгууллага, хандивлагчдын зээл, төсөл, тусламж, хөтөлбөрт хамруулан санхүүжүүлэх арга хэмжээ авч ажиллахыг Боловсрол, шинжлэх ухааны сайд Л.Гантөмөр, Сангийн сайд Ч.Улаан нарт тус тус даалгасугай.

Монгол Улсын Ерөнхий сайд

Н.АЛТАНХУЯГ

Боловсрол, шинжлэх ухааны сайд

Л.ГАНТӨМӨР

Засгийн газрын 2013 оны 295 дугаар тогтоолын хавсралт

“ЗӨВ МОНГОЛ ХҮҮХЭД” ҮНДЭСНИЙ ХӨТӨЛБӨР

Нэг. НИЙТЛЭГ ҮНДЭСЛЭЛ

Монгол Улсын Их Хурлын 2008 оны 12 дугаар тогтоолоор баталсан “Мянганы хөгжлийн зорилтод суурилсан Үндэсний хөгжлийн цогц бодлого”-ын баримт бичигт: “Суралцагчдад хүртээмжтэй, чанартай, хэрэгцээнд нь нийцсэн боловсрол эзэмших тэгш боломж бүрдүүлнэ. Боловсролын бүх шатны стандарт, сургалтын хөтөлбөрийг тухайн үеийн суралцагчийн хэрэгцээ, нийгмийн шаардлагад нийцүүлэн боловсронгуй болгоно” зэрэг зорилтууд дэвшүүлсэн.

Улсын Их Хурлаас баталсан Монгол Улсын Засгийн газрын 2012-2016 онд хэрэгжүүлэх үйл ажиллагааны хөтөлбөрт: “... эх оронч сэтгэлгээтэй, амьдрах ухаанд суралцсан иргэн төлөвшүүлэхэд чиглэсэн “Зөв монгол хүүхэд” хөтөлбөр боловсруулж хэрэгжүүлнэ.”, “ерөнхий боловсролын сургалтад хүүхэд бүрийг хөгжүүлэх бодлого баримтлан, үндэсний шинэ стандарт нэвтрүүлнэ” гэж тус тус заасан.

Үндэсний уламжлал, хөгжил болон даяаршлаас үүдэлтэй соёл, нийгмийн харилцааны өөрчлөлтийн зааг дээр монгол хүүхдийн хөгжил, төлөвшлийн талаарх бодлого, холбогдох арга хэмжээг оновчтой тодорхойлж, хүүхэд бүрийн хөгжлийн төлөө улс орны эрх ашигт нийцүүлэн хэрэгжүүлэх зайлшгүй шаардлага бий болж байна.

Хүүхдэд хөгжиж төлөвших боломж олгох, уламжлал, шинэчлэл хосолсон, хүүхэд төвтэй соён гэгээрүүлэх үйл ажиллагааг нийгмийн бүхий л бүлэгт зориулан хэрэгжүүлэх шаардлага зүй ёсоор тавигдаж байна.

Монгол улсын төрөөс бага насны хүүхдийг хөгжүүлэхэд анхаарал тавьж, цэцэрлэгийн хүртээмжийг нэмэгдүүлэх, сургалт хүмүүжлийн ажлыг боловсронгуй болгох бодлогыг

хэрэгжүүлж ирлээ. 2012 оны байдлаар манай улсад 879 цэцэрлэгт нийт 164263 хүүхэд хамрагдаж байгаа нь 2-5 насны нийт хүүхдийн 68,4%-ийг эзэлж байгаа юм. Жил бүр тодорхой тооны цэцэрлэгийг шинээр ашиглалтад оруулж, цэцэрлэгт хамрагдах хүүхдийн тоо тогтмол өсөж байгаа хэдий ч эрэлт хэрэгцээг төдийлөн хангаж чадахгүй байна.

Цэцэрлэгийн өдөр тутмын үйл ажиллагаа нэгэн хэв загвартай, “багш төвт” сургалт давамгайлан явагдаж байгаагаас хүүхэд бүр багшаас өөрийнхөө онцлог болон эрэлт хэрэгцээнд нийцсэн дэмжлэг туслалцаа авах, түүнчлэн цэцэрлэгийн аливаа үйлд сонголттой, идэвхтэй, бүтээлчээр оролцох боломж хомс байгаа нь цэцэрлэгийн орчин нөхцөл, үйл ажиллагааг сайжруулах шаардлагатай байгааг илэрхийлж байгаа юм.

Сургуулийн өмнөх боловсролыг “хүүхдийг сургуульд бэлтгэх” гэсэн өрөөсгөл утгаар авч үзэхээс зайлсхийж, хүний хөгжлийн үндсэн суурь үе болох бага насандаа хүүхэд бүр өөрийн онцлог, авьяас билэг, бүтээлч үйлээрээ эрүүл, аюулгүй орчинд хөгжих боломж олгоход чиглүүлэх шаардлага тулгарч байна.

2012 оны байдлаар хамран сургалтын төвшин бага боловсролд 95.2%, дунд боловсролд 89.9%-д хүрч байгаа хэдий ч сургалтын чанар орон нутаг, сургууль, хүүхэд бүрт харилцан адилгүй байна. 2010 онд явуулсан “ТИМСС/ПИРЛС-2011” туршилтын судалгаагаар VIII ангийн сурагчдын математик, байгалийн ухааны хичээлийн үнэлгээний дундаж 25.8%, IV ангийн сурагчдынх 39.6%-тай гарч, сургалтын чанар хангалтгүй байгааг нотлон харуулсан.

Өнөөгийн боловсролын салбарыг

хөдөлмөрийн зах зээлээ дэмжих чадвар сул, ажиллах хүн хүчний нөөцийг бүрэн бүрдүүлэх чадамжгүй, суралцагчдын иргэний төлөвшлийг хангалттай төвшинд хүргэж чаддаггүй гэж дүгнэсээр байгаа юм.

Даяаршил, шинжлэх ухаан, технологийн дэвшлийн эрин үе нь нээлттэй, өрсөлдөөнтэй, мэдээлэлжсэн орчинд амьдрах чадварыг хүн бүрээс шаардаж байгаагаас дэлхийн улс орнууд боловсролын бодлогоо шинэ зуунд хүн төрөлхтний нийтлэг асуудлыг шийдвэрлэхэд оролцох мэдлэг чадвартай, бүтээлч, хариуцлагатай, насан туршдаа суралцах чадвартай иргэн төлөвшүүлэхэд чиглүүлж байна.

Иймээс "Зөв монгол хүүхэд" үндэсний хөтөлбөрөөр өсвөр үеийнхнийг өөртөө итгэлтэй, шийдвэр гаргах чадвартай, бие бялдар, оюун сэтгэхүй, ёс суртахууны төлөвшилтэй хувь хүн болж хөгжихөд эцэг эх, төрийн үүрэг, олон нийтийн оролцоо, хамтын ажиллагааг тодорхойлж "Нийт хүүхэд" гэсэн ойлголтоос "Хүүхэд бүрийн хөгжил" гэсэн зорилгыг дэвшүүлж хэрэгжүүлэх шаардлага гарч байна.

Хүүхэд бүр байгалиас заяасан авьяас, чадвараа нээн хөгжүүлснээр бага наснаасаа мэргэжлийн чиг баримжаатай болж, улмаар хийж бүтээх чиглэл, ажил, мэргэжлээ зөв сонгон, цаашид эзэмшсэн мэргэжлээрээ үр бүтээлтэй хөдөлмөрлөж, сайхан амьдрах цогц мэдлэг, чадвартай иргэн болж төлөвших нөхцөл бололцоог бүрдүүлнэ.

Хүмүүнлэг, иргэний, ардчилсан нийгэм байгуулах эрхэм зорилгын хүрээнд өсвөр үеийнхний нийтлэг сайн сайхан байдал, хүүхэд нэг бүрийн хөгжлийг хангахад чиглэсэн төрийн бодлогын үндсийг шинээр дэвшүүлэн тавьж, хэрэгжилтийг хангах нь хөтөлбөрийг боловсруулах нийтлэг үндэслэл болно.

Хоёр. ХӨТӨЛБӨРИЙН ЗОРИЛГО

Монгол хүүхэд бүрийг бүтээлч сэтгэлгээтэй, өөртөө итгэлтэй, шийдвэр гаргах, хамтран ажиллаж амьдрах,

насан туршдаа суралцах чадвартай, үндэсний хэл, соёл, ёс уламжлалаа эрхэмлэдэг иргэн болж төлөвших гэр бүл, боловсрол, нийгмийн орчныг бүрдүүлэхэд хөтөлбөрийн зорилго оршино.

Гурав. ХӨТӨЛБӨРИЙН ЗАРЧИМ

- 1.1. Хөтөлбөрийн агуулга, хэрэгжилт нь нийгмийн хөгжил, орон нутгийн онцлог, хэрэгцээ шаардлагад нийцсэн уян хатан байх;
- 1.2. Хүүхэд бүрийн хөгжлийг дэмжих арга зүй, технологийг хэрэгжүүлэх;
- 1.3. Хүүхэд бүрийг боловсрол эзэмших тэгш боломжоор хангах;
- 1.4. Боловсролын чанарыг хүүхдийн эзэмшсэн мэдлэг, чадвар, төлөвшлөөр үнэлэх;
- 1.5. Гэр бүл, олон нийт, иргэний нийгмийн байгууллагын оролцоог хангах.

Дөрөв. ХӨТӨЛБӨРИЙН ХУГАЦАА

1. 2013-2014 он: Туршилтын үе шат
2. 2014-2016 он: Үндэсний хэмжээнд хэрэгжүүлэх үе шат

Тав. ХӨТӨЛБӨРИЙН БҮТЭЦ

"Зөв монгол хүүхэд" үндэсний хөтөлбөр нь "Сургуулийн өмнөх болон бага, дунд боловсролын чанарын шинэчлэл", "Авьяас", "Ном" гэсэн гурван дэд хөтөлбөрийн хүрээнд хэрэгжинэ.

Зургаа. "СУРГУУЛИЙН ӨМНӨХ БОЛОН БАГА, ДУНД БОЛОВСРОЛЫН ЧАНАРЫН ШИНЭЧЛЭЛ" ДЭД ХӨТӨЛБӨРИЙН ЗОРИЛТ, ХЭРЭГЖҮҮЛЭХ ҮЙЛ АЖИЛЛАГАА

6.1. Сургуулийн өмнөх болон бага, дунд боловсролын стандарт, сургалтын хөтөлбөрийг хүүхэд бүрийг хөгжүүлэх боловсролын чанарын шинэчлэлийн бодлого, стратегитэй уялдуулан шинэчлэн боловсруулах;

6.1.1. Бага насны хүүхдийн суралцахуй, хөгжлийн талаар дэлхийн улс орнуудын баримталж буй чиг хандлага, хүүхэд бүрийг хөгжүүлэх бодлогод нийцүүлэн

сургуулийн өмнөх насны хүүхдийн сургалтын үндсэн хүрээг боловсруулна.

6.1.2. Сургуулийн өмнөх насны хүүхдийн эзэмших чадвар болон хүүхдийн жам ёсны хөгжилд суурилан боловсруулсан сургалтын үндсэн хүрээг цэцэрлэгийн түвшний хөтөлбөрөөр хэрэгжүүлнэ.

6.1.3. Ерөнхий боловсролын сургалтад хүүхэд бүрийг хөгжүүлэх боловсролын хөгжлийн дэлхийн чиг хандлагыг баримжаалан, ерөнхий боловсролын 12 жилийн сургалтын тогтолцоонд нийцсэн бага, дунд боловсролын үндэсний стандарт, сургалтын хөтөлбөр боловсруулна.

6.1.4. Хүмүүнлэг, ардчилсан нийгмийн иргэнд зайлшгүй төлөвшсөн байх чадамжид суурилан нэн тэргүүнд монгол хэл, математик, байгалийн ухааны стандартыг боловсруулна. Ахлах ангийн сургалтын хөтөлбөр уян хатан, хувилбартай байна.

6.1.5. Бага, дунд боловсролын стандартыг сургалтын үндэсний цөм хөтөлбөр болон сургуулийн түвшний хөтөлбөрөөр хэрэгжүүлнэ. Үндэсний цөм хөтөлбөрийг нийгмийн бодит хэрэгцээ, шаардлагатай уялдуулан боловсролын асуудал хариуцсан төрийн захиргааны төв байгууллага батална.

6.1.6. Бага, дунд, ахлах ангид судлах сургалтын агуулгыг багцлах, нягтруулах, залгамж холбоог сайжруулах замаар судлах хичээлийн тоог судалгааны үндсэн дээр оновчтой тогтооно.

6.2. Хүүхэд бүр хөгжихүйц сургалтын арга зүй, технологийг нэвтрүүлэх;

6.2.1. Сургалтын технологийг суралцагчдын үйл ажиллагаанд тулгуурлан мэдлэг, чадвар бүтээх, хамтран ажиллах арга барил эзэмшихэд чиглүүлэн шинэчилнэ.

6.2.2. Сургалтад хүүхэд бүр хөгжих боломж, нөхцөлийг хангах технологийг

боловсруулан хэрэгжүүлж, "Боловсролын арга зүй, технологийн сан"-г бүрдүүлж хөгжүүлнэ.

6.2.3. Боловсролын үйлчилгээний чанар, цэцэрлэг, сургууль, багшийн үйл ажиллагааг үнэлэх шалгуурт сургалтын арга, технологийн шинэчлэл хийж, хэрэгжүүлж байгаа байдлыг тусгана.

6.2.4. Боловсролын салбарын бүх шатны удирдах болон арга зүйн ажилтан, багш нарын боловсролын онол, арга зүйн мэдлэг, сэтгэлгээ, хандлага, ажлын арга барилыг шинэчлэхэд чиглэсэн цогц үйл ажиллагаа хэрэгжүүлнэ.

6.3. Сургуулийн өмнөх болон бага, суурь, бүрэн дунд боловсролын чанарын үнэлгээний тогтолцоог бий болгох;

6.3.1. Сургуулийн өмнөх насны хүүхдийн хөгжилд гарч буй ахиц өөрчлөлтийг үнэлэх, шаардлагатай мэдээллийг цуглуулж баримтжуулах арга технологийг боловсруулж хэрэгжүүлнэ.

6.3.2. Бага, суурь, бүрэн дунд боловсролын сурлагын амжилтыг үнэлэх үнэлгээний арга зүйг шинэчлэн хэрэгжүүлнэ.

6.3.3. Боловсролын үр дүнгийн үнэлгээний үндсэн шалгуур нь суралцагчдын эзэмшсэн мэдлэг чадвар, төлөвшил байхаар үнэлгээний шалгуур үзүүлэлт (бенчмарк) боловсруулж хэрэгжүүлнэ.

6.3.4. Бага, дунд боловсролын стандартын хэрэгжилтийг үнэлэх ажлыг олон улсын үнэлгээний аргачлалаар үндэсний хэмжээнд тодорхой давтамжтайгаар хийнэ.

6.4. Нийгмийн захиалга, хөгжлийн хэрэгцээ шаардлагыг хангасан багш бэлтгэх болон багшийн тасралтгүй хөгжлийн тогтолцоог бий болгох;

6.4.1. Олон улсын чиг хандлагад нийцүүлэн "Багш" мэргэжлийн стандарт, багш бэлтгэх сургалтын хөтөлбөрийг шинэчлэн боловсруулж

хэрэгжүүлнэ.

6.4.2. Цэцэрлэгийн багшийг бакалавр зэрэгтэй; арга зүйч, эрхлэгчийг магистр болон түүнээс дээш зэрэгтэй байхаар бэлтгэх тогтолцоог бий болгоно.

6.4.3. Цэцэрлэгийг ээлжийн багштай болгох асуудлыг эрэмбэ дараатайгаар шийдвэрлэнэ.

6.4.4. Ерөнхий боловсролын сургуульд магистр зэрэгтэй багшийн эзлэх хувийг нэмэгдүүлнэ.

6.4.5. Багш бэлтгэдэг их, дээд сургуулийн багшид тавигдах шаардлага, стандартыг боловсруулж, тэдний тасралтгүй хөгжлийг хангах мэргэжил дээшлүүлэх тогтолцоог бий болгоно.

6.4.6. Багш бэлтгэдэг их, дээд сургуульд элсэгчдэд тавих шаардлагыг өндөрсгөж, багш болох авьяас, хүсэл сонирхлыг нь харгалзан элсүүлнэ.

6.4.7. Багш мэргэжлээр элсэгч болон төгсөгчийн тоо нь хөдөлмөрийн зах зээлийн эрэлт, нийлүүлэлтэд нийцэж буй эсэхийг мэргэжлийн чиглэл бүрээр судалж, төгсөгчдийн ажил эрхлэлтийн байдлыг тандах судалгааг тогтмолжуулна.

6.4.8. Монгол Улсын нийгэм, эдийн засгийн онцлог, боловсролын төлөвлөлт, үнэлгээний олон улсын нийтлэг арга зүйд нийцүүлэн сургуулийн өмнөх болон бага, дунд боловсролын багш, удирдах ажилтны мэдээллийн санг бий болгоно.

6.4.9. Багш, удирдах ажилтан бүрийг мэргэжил, арга зүй, үр чадвараа дээшлүүлэх тэгш боломжоор ханган сонголттой, нээлттэй, уян хатан, тасралтгүй үйлчилгээ авах тогтолцоог бүрдүүлнэ.

6.4.10. Багш, удирдах ажилтны мэргэжил дээшлүүлэх хэрэгцээг судлах, үнэлгээний чанар, тулгамдаж буй асуудлыг шийдвэрлэх, туршилт судалгаа явуулах, багш судлалыг

хөгжүүлэхэд мэргэжлийн холбоо, төрийн бус байгууллагын оролцоог дэмжиж ажиллана.

6.5. Сургуулийн өмнөх болон бага, дунд боловсролын сургалтын орчин, хэрэглэгдэхүүн, ерөнхий боловсролын сургуулийн сурах бичгийн стандартыг шинэчлэн боловсронгуй болгох;

6.5.1. Сургуулийн өмнөх болон бага, дунд боловсролын сургалтын орчны стандартыг шинээр боловсруулж мөрдөнө. Энэхүү стандартаар цэцэрлэг, ерөнхий боловсролын сургуулийн гадаад, дотоод орчинд тавигдах шаардлага, үзүүлэлтийг тодорхойлно.

6.5.2. Төрийн, төрийн бус өмчийн болон байгууллагын цэцэрлэгийг нэмэгдүүлэх ажлыг эрчимжүүлж, цэцэрлэгийн ачааллыг багасган нэг бүлэгт байх хүүхдийн тоог хэвийн хэмжээнд хүргэх чиглэл баримтална.

6.5.3. Цэцэрлэгийн ангиудыг стандартын шаардлага хангасан, хүүхдийн хөгжлийн онцлогт нийцсэн, чанартай тоглоом наадгай, ном, сургалтын хэрэглэгдэхүүнээр хангах ажлыг гүйцэтгэнэ.

6.5.4. Бага, дунд боловсролын түвшинд хэрэглэгдэх багшийн болон сурагчийн ном, цахим, аудио, видео зэрэг сургалтын нэмэлт хэрэглэгдэхүүнээс бүрдсэн сурах бичигт тавигдах шаардлага, стандартыг шинэчлэн боловсруулна.

6.5.5. Сурах бичиг судлах, зохиох, бүтээх арга зүйн чиглэлээр багш, судлаач, мэргэжилтнийг мэргэшүүлнэ.

6.5.6. Сурах бичгийн чанарыг дээшлүүлэхэд хэрэглэгч, олон нийтийн саналыг тусгах механизм бүрдүүлнэ.

6.6. Боловсролын бүх шатны байгууллагыг чадавхжуулан байгууллага, хамт олон, ажилтны бие даасан бүтээлч үйл ажиллагааг дэмжих;

6.6.1. Аймаг, нийслэлийн

боловсролын асуудал хариуцсан төрийн байгууллагын чиг үүргийг цэцэрлэг, сургууль, багш нарт арга зүй, технологийн дэмжлэг туслалцаа үзүүлэх мэргэжлийн байгууллага болгон өөрчилнө.

6.6.2. Сургууль, цэцэрлэгийн хөгжлийн бодлого боловсруулж хэрэгжүүлэхэд дэмжлэг үзүүлэх, удирдлагын үйл ажиллагаанд хяналт тавин, үнэлгээ өгөх, сонирхлын бүлгүүдийн оролцоог хангахад чиглэсэн сургууль, цэцэрлэгийн зөвлөлийн эрх хэмжээ, чиг үүргийг бодитой хэрэгжүүлэх нөхцөл бүрдүүлнэ.

6.6.3. Сургууль, цэцэрлэгийн удирдах ажилтныг орон нутгийн мэргэжлийн байгууллага, олон нийтийн оролцоотой сонгон шалгаруулж, томилдог байх эрх зүйн орчныг бий болгож, удирдах ажилтныг бэлтгэх, ур чадварыг нь дээшлүүлэх тогтолцоог боловсронгуй болгоно.

6.6.4. Бүх шатны боловсролын байгууллагын ажилтан ажлын байрандаа хөгжих боломжийг хангасан орчныг бүрдүүлнэ.

6.6.5. Ерөнхий боловсролын сургууль, цэцэрлэгийн үйл ажиллагаанд өөрийн үнэлгээ хийх арга зүйг нэвтрүүлнэ.

6.6.6. Хүүхэд нэг бүрийн хөгжлийг дэмжсэн багшийн ажлын үнэлгээний арга зүй, аргачлал боловсруулан хэрэгжүүлнэ.

Долоо. "АВЬЯАС" ДЭД ХӨТӨЛБӨРИЙН ЗОРИЛТ, ХЭРЭГЖҮҮЛЭХ ҮЙЛ АЖИЛЛАГАА

7.1. Монгол хүүхдийг хөгжүүлэх арга зүй, технологийг боловсруулах;

7.1.1. Монгол хүүхдийн хөгжлийн суурь судалгаа хийнэ.

7.1.2. Хүүхдийн хөгжлийн шалгуур үзүүлэлт боловсруулна.

7.1.3. Хүүхэд бүрийг хөгжүүлэх хөтөлбөрийн нэгдсэн загвар

боловсруулж хэрэгжүүлнэ.

7.1.4. Сургууль, цэцэрлэг бүрд хүүхдийн хөгжлийн танхим ажиллуулж, дугуйлан, секцийн үйл ажиллагааг клуб хэлбэрээр зохион байгуулна.

7.1.5. Хүүхдийн сайн дурын үүсгэл санаачилгын байгууллагад дэмжлэг үзүүлнэ.

7.1.6. Холбогдох яам, төрийн болон төрийн бус байгууллагатай хамтран ажиллах төлөвлөгөө боловсруулж хэрэгжүүлнэ.

7.2. Хүүхдийн авьяасыг бүх талаар нээх, хөгжүүлэх, амжилтад хүргэх арга зүй, технологийг боловсруулж, түгээх;

7.2.1. Хэл, өгүүлэхүйн мэдрэмж, хараа, орон зайн мэдрэмж, хөдөлгөөн, тэнцвэрийн мэдрэмж, хэмнэл, сонсголын мэдрэмж, логик, харилцааны мэдрэмжид суурилсан авьяасыг нээн хөгжүүлэх арга зүй, технологийг тус тус боловсруулна.

7.2.2. Хүүхдийн авьяас, чадварт тулгуурлан сурах арга барил, мэргэжлийн чиг баримжаа эзэмшүүлэх үйл ажиллагааг үе шаттай зохион байгуулна.

7.3. Хүүхэд бүрийг хөгжүүлэх таатай орчин бүрдүүлж багш, эцэг эх, олон нийт, хэвлэл мэдээллийн байгууллагын хамтын ажиллагааг хөгжүүлэх;

7.3.1. Хүүхдийн авьяас билгийг нээж, хөгжүүлэхэд чиглэсэн теле сургалт, хөрөг, баримтат болон уран сайхны нэвтрүүлэг, асуудал дэвшүүлсэн хэлэлцүүлэг зэрэг телевиз, радио, сэтгүүл зүйн бүтээл туурвиж, нийтийн хүртээл болгоно.

7.3.2. Хүүхдийн авьяасыг нээж, хөгжүүлэх чиглэлээр эрдэм шинжилгээний бага хурал, зөвлөгөөн, лекц зохион байгуулна.

7.3.3. Хүүхдийн хөгжил, авьяас билгийн талаар санал солилцох, мэдээлэл түгээх зорилго бүхий "Авьяас"

цахим хуудсыг тогтмол ажиллуулна.

7.3.4. Ерөнхий боловсролын сургуулийн дугуйлан, секцийг авьяаслаг иргэдээр удирдуулах ажлыг дэмжиж, зохион байгуулна.

7.3.5. Секц, дугуйлан хичээллүүлсэн багшид нэмэлт хөлс тооцож олгох эрх зүйн орчин бүрдүүлнэ.

7.3.6. Ерөнхий боловсролын сургуульд дугуйлан, секц хичээллүүлэхэд шаард-лагатай тоног төхөөрөмж нийлүүлнэ.

7.3.7. Байгалийн шинжлэх ухаан, мэдээллийн технологи, техник сэтгэлгээг хөгжүүлэх, зохион бүтээх авьяастай хүүхэд, залуучуудыг дэмжих, бүтээлийг нь үйлдвэрлэл, үйл ажиллагаанд нэвтрүүлэхэд чиглэсэн арга хэмжээг авч хэрэгжүүлнэ.

7.3.8. Хүүхдийн баярыг хүүхэд бүхэн авьяасаа нээн хөгжүүлсэн, бүтээлээрээ бахархах баярын өдөр болгон зохион байгуулна.

Найм. “НОМ” ДЭД ХӨТӨЛБӨРИЙН ЗОРИЛТ, ХЭРЭГЖҮҮЛЭХ ҮЙЛ АЖИЛЛАГАА

8.1. Номыг бүтээлчээр унших соёлыг түгээн дэлгэрүүлэх үйл ажиллагааг зохион байгуулах;

8.1.1. Номыг бүтээлчээр унших арга зүйн зөвлөмжийг боловсруулж, түгээнэ.

8.1.2. Ном унших соёлыг түгээн дэлгэрүүлэх телевизийн цуврал нэвтрүүлэг, теле хичээл, хүүхдийн ертөнцийг нээн харуулсан богино хэмжээний, цуврал уран сайхны кино, сэтгүүл зүйн бүтээл туурвиж, олон нийтийн хүртээл болгоно.

8.1.3. “Ном” цахим хуудсыг тогтмол ажиллуулж, хүүхэд, насанд хүрэгчид ном унших, харилцан суралцах интернэт орчин бий болгож өргөжүүлнэ.

8.1.4. Үргэлжилсэн үг, яруу найраг, кино, телевиз, жүжгийн зохиол, фото болон уран зураг, график дизайн зэрэг чиглэлээр хүүхдийн туурвисан шилдэг бүтээлийг жил бүр шалгаруулж,

үндэсний хэмжээнд “Хүүхдийн ном” бүтээнэ.

8.1.5. Хүүхдийн дунд номтой нөхөрлөх хөдөлгөөн өрнүүлэх, үүнд хүүхэд, гэр бүл, иргэний нийгмийн байгууллага, олон нийтийг татан оролцуулах зорилгоор ерөнхий боловсролын сургууль, аймаг, дүүргийн Насан туршийн боловсролын төвд ном уншигч хүүхдүүдийн клуб, сонирхлын бүлэг байгуулж, үйл ажиллагааг дэмжинэ.

8.1.6. Эрдэм шинжилгээний бага хурал, зөвлөгөөн, чуулган, номын яармаг зохион байгуулна.

8.1.7. Хүүхдийн дунд номыг бүтээлчээр унших хөдөлгөөн өрнүүлэх, ном зохиох, хэвлэн нийтлэх, гэрийн болон явуулын номын сан ажиллуулах зэрэг үйл ажиллагааг зохион байгуулж буй иргэд, төр, иргэний нийгмийн байгууллагыг дэмжинэ.

8.2. Хүүхдийн нас, сэтгэхүйн онцлогт нийцсэн ном зохиох, хэвлэн нийтлэх үйл ажиллагааг дэмжих;

8.2.1. Цэцэрлэг, ерөнхий боловсролын сургууль, их, дээд сургуулийн номын санд хэрэгцээтэй номын судалгааг хийж, жагсаалт гарган, үе шаттайгаар нийлүүлж бага, дунд, ахлах анги бүрийг “Ангийн номын сан”-тай болгоно.

8.2.2. Хүүхдийн сонирхон унших сэдвээр үргэлжилсэн үг, яруу найраг, орчуулга, кино, жүжиг, хүүхэлдэйн кино, зурагт номын уралдаан зарлаж дүгнэн, хүүхдийн сэдэвт бүтээлийн сан бий болгож, олны хүртээл болгоно.

8.2.3. Ном уншихыг энгийн дадал, хэвшил болгож, номоос олж авсан ухаарлаа амьдралд тусгах чадварыг хүүхдэд эзэмшүүлэх зорилгоор “Би ном унших дуртай” төслийг ерөнхий боловсролын сургуулийн сурагчдын дунд жил бүр хэрэгжүүлнэ.

Ес. ХӨТӨЛБӨРИЙН САНХҮҮЖИЛТ

- 9.1. Улсын төсөв;
- 9.2. Орон нутгийн төсөв;
- 9.3. Олон улсын төсөл, хөтөлбөр;

9.4. Аж ахуйн нэгж байгууллага, иргэдийн хандив.

Арав. ХӨТӨЛБӨРИЙГ ХЭРЭГЖҮҮЛЭХ УДИРДЛАГА, ЗОХИОН БАЙГУУЛАЛТ

10.1. Боловсролын асуудал хариуцсан төрийн захиргааны төв байгууллага нь хөтөлбөрийн хэрэгжилтийг стратегийн бодлого, төлөвлөлтөөр хангах, хяналт шинжилгээ хийх, санхүүжүүлэх үүргийг хүлээнэ.

10.2. Хүүхэд нэг бүрийг хөгжүүлэх боловсролын чанарын шинэчлэлийн бодлого, стратегитэй уялдсан сургуулийн өмнөх болон бага, дунд боловсролын стандарт, сургалтын хөтөлбөр, сурах бичиг, сургалтын хэрэглэгдэхүүн боловсруулах, хэрэгжүүлэх ажлыг арга зүйгээр хангах үүргийг боловсролын эрдэм шинжилгээ, арга зүйн байгууллага хүлээнэ.

10.3. Багш, удирдах ажилтны мэргэжил, арга зүй, ур чадварыг дээшлүүлж, тэдний эрэлт хэрэгцээнд нийцсэн уян хатан, сонголттой, чанартай үйлчилгээ үзүүлж, хүүхэд нэг бүрийг хөгжүүлэх тэргүүн туршлага бүхий арга зүй, технологийг түгээн дэлгэрүүлэх үүргийг үндэсний түвшинд мэргэжил дээшлүүлэх сургалт зохион байгуулах чиг үүрэг бүхий сургалт, арга зүй, судалгааны байгууллага хүлээнэ.

10.4. Сургуулийн өмнөх болон бага, суурь, бүрэн дунд боловсролын чанарын үнэлгээний арга зүй, тогтолцоо бүрдүүлэн хэрэгжүүлэх үүргийг боловсролын үнэлгээний асуудал хариуцсан төрийн байгууллага гүйцэтгэнэ.

10.5. Нийгмийн захиалга, хөгжлийн хэрэгцээ шаардлагад нийцсэн мэдлэг чадвартай багш бэлтгэх, тэдний тасралтгүй хөгжлийг хангах ажлыг төрийн өмчийн багш бэлтгэх их, дээд сургуулиуд хариуцна.

10.6. Хөтөлбөрийн хэрэгжилтэд дэмжлэг үзүүлэн, орон нутгийн онцлогт

нийцүүлэн хэрэгжүүлэх, санхүүжүүлэх үүргийг орон нутгийн Иргэдийн төлөөлөгчдийн хурал, Засаг даргын Тамгын газар хариуцан гүйцэтгэнэ.

10.7. Боловсролын байгууллагыг чадавх-жуулах, хүүхэд нэг бүрийг хөгжүүлэх бүтээлч үйл ажиллагааг дэмжих, мэргэжил, арга зүйн удирдлагаар хангах, төрийн болон төрийн бус байгууллага, олон нийт, мэргэжлийн байгууллагатай хамтарч ажиллах үүргийг аймаг, нийслэлийн боловсролын газар, хэлтэс хариуцна.

10.8. Боловсролын байгууллагын удирдлага, багш, ажилтнууд хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэхэд идэвхтэй оролцож, суралцагч, эцэг эх, олон нийттэй хамтран ажиллана.

10.9. Хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэхэд сайн дурын болон иргэний нийгмийн төлөөллийн оролцоог хангаж ажиллах үүргийг албан бус боловсролын сургалт, судалгаа, арга зүйн байгууллага хариуцна.

Арван нэг. ХӨТӨЛБӨРИЙН ХЭРЭГЖИЛТИЙН ШАЛГУУР ҮЗҮҮЛЭЛТ

11.1. “Сургуулийн өмнөх болон бага, дунд боловсролын чанарын шинэчлэл” дэд хөтөлбөр

11.1.1. Сургалтын үндсэн хүрээг амжилттай хэрэгжүүлсэн цэцэрлэгийн тоо;

11.1.2. Боловсролын чанарын шинэчлэлийн бодлого, стратегитэй уялдуулан боловсруулсан сургалтын хөтөлбөрийн тоо;

11.1.3. Хүүхэд бүрийг хөгжүүлэх арга зүй, тэргүүн туршлага түгээсэн багш нарын эзлэх хувь;

11.1.4. Багш нарынхаа бүтээлч үйл ажиллагааг дэмжих, хүүхэд бүрийг хөгжүүлэх чадамжтай болсон сургуулийн эзлэх хувь;

11.1.5. Сургалтын шинэ арга зүй, технологи нэвтрүүлсэн багшийн эзлэх

хувь;

11.1.6. Олон улсын үнэлгээний аргачлалаар үндэсний хэмжээнд авсан сурлагын амжилтын үнэлгээний онооны зөрүү багассан хувь;

11.1.7. Боловсролын стандарт, хөтөлбөрийн түвшин хангаагүй хүүхдүүдээс ахиц дэвшил гаргаж, амжилт үзүүлсэн сурагчдын эзлэх хувь;

11.1.8. Суралцагчдын сурлагын амжилтыг үнэлэх олон улсын жишигт нийцсэн даалгаврын сангийн өсөлтийн хэмжээ;

11.1.9. Багш бэлтгэх их, дээд сургуулийн шинэчлэн боловсруулсан сургалтын хөтөлбөрийн хувь;

11.1.10. Цэцэрлэгт бакалавр, магистр зэрэгтэй багшийн эзлэх хувь;

11.1.11. Ерөнхий боловсролын сургуульд магистр зэрэгтэй багшийн эзлэх хувь;

11.1.12. Багш бэлтгэх их, дээд сургуульд элсэгчдийн элсэлтийн ерөнхий шалгалтын дундаж онооны өсөлт, бууралтын хувь;

11.1.13. Мэргэжил дээшлүүлэх сургалтад хамрагдсан багшийн эзлэх хувь;

11.1.14. Сургалтын орчны стандартыг боловсруулсан байдал, үр дүн;

11.1.15. Хүүхдийн хөгжлийн онцлогт нийцсэн, чанартай тоглоом наадгай, ном, сургалтын хэрэглэгдэхүүнээр хангагдсан цэцэрлэгийн тоо;

11.1.16. Сурах бичиг, сургалтын хэрэглэгдэхүүнд тавих шинэчилсэн стандарт, шаардлагад нийцүүлэн боловсруулсан сурах бичиг, хэрэглэгдэхүүний тоо;

11.1.17. Сурах бичгийн чиглэлээр зохион байгуулсан мэргэшүүлэх сургалт болон түүнд хамрагдсан мэргэжилтний тоо;

11.1.18. Хүүхэд нэг бүрийн хөгжлийг дэмжсэн багшийн ажлын үнэлгээний арга зүй, аргачлалыг боловсруулсан байдал, үр дүн.

11.2. “Авьяас” дэд хөтөлбөр

11.2.1. Хүүхдийн хөгжлийн суурь судалгаа хийсэн байдал, үр дүн;

11.2.2. Хүүхдийн хөгжлийн шалгуур үзүүлэлт боловсруулсан байдал, үр дүн;

11.2.3. Хүүхэд бүрийн хөгжлийн хөтөлбөр боловсруулсан сургууль, цэцэрлэг;

11.2.4. Хүүхдийн авьяасыг нээх, хөгжүүлэх арга зүй, технологийг боловсруулсан байдал, үр дүн;

11.2.5. Боловсруулж, түгээсэн гарын авлага, арга зүйн зөвлөмжийн тоо;

11.2.6. Багш, эцэг эхчүүдэд зориулсан сургалтын тоо, хамрагдсан хүний тоо;

11.2.7. Үндэсний хэмжээнд нэвтрүүлсэн теле хичээл, нэвтрүүлгийн тоо, чанар;

11.2.8. Зохион байгуулсан лекцийн тоо, ач холбогдол;

11.2.9. Дугуйлан, секцийг удирдсан багш, сайн дурынхны тоо;

11.2.10. Дугуйлан, секц хичээллүүлэхэд шаардагдах тоног төхөөрөмжийг нийлүүлэхэд зарцуулсан хөрөнгийн хэмжээ;

11.2.11. Хөтөлбөрийн хугацаанд

дугуйлан, секц, клубт хамрагдсан суралцагчдын тоо;

11.2.12. Зохион бүтээх авьяастай хүүхэд, залуучуудын үйлдвэрлэл, үйл ажиллагаанд нэвтрүүлсэн бүтээлийн тоо.

11.3. “Ном” дэд хөтөлбөр

11.3.1. Номыг бүтээлчээр унших арга зүйн зөвлөмжийг боловсруулсан байдал, үр дүн;

11.3.2. Номыг бүтээлчээр унших арга зүйг эзэмшсэн суралцагчийн тоо;

11.3.3. Үндэсний хэмжээнд нэвтрүүлсэн теле хичээл, нэвтрүүлгийн тоо, чанар;

11.3.4. Цэцэрлэгийн хүүхэд, ерөнхий боловсролын сургуулийн сурагчдын шилдэг бүтээлээр үндэсний хэмжээнд туурвисан “Хүүхдийн ном”-ын чанар, хүртээмж;

11.3.5. Хүүхдийн номын клубын тоо, үйл ажиллагааны тогтворжилт;

11.3.6. Зохион байгуулсан эрдэм шинжилгээний хурлын тоо, ач холбогдол;

11.3.7. Хүүхдийн нас, сэтгэхүйн онцлогт нийцсэн, өсвөр үеийнхний хөгжил, төлөвшлийг дэмжих чиглэлээр туурвисан бүтээлийн тоо, төрөл, чанар;

11.3.8. “Би ном унших дуртай” төслийн уралдаанд шалгарч, хэрэгжсэн төслийн тоо, үр дүн.

МОНГОЛ УЛСЫН ЗАСГИЙН ГАЗРЫН ТОГТООЛ

2013 оны 11 дүгээр
сарын 30-ны өдөр

Дугаар 393

Улаанбаатар
хот

Журам шинэчлэн батлах тухай

Төрийн албаны тухай хуулийн 31.3-ыг үндэслэн Монгол Улсын Засгийн газраас ТОГТООХ нь:

1. “Төрийн өмчийн сургуулийн өмнөх болон бага, дунд боловсролын сургалтын байгууллагын багш, бусад албан хаагчид улирлын ажлын үр дүнгийн урамшил олгох журам”-ыг хавсралт ёсоор шинэчлэн баталсугай.

2. Журмыг 2014 оны 1 дүгээр сарын 1-ний өдрөөс эхлэн дагаж мөрдсүгэй.

3. Улирлын ажлын үр дүнгийн урамшил олгоход шаардагдах хөрөнгийг жил бүрийн улсын төсөвт тусган санхүүжүүлэхийг Боловсрол, шинжлэх ухааны сайд Л.Гантөмөр, Сангийн сайд Ч.Улаан нарт даалгасугай.

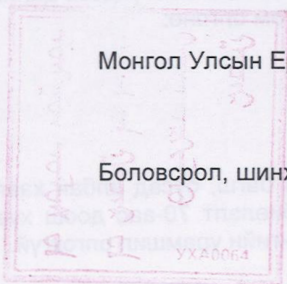
4. Энэ тогтоол батлагдсантай холбогдуулан “Улирлын ажлын үр дүнгээр мөнгөн урамшил олгох тухай” Засгийн газрын 2008 оны 12 дугаар сарын 10-ны өдрийн 54 дүгээр тогтоолыг хүчингүй болсонд тооцсугай.

Монгол Улсын Ерөнхий сайд

Н.АЛТАНХУЯГ

Боловсрол, шинжлэх ухааны сайд

Л.ГАНТӨМӨР

Засгийн газрын 2013 оны 11 сарын 30-ны өдрийн 393 тоот тогтоолын хавсралт

ТӨРИЙН ӨМЧИЙН СУРГУУЛИЙН ӨМНӨХ БОЛОН БАГА, ДУНД БОЛОВСРОЛЫН СУРГАЛТЫН БАЙГУУЛЛАГЫН БАГШ, БУСАД АЛБАН ХААГЧИД УЛИРЛЫН АЖЛЫН ҮР ДҮНГИЙН УРАМШИЛ ОЛГОХ ЖУРАМ

Нэг. Нийтлэг зүйл

1.1. Хүүхэд нэг бүрийг хөгжүүлэх, зөв хүмүүжил төлөвшүүлэх, авьяас чадварыг нь нээн хөгжүүлэх, сургалтын чанарыг сайжруулах, хүүхдэд ээлтэй орчин нөхцөл бүрдүүлэх, бүтээлч үйл ажиллагааг нь дэмжих, боловсролын чанарыг баталгаажуулах, хүний нөөцийн чадавхыг нэмэгдүүлэн боловсролын үр ашиг, үр өгөөжийг дээшлүүлэхэд "Төрийн өмчийн сургуулийн өмнөх болон бага, дунд боловсролын сургалтын байгууллагын багш, бусад албан хаагчид улирлын ажлын үр дүнгийн урамшил олгох журам" (цаашид "үр дүнгийн урамшил" гэх)-ын зорилго оршино.

1.2. Үр дүнгийн урамшлыг төрийн өмчийн сургуулийн өмнөх болон бага, дунд боловсролын сургалтын байгууллагын (цаашид "сургалтын байгууллага" гэх) багш, бусад албан хаагчид ажлын үр дүнг нь харгалзан олгоно.

Хоёр. Үр дүнгийн урамшил олгох

2.1. Үр дүнгийн урамшлыг боловсролын асуудал хариуцсан төрийн захиргааны төв байгууллагаас сургалтын байгууллагын багш, бусад албан хаагчийн ажлыг үнэлж, дүгнэх чиглэлээр баталсан журмуудад

заасан шалгуур үзүүлэлтийг хангаж ажилласны төлөө олгоно.

2.2. Үр дүнгийн урамшлыг энэхүү журмын 2.4, 2.5-д заасан шийдвэрийг үндэслэн сургалтын байгууллагын багш, бусад албан хаагчийн үндсэн цалингаас дараах хувь хэмжээгээр сар бүр тооцож, улирал тутам олгоно:

2.2.1. 70-80 оноо авсан бол-10 хувь

2.2.2. 81-90 оноо авсан бол-13 хувь

2.2.3. 91-100 оноо авсан бол-15 хувь.

2.3. Төрийн өмчийн сургалтын байгууллагын багш, бусад албан хаагчийн ажлыг үнэлж, дүгнэх журамд заасан шалгуурын биелэлт 70-аас доош хувьтай үнэлэгдсэн тохиолдолд тухайн албан хаагчид үр дүнгийн урамшил олгохгүй.

2.4. Сургалтын байгууллагын багш, бусад албан хаагчид үр дүнгийн урамшил олгох шийдвэрийг тухайн сургалтын байгууллагын эрхлэгч, захирал гаргана.

2.5. Сургалтын байгууллагын эрхлэгч, захиралд үр дүнгийн урамшил олгох эсэх асуудлыг тухайн албан тушаалтныг томилсон эрх бүхий албан тушаалтан холбогдох үнэлгээг харгалзан шийдвэрлэнэ.

МОНГОЛ УЛСЫН ЗАСГИЙН ГАЗРЫН ТОГТООЛ

2013 оны 12 дугаар
сарын 14-ний өдөр

Дугаар 412

Улаанбаатар
хот

Журамд өөрчлөлт оруулах тухай

Нийтээр тэмдэглэх баярын болон тэмдэглэлт өдрүүдийн тухай хуулийн 5 дугаар зүйлийн 5.2, 7 дугаар зүйлийн 7.1-ийг тус тус үндэслэн Монгол Улсын Засгийн газраас ТОГТООХ нь:

1. "Журам батлах тухай" Засгийн газрын 2010 оны 7 дугаар сарын 7-ны өдрийн 172 дугаар тогтоолоор баталсан "Түүхэн үйл явдлын ой, тэмдэглэлт өдрийг тэмдэглэх, гавьяат үйлстнийг алдаршуулах, дурсгалыг нь мөнхжүүлэх журам"-ын "4.1.2. Багш нарын өдөр-жил бүрийн 2 дугаар сарын эхний Ням гараг" гэснийг "4.1.2. Багш нарын өдөр-жил бүрийн 10 дугаар сарын 5-ны өдөр" гэж өөрчилсүгэй.

2. Журамд орсон өөрчлөлтийг 2014-2015 оны хичээлийн жилээс эхлэн мөрдөж ажиллахыг Боловсрол, шинжлэх ухааны сайд Л.Гантөмөрт даалгасугай.

Монгол Улсын Ерөнхий сайд

Н.АЛТАНХУЯГ

Боловсрол, шинжлэх ухааны сайд

Л.ГАНТӨМӨР

Улсын нэгдсэн бүртгэлийн 2014 оны 01-р сарын 27-ны өдрийн 3728 дугаарт бүртгэн Монгол Улсын Хууль зүйн яам

МОНГОЛ УЛСЫН БОЛОВСРОЛ, ШИНЖЛЭХ УХААНЫ САЙДЫН ТУШААЛ

2013 оны 08 сарын 13 өдөр

Дугаар А/293

Улаанбаатар хот

Журам батлах тухай

Монгол Улсын Засгийн газрын тухай хуулийн 24 дүгээр зүйлийн 24.2 дахь хэсэг, Боловсролын тухай хуулийн 28 дугаар зүйлийн 28.1.22 дугаар заалт, Боловсрол, соёл, шинжлэх ухааны сайд, Нийгмийн хамгаалал, хөдөлмөрийн сайд, Сангийн сайдын хамтарсан 2007 оны 307/91/237 дугаар тушаалаар баталсан "Цэцэрлэг, ерөнхий боловсролын сургуулийн багшийн ажлын норм тогтоох, багш, зарим албан тушаалтны цалин хөлсийг тооцож олгох журам"-ын 1 дэх заалтыг тус тус үндэслэн ТУШААХ нь:

1. "Ерөнхий боловсролын сургуулийн багшийн ажлыг үнэлэх, дүгнэх журам"-ыг нэгдүгээр, "Цэцэрлэгийн багшийн ажлыг үнэлэх, дүгнэх журам"-ыг хоёрдугаар хавсралт ёсоор тус тус баталсугай.

2. Журмыг хэрэгжүүлэх ажлыг мэргэжил, арга зүйн удирдлагаар ханган ажиллахыг Бодлогын хэрэгжилтийг зохицуулах газар /Д.Эрдэнэчимэг/, Аймаг нийслэлийн Боловсролын газрын дарга нарт, энэхүү тушаалын хэрэгжилтэнд хяналт тавьж ажиллахыг Хяналт-шинжилгээ, үнэлгээ, дотоод аудитын газар /Л.Лувсанжамц/-т тус тус даалгасугай.

3. Албан бус боловсролын сургалтын багшийн ажлыг энэхүү тушаалаар батлагдсан журмыг баримтлан дүгнэхийг байгууллагын захирал, дарга нарт зөвлөсүгэй.

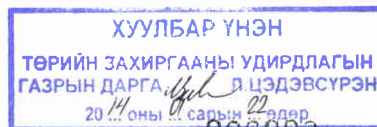
4. Энэхүү тушаалыг баталсантай холбогдуулан Боловсрол, соёл, шинжлэх ухааны сайдын "Багшийн ажлыг төлөвлөх, үнэлэх, дүгнэхэд баримтлах чиглэл батлах тухай" 2009 оны 561 дүгээр тушаалыг хүчингүй болсонд тооцсугай.

5. Энэхүү тушаалыг 2014 оны 01 дүгээр сарын 01-ний өдрөөс эхлэн дагаж мөрдсүгэй.

Л.ГАНТӨМӨР

D:Legal doc's

Боловсрол, шинжлэх ухааны сайдын
2013 оны 8 сарын 13-ны өдрийн 293 тоот
тушаалын хавсралт

ЕРӨНХИЙ БОЛОВСРОЛЫН СУРГУУЛИЙН БАГШИЙН АЖЛЫГ ҮНЭЛЭХ, ДҮГНЭХ ЖУРАМ

Нэг. НИЙТЛЭГ ЗҮЙЛ

1.1. Ерөнхий боловсролын сургууль, албан бус/насан туршийн боловсролын багшийн(цаашид багш гэх) ажлыг үнэлж, дүгнэхэд энэхүү журмыг баримтлана.

1.2. Энэхүү журмын зорилго нь багшийн хүүхэд нэг бүрийг хөгжүүлэх, төлөвшүүлэх, авьяас чадварыг нээн хөгжүүлэх, сургалтын чанарыг сайжруулах, хүүхдэд ээлтэй орчин нөхцөл бүрдүүлэх, бүтээлч үйл ажиллагаагаар хүрсэн үр дүнг үнэлэхэд оршино.

1.3. Үнэлгээ нь багшийн ажлын байрны тодорхойлолтод заасан хөдөлмөрийн гэрээнд тусгагдсан ажлыг үнэлэх болон улирлын ажлын үр дүнгийн урамшил, үр чадварын нэмэгдлийг тооцон олгох үндэслэл болно.

1.4. Багшийн ажлын явц, гүйцэтгэлийн үр дүнг хичээлийн жилийн улирал бүрээр үнэлэх бөгөөд эдгээрийн дунджаар хагас жилийн болон жилийн ажлын үнэлгээг тооцно.

1.5. Багш нь хичээлийн жилийн улирал тус бүрээр үйл ажиллагааны төлөвлөгөөтэй ажиллана.

1.6. Үйл ажиллагааны төлөвлөгөөг энэхүү журмын хавсралтаар баталсан үлгэрчилсэн чиглэлийн дагуу боловсруулна.

1.7. Багшийн ажлын үр дүн, гүйцэтгэлийг томилсон этгээдтэй байгуулсан хөдөлмөрийн гэрээ, багшийн үйл ажиллагааны төлөвлөгөөний хэрэгжилтээр зохицуулна.

Хоёр. БАГШИЙН АЖЛЫГ ҮНЭЛЭХЭД БАРИМТЛАХ ЗАРЧИМ

2.1. Шударга, бодитой, сонирхлын зөрчил, субъектив нөлөөллөөс ангид байх;

2.2. Ажлын үнэлгээ нь дэвшүүлсэн зорилго, зорилт, суралцагчийн ахиц, амжилттай холбоотой байх;

2.3. Хувь хүний болон мэргэжлийн нэр хүнд, бүрэн эрхийг хүндэтгэсэн байх;

2.4. Үнэлгээний шалгуур, үнэлэх үйл ажиллагаа нь ил тод байх;

2.5. Багшийг дэмжих, урамшуулах, хөгжүүлэхэд чиглэсэн байх;

2.6. Багшийн өөрийн болон магадлан баталгаажуулалтад чиглэсэн хөндлөнгийн (эцэг, эх, асран хамгаалагчид болон сурагч, сургуулийн удирдлага) үнэлгээний арга хэлбэрийг хослуулсан байх;

Гурав: ҮНЭЛГЭЭНИЙ ЗОХИОН БАЙГУУЛАЛТ

3.1. Өмнөх хичээлийн жилийн эцсийн үнэлгээ болон хичээлийн жилийн эхэнд хийсэн багшийн өөрийн үнэлгээний дунджийг тухайн хичээлийн жилийн гарааны үнэлгээ гэж үзнэ.

3.2. Хичээлийн жилийн 1,3 дугаар улирлын ажлыг багш өөрөө үнэлж, тавьсан зорилгоо хэрхэн биелүүлснээ энэхүү журмын 4.1-д заасан шалгуур үзүүлэлтийн биелэлт, үр дүнг заах аргын нэгдэлдээ тайлагнана.

3.3. Хичээлийн жилийн 2,4 дүгээр улиралд багшийн өөрийн үнэлгээг сургуулийн захирлын шийдвэрээр байгуулагдсан багш, ажилтан, эцэг эх, заах аргын нэгдлийн ахлагч, сургалтын менежерээс бүрдсэн баг магадлан баталгаажуулна.

3.4. Багшийн өөрийн үнэлгээ, магадлан баталгаажуулах үнэлгээний зөрүү 10 онооноос дээш байх тохиолдолд багшид тухайн улиралд мөнгөн урамшил олгохгүй.

3.5. Магадлан баталгаажуулсан

үнэлгээг бодитой биш гэж багш үзвэл сургуулийн захирлын тушаалаар байгуулагдсан ажлын хэсэг ярилцлага, хэлэлцүүлэг хийж дахин магадалж болно.

3.6. Багшийн өөрийн үнэлгээ болон сургуулийн захирлын шийдвэрээр байгуулагдсан багийн үнэлгээг захирал

тушаалаар баталгаажуулна.

Дөрөв. БАГШИЙН АЖЛЫГ ҮНЭЛЭХ ШАЛГУУР ҮЗҮҮЛЭЛТ

4.1. Багшийн ажлыг дараах нийтлэг үзүүлэлтээр үнэлнэ.

	Шалгуур үзүүлэлт	Ойлголт	Гүйцэтгэлийн үзүүлэлт
1	Төлөвшил /20 оноо/	1.Зан чанар 2.Дадал хэвшил 3.Оролцоо	1.Хүүхэд нэг бүрийг суралцах үйл болон сайн дурын, олон нийтийн үйл ажиллагаанд оролцох хүсэл эрмэлзэл, боломжийг бүрдүүлсэн байдал 2.Хүүхэд нэг бүрийн сургуулийн болон нийгмийн орчны хэм хэмжээг дагаж мөрдөж байгаа байдал, эрмэлзэл 3.Хүүхэд нэг бүрийн нийгмийн орчинд өөрийгөө зөв авч явах, илэрхийлэх, бусадтай зөв харилцах /ажилсаг, эвсэг, тусархаг/ зан чанар төлөвшүүлсэн байдал
2	Хүүхэд нэг бүрийн эзэмшсэн мэдлэг, чадварын ахиц, амжилт /20 оноо/	1. Ахиц 2. Амжилт	1.Хүүхэд нэг бүрийн эзэмшсэн мэдлэг, чадварын ахицын түвшин 2.Хүүхэд нэг бүрийн эзэмшсэн мэдлэг, чадварын улирлын амжилтын үнэлгээ
3	Авьяасыг нээн хөгжүүлсэн байдал /20 оноо/	Хүүхэд нэг бүрт заяагдсан төрөлхийн олон талт боломж, чадавхийг нээн хөгжүүлэх	-Авьяасыг судалсан, нээсэн байдал, -Авьяасыг хөгжүүлсэн байдал /сурсан, чаддаг болсон зүйлийн тоо, чанар/
4	Боловсролын үйлчилгээний сэтгэл ханамж /20 оноо/	1.Эцэг эх, асран хамгаалагчийн 2.Бусад оролцогчдын Сурагчийн	Санал асуулгын үр дүн: 1.Багшийн хүүхэд нэг бүрийн хөгжилд үзүүлсэн дэмжлэг 2.Багшийн мэргэжлийн ёс зүй
5	Эрүүл мэндийн байдал /20 оноо/	1.Эрүүл чийрэг байдал 2.Эрүүл харилцаа 3.Эрүүл аюулгүй орчин	1.Хүүхдийн эрүүл мэндийг сайжруулсан байдал 2.Эрүүл харилцааг бүрдүүлэхэд оруулсан хувь нэмэр 3.Эрүүл аюулгүй орчин бүрдүүлэхэд оруулсан хувь нэмэр

Тав. БАГШИЙН АЖЛЫГ ДҮГНЭХ

5.1. Багшийн ажлыг үнэлэх гүйцэтгэлийн дундаж оноог харгалзан дараах байдлаар үнэлнэ.

90-100 оноо авсан бол "Маш сайн"

80-89 оноо авсан бол "Хангалттай сайн"

70-79 оноо авсан бол "Сайн"

60-69 оноо авсан бол "Дундаж"

31-59 оноо авсан бол "Дунджаас доогуур"

0-30 оноо авсан бол "Хангалтгүй"

5.2. Энэхүү журмаар багшийн ажлыг үнэлсэн нь тухайн багштай байгуулсан хөдөлмөрийн гэрээний биелэлтийг тооцох нэг үндсэн үзүүлэлт болно.

5.3. Ажлын үнэлгээгээр 70-аас дээш оноо буюу "Сайн" үнэлгээ авах нь багш ур чадварын нэмэгдэл авах үндэслэл болно.

5.4. Улирлын мөнгөн урамшлын хэмжээг тухайн жилийн төсөвт урамшилд зориулан тусгасан хөрөнгийн дүнд багтаан үндсэн цалингаас Засгийн газраас тогтоосон хэмжээгээр сар бүр тооцож, улирал тутам олгоно.

5.5. Ажлын үнэлгээгээр 80-аас дээш

оноо буюу "Хангалттай сайн" үнэлгээ авах нь багш ур чадварын нэмэгдэл авах үндэслэл болно.

5.6. Ур чадварын нэмэгдлийг байгууллагын тухайн жилийн цалингийн санд багтаан Засгийн газраас тогтоосон хувь хэмжээгээр үндсэн цалингаас тооцож олгоно.

5.7. Багшид ур чадварын нэмэгдэл, улирлын мөнгөн урамшлыг олгох шийдвэрийг сургуулийн захирал гаргана.

5.8. "Дунджаас доогуур" үнэлгээ авсан багшид захиргааны хариуцлага буюу сануулах, цалин хасах арга хэмжээ авах үндэслэл болно.

5.9. "Хангалтгүй" үнэлгээ авсан багшид захиргааны хариуцлага тооцон, 3 сарын турш зөвлөн туслах арга хэмжээ авч байдал сайжраагүй тохиолдолд багшлах эрхийг хасах буюу хөдөлмөрийн гэрээ цуцлах үндэслэл болно.

5.10. Ажлын үнэлгээгээр 2-3 удаа 69-аас доош оноотой үнэлэгдсэн тохиолдолд багшид тусгайлан мэргэжил, арга зүйн зөвлөгөө өгөх үүргийг холбогдох албан тушаалтан хүлээнэ.

ҮНЭЛГЭЭНИЙ ЗОХИОН БАЙГУУЛАЛТ

БАГШ ӨӨРИЙГӨӨ ҮНЭЛНЭ

ХӨНДЛӨНГИЙН БАГ БАТАЛГААЖУУЛНА

БАТАЛГААЖУУЛНА - шалгахгүй.
Өөрийн үнэлгээ нь хэр үнэн бэ гэдгийг батална гэсэн үг юм.

ХЭЗЭЭ ҮНЭЛЭХ ВЭ?

ХЭРХЭН ҮНЭЛЭХ ВЭ?

№	Шалгуур үзүүлэлт /оноо/	Ойлголт
1.	Төлөвшил /20 оноо/	1. Оролцоо 2. Дадал хэвшил 3. Зан чанар
2.	Мэдлэг чадварын түвшин, ахиц, амжилт /20 оноо/	1. Ахиц 2. Амжилт
3.	Авьяасыг нээн хөгжүүлсэн байдал /20 оноо/	1. Судалсан, нээсэн байдал 2. Хөгжүүлсэн байдал /сурсан, чаддаг болсон зүйлсийн тоо, чанар/
4.	Боловсролын үйлчилгээний сэтгэл ханамж /20 оноо/	1. Хүүхэд бүрийн хөгжилд үзүүлсэн үйлчилгээ 2. Багшийн ёс зүй
5.	Эрүүл мэндийн байдал /20 оноо/	1. Эрүүл чийрэг байдал 2. Эрүүл харилцааг бүрдүүлэхэд оруулсан хувь нэмэр 3. Эрүүл аюулгүй орчинг бүрдүүлэхэд оруулсан хувь нэмэр
	Нийт оноо	100 оноо

ХЭРХЭН ДҮГНЭХ ВЭ?

Ажлын үр дүн 100 оноо, шалгуур тус бүрийн үзүүлэлт 20 оноо

- 90-100 оноо Маш сайн
- 80-89 оноо Хангалттай сайн
- 70-79 оноо Сайн
- 60-69 оноо Дундаж
- 31-59 оноо Дунджаас доогуур
- 0-30 оноо Хангалтгүй

Баталгаажуулсан оноо		
Дунджаас дээгүүр	Дундаж	Дунджаас доогуур
70-аас дээш Үр дүнгийн мөнгөн урамшуулал авах үндэслэл болно.	60-69 Урамшил авахгүй, Мэргэжил арга зүйн зөвлөгөө шаардлагатай	31-59 Захиргааны хариуцлага буюу сануулах, цалин хасах арга хэмжээ авах үндэслэл болно
80-аас дээш Ур чадварын нэмэгдэл авах үндэслэл болно.		0-30 Захиргааны хариуцлага тооцон, 3 сарын турш зөвлөн туслах арга хэмжээ авч байдал сайжраагүй тохиолдолд багшлах эрхийг хасах буюу хөдөлмөрийн гэрээ цуцлах үндэслэл болно.
Оноог захирал эцэслэн баталгаажуулна		

МОНГОЛ УЛСЫН
БОЛОВСРОЛ, ШИНЖЛЭХ УХААНЫ
САЙДЫН ТУШААЛ

2013 оны 08 сарын 14 өдөр

Дугаар А/299

Улаанбаатар хот

Чиглэл батлах тухай

Боловсролын тухай хуулийн 28 дугаар зүйлийн 28.1.2 дугаар заалтыг үндэслэн ТУШААХ нь:

1. "Ерөнхий боловсролын сургуулийн ажилтны ажлыг үнэлэх, дүгнэхэд баримтлах чиглэл"-ийг нэгдүгээр, "Ерөнхий боловсролын сургуулийн үйл ажиллагааны үлгэрчилсэн чиглэл"-ийг хоёрдугаар хавсралтын ёсоор тус тус баталсугай.

2. Ажилтныг үнэлэх, дүгнэхэд баримтлах чиглэл болон ерөнхий боловсролын сургуулийн үйл ажиллагааны үлгэрчилсэн чиглэлийг арга зүйн удирдамж болгон 2013-2014 оны хичээлийн жилээс хэрэгжүүлэхийг сургуулийн захирлуудад даалгасугай.

3. Энэхүү тушаалыг хэрэгжүүлэхэд бодлогоор дэмжиж ажиллахыг Стратегийн бодлого, төлөвлөлтийн газар (Б.Насанбаяр), Бодлогын хэрэгжилтийг зохицуулах газар (Д.Эрдэнэчимэг), хэрэгжилтэд хяналт, шинжилгээ хийж, үр дүнг танилцуулахыг Хяналт-шинжилгээ, үнэлгээ, дотоод аудитын газар (Л.Лувсанжамц)-т нарт тус тус даалгасугай.

Л.ГАНТӨМӨР

902128

МОНГОЛ УЛСЫН
БОЛОВСРОЛ, ШИНЖЛЭХ УХААНЫ
САЙДЫН ТУШААЛ

2014 оны 03 сарын 07 өдөр

Дугаар А/60

Улаанбаатар хот

Тушаалд нэмэлт оруулах тухай

Монгол Улсын Засгийн газрын тухай хуулийн 24 дүгээр зүйлийн 2 дахь хэсэг, Боловсролын тухай хуулийн 28 дугаар зүйлийн 28.1.2 дахь заалтыг тус тус үндэслэн ТУШААХ нь:

1.Боловсрол, шинжлэх ухааны сайдын "Чиглэл батлах тухай" 2013 оны А/299 дүгээр тушаалын нэгдүгээр хавсралтаар батлагдсан "Ерөнхий боловсролын сургуулийн ажилтны ажлыг үнэлэх, дүгнэхэд баримтлах чиглэл"-д дор дурдсан агуулгатай заалт нэмсүгэй:

1/. 1.6 дахь заалт:

"1.6. Энэхүү чиглэлийн 1.1-д зааснаас бусад ажилтны ажлын үр дүн, гүйцэтгэлийг хөдөлмөрийн гэрээгээр зохицуулна".

2.Энэхүү тушаалыг хэрэгжүүлэхэд мэргэжил, арга зүйн дэмжлэг үзүүлж ажиллахыг Бодлогын хэрэгжилтийг зохицуулах газар /Д.Эрдэнэчимэг/-т даалгасугай.

Л.ГАНТӨМӨР

D:Legal doc's/2014

9 0282

Боловсрол, шинжлэх ухааны сайдын 2013 оны 8 сарын 9-ний өдрийн 299 тоот тушаалын хавсралт

ЕРӨНХИЙ БОЛОВСРОЛЫН СУРГУУЛИЙН АЖИЛТНЫ АЖЛЫГ ҮНЭЛЭХ, ДҮГНЭХЭД БАРИМТЛАХ ЧИГЛЭЛ

Нэг. НИЙТЛЭГ ЗҮЙЛ

1.1. Ерөнхий боловсролын сургуулийн заах аргын нэгдлийн ахлагч, сургалтын менежер, нийгмийн ажилтан, дотуур байрны багш, номын санч, эмч, захирал (цаашид ажилтан гэх)-ын ажлыг үнэлэхэд энэхүү чиглэлийг баримтална.

1.2. Энэхүү чиглэлийн зорилго нь ажилтны хүүхэд нэг бүрийг хөгжүүлэх, төлөвшүүлэх, авьяас чадварыг нээн хөгжүүлэхэд үзүүлсэн дэмжлэг, хүүхдэд ээлтэй орчин нөхцөл бүрдүүлэх үйл ажиллагаагаар хүрсэн үр дүнг үнэлэхэд оршино.

1.3. Энэхүү чиглэлийн дагуу хийсэн үнэлгээ нь ажилтны ажлын байрны тодорхойлолтод заасан хөдөлмөрийн гэрээнд тусгагдсан ажлыг үнэлэх болон улирлын ажлын үр дүнгийн урамшил, үр чадварын нэмэгдлийг тооцон олгох үндэслэл болно.

1.4. Ажилтны ажлын явц, үр дүн, гүйцэтгэлийг хичээлийн жилийн улирал бүрээр үнэлэх бөгөөд эдгээрийн дунджаар хагас жилийн болон жилийн ажлын үнэлгээг тооцно.

1.5. Сургуулийн захирлын ажлын үр дүн, гүйцэтгэлийг томилсон этгээдтэй байгуулсан хөдөлмөрийн гэрээгээр зохицуулна.

Хоёр. АЖИЛТНЫ АЖЛЫГ ҮНЭЛЭХЭД БАРИМТЛАХ ЗАРЧИМ

2.1. Шударга, бодитой, сонирхлын зөрчил, субъектив нөлөөллөөс ангид байх;

2.2. Ажлын үнэлгээ нь суралцагчийн ахиц, амжилттай холбоотой байх;

2.3. Хувь хүний болон мэргэжлийн нэр хүнд, бүрэн эрхийг хүндэтгэсэн байх;

2.4. Үнэлгээний шалгуур, үнэлэх үйл ажиллагаа нь ил тод байх;

2.5. Ажилтныг дэмжих, урамшуулах, хөгжүүлэхэд чиглэсэн байх;

2.6. Ажилтны өөрийн болон хөндлөнгийн

(эцэг, эх, асран хамгаалагчид болон сурагч, сургалтын байгууллагын удирдлага) үнэлгээний арга хэлбэрийг хослуулсан байх;

Гурав. ҮНЭЛГЭЭНИЙ ЗОХИОН БАЙГУУЛАЛТ

3.1. Өмнөх хичээлийн жилийн эцсийн үнэлгээ болон хичээлийн жилийн эхэнд хийсэн ажилтны өөрийн үнэлгээний дунджийг тухайн хичээлийн жилийн гарааны үнэлгээ гэж үзнэ.

3.2. Хичээлийн жилийн 1,3 дугаар улирлын ажлыг энэхүү журамд заасан шалгуур үзүүлэлтийн дагуу ажилтан өөрөө үнэлж хамт олны хуралд тайлагнана.

3.3. Хичээлийн жилийн 2.4 дүгээр улиралд ажилтны өөрийн үнэлгээг сургуулийн захирлын тушаалаар байгуулагдсан багш, ажилтан эцэг эхээс бүрдсэн баг магадлан баталгаажуулна.

3.4. Ажилтны өөрийн үнэлгээ болон сургуулийн захирлын шийдвэрээр байгуулагдсан багийн магадлан баталгаажуулсан үнэлгээг захирал тушаалаар баталгаажуулна.

3.5. Ажилтны өөрийн үнэлгээ, магадлан баталгаажуулсан үнэлгээний зөрүү 10 онооноос дээш байх тохиолдолд ажилтан тухайн улиралд улирлын мөнгөн урамшил авахгүй.

3.6. Магадлан баталгаажуулсан үнэлгээг бодитой биш гэж ажилтан үзвэл ажлын хэсэг ярилцлага хэлэлцүүлэг хийж дахин магадлан болно.

Дөрөв. АЖИЛТНЫ АЖЛЫГ ҮНЭЛЭХ ШАЛГУУР

4.1. Ажилтны ажлыг дараах шалгуур үзүүлэлтээр үнэлнэ.

4.2. Ажилтны ажлын үр дүнг нийт 100 оноо байхаар бодож үзүүлэлт тус бүрийг 20 оноогоор үнэлж, дундаж оноогоор гүйцэтгэлийг үнэлнэ.

4.2.1. Заах аргын нэгдлийн ахлагч

	Шалгуур үзүүлэлт	Ойлголт	Гүйцэтгэлийн үзүүлэлт
1	Төлөвшил /20 оноо/	1.Зан чанар 2.Дадал хэвшил 3.Оролцоо	Заах аргын нэгдлийн багш нарт харъяалагдах: 1.Хүүхэд нэг бүрийг суралцах үйл болон сайн дурын, олон нийтийн үйл ажиллагаанд оролцох хүсэл эрмэлзэл, боломжийг бүрдүүлсэн байдал 2.Хүүхэд нэг бүрийн сургуулийн болон нийгмийн орчны хэм хэмжээг дагаж мөрдөж байгаа байдал, эрмэлзэл 3.Хүүхэд нэг бүрийн нийгмийн орчинд өөрийгөө зөв авч явах, илэрхийлэх, бусадтай зөв харилцах /ажилсаг, эвсэг, тусархаг/ зан чанар төлөвшүүлсэн байдал
2	Хүүхэд нэг бүрийн эзэмшсэн мэдлэг, чадварын ахиц, амжилт /20 оноо/	1.Ахиц 2.Амжилт	Заах аргын нэгдлийн багш нарт харъяалагдах 1.Хүүхэд нэг бүрийн эзэмшсэн мэдлэг, чадварын ахицын түвшин 2.Хүүхэд нэг бүрийн эзэмшсэн мэдлэг, чадварын улирлын амжилтын үнэлгээ
3	Авьяасыг нээн хөгжүүлсэн байдал /20 оноо/	Хүүхэд нэг бүрт заяагдсан төрөлхийн олон талт боломж, чадавхийг нээн хөгжүүлэх	Заах аргын нэгдлийн багш нарт харъяалагдах: 1.Хүүхэд бүрийн авьяасыг судалсан, нээсэн байдал, 2.Хүүхэд бүрийн авьяасыг хөгжүүлсэн байдал /сурсан, чаддаг болсон зүйлийн тоо, чанар/
4	Боловсролын үйлчилгээний сэтгэл ханамж /20 оноо/	1.Заах аргын нэгдлийн багш нарын 2.Бусад оролцогчдын	Санал асуулгын үр дүн: 1.Заах аргын нэгдлийн багш нарт хүүхэд нэг бүрийг хөгжүүлэх аргагүй, технологигоор үзүүлсэн дэмжлэг 2.Багшийн мэргэжлийн ёс зүй
5	Эрүүл мэндийн байдал /20 оноо/	1.Эрүүл чийрэг байдал 2.Эрүүл харилцаа 3.Эрүүл аюулгүй орчин	1.Заах аргын нэгдлийн багш нарт харъяалагдах хүүхдийн эрүүл мэндийг сайжруулсан байдал 2.Эрүүл харилцааг бүрдүүлэхэд оруулсан хувь нэмэр 3.Эрүүл, аюулгүй орчин бүрдүүлэхэд оруулсан хувь нэмэр

4.2.2 Сургалтын менежер

	Шалгуур үзүүлэлт	Ойлголт	Гүйцэтгэлийн үзүүлэлт
1	Төлөвшил /20 оноо/	1.Зан чанар 2.Дадал хэвшил 3.Оролцоо	1.Хүүхэд, багш нэг бүрийг суралцах үйл болон сайн дурын, олон нийтийн үйл ажиллагаанд оролцох хүсэл эрмэлзэл, боломжийг бүрдүүлсэн байдал 2.Хүүхэд, багш нэг бүрийн сургуулийн болон нийгмийн орчны хэм хэмжээг дагаж мөрдөж байгаа байдал, эрмэлзэл 3.Хүүхэд, багш нэг бүрийн нийгмийн орчинд өөрийгөө зөв авч явах, илэрхийлэх, бусадтай зөв харилцах /ажилсаг, эвсэг, тусархаг/ зан чанар төлөвшүүлсэн байдал
2	Хүүхэд нэг бүрийн эзэмшсэн мэдлэг, чадварын ахиц, амжилт /20 оноо/	1.Ахиц 2.Амжилт	1.Хүүхэд, багш нэг бүрийн эзэмшсэн мэдлэг, чадварын ахицын түвшин 2.Хүүхэд, багш нэг бүрийн эзэмшсэн мэдлэг, чадварын улирлын амжилтын үнэлгээ
3	Авьяасыг нээн хөгжүүлсэн байдал /20 оноо/	Хүүхэд нэг бүрт заяагдсан төрөлхийн олон талт боломж, чадавхийг нээн хөгжүүлэх	1.Хүүхэд, багш бүрийн авьяасыг судалсан, нээсэн байдал, 2.Хүүхэд, багш бүрийн авьяасыг хөгжүүлсэн байдал /сурсан, чаддаг болсон зүйлийн тоо, чанар/
4	Боловсролын үйлчилгээний сэтгэл ханамж /20 оноо/	1.Хариуцсан заах аргын нэгдлийн багш нарын 2.Бусад оролцогчдын	Санал асуулгын үр дүн: 1.Хүүхэд, багш нэг бүрийн хөгжилд үзүүлсэн аргагүй, технологийн дэмжлэг 2.Удирдах ажилтны мэргэжлийн ёс зүй
5	Эрүүл мэндийн байдал /20 оноо/	1.Эрүүл чийрэг байдал 2.Эрүүл харилцаа 3.Эрүүл аюулгүй орчин	1.Хариуцсан заах аргын нэгдлийн багш нарт харъяалагдах хүүхдийн эрүүл мэндийг сайжруулсан байдал 2.Эрүүл харилцааг бүрдүүлэхэд оруулсан хувь нэмэр 3.Эрүүл орчин бүрдүүлэхэд оруулсан хувь нэмэр

4.2.3. Сургуулийн нийгмийн ажилтан

	Шалгуур үзүүлэлт	Ойлголт	Гүйцэтгэлийн үзүүлэлт
1	Төлөвшил /20 оноо/	1.Зан чанар 2.Дадал хэвшил 3.Оролцоо	1.Хүүхэд нэг бүрийг сайн дурын болон олон нийтийн үйл ажиллагаанд оролцох хүсэл эрмэлзэл, боломжийг бүрдүүлэхэд оруулсан хувь нэмэр 2.Хүүхэд нэг бүрийн сургуулийн болон нийгмийн орчны хэм хэмжээг дагаж мөрдөж байгаа байдал, эрмэлзэл 3.Хүүхэд нэг бүрийн нийгмийн орчинд өөрийгөө зөв авч явах, илэрхийлэх, бусадтай зөв харилцах /ажилсаг, эвсэг, тусархаг/ зан чанар төлөвшүүлэхэд оруулсан хувь нэмэр
2	Хүүхэд нэг бүрийн эзэмшсэн мэдлэг, чадварын ахиц, амжилт /20 оноо/	1.Судалгаа 2.Санаачлага	1.Хүүхэд нэг бүрийн хөгжил төлөвшилийн оношилгоо, судалгаа, үр дүн 2.Судалгааны үр дүнд суурилсан хөгжлийн хөтөлбөр, үр дүн 3.Хүүхэд, багш, эцэг эх, асран хамгаалгчид үзүүлсэн зөвлөн туслах үйлчилгээний үр дүн
3	Авьяасыг нээн хөгжүүлсэн байдал /20 оноо/	Хүүхэд нэг бүрт заяагдсан төрөлхийн олон талт боломж, чадавхийг нээн хөгжүүлэх	Хүүхэд бүрийн авьяасыг нээн хөгжүүлсэн байдал /сурсан, чаддаг болсон зүйлийн тоо, чанар/
4	Боловсролын үйлчилгээний сэтгэл ханамж /20 оноо/	-Сурагчийн -Багш нарын -Эцэг эх, асран хамгаалагчийн -Бусад оролцогчдын	Санал асуулгын үр дүн: 1.Хүүхэд, багш бүрийн хөгжилд үзүүлсэн дэмжлэг 2.Ажилтны мэргэжлийн ёс зүй
5	Эрүүл мэндийн байдал /20 оноо/	1.Эрүүл чийрэг байдал 2.Эрүүл харилцаа 3.Эрүүл аюулгүй орчин	1.Хүүхдийн эрүүл мэндийг сайжруулсан байдал 2.Эрүүл харилцааг бүрдүүлэхэд оруулсан хувь нэмэр 3.Эрүүл орчинг бүрдүүлэхэд оруулсан хувь нэмэр

4.2.4. Сургуулийн захирал

	Шалгуур үзүүлэлт	Ойлголт	Гүйцэтгэлийн үзүүлэлт
1	Төлөвшил /20 оноо/	1.Зан чанар 2.Дадал хэвшил 3.Оролцоо	1.Хүүхэд, багш, ажилтан нэг бүрийг суралцах үйл болон сайн дурын, олон нийтийн үйл ажиллагаанд оролцох хүсэл эрмэлзэл, боломжийг бүрдүүлсэн байдал 2.Хүүхэд, багш, ажилтан нэг бүрийн сургуулийн болон нийгмийн орчны хэм хэмжээг дагаж мөрдөж байгаа байдал, эрмэлзэл 3.Хүүхэд нэг бүрийн нийгмийн орчинд өөрийгөө зөв авч явах, илэрхийлэх, бусадтай зөв харилцах /ажилсаг, эвсэг, тусархаг/ зан чанар төлөвшүүлсэн байдал
2	Хүүхэд нэг бүрийн эзэмшсэн мэдлэг, чадварын ахиц, амжилт /20 оноо/	1.Судалгаа 2.Санаачлага	1.Хүүхэд, багш, ажилтан нэг бүрийн эзэмшсэн мэдлэг, чадварын ахицын түвшин 2.Хүүхэд, багш, ажилтан нэг бүрийн эзэмшсэн мэдлэг, чадварын улирлын амжилтын үнэлгээ
3	Авьяасыг нээн хөгжүүлсэн байдал /20 оноо/	Хүүхэд нэг бүрт заяагдсан төрөлхийн олон талт боломж, чадавхийг нээн хөгжүүлэх	1.Хүүхэд, багш, ажилтан нэг бүрийн авьяасыг судалсан, нээсэн байдал, 2.Хүүхэд, багш, ажилтан нэг бүрийн авьяасыг хөгжүүлсэн байдал /сурсан, чаддаг болсон зүйлийн тоо, чанар/
4	Боловсролын үйлчилгээний сэтгэл ханамж /20 оноо/	-Сурагчийн -Багш нарын -Эцэг эх, асран хамгаалагчийн -Бусад оролцогчдын	Санал асуулгын үр дүн: 1.Хүүхэд, багш, ажилтан нэг бүрийг хөгжилд үзүүлсэн дэмжлэг 2.Удирдах ажилтаны мэргэжлийн ёс зүй
5	Эрүүл мэндийн байдал /20 оноо/	1.Эрүүл чийрэг байдал 2.Эрүүл харилцаа 3.Эрүүл аюулгүй орчин	1.Хүүхэд, багш, ажилтан бүрийн эрүүл мэндийг сайжруулсан байдал 2.Эрүүл харилцааг бүрдүүлэхэд оруулсан хувь нэмэр 3.Эрүүл орчин бүрдүүлэхэд оруулсан хувь нэмэр

4.2.5 Сургуулийн дотуур байрны багш

	Шалгуур үзүүлэлт	Ойлголт	Гүйцэтгэлийн үзүүлэлт
1	Төлөвшил /20 оноо/	1.Зан чанар 2.Дадал хэвшил 3.Оролцоо	1.Хүүхэд нэг бүрийн сайн дурын болон олон нийтийн үйл ажиллагаанд оролцох хүсэл эрмэлзэл, боломжийг бүрдүүлсэн байдал 2.Хүүхэд нэг бүрийн сургуулийн болон нийгмийн орчны хэм хэмжээг дагаж мөрдөж байгаа байдал, эрмэлзэл 3.Хүүхэд нэг бүрийн нийгмийн орчинд өөрийгөө зөв авч явах, илэрхийлэх, бусадтай зөв харилцах /ажилсаг, эвсэг, тусархаг/ зан чанар төлөвшүүлсэн байдал
2	Хүүхэд нэг бүрийн эзэмшсэн мэдлэг, чадварын ахиц, амжилт /20 оноо/	1.Судалгаа 2.Санаачлага	1.Хүүхэд нэг бүрийн эзэмшсэн мэдлэг, чадварын ахицын түвшин 2.Хүүхэд нэг бүрийн эзэмшсэн мэдлэг, чадварын улирлын амжилтын үнэлгээ
3	Авьяасыг нээн хөгжүүлсэн байдал /20 оноо/	Хүүхэд нэг бүрт заяагдсан төрөлхийн олон талт боломж, чадавхийг нээн хөгжүүлэх	1.Хүүхэд нэг бүрийн авьяасыг судалсан, нээсэн байдал, 2.Хүүхэд нэг бүрийн авьяасыг хөгжүүлсэн байдал /сурсан, чаддаг болсон зүйлийн тоо, чанар/
4	Боловсролын үйлчилгээний сэтгэл ханамж /20 оноо/	-Сурагчийн -Багш нарын -Эцэг эх, асран хамгаалагчийн -Бусад оролцогчдын	Санал асуулгын үр дүн: 1.Багшийн хүүхэд нэг бүрийн хөгжилд үзүүлсэн дэмжлэг 2.Багшийн мэргэжлийн ёс зүй
5	Эрүүл мэндийн байдал /20 оноо/	1.Эрүүл чийрэг байдал 2.Эрүүл харилцаа 3.Эрүүл аюулгүй орчин	1.Хүүхдийн эрүүл мэндийг сайжруулан, асран хамгаалсан байдал 2.Эрүүл харилцааг бүрдүүлэхэд оруулсан хувь нэмэр 3.Эрүүл, аюулгүй орчин бүрдүүлэхэд оруулсан хувь нэмэр

4.2.6 Сургуулийн номын санч

	Шалгуур үзүүлэлт	Ойлголт	Гүйцэтгэлийн үзүүлэлт
1	Төлөвшил /20 оноо/	1.Зан чанар 2.Дадал хэвшил 3.Оролцоо	1.Хүүхэд нэг бүрийн сайн дурын болон олон нийтийн үйл ажиллагаанд оролцох хүсэл эрмэлзэл, боломжийг бүрдүүлэхэд оруулсан хувь нэмэр 2.Хүүхэд нэг бүрийн сургуулийн болон нийгмийн орчны хэм хэмжээг дагаж мөрдөж байгаа эрмэлзэл байдалд оруулсан хувь нэмэр 3.Хүүхэд нэг бүрийн нийгмийн орчинд өөрийгөө зөв авч явах, илэрхийлэх, бусадтай зөв харилцах /ажилсаг, эвсэг, тусархаг/ зан чанар төлөвшүүлсэн байдалд оруулсан хувь нэмэр
2	Судалгаа /20 оноо/	1.Судалгаа 2.Санаачлага	1.Хүүхэд, багш ажилтанд шаардлагатай ном, сурах бичиг, сургалтын хэрэглэгдэхүүний хэрэгцээ, нийлүүлэлтийн судалгаа, үр дүн 2.Судалгаанд үндэслэн хэрэгцээ шаардлагатай ном, сурах бичиг, сургалтын хэрэглэгдэхүүний хүртээмжийг нэмэгдүүлсэн санаачлага, үр дүн
3	Мэргэжлийн зөвлөгөө /20 оноо/	1.Сурталчилгаа 2.Зөвлөгөө	1.Хүүхэд нэг бүрт “Ном” хөтөлбөрийн үзэл санааг түгээн дэлгэрүүлсэн сурталчилгаа, үр дүн 2.Номтой харьцах, ашиглах соёл төлөвшүүлэх зөвлөгөө, санаачлага, үр дүн
4	Боловсролын үйлчилгээний сэтгэл ханамж /20 оноо/	-Хүүхэд -Багш, ажилтан -Бусад оролцогчдын	Санал асуулгын үр дүн: 1.Багш, ажилтан, хүүхэд нэг бүрийн хөгжилд үзүүлсэн дэмжлэг 2.Ажилтны мэргэжлийн ёс зүй
5	Эрүүл мэндийн байдал /20 оноо/	1.Эрүүл чийрэг байдал 2.Эрүүл харилцаа 3.Эрүүл орчин	1.Хүүхдийн эрүүл мэндийг сайжруулсан байдал 2.Эрүүл харилцааг бүрдүүлэхэд оруулсан хувь нэмэр 3.Эрүүл, аюулгүй орчин бүрдүүлэхэд оруулсан хувь нэмэр

4.2.7 Сургуулийн эмч

	Шалгуур үзүүлэлт	Ойлголт	Гүйцэтгэлийн үзүүлэлт
1	Төлөвшил /20 оноо/	1.Зан чанар 2.Дадал хэвшил 3.Оролцоо	1.Хүүхэд нэг бүрийг эрүүл мэндийн боловсролын чиглэлээр сайн дурын болон олон нийтийн үйл ажиллагаанд оролцох хүсэл эрмэлзэл, боломжийг бүрдүүлэхэд оруулсан хувь нэмэр 2.Хүүхэд нэг бүрийн сургуулийн болон нийгмийн орчны хэм хэмжээг дагаж мөрдөж байгаа эрмэлзэл байдалд оруулсан хувь нэмэр 3.Хүүхэд нэг бүрийн нийгмийн орчинд өөрийгөө зөв авч явах, илэрхийлэх, бусадтай зөв харилцах /ажилсаг, эвсэг, тусархаг/ зан чанар төлөвшүүлсэн байдалд оруулсан хувь нэмэр
2	Судалгаа /20 оноо/	1.Судалгаа 2.Санаачлага	1.Хүүхэд, багш ажилтан нэг бүрийг урьдчилан сэргийлэх үзлэгт хамруулсан байдал, эрүүл мэндийн судалгаа, үр дүн 2.Судалгаанд суурилсан мэргэжлийн зөвлөгөө, санаачилга үр дүн
3	Үдийн цай (хоол) хөтөлбөрийн хэрэгжилт /20 оноо/	Эрүүл, аюулгүй байдал	Үдийн цай, дотуур байрны хоолны хүртээмж, тэжээллэг чанарт хяналт тавьж ажилласны үр дүн
4	Боловсролын үйлчилгээний сэтгэл ханамж /20 оноо/	-Хүүхэд -Багш, ажилтан -Эцэг эх, асран хамгаалагч -Бусад оролцогчдын	Санал асуулгын үр дүн: 1.Багш, ажилтан, хүүхэд нэг бүрийн эрүүл мэндэд үзүүлсэн дэмжлэг 2.Ажилтны мэргэжлийн ёс зүй
5	Эрүүл мэндийн байдал /20 оноо/	1.Эрүүл чийрэг байдал 2.Эрүүл харилцаа 3.Эрүүл орчин	1.Хүүхэд, багш, ажилтан нэг бүрийн эрүүл мэндэд гарсан өөрчлөлт, үр дүн 2.Эрүүл харилцааг бүрдүүлэхэд оруулсан хувь нэмэр 3.Эрүүл аюулгүй орчин бүрдүүлэхэд оруулсан хувь нэмэр

Тав. АЖИЛТНЫ АЖЛЫГ ДҮГНЭХ

5.1. Ажилтны ажлыг үнэлэхэд баримтлах чиглэлийн гүйцэтгэлийн дундаж оноог харгалзан

90-100 оноо авсан бол “Маш сайн”

80-89 оноо авсан бол “Хангалттай сайн”

70-79 оноо авсан бол “Сайн”

60-69 оноо авсан бол “Дундаж”

31-59 оноо авсан бол “Дунджаас доогуур”

0-30 оноо авсан бол “Хангалтгүй”

5.2. Энэхүү журмаар ажилтны ажлыг үнэлсэн нь тухайн ажилтантай байгуулсан хөдөлмөрийн гэрээний биелэлтийг тооцох нэг үндсэн үзүүлэлт болно.

5.3. Ажлын үнэлгээгээр 80-аас дээш оноо буюу “Хангалттай сайн” үнэлгээ авах нь ажилтан ур чадварын нэмэгдэл авах үндэслэл болно.

5.4. Ур чадварын нэмэгдлийг байгууллагын тухайн жилийн цалингийн санд багтаан Засгийн газраас тогтоосон хувь хэмжээгээр үндсэн цалингаас тооцож олгоно.

5.5. Ажлын үнэлгээгээр 70-аас дээш оноо буюу “Сайн” үнэлгээ авах нь ажилтан улирлын мөнгөн урамшил авах үндэслэл болно.

5.6. Улирлын мөнгөн урамшлын хэмжээг тухайн жилийн төсөвт урамшилд зориулан тусгасан хөрөнгийн дүнд багтаан үндсэн цалингаас Засгийн

газраас тогтоосон хэмжээгээр сар бүр тооцож, улирал тутам олгоно.

5.7. Ажилтанд олгох ур чадварын нэмэгдэл, улирлын мөнгөн урамшлыг олгох шийдвэрийг сургуулийн захирал гаргана.

5.8. “Дунджаас доогуур” үнэлгээ авсан ажилтанд захиргааны хариуцлага буюу сануулах, цалин хасах арга хэмжээ авах үндэслэл болно.

5.9. “Хангалтгүй” үнэлгээ авсан ажилтанд захиргааны хариуцлага тооцон, 3 сарын турш зөвлөн туслах арга хэмжээ авч байдал сайжраагүй тохиолдолд хөдөлмөрийн гэрээ цуцлах үндэслэл болно.

5.10. Ажлын үнэлгээгээр 2-3 удаа 69-аас доош оноотой үнэлэгдсэн тохиолдолд ажилтанд тусгайлан мэргэжил, арга зүйн зөвлөгөө өгөх үүргийг холбогдох албан тушаалтан хүлээнэ.

Боловсрол, шинжлэх ухааны
сайдын 2013 оны 08 сарын 04 өдрийн
Ах дугаар тушаалын 2 дугаар хавсралт

ЕРӨНХИЙ БОЛОВСРОЛЫН СУРГУУЛИЙН ҮЙЛ АЖИЛЛАГААНЫ ЧИГЛЭЛ

Боловсрол, шинжлэх ухааны яамны зорилго 1. Сурагч, оюутан, багш, хүүхэд нэг бүрийг хөгжүүлэх бодлого хэрэгжүүлэх 2. Боловсролын чанар, хүртээмж, өрсөлдөх чадварыг сайжруулах, насан туршийн боловсролын тогтолцоог бүрдүүлэх 3. Шинжлэх ухаан, технологийн үйл ажиллагааны чанар, үр өгөөжийг дээшлүүлэх 4. Боловсрол, шинжлэх ухааны салбарын менежмент, эдийн засаг, санхүү хөрөнгө оруулалтын бодлогыг шинэчлэх									
Аймаг, нийслэл, дүүргийн боловсролын зорилго									
Сургуулийн зорилго									
Сургууль зорилгоо хэрэгжүүлэхийн тулд дараах чиглэлийн хүрээнд үйл ажиллагааг төлөвлөж, үр дүнгээ тодорхойлно									
Төлөвшил		Хүүхэд нэг бүрийн эзэмшсэн мэдлэг, чадварын ахиц, амжилт		Авьяасыг нээн хөгжүүлэх		Боловсролын үйлчилгээний сэтгэл ханамж		Эрүүл мэнд	
Хэрэгжүүлэх үйл ажиллагаа	Үр дүнгийн үзүүлэлт	Хэрэгжүүлэх үйл ажиллагаа	Үр дүнгийн үзүүлэлт	Хэрэгжүүлэх үйл ажиллагаа	Үр дүнгийн үзүүлэлт	Хэрэгжүүлэх үйл ажиллагаа	Үр дүнгийн үзүүлэлт	Хэрэгжүүлэх үйл ажиллагаа	Үр дүнгийн үзүүлэлт

Улсын нэгдсэн бүртгэлийн 2014 оны 01 дүгээр сарын 27-ны өдрийн 3427 дугаарт бүртгэгч Монгол Улсын Хууль зүйн яам

МОНГОЛ УЛСЫН БОЛОВСРОЛ, ШИНЖЛЭХ УХААНЫ САЙДЫН ТУШААЛ

2013 оны 08 сарын 09 өдөр

Дугаар А/287

Улаанбаатар хот

Журам шинэчлэн батлах тухай

Засгийн газрын тухай хуулийн 24 дүгээр зүйлийн 24.2 дахь хэсэг, Боловсролын тухай хуулийн 28 дугаар зүйлийн 28.1.24 дүгээр заалтыг тус тус үндэслэн ТУШААХ нь:

1. “Сургуулийн өмнөх болон бага, дунд боловсролын сургалтын байгууллагын багш, ажилтны мэргэжил дээшлүүлэх журам” –ыг хавсралт ёсоор шинэчлэн баталсугай.

2. Журмыг хэрэгжүүлэх ажлыг мэргэжил, арга зүйн удирдлагаар ханган ажиллахыг Бодлогын хэрэгжилтийг зохицуулах газар /Д.Эрдэнэчимэг/, Аймаг нийслэлийн Боловсролын газрын дарга нарт, энэхүү тушаалын хэрэгжилтэнд хяналт тавьж ажиллахыг Хяналт-шинжилгээ, үнэлгээ, дотоод аудитын газар /Л.Лувсанжамц/-т тус тус даалгасугай.

3. Албан бус боловсролын багш, ажилтныг давтан сургах, мэргэжил дээшлүүлэх сургалтыг энэхүү тушаалаар батлагдсан журмыг баримтлан зохион байгуулж байхыг Багшийн мэргэжил дээшлүүлэх институт /Г.Сүглэгмаа/-д даалгасугай.

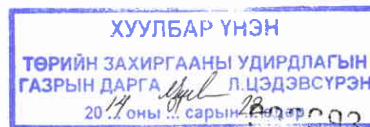
4. Энэхүү тушаалыг баталсантай холбогдуулан Боловсрол, соёл, шинжлэх ухааны сайдын “Мэргэжил дээшлүүлэх журам батлах тухай” 2008 оны 72 дугаар тушаалыг хүчингүй болсонд тооцсугай.

5. Энэхүү тушаалыг 2014 оны 01 дүгээр сарын 01-ний өдрөөс эхлэн дагаж мөрдсүгэй.

Л.ГАНТӨМӨР

D:Legal doc's

СУРГУУЛИЙН ӨМНӨХ БОЛОН БАГА, ДУНД БОЛОВСРОЛЫН СУРГАЛТЫН БАЙГУУЛЛАГЫН БАГШ, АЖИЛТНЫ МЭРГЭЖИЛ ДЭЭШЛҮҮЛЭХ ЖУРАМ

Нэг.НИЙТЛЭГ ҮНДЭСЛЭЛ

1.1. Ерөнхий боловсролын сургууль, хүүхдийн цэцэрлэг, албан бус боловсрол/насан туршийн боловсролын төвийн багш, ажилтан (захирал, эрхлэгч, сургалтын менежер, нийгмийн ажилтан, арга зүйч, дотуур байрын багш, номын санч, эмч, туслах багш)-ын мэргэжил дээшлүүлэх үйл ажиллагааг энэхүү журмаар зохицуулна.

1.2. Багш, удирдах ажилтны мэргэжил дээшлүүлэх үйл ажиллагааг багшийн мэргэжил дээшлүүлэх чиг үүрэг бүхий сургалт- арга зүйн төв байгууллага, аймаг, нийслэлийн Боловсролын газар, хэлтэс зохион байгуулна.

1.3. Энэхүү журмын зорилго нь багш, удирдах болон бусад ажилтны ажлын байрны тодорхойлолтод заасан чиг үүргээ хэрэгжүүлэх, тасралтгүй хөгжлийг хангах таатай нөхцөл бүрдүүлэхэд оршино.

1.4. Мэргэжил дээшлүүлэх үйл ажиллагаа нь боловсролын салбарт институцэд суурилсан багшийн мэргэжил дээшлүүлэх үйлчилгээг төрийн болон иргэний нийгмийн байгууллага, олон улсын төсөл, хөтөлбөрийн дэмжлэгтэйгээр зохион байгуулах зарчимд тулгуурлана.

1.5. Мэргэжил дээшлүүлэх сургалтыг танхимын болон зайн, онлайн сургалтын хосолсон хэлбэрээр үндэсний, орон нутгийн болон ажлын байранд буюу байгууллагын түвшинд зохион байгуулна.

Хоёр. МЭРГЭЖИЛ ДЭЭШЛҮҮЛЭХ СУРГАЛТЫН ТӨРӨЛ, ТЭДГЭЭРИЙН ЗОРИЛГО

2.1. Багш, удирдах ажилтны

мэргэжил дээшлүүлэх сургалт нь тэдний ажил, мэргэжлийн чиглэлээр эзэмшсэн мэдлэг, ур чадвараа ахиулах үндсэн сургалт, боловсролын бодлого, чиглэлийг таниулах, хэрэгжүүлэх болон мэргэжлийн тусгай дидактикийн ур чадварт суралцах төрөлжсөн сургалт, чиг үүргээ хэрэгжүүлэх явцдаа хөгжих ажлын байран дахь сургалт гэсэн төрөлтэй байна.

2.2. Мэргэжил дээшлүүлэх үндсэн сургалтад эхний болон хоёр, гурав, дөрөв, тав, арав дахь жилдээ ажиллаж байгаа байгаа багш, эхний болон тав, арав дахь жилдээ ажиллаж байгаа ажилтныг хамруулна.

2.3. Эхний жилдээ ажиллаж байгаа багш, ажилтанд зориулсан үндсэн сургалтын зорилго нь хувь хүний хөгжил болон ажлын байрны тодорхойлолтод заасан үндсэн чиг үүргийг хэрэгжүүлэхэд дэмжлэг үзүүлэхэд оршино.

2.4. Эхний жилдээ ажиллаж буй багш нь мэргэжил дээшлүүлэх үндсэн сургалтад оролцсоноор багшлах эрхээ авах үндэслэл болно.

2.5. Хоёр, гурав, дөрөв дэх жилдээ багшилж буй багш, ажилтанд зориулсан сургалтыг орон нутгийн үндсэн сургалт гэнэ.

2.6. Нэг, тав, арав дахь жилдээ ажиллаж буй багш, ажилтанд зориулсан сургалтыг үндэсний хэмжээний үндсэн сургалт гэнэ.

2.7. Хоёр, гурав, дөрөв дэх жилдээ багшилж буй багш, ажилтанд зориулсан үндсэн сургалтын зорилго нь хуримтлуулсан туршлага, хэрэгцээнд нь тулгуурлан байгууллагын болон сургалтын менежментийн онол арга зүйг хөгжүүлэхэд чиглэнэ.

2.8. Арван дахь жилдээ багшилж буй багш, ажилтанд зориулсан үндсэн

сургалтын зорилго нь мэдлэг чадвар, арга туршлагаа хуваалцах, харилцан суралцах, дидактикийн шинэ онол, арга зүй, туршилт судалгааны үр чадвар, зөвлөн туслах арга барил эзэмшихэд чиглэнэ.

2.9. Тав ба арван дахь жилдээ ажиллаж буй багш нь мэргэжил дээшлүүлэх сургалтад оролцсоноор багшлах эрхээ сунгах үндэслэл болно.

2.10. Мэргэжил дээшлүүлэх төрөлжсөн сургалтын зорилго нь боловсролын бодлого, чиглэлийг таниулах, хэрэгжүүлэх арга зам болон мэргэжлийн тусгай дидактикийн үр чадварт суралцах, хувь хүний хөгжил, мэдлэг үр чадварыг дэмжихэд оршино.

2.11. Ажлын байран дахь сургалтын зорилго нь үйлийн судалгаа хийх, багшлах үр чадвараа хөгжүүлэх, харилцан суралцах замаар үндсэн чиг үүргээ хэрэгжүүлэх явцдаа хөгжихөд чиглэнэ.

Гурав. МЭРГЭЖИЛ ДЭЭШЛҮҮЛЭХ СУРГАЛТАД ТАВИГДАХ ШААРДЛАГА

3.1. Мэргэжил дээшлүүлэх сургалт нь дараах шаардлагыг хангасан байна.

3.1.1. Сургалтын зорилго нь зорилтот бүлгийн хөгжих, суралцах хэрэгцээ шаардлагад үндэслэсэн байх

3.1.2. Сургалтын агуулга нь зорилтот бүлгийн ажил мэргэжлийн онцлог, ажлын байрны чиг үүрэгт нийцсэн байх

3.1.3. Сургалтын арга зүй нь зорилтот бүлгийн сонирхол хүсэл дээр суурилан сонголт хийх, гүнзгийрүүлэн судлах, туршлага, судалгааны үр дүнг хуваалцах, мэдээлэл, технологид суурилсан байх

3.1.4. Сургалтын зохион байгуулалт нь байршил, цаг хугацаа, давтамжийн хувьд оновчтой байх

3.1.5. Сургалтын үнэлгээ нь суралцсан агуулга, хөтөлбөрийн хэрэгжилтийн үр дүнгээр үнэлэгдэх

Дөрөв. МЭРГЭЖИЛ ДЭЭШЛҮҮЛЭХ СУРГАЛТЫН ЗОХИОН БАЙГУУЛАЛТ

4.1. Эхний болон тав, арав дахь жилдээ ажиллаж буй багш, ажилтанд зориулсан үндсэн сургалтыг багшийн мэргэжил дээшлүүлэх сургалт зохион байгуулах чиг үүрэг бүхий сургалт, арга зүйн төв байгууллага, хоёр, гурав, дөрөв дэх жилдээ ажиллаж буй багшийн мэргэжил дээшлүүлэх үндсэн сургалтыг аймаг, нийслэл, дүүргийн боловсролын асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны байгууллага зохион байгуулна.

4.2. Үндэсний хэмжээний үндсэн сургалтын үргэлжлэх хугацаа 10 хоног, орон нутгийн үндсэн сургалтын үргэлжлэх хугацаа 3 хоног байна.

4.3. Төрөлжсөн сургалтыг мэргэжил дээшлүүлэх тусгай зөвшөөрөл бүхий төрийн болон төрийн бус байгууллага, олон улсын байгууллага, иргэд зохион байгуулж болно.

4.4. Ажлын байран дахь мэргэжил дээшлүүлэх сургалт сургууль, цэцэрлэгийн үйл ажиллагааны төлөвлөгөөтэй уялдсан байх ба захирал, сургалтын менежер, заах аргын нэгдлийн ахлагч, арга зүйч удирдлагаар ханган ажиллана. Энэ сургалтыг төлөвлөж, хэрэгжүүлэхдээ аймаг, нийслэл, дүүргийн боловсролын асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны байгууллагатай хамтран ажиллана.

4.5. Мэргэжил дээшлүүлэх орон нутгийн үндсэн сургалтын хөтөлбөрийг багшийн мэргэжил дээшлүүлэх чиг үүрэг бүхий сургалт, арга зүйн байгууллага, үндэсний хэмжээнд зохион байгуулах үндсэн сургалтын хөтөлбөрийг Боловсролын асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллага батална.

4.6. Төрөлжсөн сургалтын хөтөлбөр, төлөвлөгөөг уг сургалтыг зохион байгуулж байгаа байгууллага боловсруулж, багшийн мэргэжил дээшлүүлэх чиг үүрэг бүхий сургалт, арга зүйн төв байгууллага

баталгаажуулна.

4.7. Ажлын байран дахь сургалтын агуулга, хөтөлбөр, төлөвлөгөөг тухайн сургалтын байгууллага боловсруулж, баталгаажуулна.

4.8. Багшийн мэргэжил дээшлүүлэх чиг үүрэгтэй сургалт, арга зүйн төв болон аймаг, нийслэл, дүүргийн боловсролын асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны байгууллага нь мэргэжил дээшлүүлсэн багш, ажилтны талаарх мэдээллийн нэгдсэн сантай байна.

Тав. МЭРГЭЖИЛ ДЭЭШЛҮҮЛЭХ СУРГАЛТЫН САНХҮҮЖИЛТ

5.1. Мэргэжил дээшлүүлэх сургалтын зардал дараах эх үүсвэрээс санхүүжинэ. Үүнд:

5.1.1. Үндсэн сургалтыг тухайн жилд ажиллаж байгаа багш нарын статистик судалгаа, тухайн сургалтын нэг

суралцагчид ногдох зардлыг үндэслэн улсын төсвөөс санхүүжүүлнэ. Энэ зардал нь албан томилолт, унаа, хичээл заасан багшийн ажлын хөлс, өдрийн хоол, бичиг хэрэг, сургалтын хэрэглэгдэхүүн, бусад зардлаас бүрдэнэ.

5.1.2 Боловсролын шинэ бодлого чиглэл, тэдгээрийг хэрэгжүүлэх арга зүйг таниулах, түгээн дэлгэрүүлэх зорилготой сургалтаас бусад төрөлжсөн сургалтын санхүүжилт нь сургалтын төлбөр байна. Төрөлжсөн сургалтыг зохион байгуулагчийн санаачилгаар гадаад, дотоодын төсөл, хөтөлбөр, хандив тусламжаас санхүүжүүжиж болно. Энэ тохиолдолд санхүүжилт өгсөн байгууллагын санхүүгийн журмыг үндэс болгоно.

5.1.3 Ажлын байран дахь сургалтын зардал нь байгууллагын тухайн жилийн мэргэжил дээшлүүлэх зардалд багтана.

МОНГОЛ УЛСЫН
БОЛОВСРОЛ, ШИНЖЛЭХ УХААНЫ
САЙДЫН ТУШААЛ

2012 оны 11 сарын 22 өдөр

Дугаар А/136

Улаанбаатар хот

“Багшийн хөгжил” хөтөлбөр батлах тухай

Боловсролын тухай хуулийн 28 дугаар зүйлийн 28.1.2 дугаар заалтыг үндэслэн, Монгол Улсын Их хурлын 2012 оны 37 дугаар тогтоолоор батлагдсан Засгийн газрын 2012-2016 онд хэрэгжүүлэх үйл ажиллагааны хөтөлбөрийн “Эрдэм боловсролтой Монгол хүн” 3 дугаар бүлэгт туссан зорилго, зорилтыг хэрэгжүүлэх зорилгоор ТУШААХ нь:

1. Эх оронч сэтгэлгээтэй, амьдрах ухаанд суралцсан иргэн төлөвшүүлэх багшийн мэргэжил ур чадварт тулгамдаж буй асуудлыг шийдвэрлэн, ажлын байран дээрээ тасралтгүй хөгжих таатай нөхцөлийг бүрдүүлэх зорилго бүхий “Багшийн хөгжил” хөтөлбөрийг нэгдүгээр, хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэх үйл ажиллагааны төлөвлөгөөг хоёрдугаар, хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэхтэй холбогдон гарах санхүүжилтийн төсвийг гуравдугаар хавсралтын ёсоор тус тус баталсугай.

2. Хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэхэд шаардагдах зардлыг боловсролын төвлөрсөн арга хэмжээний зардлаас санхүүжүүлэхийг Санхүү, хөрөнгө оруулалтын хэлтэс /Ц. Баярхүү/-т зөвшөөрсүгэй.

3. Хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэх үйл ажиллагааг мэргэжлийн удирдлагаар ханган, үр дүн, чанарын өндөр түвшинд зохион байгуулахыг Стратегийн бодлого, төлөвлөлтийн газар /Б. Насанбаяр/, Бодлогын хэрэгжилтийг зохицуулах газар /Д.Эрдэнэчимэг/, Багшийн мэргэжил дээшлүүлэх институт /Г.Сүглэгмаа/, аймаг, нийслэлийн боловсролын газрын дарга нарт тус тус үүрэг болгосугай.

4. Багшийн ажлыг үнэлэх тэргүүн туршлагыг судлах, хэлэлцүүлэх, үр дүнг цаашдын салбарын бодлогод тусгах ажлыг зохион байгуулахыг Стратегийн бодлого, төлөвлөлтийн газар /Б.Насанбаяр/-т даалгасугай.

5. Хөтөлбөрийн хэрэгжилтэд хяналт тавьж, жил бүрийн I улиралд багтаан сайдын зөвлөлд танилцуулж байхыг Хяналт-шинжилгээ, үнэлгээ, дотоод аудитын газар /Л.Лувсанжамц/-т даалгасугай.

Л.ГАНТӨМӨР

90004661

Боловсрол, шинжлэх ухааны сайдын 2012 оны 11 дүгээр сарын 22-ны өдрийн А/136 дугаар тушаалын нэгдүгээр хавсралт

“БАГШИЙН ХӨГЖИЛ” ХӨТӨЛБӨР

Нэг. НИЙТЛЭГ ҮНДЭСЛЭЛ

Хүмүүнлэг, иргэний, ардчилсан нийгэмд ажиллаж, амьдрах чадвартай, өөртөө итгэлтэй, үндэсний уламжлал, соёл зан заншлаа дээдэлдэг, сурах хүсэл тэмүүлэлтэй, эрдэм боловсролтой иргэнийг төлөвшүүлэхэд багшийн оролцоо дэмжлэг чухал билээ.

Багшийн хамгийн эрхэм үүрэг болох хүүхэд нэг бүрийн авьяас, сонирхлыг дэмжин хөгжүүлэх ажиллагаа зохих ёсоор үнэлэгдэхгүй, багшийн нэр хүнд, мэргэжил, ур чадварын үнэлэмж доошилж, боловсролын чанарыг дээшлүүлэх чиглэлээр хамтран ажиллагчдын идэвх, оролцоо хангалттай бус байсан нь боловсролын чанарт сөргөөр нөлөөлж байна.

Хүүхэд нэг бүрийг хөгжүүлэх, тэдний онцлог, бусдаас ялгаатай байдлыг нээн илрүүлж, хөгжлийг нь дэмжиж буй багшийн тэргүүн туршлага олон нийтийн хүртээл болгох нь багшийн ниймийн үнэлэмжийг дээшлүүлэхэд түлхэц болох учиртай. Нөгөө талаар бүх шатны боловсролын байгууллагын мэргэжил дээшлүүлэх хэрэгцээний үндэсний цогц судалгаа өнөөг хүртэл хийгдээгүй байгаа нь багш хөгжих эрэлт хэрэгцээ, хөгжлийг дэмжихэд чиглэсэн арга хэмжээ нь үндэслэл муутай байсаар байна.

“Багшийн хөгжил” хөтөлбөр нь Монгол Улсын боловсролын 2006-2015 онд хөгжүүлэх Мастер төлөвлөгөө, Улсын Их Хурлын 37-р тогтоолоор батлагдсан Монгол Улсын Засгийн Газрын 2012-2016 онд хэрэгжүүлэх үйл ажиллагааны хөтөлбөр, Монгол улсын Засгийн газрын 316-р тогтоолоор 2008 онд батлагдсан “Сургуулийн өмнөх болон бага дунд боловсролын багш бэлтгэх, мэргэшил дээшлүүлэх үндэсний хөтөлбөр” зэрэг Монгол улсын хөгжлийн бодлого, стратеги, урт болон дунд хугацааны хөгжлийн төлөвлөгөөг тодорхойлсон баримт бичгийн үзэл

санаа зарчимд үндэслэсэн болно.

Хоёр. Хөтөлбөрийн зорилго, зорилт, хэрэгжүүлэх зарчим

2.1 “Багшийн хөгжил” хөтөлбөрийн (цаашид “хөтөлбөр” гэх) зорилго нь хүүхэд нэг бүрийг хөгжүүлэхэд чиглэсэн багшлах арга зүйд тулгамдаж буй асуудлыг судлан илрүүлж, шийдвэрлэх арга замыг сонгон ажлын байран дээрээ тасралтгүй хөгжих таатай нөхцөл бүрдүүлэх, хүүхдийг хөгжүүлдэг багш төлөвшүүлэх, тэргүүн туршлагыг түгээх, нэр хүндийг нь өсгөхөд оршино.

2.2 Хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэх зорилт

2.2.1. Хүүхэд нэг бүрийг хөгжүүлэхэд чиглэсэн багшлах арга зүйд тулгамдаж байгаа асуудлыг судалж, шийдвэрлэхэд арга замыг тодорхойлох

2.2.2. Багш мэргэжил, ур чадвараа хөгжүүлэх нөхцөл, боломжийг бүрдүүлэх

2.2.3. Хүүхэд нэг бүрийг хөгжүүлэх арга барилтай багшийг төлөвшүүлнэ

2.3 Хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэхэд дараах зарчмыг баримтална.

2.3.1 Хөтөлбөр нь багшийн хөгжлийн түвшин, эрэлт хэрэгцээ, сонирхол, боломж, итгэл үнэмшилд тулгуурлах

2.3.2 Боловсролын тухай хууль болон холбогдох бусад бодлогын баримт бичиг, хөтөлбөртэй нийцсэн байх

2.3.3 Хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэх үйл ажиллагаа нь нээлттэй, хүртээмжтэй уян хатан, чанартай байх

2.3.4 Хөтөлбөр нь олон улсын хөгжлийн чиг хандлага, үндэсний онцлогт нийцсэн байх

2.3.5 Төрийн болон төрийн бус байгууллага, иргэний нийгмийн оролцоо, иргэд гадаадын хандивлагч, сонирхогч бүх талын дэмжлэгт түшиглэх

2.3.6 Мэдээлэл, харилцааны технологийн ололт амжилтыг ашиглах,

Гурав. Хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэх хугацаа, үе шат

3.1. Хөтөлбөрийг 2012-2016 онд хэрэгжүүлнэ.

3.2. Хөтөлбөр нь дараах үе шатаар хэрэгжинэ. Үүнд:

3.2.1. Хүүхэд нэг бүрийг хөгжүүлэхэд чиглэсэн багшлах арга зүйд тулгамдаж буй асуудлыг судлан илрүүлж, шийдвэрлэх арга замыг тодорхойлох үе шат 2012-2014

3.2.2. Хүүхэд нэг бүрийг хөгжүүлэх багшийн мэргэжил, ур чадвар, хандлага төлөвших үе шат 2014-2016

3.2.3. Багш өөрийгөө хөгжүүлэх, мэргэших, ур чадвараа сайжруулснаар боловсролын чанарт эерэг өөрчлөлт гарах үе шат 2015-2016

Дөрөв. Хөтөлбөр хэрэгжүүлэх үйл ажиллагаа

4.1 Зорилт 1-ийн хүрээнд дараах үйл ажиллагаа зохион байгуулна.

4.1.1. Бүх шатны боловсролын байгууллагын багшийн мэргэжил дээшлүүлэх хэрэгцээний судалгааг тогтмолжуулж, багшийг хөгжүүлэх чиг хандлага, эрэлт хэрэгцээнд тулгуурласан сургалт зохион байгуулах

4.1.2 Хүүхдийн авъяас, ур чадвар, онцлогийг нээн хөгжүүлэх чиглэлээр тэргүүний, туршлагатай багш, иргэдээс бүрдсэн үндэсний багийг бүрдүүлэх

4.1.3 Хүүхэд нэг бүрийг хөгжүүлэх, багшийн мэргэжил ур чадварыг хөгжүүлэх сургалтын хөтөлбөр, модуль, мэдээллийн болон хэрэглэгдэхүүний цахим сан бий болгох

4.1.4 Багшийн мэргэжил ур чадвараа дээшлүүлэх хэрэгцээний судалгаанд үндэслэн түвшин бүрт (багш өөрийгөө хөгжүүлэх, сургуулийн, орон нутгийн үндэсний) тохирсон богино, урт хугацааны сургалтуудын хувилбарт хөтөлбөр боловсруулан хэрэгжүүлэх

4.1.5 “Багшийн хөгжил” сэдвээр олон нийтийн хэлэлцүүлэг, зөвлөгөөн, чуулга уулзалт, тэргүүн туршлагыг түгээн дэлгэрүүлэх ажлыг улс орон даяар өрнүүлэх

4.2.Зорилт 2-ийн хүрээнд дараах үйл ажиллагаа зохион байгуулна.

4.2.1 Харилцан мэдээлэл, туршлага солилцдог, өөрсдийгөө хөгжүүлдэг мэдээллийн цахим сүлжээ байгуулан ажиллуулах замаар багш хамтдаа хөгжих боломж бүрдүүлэх

4.2.2 Ажлын байран дээрээ мэргэжлийн ур чадвараа тасралтгүй хөгжүүлэх боломж бүрдүүлсэн багшийн хөгжлийн төвүүдийг мэдээ, мэдээллээр хангах, мэдээллийн санг бүрдүүлэх, баяжуулах, ном, гарын авлага, цахим хичээл, цахим сургалтын хэрэглэгдэхүүн, сургалтын шинэлэг арга, тэргүүн туршлагаар дэмжих,

4.2.3 Хүүхэд бүрийн авъяасыг нээн хөгжүүлэх чиглэлээр багшид зориулсан сургалтын модуль хөтөлбөрүүдийг боловсруулж, үндэсний, орон нутгийн болон сургуулийн түвшинд сургалтыг үндэсний зөвлөх багш нарын сургалтыг зөвлөх зэрэгтэй багш, ахмад багш нар, багшийн ур чадвар, арга зүйн чиглэлээр хэрэгжсэн төсөл, хөтөлбөрүүдийн тэргүүн туршлагад түшиглэн зохион байгуулж цахим мэдээллийн сүлжээнд байршуулж, “Сургалтын технологийн сан” бүрдүүлэх

4.2.4. Хүүхэд бүрийн авъяасыг нээн хөгжүүлэх чиглэлээр телевиз, интернэт, цахим хуудас нээн ажиллуулах, гадаад орон дэлхий нийтийн туршлагыг судлах, хэрэгжүүлэх

4.2.5. Харилцааны болон хүний

нөөцийн удирдлага, сургалтын болон боловсролын байгууллагын менежментийн чиглэлээр сургалтын гарын авлага, материалуудыг бэлтгэн багш, иргэд, эцэг эхүүдэд хүргэх

4.2.6 Үндэсний сурган хүмүүжүүлэх өв уламжлал, хүүхдийг хөгжүүлэх арга ухаанд суурилсан хүүхэд хүмүүжүүлж хөгжүүлэх сургалтын хөтөлбөр, төлөвлөгөө боловсруулах үйл ажиллагаанд багш, сурагч, эцэг эх, сонирхогч талуудын оролцоог бий болгох

4.2.7. Үндэсний сурган хүмүүжүүлэх өв уламжлал, арга ухаанд суурилсан хүүхэд хүмүүжүүлж, хөгжүүлэх цогц арга хэмжээг сонирхогч талуудын оролцоотойгоор зохион байгуулах

4.3. Зорилт 3-ийн хүрээнд дараах үйл ажиллагаа зохион байгуулна.

4.3.1 Хүүхэд нэг бүрийг хөгжүүлэх арга барилыг боловсруулсан багш нарын бүтээл, тэргүүн туршлагыг тодорхой шалгуур үзүүлэлтээр үнэлж, нийтийн хүртээл болгох

4.3.2. Сургууль, цэцэрлэгийн "Багшийн хөгжлийн төв"-ийг багш нарын бие дааж мэргэжил мэдлэгээ тасралтгүй дээшлүүлэх, хөгжих нөхцөлөөр ханган шаардагдах дэмжлэгийг үзүүлэх

4.3.3. Багшийн хөгжлийг дэмжих сургалт, судалгаа, хөтөлбөрийг дотоод, гадаадын мэргэжлийн байгууллагатай хамтран хэрэгжүүлэн зохион байгуулах

4.3.4. Багшийн хөгжлийн эрэлт хэрэгцээ, ажлын байран дээрээ бие даан хөгжих нөхцөл бололцоог бүрдүүлэхэд дэмжлэг үзүүлсэн сургалт, сурталчилгааны ажлын явц, үйл ажиллагаанд судалгаа хийн үр дүнг хэрэгжүүлэн сайжруулах

Тав. Хөтөлбөр хэрэгжилтийн зохион байгуулалт

5.1 Хөтөлбөрийг дараах байдлаар зохион байгуулна.

5.1.1 Хөтөлбөрийн зорилго, зорилтыг хэрэгжүүлэхэд шаардагдах бодлого, эрх зүйн орчин бүрдүүлэх, иргэд, иргэний нийгмийн байгууллага, төр болон төрийн бус байгууллагуудын оролцоо уялдаа холбоог хангах, хөтөлбөрийн үе шат бүрийн төлөвлөлт, хэрэгжилтийн хяналт – шинжилгээ, үнэлгээ хийх, санхүүжилтийн асуудлыг шийдвэрлүүлэх асуудлыг боловсролын асуудал хариуцсан төрийн захиргааны төв байгууллага зохион байгуулна.

5.1.2 Багш нарын хөгжих, мэргэжлээ дээшлүүлэх хэрэгцээний болон хөтөлбөрийн үйл ажиллагааны хэрэгжилтийн мониторингийн судалгааг боловсролын эрдэм шинжилгээ арга зүйн судалгааны байгууллага, багш бэлтгэдэг их дээд сургууль, иргэний нийгмийн төлөөлөл, үндэсний хэмжээний зөвлөх багш нарын төлөөлөл хамтран хэрэгжүүлнэ.

5.1.3 Хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэх үндсэн хэлбэр нь сургалт, туршлага судлах, хүүхэд нэг бүрийг хөгжүүлж буй тэргүүн туршлагыг түгээн дэлгэрүүлэх үйл ажиллагаа байх бөгөөд сургалтыг модульчилсан, танхимын болон зайн сургалтын хэлбэрээр зохион байгуулна.

5.1.4 Хөтөлбөрийн хүрээнд хэрэгжих үйл ажиллагааны чиглэл, зохион байгуулах сургалт, сурталчилгааны ажлын агуулга, арга зүй, төлөвлөгөөг Багшийн мэргэжил дээшлүүлэх институт боловсруулж, аймаг, нийслэл орон нутгийн удирдлага, аймаг, нийслэлийн Боловсролын газар, дүүргийн боловсролын хэлтэс, иргэний нийгмийн байгууллагатай хамтран зохион байгуулна.

5.1.5 Багшийн мэргэжил дээшлүүлэх институт нь тэргүүн туршлага бүхий зөвлөх зэрэгтэй багш, ахмад болон залуу багш нар, багшийн ур чадвар, арга зүйн чиглэлээр хэрэгжсэн төсөл, хөтөлбөрүүдийн оролцоотойгоор сургалт зохион байгуулах мэргэжлийн чиглэл бүрээр зайн сургалтын материал, сургалтын хэрэглэгдэхүүн бэлтгэнэ.

5.1.6 Багшийг гадаад оронд мэргэжил дээшлүүлэх сургалт, солилцооны хөтөлбөрт хамруулж, сургалтанд хамрагдсан багш нар бусад багш нарт дэвшилтэт туршлага арга зүйг судлах нэвтрүүлэхэд дэмжлэг үзүүлнэ.

Зургаа. Хөтөлбөр хэрэгжсэнээр гарах үр дүн

- Хүүхэд нэг бүрийг хөгжүүлэх үр чадвартай багшийн мэргэжил дээшлүүлэх хэрэгцээний судалгааг тогтмол хийж, багшийг хөгжүүлэх чиг хандлага, эрэлт хэрэгцээнд тулгуурласан сургалтыг тогтмол зохион байгуулж, зорилтот бүлгийн хэрэгцээг хангасан байна.

- Мэдээлэл, туршлагаа харилцан солилцдог, өөрсдийгөө хөгжүүлдэг мэдээллийн цахим сүлжээ байгуулан ажиллуулах замаар багш хамтдаа хөгжих нөхцөл, боломж бүрдсэн байна.

- Ажлын байран дээрээ мэргэжлийн үр чадвараа тасралтгүй хөгжүүлэх боломжийг бүрдүүлсэн багшийн хөгжлийн төвүүдийг мэдээ, мэдээллээр хангах, мэдээллийн санг бүрдүүлэх, баяжуулах, ном, гарын авлага, цахим хичээл, цахим сургалтын хэрэглэгдэхүүн, сургалтын шинэлэг арга, тэргүүн туршлагаар дэмжсэн байна.

- Хүүхэд нэг бүрийн авьяасыг нээн хөгжүүлэх чиглэлээр тэргүүний, туршлагатай зөвлөх багш, иргэдээс бүрдсэн үндэсний зөвлөн туслах баг бүрдэж, үйл ажиллагаа явуулдаг болсон байна.

- Хүүхэд нэг бүрийн авьяасыг нээн илрүүлэн, хөгжүүлэх чиглэлээр багшид зориулсан сургалтын модуль хөтөлбөрүүд боловсруулагдаж цахим мэдээллийн сүлжээнд байршуулсан байна.

- Хүүхэд нэг бүрийн авьяасыг нээн илрүүлэн хөгжүүлэх чиглэлээр телевиз, интернэт, вебсайт болон мэдээллийн суваг нээн ажиллуулж, олон улсын

туршлагыг судалж, дэлгэрүүлсэн байна.

- Шилдэг, тэргүүний багш нарын чуулга уулзалтыг тогтмол зохион байгуулж туршлагыг нийтийн хүртээл болгох арга хэлбэрүүдийг дэмжих үйл ажиллагаанууд хийгдсэн байна.

- Жил бүр 100-аас доошгүй багшийг сургалтад хамруулж, 30-аас доошгүй багшийн хүүхэд нэг бүрийг хөгжүүлэх тэргүүн туршлагыг нийтийн хүртээл болсон байна.

Долоо. Хөтөлбөрийн хяналт шинжилгээ, үнэлгээ

7.1.1 Энэ хөтөлбөрт заасан сургалтанд хамрагдсан багш нар өөрийн болон сургалтын чанарын хөндлөнгийн үнэлгээг тогтмол хийж, үр дүнг ашиглана.

7.1.2. Хөтөлбөрийн хэрэгжилтийг төлөвлөгөөнд тусгагдсан арга хэмжээний хүрэх үр дүн болон шалгуур үзүүлэлтийн биелэлтээр гаргана.

Найм. Хөтөлбөрийн санхүүжилт

8.1 Хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэх үйл ажиллагааг дараах эх үүсвэрээр санхүүжүүлнэ:

8.1.1. Улсын төсөв

8.1.2 Төрийн бус байгууллага, аж ахуйн нэгж, иргэдийн хандив тусламж

8.1.4. Бусад эх үүсвэр

Улсын нэгдсэн бүртгэлийн 2014 оны 02 дугаар 05-ны өдрийн 3430 дугаарт бүртгэв.
Монгол Улсын Хууль зүйн яам

МОНГОЛ УЛСЫН БОЛОВСРОЛ, ШИНЖЛЭХ УХААНЫ САЙДЫН ТУШААЛ

2013 оны 08 сарын 15 өдөр

Дугаар А/305

Улаанбаатар хот

Журам шинэчлэн батлах тухай

Монгол Улсын Засгийн газрын тухай хуулийн 24 дүгээр зүйлийн 24.2 дахь хэсэг, Бага, дунд боловсролын тухай хуулийн 21 дүгээр зүйлийн 21.2, 21.5 дахь хэсгийг тус тус үндэслэн ТУШААХ нь:

1. "Багшид багшлах эрх, мэргэжлийн зэрэг олгох, хасах журам" –ыг хавсралтын ёсоор шинэчлэн баталсугай.

2. Журмыг хэрэгжүүлэх ажлыг мэргэжил, арга зүйн удирдлагаар ханган ажиллахыг Бодлогын хэрэгжилтийг зохицуулах газар /Д.Эрдэнэчимэг/, Аймаг нийслэлийн Боловсролын газрын дарга нарт, энэхүү тушаалын хэрэгжилтэд хяналт тавьж ажиллахыг Хяналт-шинжилгээ, үнэлгээ, дотоод аудитын газар /Л.Лувсанжамц/-т тус тус даалгасугай.

3. Албан бус боловсролын сургалтын багшийн ажлыг энэхүү тушаалаар батлагдсан журмыг баримтлан дүгнэхийг байгууллагын захирал, дарга нарт зөвлөсүгэй.

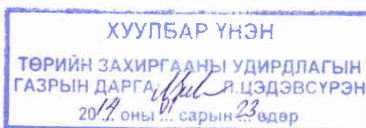
4. Энэхүү тушаалыг баталсантай холбогдуулан Боловсрол, соёл, шинжлэх ухааны сайдын "Багшийн мэргэжлийн зэрэг олгох, хасах журам батлах тухай" 2008 оны 73 дугаар тушаал, Боловсрол, соёл, шинжлэх ухааны сайдын "Багшлах эрх олгох, хасах журам батлах тухай" 2008 оны 74 дүгээр тушаалыг тус тус хүчингүй болсонд тооцсугай.

5. Энэхүү тушаалыг 2014 оны 01 дүгээр сарын 01-ний өдрөөс эхлэн дагаж мөрдсүгэй.

Л. ГАНТӨМӨР

D:\Legal doc's

9 0040

Боловсрол, шинжлэх ухааны сайдын
2013 оны 8 сарын 15-ны өдрийн 305 тоот
тушаалын хавсралт

БАГШИД БАГШЛАХ ЭРХ, МЭРГЭШЛИЙН ЗЭРЭГ ОЛГОХ, ХАСАХ ЖУРАМ

Нэг. НИЙТЛЭГ ҮНДЭСЛЭЛ

1.1. Цэцэрлэг, ерөнхий боловсролын сургууль болон албан бус/насан туршийн боловсролын багш (цаашид багш гэх)-д багшлах эрх, мэргэжлийн зэрэг олгох, хасах үйл ажиллагааг энэхүү журмаар зохицуулна.

1.2. Энэхүү журмын зорилго нь багшийн мэргэжил, үр чадварын хөгжлийг тодорхойлох, дээшлүүлэх, үүрэг хариуцлага, багшийн хөдөлмөрийн үр дүнг үнэлж, урамшуулах үйл ажиллагааг зохицуулахад оршино.

1.3. Багшлах эрхийг багш мэргэжлийн чиглэл бүрээр олгоно.

1.4. Багшлах эрх нь дараах хоёр төрөл байна.

1.4.1. Боловсролын байгууллагад эхний нэг жил ажиллах эрх.

Энэ нь багш мэргэжлээр шинээр төгсөгч болон боловсролын байгууллагад гурваас дээш жил ажиллаагүй багшид боловсролын байгууллагад нэг жилийн хугацаатай ажилах эрх олгохыг ойлгоно.

1.4.2. Багшлах эрх.

Энэ нь боловсролын байгууллагад эхний жилдээ ажилласан багшид цэцэрлэг, ерөнхий боловсролын сургуульд багшлах эрх олгохыг ойлгоно.

1.5. Багшид “Заах аргач багш”, “Тэргүүлэх багш”, “Зөвлөх багш” гэсэн мэргэжлийн зэрэг олгоно.

1.6. “Заах аргач багш” багш нь нийтлэг болон тусгай шалгуур үзүүлэлтийг хангасан, цэцэрлэг,

сургуулийнхаа багш нарт зөвлөх, тэдэнтэй хамтран ажиллах чадвартай багш байна.

1.7. “Тэргүүлэх багш” нь нийтлэг болон тусгай шалгуур үзүүлэлтийг хангасан, орон нутгийнхаа багш нарт зөвлөх, тэдний хөгжилд хувь нэмэр оруулах чадвартай багш байна.

1.8. “Зөвлөх багш” нь нийтлэг болон тусгай шалгуур үзүүлэлтийг хангасан, үндэсний түвшинд багш нарт зөвлөн, тэдний хөгжилд хувь нэмэр оруулах чадвартай багш байна.

1.9. Мэргэжлийн зэргийг алгасаж олгохгүй.

Хоёр. БАГШЛАХ ЭРХ ОЛГОХ ШАЛГУУР ҮЗҮҮЛЭЛТ

2.1. Багшид багшлах эрх, мэргэжлийн зэрэг олгоход дараах нийтлэг шалгуурыг баримтална. Үүнд:

2.1.1. Багшийн мэргэжлээр бакалавраас доошгүй боловсролын зэрэгтэй, эсвэл багшлах эрх олгох сургалтанд хамрагдсан байх,

2.1.2. Багшийн ёс зүйг чанд сахин, холбогдох хууль тогтоомжийг мөрдөн ажилласан байх;

2.1.3. Хүүхэд, суралцагч нэг бүрийн авъяасыг нээх, хөгжлийг дэмжих арга зүй, технологийг эзэмшсэн байх;

2.1.4. Судалгаа хийх, гадаад хэл, мэдээлэл технологийн зохих түвшний мэдлэг, чадвартай байх;

2.2. Багшид багшлах эрх олгоход дараах тусгай шалгуур үзүүлэлтийг харгалзана. Үүнд:

2.2.1. Сургалтын байгууллагад нэг хичээлийн жил ажилласан байх;

2.2.2. Эхний жил ажиллаж буй багшид зориулсан үндсэн сургалтад хамрагдсан байх

2.2.3. Ажиллах хугацаандаа хөгжлийн хөтөлбөр, төлөвлөгөө боловсруулан хэрэгжүүлж, үр дүнд хийсэн өөрийн үнэлгээ, дүгнэлт;

2.2.4. Ажиллах хугацаанд харьяалагдсан заах аргын нэгдлийн өгсөн үнэлгээ, дүгнэлт

Гурав. БАГШИД МЭРГЭЖЛИЙН ЗЭРЭГ ОЛГОХ ШАЛГУУР ҮЗҮҮЛЭЛТ

3.1. Багшид мэргэжлийн зэрэг олгохдоо дараах нийтлэг шалгуур баримтална. Үүнд

3.1.1. Цэцэрлэг болон ерөнхий боловсролын сургуульд багшлах эрхтэй байх;

3.1.2. Багшийн ёс зүйг чанд сахин, холбогдох хууль тогтоомжийг мөрдөн ажилласан байх;

3.1.3. Хүүхэд, суралцагч нэг бүрийн авъяасыг нээх, хөгжлийг дэмжих арга зүй, технологийг эзэмшсэн байх;

3.1.4. Судалгаа хийх, гадаад хэл, мэдээлэл технологийн зохих түвшний мэдлэг, чадвартай байх;

3.2. Багшид мэргэжлийн зэрэг олгохдоо дараах тусгай шалгуур үзүүлэлтийг харгалзана. Үүнд:

3.2.1. Багшид "Заах аргач багш" мэргэжлийн зэрэг олгоход

3.2.1.1. Сургалтын байгууллагад багшаар тав ба түүнээс дээш жил тасралтгүй ажилласан байх

3.2.1.2. Хүүхэд, суралцагч нэг бүрийг хөгжүүлэх арга зүй, технологийг сургалтын үйл ажиллагаандаа хэрэгжүүлж, үр дүнд хүрсэн байх

3.2.1.3. Хүүхэд, суралцагч нэг бүрийг хөгжүүлэх үйл ажиллагааныхаа хүрээнд судалгаа хийж, үр дүнд хүрсэн байх

3.2.2. Багшид "Тэргүүлэх багш" мэргэжлийн зэрэг олгоход

3.2.2.1. Сургалтын байгууллагад багшаар арав ба түүнээс дээш жил тасралтгүй ажилласан байх;

3.2.2.2. Хүүхэд, суралцагч нэг бүрийг хөгжүүлэх хоёроос доошгүй арга зүй, технологийг сургалтын үйл ажиллагаандаа хэрэгжүүлж, Боловсролын технологийн хөгжлийн үндэсний санд бүртгүүлэн, хоёроос доошгүй сургууль, цэцэрлэг, насан туршийн боловсролын төвд түгээн дэлгэрүүлж, үр дүнд хүрсэн байна.

3.2.2.3. Хүүхэд, суралцагч нэг бүрийг хөгжүүлэх үйл ажиллагааныхаа хүрээнд хамтын судалгаа хийж, үр дүнд хүрсэн байх.

3.2.3. Багшид "Зөвлөх багш" мэргэжлийн зэрэг олгоход

3.2.3.1. Сургалтын байгууллагад багшаар арван тав ба түүнээс дээш жил тасралтгүй ажилласан байх;

3.2.3.2. Хүүхэд, суралцагч нэг бүрийг хөгжүүлэх гурваас доошгүй арга зүй, технологийг сургалтын үйл ажиллагаандаа хэрэгжүүлж, Боловсролын технологийн хөгжлийн үндэсний санд бүртгүүлэн, туршлагаа дөрвөөс доошгүй сургууль, цэцэрлэг, насан туршийн боловсролын төвд түгээн дэлгэрүүлж, зөвлөн туслаж, үр дүнд хүрсэн байна.

3.2.3.3. Хүүхэд, суралцагч нэг бүрийг хөгжүүлэх үйл ажиллагааныхаа хүрээнд хамтын судалгаа хийж, дөрвөөс доошгүй сургууль, цэцэрлэг, насан туршийн боловсролын төвд зөвлөн тусалсан байх

Дөрөв. БАГШИД БАГШЛАХ ЭРХ, МЭРГЭЖЛИЙН ЗЭРЭГ ОЛГОХ

АЖЛЫГ ЗОХИОН БАЙГУУЛАХ

4.1. “Боловсролын байгууллагад эхний нэг жил ажиллах эрх олгох зөвлөл”-ийг Боловсролын асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллагын шийдвэрээр байгуулна.

4.2. Багш мэргэжлээр шинээр төгсөгч, боловсролын байгууллагад гурваас дээш жил ажиллаагүй багш “Боловсролын байгууллагад эхний нэг жил ажиллах эрх олгох зөвлөл”-өөс зохион байгуулах шалгалтанд тэнцсэнээр боловсролын байгууллагад нэг жилийн хугацаатай ажиллах эрх нээгдэнэ.

4.3. Нэг жилийн хугацаатай ажиллах эрх авсан багш багшийн мэргэжил дээшлүүлэх чиг үүрэг бүхий сургалт, арга зүйн төв байгууллагаас зохион байгуулдаг эхний жилдээ ажиллаж буй багшийн үндсэн сургалтанд хамрагдаж, багшлах эрх тав дахь жилдээ ажиллаж буй багшийн үндсэн сургалтанд хамрагдах хүртэл нээгдэнэ.

4.4. Тав болон арав дахь жилдээ ажиллаж байгаа багшид зориулсан үндсэн сургалтанд хамрагдсанаар багшлах эрх сунгагдах үндэслэл болно.

4.5. Энэхүү журмын 2.1 ба 2.2-т заасан нийтлэг болон тусгай шалгуур үзүүлэлтийг хангасан тухай багшийн өөрийн үнэлгээ болон сургалтын байгууллагаас өгсөн үнэлгээ дүгнэлтийг аймаг, нийслэлийн боловсролын газар баталгаажуулан багшийн мэргэжил дээшлүүлэх чиг үүрэг бүхий сургалт, арга зүйн төв байгууллагад жил бүрийн дөрөвдүгээр сард багтаан ирүүлсэн ирүүлсэн байна.

4.6. Багшийн мэргэжил дээшлүүлэх чиг үүрэг бүхий сургалт, арга зүйн төв байгууллагын шийдвэрээр “Багшлах эрх”-ийн жил бүрийн наймдугаар сард багтаан олгоно.

4.7. Багшийн мэргэжил дээшлүүлэх чиг үүрэг бүхий сургалт, арга зүйн төв байгууллага нь “Багшлах эрх”-ийн үнэмлэхийг тухайн жилийн есдүгээр

сард багтаан багшид хүргүүлнэ.

4.8. Энэхүү журмын 3.1 ба 3.2.1-т заасан нийтлэг болон тусгай шалгуур үзүүлэлтийг хангасан багшийн өөрийн үнэлгээ, нотлох бичиг баримт, үнэлгээ дүгнэлтийг үндэслэн “Заах аргач багш” зэргийг сургалтын байгууллага нь тухайн жилийн аравдугаар сард багтаан олгож, сунгана.

4.9. Энэхүү журмын 3.1 ба 3.2.2-т заасан нийтлэг болон тусгай шалгуур үзүүлэлтийг хангасан багшийн өөрийн үнэлгээ, нотлох бичиг баримт, сургалтын байгууллагын үнэлгээ дүгнэлтийг үндэслэн “Тэргүүлэх” зэргийг аймаг, нийслэлийн Боловсролын газар нь тухайн жилийн аравдугаар сард багтаан олгож, сунгана.

4.10. Энэхүү журмын 3.1 ба 3.2.3-т заасан нийтлэг болон тусгай шалгуур үзүүлэлтийг хангасан багшийн өөрийн үнэлгээ, нотлох бичиг баримт, сургалтын байгууллагын үнэлгээ дүгнэлтийг аймаг, нийслэлийн Боловсролын газар нь баталгаажуулан, багшийн мэргэжил дээшлүүлэх чиг үүрэг бүхий сургалт, арга зүйн төв байгууллагад тухай жилийн аравдугаар сард багтаан хүргэнэ.

4.11. “Зөвлөх багш” зэрэг олгох ажлыг үндэсний түвшинд багшийн мэргэжил дээшлүүлэх чиг үүрэг бүхий сургалт, арга зүйн төв байгууллага нь шийдвэрлэн тухайн оны арван хоёрдугаар сард багтаан олгож, сунгана.

4.12. Багшийн мэргэжил дээшлүүлэх чиг үүрэг бүхий сургалт, арга зүйн төв байгууллага нь багшлах эрх, мэргэжлийн зэрэг олгосон багшийн талаархи мэдээллийн санг бүрдүүлнэ.

Тав. Мэргэжлийн зэргийн нэмэгдэл

5.1. “Заах аргач багш”, “Тэргүүлэх багш”, “Зөвлөх багш” зэрэгтэй багшид мэргэжлийн зэргийн нэмэгдэл олгоно.

5.2. Мэргэжлийн зэргийн нэмэгдэл хөлсийг сарын үндсэн цалингаас,

Засгийн газрын тогтоолоор тогтоосон хувь хэмжээгээр тооцож олгоно.

5.3. Сургалтын байгууллага, аймаг, нийслэлийн Боловсролын газар, Боловсролын асуудал хариуцсан төрийн захиргааны төв байгууллага нь гаргасан шийдвэр болон мэдээлэл, хяналт-шинжилгээнд тулгуурлан багшид мэргэжлийн зэргийн нэмэгдэл олгоход шаардагдах зардлыг тооцож, жил бүрийн боловсролын болон байгууллагын төсөвт тусгана.

Зургаа. БАГШЛАХ ЭРХ БОЛОН МЭРГЭЖЛИЙН ЗЭРГИЙН ХҮЧИНТЭЙ БАЙХ ХУГАЦАА, БАГШЛАХ ЭРХ БОЛОН МЭРГЭЖЛИЙН ЗЭРГИЙГ ХАСАХ

6.1. Арав дахь жилдээ ажиллаж буй багшийн үндсэн сургалтанд хамрагдан олгогдсон багшлах эрх нь цаашид хүчин төгөлдөр хэвээр хадгалагдах ба энэ нь сургалтын байгууллагад гурваас дээш жилийн хугацаанд ажиллаагүй тохиолдолд хүчингүй болно.

6.2. "Заах аргач багш", "Тэргүүлэх багш" мэргэжлийн зэрэг нь таван жилийн хугацаанд хүчинтэй байна.

6.3. "Зөвлөх багш" мэргэжлийн зэрэг нь арван жилийн хугацаанд хүчинтэй байна.

6.4. Багшлах эрх болон багшид олгосон мэргэжлийн зэрэг нь Монгол Улсын нутаг дэвсгэрт нэгэн адил хүчинтэй байна.

6.5. Мэргэжлийн зэргээ ахиулах, "Зөвлөх" зэргээ хамгаалахад мэргэжлийн зэрэгт тавигдах нийтлэг, тусгай шалгуур үзүүлэлтийг хангаагүй тохиолдолд өмнө олгосон мэргэжлийн зэргийг хэвээр үлдээх эсэхийг мэргэжлийн зэрэг олгох эрх бүхий байгууллага нь шийдвэрлэнэ.

6.6. Холбогдох байгууллагаад тогтоогдсон дараах тохиолдолд багшлах эрх, мэргэжлийн зэргийг хасна. Үүнд:

6.6.1. Мэргэжлийн алдаа гаргасан

6.6.2. Багшийн ёс зүйн дүрмийг зөрчсөн

6.6.3. Хүүхдийн эрхэд халдсан

6.6.4. Ажлын байранд согтууруулах ундаа хэрэглэсэн, хэрэглэж ирсэн

6.6.5. Авилга авсан

6.6.6. Багшийн ажлыг үнэлж, дүгнэх журмын 5.9 дэх заалт

6.7. Багшлах эрх болон мэргэжлийн зэргийг олгосон байгууллага хасна.

6.8. Сургалтын байгууллагад 3-аас дээш жил тасралтгүй ажиллаагүй багшийн багшлах эрх, мэргэжлийн зэрэг шууд цуцлагдана.

6.9. Эрхээ хасуулсан багшийн эрхийг энэхүү журамд заасны дагуу багшлах эрх олгоно.

Долоо. БУСАД

7.1. Багшлах эрхийн болон мэргэжлийн зэргийн үнэмлэхийг хаяж үрэгдүүлсэн тохиолдолд олгох шийдвэр гаргасан эрх бүхий этгээдийн шийдвэрийн дагуу нөхөн олгоно.

7.2. Багшлах эрх нь цуцлагдсан багшийг сургалтын байгууллагад багшаар ажиллуулахыг хориглоно.

7.3. Багшлах эрхийн болон мэргэжлийн зэргийн үнэмлэхийг хуурамчаар хийж, ашиглахыг хориглоно.

Улсын нэгдсэн бүртгэлийн 2013 оны 9 сарын 4-ны өдрийн 3400 дугаарт бүртгэв. Монгол Улсын Хууль зүйн яам

МОНГОЛ УЛСЫН
БОЛОВСРОЛ, ШИНЖЛЭХ УХААНЫ
САЙДЫН ТУШААЛ

2013 оны 08 сарын 16 өдөр

Дугаар А/309

Улаанбаатар хот

□ Журам, загвар шинэчлэн батлах тухай □

Засгийн газрын тухай хуулийн 24 дүгээр зүйлийн 24.2 дахь хэсэг, Бага, дунд боловсролын тухай хуулийн 9 дүгээр зүйлийн 9.3 дахь хэсгийг тус тус үндэслэн ТУШААХ нь:

1. “Ерөнхий боловсролын сургуулийн суралцагчдын болон боловсролын чанарын үнэлгээний журам”-ыг нэгдүгээр, “Суралцагчийг дүгнэх дүнгийн хуудсын загвар”-ыг хоёрдугаар хавсралт ёсоор тус тус баталсугай.

2. “Ерөнхий боловсролын сургуулийн суралцагчдын болон боловсролын чанарын үнэлгээний журам”-ыг 2013-2014 оны хичээлийн жилээс эхлэн төрийн болон төрийн бус өмчийн ерөнхий боловсролын сургуульд дагаж мөрдсүгэй.

3. Хавсралт ёсоор баталсан журмыг хэрэгжүүлэх үйл ажиллагааг арга зүйн удирдлагаар хангахыг Стратегийн бодлого, төлөвлөлтийн газар /Б.Насанбаяр/, Бодлогын хэрэгжилтийг зохицуулах газар /Д.Эрдэнэчимэг/, аймаг, нийслэлийн Боловсролын газарт тус тус даалгасугай.

4. Суралцагчийг дүгнэх “Дүнгийн хуудас”-аар ерөнхий боловсролын сургуулийг хангах ажлыг зохион байгуулахыг Бодлогын хэрэгжилтийг зохицуулах газар /Д.Эрдэнэчимэг/-т даалгасугай.

5. Энэхүү тушаал батлагдсантай холбогдуулан Боловсрол, соёл, шинжлэх ухааны сайдын “Журам, заавар, загвар батлах тухай” 2010 оны 361 дүгээр тушаалын нэгдүгээр хавсралт, Боловсрол, соёл, шинжлэх ухааны сайдын “Анги дэвших болон төгсөх шалгалтын агуулга батлах тухай” 2010 оны 517 дугаар тушаалыг тус тус хүчингүй болсонд тооцсугай.

Л.ГАНТӨМӨР

902134

Боловсрол, шинжлэх ухааны сайдын
2013 оны 09 сарын 16 ны өдрийн
дугаар тушаалын нэгдүгээр хавсралт

ЕРӨНХИЙ БОЛОВСРОЛЫН СУРГУУЛИЙН СУРАЛЦАГЧИЙН БОЛОН БОЛОВСРОЛЫН ЧАНАРЫН ҮНЭЛГЭЭНИЙ ЖУРАМ

Нэг. Нийтлэг үндэслэл

1.1. Бага, суурь, бүрэн дунд боловсрол олгох бүх хэв шинжийн ерөнхий боловсролын сургууль (цаашид "сургууль" гэх)-ийн суралцагчийн мэдлэг чадварын түвшин, түүний ахиц, амжилтыг үнэлж, дүгнэх болон боловсролын чанарыг үнэлэхэд энэхүү журмыг баримтална.

1.2. Үнэлгээний зорилго нь суралцагчийн эзэмшсэн мэдлэг, чадварын ахиц, амжилтыг үнэлж, түүнд үндэслэн сургалтын чанарыг сайжруулахад оршино.

1.3. Суралцагчийг үнэлэх үнэлгээ нь боловсролын стандартыг дүгнэх, сургалтын хөтөлбөр, сурах бичиг, сургалтын орчин, багш бэлтгэх, мэргэжил дээшлүүлэх сургалт, багшийн ажил сургуулийн үйл ажиллагааг үнэлж, сайжруулах, боловсролын үр ашгийг тооцох үндэслэл болно.

Хоёр. Үнэлгээний зарчим

- 2.1. Үнэлгээ нь шударга, бодитой байх
- 2.2. Үнэлгээ нь суралцагчийг дэмжих, урамшуулах, хөгжүүлэхэд чиглэсэн байх
- 2.3. Үнэлгээ нь нууцлалтай байх
- 2.4. Үнэлгээ нь сургуулийн захирал, сургалтын менежер, багш нарт сургалтын хөтөлбөрийн биелэлтийн талаар бодит мэдээлэл өгөхүйц байх
- 2.5. Сургалтын хөтөлбөрийн хэрэгжилтийг бодитойгоор илэрхийлдэг байх

Гурав. Үнэлгээний хэлбэр, зохион байгуулалт

3.1. Суралцагчийн эзэмшсэн мэдлэг, чадварын ахиц, амжилтыг I-III ангид үгэн үнэлгээгээр үнэлнэ.

Эзэмшсэн мэдлэг, чадварын ахиц, амжилтын түвшин	Үгэн үнэлгээ
Дээд	Маш сайн
Дунджаас дээгүүр	Хангалттай
Дундаж	Сайжирч байгаа
Дунджаас доогуур	Анхаарах шаардлагатай

3.2. Суралцагчийн эзэмшсэн мэдлэг, чадварын ахиц, амжилтыг IV-V ангид гүйцэтгэлийн хувиар тооцож, үгэн үнэлгээгээр үнэлнэ. Хувийг бүхэл оронгоор тооцно.

Гүйцэтгэлийн хувь	Үгэн үнэлгээ
85-100 хувь	Онц
70-84 хувь	Сайн
55-69 хувь	Хангалттай
40-54 хувь	Дунджаас доогуур
25-39 хувь	Дэмжлэг хэрэгтэй
0-25 хувь	Хангалтгүй /онцгой анхаарах/

3.3. Суралцагчийн эзэмшсэн мэдлэг, чадварын ахиц, амжилтыг VI-IX ангид гүйцэтгэлийн хувиар тооцож үсгэн үнэлгээгээр үнэлнэ. Хувийг бүхэл оронгоор тооцно.

Суралцагчийн мэдлэг, чадварын ахиц, амжилтын түвшин	Дүн	
	Үсгэн дүн	Хувь
Дээд	"А"	90-100 хувь
Дунджаас дээш	"В"	80-89 хувь
Дундаж	"С"	70-79 хувь
Дунджаас доош	"D"	60-69 хувь
Хангалтгүй	"F"	0-59 хувь

3.4. Сургуулийн дотоод хэрэгцээнд зориулж 59 хувиас доош үнэлгээг дараах байдлаар 2 шатлалтай хэрэглэж болно.

40-59 хувь	Дэмжлэг хэрэгтэй
0-39 хувь	Онцгой анхаарах

3.5. Суралцагчийн эзэмшсэн мэдлэг, чадварын ахиц, амжилтыг X-XII ангид гүйцэтгэлийн хувиар тооцож үсгэн үнэлгээгээр үнэлнэ.

3.6. Суралцагчийн жилийн эцсийн дүнг X-XII ангид 0-4 оноонд шилжүүлж зуутын нарийвчлалаар тооцно. Эдгээр оноонуудын арифметик дунджаар голч дүнг гаргана.

Суралцагчийн мэдлэг, чадварын ахиц, амжилтын түвшин	Дүн		Оноо
	Үсгэн дүн	Хувь	
Дээд	"A+"	97-100 хувь	4
	"A"	93-96 хувь	3.67
	"A-"	90-92 хувь	3.33
Дунджаас дээш	"B+"	87-89 хувь	3
	"B"	83-86 хувь	2.67
	"B-"	80-82 хувь	2.33
Дундаж	"C+"	77-79 хувь	2
	"C"	73-76 хувь	1.67
	"C-"	70-72 хувь	1.33
Дунджаас доош	"D+"	67-69 хувь	1
	"D"	63-66 хувь	0.67
	"D-"	60-62 хувь	0.33
Хангалтгүй	"F"	0-59 хувь	0

3.7. Суралцагчийг улирал бүрээр үнэлж, "Дүнгийн хуудас"-т тэмдэглэнэ.

3.8. Суралцагчийн ахиц, амжилтын үнэлгээг дүнгийн хуудсаар эцэг эх, асран хамгаалагчид улирал бүрийн эцэст мэдээллийг хүргэнэ.

3.9. VI-XII ангийн суралцагчийг улирал тус бүрд үнэлнэ.

3.10. Улирлын үнэлгээг тооцохдоо ирцийг 10 хувь, явцыг 60 хувь, улирлын шалгалтын үнэлгээ 30 хүртэл хувь гэж тооцон, эдгээрийн нийлбэр дүнгээр гаргана.

- 3.11. Явцын үнэлгээ нь төсөлт ажил, даалгавар, аман болон бичгийн шалгалт хэлбэртэй байж болно.
- 3.12. Улирлын шалгалтын үнэлгээний хэлбэрийг тухайн багш өөрөө сонгоно.
- 3.13. Улирал бүрийн дүнгийн арифметик дунджаар жилийн эцсийн дүнг тооцно. Жилийн эцсийн дүнг суралцагчийн хувийн хэрэгт бичиж тэмдэглэнэ.
- 3.14. Жилийн эцсийн үнэлгээгээр суралцагч нь хангалтгүй дүн үзүүлсэн тохиолдолд тухайн сургууль нэмэлт сургалт зохион байгуулж, дахин шалгалт авна.

Дөрөв. Боловсролын чанарын үнэлгээ, зохион байгуулалт

- 4.1. Бага, суурь, бүрэн дунд боловсролын төгсөх ангид дараах чиглэлээр улсын шалгалт авч үндэсний чанарын үнэлгээг тогтооно. Үүнд:

Боловсролын түвшин	Анги	Шалгалтын тоо	Шалгалтын агуулга
Бага	V	3	1. Монгол хэл 2. Математик 3. Байгаль шинжлэл
Суурь	IX	4	1. Монгол хэл (нэгдмэл агуулга) 2. Математик 3. Байгалийн ухаан (нэгдмэл агуулга) 4. Нийгмийн ухаан (нэгдмэл агуулга)
Бүрэн дунд	XII	4	1. Монгол хэл, уран зохиол (нэгдмэл агуулга) 2. Математик 3. Сонгосон агуулга (байгалийн ухаан, нийгмийн ухаан) 4. Гадаад хэл

- 4.2. 5, 9, дүгээр ангийн суралцагчаас авах улсын шалгалтын материалыг бага, суурь боловсролын стандартад үндэслэн боловсруулж, түүврийн аргаар үнэлэх асуудлыг Боловсролын үнэлгээний байгууллага хариуцан зохион байгуулна.
- 4.3. 12 дугаар ангийн суралцагч бүрээс авах улсын шалгалтын үнэлгээг тухайн суралцагч хүсвэл элсэлтийн ерөнхий шалгалтын дүнгээр тооцогдоно.
- 4.4. 12 дугаар ангийн суралцагч бүрээс авах улсын шалгалтыг жилд 2 удаа зохион байгуулах бөгөөд хэрэв суралцагч хүсвэл 2 удаа өгч болно.

Тав. Бусад

- 5.1. Боловсролын асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллага нь бага, суурь, бүрэн дунд боловсролын төгсөх ангийн үндэсний чанарын үнэлгээнд дүн шинжилгээ хийж, боловсролын чанарыг сайжруулах арга хэмжээ авч хэрэгжүүлнэ.
- 5.2. Аймаг, нийслэл, дүүргийн боловсролын асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллага жил бүр суралцагчийн жилийн эцсийн үнэлгээнд дүн шинжилгээ хийж, боловсролын чанарыг сайжруулах арга хэмжээ авч хэрэгжүүлнэ.
- 5.3. Иргэн, хуулийн этгээд яамны зөвшөөрөлгүйгээр суралцагчийн мэдлэг, чадварыг үнэлэх хөндлөнгийн шалгалт авахыг хориглоно.

Боловсрол, шинжлэх ухааны сайдын 2013 оны ... дугаар сарын 08-ны өдрийн 16... дугаар тушаалын хоёрдугаар хавсралт

Дүнгийн хуудас (I-III анги)

Суралцагчийн нэр:

Анги:

Улирал:

Огноо:

Суралцах ерөнхий чадвар: — Өөртөө итгэлтэй байх — Анхааралтай сонсох — Заавар, журам, дэгийн дагуу ажиллах — Хийж байгаа ажил үйлээ нягталж хянаж, цагт нь дуусгах — Бие даан болон хамтран ажиллах — Олон нийтийн ажилд оролцох — Авыасаа нээх, хөгжүүлэх — Суралцах хүсэл эрмэлзэлтэй байх	Эх хэлний чадвар: Унших: — Зөв унших — Ойлгож унших — Хурдан унших — Бусдад хандаж унших — Бичиж тэмдэглэж унших Бичих: — Зөв бичих — Хурдан бичих — Найруулан бичих Ярих, ярилцах: — Цээжилснээ зөв, тод сонсголонтой аялгуулан ярих — Утга санаа, уялдаа холбоог илэрхийлж бусдад ойлгомжтой ярих — Үг, үг хэллэгийг сонгон хэрэглэх, тайлбарлах	Тооцоолох чадвар: — Сэтгэн бодох — Асуудал шийдвэрлэх — Тоолох — Жиших — Тоймлох — Таних, хэмжих — Тооцоо хийх — Ухагдахуун, нэр, томъёо, бодолт, тооцооллыг ярих, тайлбарлах — Багажийг ашиглах — Хуваарийг зөв унших
Байгаль орчноо мэдрэх, таних, чадвар, хандлага: — Учир шалтгааны асуулт асуух — Туршилт хийх — Үр дүн, учир шалтгааныг тайлбарлах — Багаж хэрэгсэлтэй эв дүйтэй ажиллах — Байгалийн олон янз байдлыг мэдрэх, ухаарах — Байгаль орчноо сайхан байлгах, хайрлах, хамгаалах — Орчноо зүлэгжүүлэх	Биеэ авч явах, бие даах, нийгэм орчинд амьдрах чадвар: — Мэндлэх, хүндлэх — Бусдад туслах, эвсэг, нөхөрсөг, ажилсаг байх — Биеэ зрүүл байлгах — Дүрэм журам биелүүлэх — Биеэ хөгжүүлэх (оролдлого, чармайлт) — Хөдөлгөөний эв дүй	Орчин, юмсын гоо сайхан, зохицлыг мэдрэх чадвар: — Мэдрэмж, сэтгэгдэл хөдлөлөө ойлгох, илэрхийлэх — Баяжуулан зохиомжлон сэтгэх, бүтээл хийх — Зэмсэг, багаж хэрэгсэлтэй эвтэй харьцах, ашиглах

Тайлбар: Багш нар суралцагчдын авьяас, чадварыг үнэлэх нэмэлт чадваруудыг оруулж болно.

Суралцагчдын эзэмшсэн чадварын түвшинг үнэлж, доорхи тэмдэглэгээгээр тэмдэглэнэ.

Маш сайн-М, Хангалттай-Х, Сайжирч байгаа-С, Анхаарах шаардлагатай-А

Ахиц, амжилтын үзүүлэлт:

Эцэг эхэд өгөх зөвлөмж, анхаарах асуудал:

Анги удирдсан багшийн гарын үсэг:

Дүнгийн хуудас (IV-V анги)

Суралцагчийн дугаар:
 Суралцагчийн овог, нэр:
 Хүйс:
 Анги:

Хичээлийн жил:
 Огноо:

№	Хичээлийн нэр	Заасан багш	Улирлын дүн				Жилийн эцсийн дүн
			I	II	III	IV	
			Хувь	Хувь	Хувь	Хувь	
1							
2							
3							
4							
5							
6							
7							
8							
9							
10							
11							
12							
13							
14							
15							

Хувь	Үгэн үнэлгээ
85-100 хувь	Онц
70-84 хувь	Сайн
55-69 хувь	Хангалттай
40-54 хувь	Дунджаас доогуур
25-39 хувь	Дэмжлэг хэрэгтэй
0-25 хувь	Хангалтгүй /онцгой анхаарах/

Ахиц, амжилтын үзүүлэлт:

Анхаарах асуудал, эцэг эхэд өгөх зөвлөмж:

Анги удирдсан багшийн гарын үсэг:

/

/

Дүнгийн хуудас (дунд анги)

Суралцагчийн дугаар:
Суралцагчийн овог, нэр:
Хүйс:
Анги:

Хичээлийн жил:
Огноо:

№	Хичээлийн нэр	Заасан багш	Улирлын дүн								Жилийн эцсийн дүн	
			I		II		III		IV		Хувь	Үсгэн дүн
			Хувь	Үсгэн дүн	Хувь	Үсгэн дүн	Хувь	Үсгэн дүн	Хувь	Үсгэн дүн		
1												
2												
3												
4												
5												
6												
7												
8												
9												
10												
11												
12												
13												
14												
15												

"А"	90-100
"В"	80-89
"С"	70-79
"D"	60-69
"F"	0-59

Ахиц, амжилтын үзүүлэлт:

Анхаарах асуудал, эцэг эхэд өгөх зөвлөмж:

Анги удирдсан багшийн гарын үсэг:

/ /

ХАВСРАЛТ

Боловсрол, шинжлэх ухааны сайд
Л.Гантөмөр:

**БИД ХҮҮХЭД БҮРИЙГ
ХӨГЖҮҮЛЭХ, ХҮҮХДЭЭ
ОНОШЛОХ, БИЕ ДААСАН
ЧАДВАРТАЙ БОЛГОХЫГ
ЗОРЬЖ БАЙНА**

БОЛОВСРОЛЫН БОДЛОГО БА
БОЛОВСРОЛ СУДЛАЛЫН ТАЛААР
**САЙД, БАГШ ХОЁРЫН НҮҮР
ТУЛААГҮЙ ЯРИЛЦЛАГА**

Боловсрол, шинжлэх ухааны сайд
Л.Гантөмөр:

**БИД ХҮҮХЭД БҮРИЙГ
ХӨГЖҮҮЛЭХ,
ХҮҮХДЭЭ ОНОШЛОХ,
БИЕ ДААСАН
ЧАДВАРТАЙ
БОЛГОХЫГ ЗОРЬЖ
БАЙНА**

-Уламжлалт боловсролын агуулгыг өөрчлөх, чанарыг ахиулах хэрэгтэй гэдэгтэй хүн бүр санал нийлэх байх. Өнгөрсөн хоёр жилийн хугацаанд танай салбарт шинэчлэл хэрхэн өрнөв?

-Уламжлалт боловсролыг шинэчлэх нь зөвхөн манай улсын асуудал биш шүү дээ. Мэдээллийн технологи, мэдлэгийн үйлдвэрлэл хөгжөөгүй үеийн боловсролын систем, тогтолцоог өөрчлөхөөр дэлхий нийтээрээ л хүсч байгаа. Энэ цаг үед бидэнд хэд хэдэн даалгавар тулгараад байна.

Нэгдүгээрт, хүүхдүүд нэгэнт мэдээллийг төрөл бүрийн хэрэгслээр аваад байгаа учраас тэдэнд бусад мэдээллүүдийг яаж хангалттай олгох вэ гэдэг.

Хоёрт, хүүхдүүд цагийг өнгөрөөдөг өөр ертөнцтэй болчихлоо. Интернет,

фэйсбүүк, твиттер, телевизийн олон суваг гээд энэ олон сонирхолтой зүйлээс давсан сонирхолтой зүйлээр хүүхдийн анхаарлыг сургууль дээр яаж татах вэ гэдэг бидний хамгийн том сорилт. Дэлхий нийтээрээ л хүүхдүүд сургуульд сонирхолгүй, зааж байгаа зүйл нь анхаарал татахгүй байна гэсэн судалгааны дүгнэлт гараад байгаа.

Гуравт, амьдрал хэтэрхий хялбар болчихлоо. Хялбар амьдрал өөрөө хялбар амьдралыг хүсдэг бүтэн үеийг төрүүлээд байгаа. Сонгодог жишээ Япон шүү дээ. Японы үе үеийн ард түмэн ямагт ажилсаг байсан. Харамсалтай нь ажилсаг ард түмний босгосон нийгэм дээр шинээр гарч ирж байгаа үе нь бүх юм бэлэн учраас тэмцэх чадвараа алдаж эхэлсэн. Өрсөлдөх чадвараа алдаж байгаа энэ ард түмэнд өрсөлдөх чадварыг яаж суулгаж явах вэ гэдэг бас нэг том асуудал болж байна.

Дөрөвт, даяарчлал их хурдтай явагдаж байна. Энэ даяарчлал дотор үндэстний шинж чанараа хадгалж үлдэх чадвар зайлшгүй шаардлагатай байна. Даяарчлагдаж байгаа энэ нийгэмд бид яавал өөрийнхөө үндэсний эрх ашгийг хамгаалах чадвартай үеийг бэлдэх вэ гэсэн ийм дөрвөн том зорилт руу дэлхий даяараа яваад орчихлоо. Монгол ч ялгаагүй энэ дөрвөн зорилтыг давахаас аргагүй нөхцөл байдалтай байна. Энэ бүхэн дөнгөж шинэ засаг бүрэлдээд гарч ирж байгаа асуудал биш. Угаасаа л 1990 оноос эхлээд хөндөгдсөн.

-Тэр үеэс л боловсролын салбар ганхаж эхэлсэн. Ардчилсан нийгэмд орсноос хойш аль асуудал нь илүү ахицтай яваа юм бол?

-Боловсролын салбар бусад салбарыг бодоход үеийн үед шинэчлэгдэж явснаараа онцлогтой. Аль ч сайдын үед, тухайн цаг үед ямар даалгавар тавигдаж байна тэрийг гүйцэтгэхийн төлөө явж ирсэн. Дотооддоо олгож байгаа боловсролыг дэлхийд яаж хүлээн зөвшөөрүүлэх вэ гэдгийг аль ч сайдын үед эрэлхийлж байсан юм билээ. Зах зээлийн нийгэм рүү шилжиж хүмүүсийн анхаарал мөнгө, наймаа руу шилжихээр төрийн анхаарал ч бас түүн рүүгээ шилжсэн. Яавал биеэ даасан зах зээлийн эдийн засгийг бий болгох вэ гэдэгт илүүтэй анхаарсан. Энэ бодлогын үр дүнд боловсрол ямар цохилт амссан бэ гэхээр боловсрол судлалаас, шинжлэх ухаанаас нийгмийн чадварлаг хэсэг нь дайжсан. Сайн багш ганзганд яваад өгсөн. Сайн захирал компанийн захирал болоод явчихсан. Чадварлаг боловсон хүчин ингэж дайжснаар боловсролын салбарын бүтэц нь хэтэрхий суларсан. Жишээ нь багшийг дахин сургах институт байхгүй болсон. Боловсролын хүрээлэнгийн тогтвортой үйл ажиллагаа зогсонги байдалд орсон. Боловсрол судлалаар суралцаж байгаа залуусын асуудал доголдолд орчихсон. Ерөнхийдөө сурлага сайтай элит хэсэг нь багшийн мэргэжил сонгон суралцдаг байдал өөрчлөгдөж багшаар сурахаар ирж байгаа хүүхдүүдийн дийлэнх нь 10

жилийн сургуулийн түвшинд сурлагын амжилт гаргаагүй хэсэг болж хувирсан. Одоо бид буцаад багш бэлтгэх институтээ байгуулж байна. Багшийн сургууль дээрээ анхаарал хандуулж байна.

-Та “Хүүхэд нэг бүрийг хөгжүүлнэ” гэж зоригтой дуугарсан. Хүүхэд бүрийг хөгжүүлэх жор чинь чухам юу юм бэ?

-Бидний сүүлийн хоёр жилд хийсэн хамгийн гол ажил бол хүүхэд бүрийг хөгжүүлэх бодлого байсан. Боловсролын систем одоо хүүхэд нэг бүрийн төлөө ажиллана. Өмнө нь нийт хүүхдийг хамарсан баахан онол гаргачихаад онолынхоо түвшинд нийт хүүхдийг хамааруулаад даалгавар өгчихдөг байсан. Гэтэл хүүхэд бүр адилхан биш. Өөр өөр орчинд өссөн, өөр өөр ертөнцтэй, өөр өөр зүйл сонирхож байна. Энэ үүднээс бид хүүхэд бүрийг хөгжүүлье гэдэг зорилго дэвшүүлсэн. Үүнийгээ дагаад хүүхэд бүрийг хөгжүүлдэг тэр ангийн хичээлийн хуваарь ямар байх, хүүхэд бүрийг хөгжүүлдэг сургуулийн удирдлагын менежмент ямар байх, хүүхэд бүрийг хөгжүүлдэг үнэлгээний систем ямар байх, хүүхэд бүрийг хөгжүүлдэг багшийн чадвар ямар байх гэдэг асуудал гарч ирсэн. Энэ бүхнийг хөндсөн шинэчилсэн багц хөтөлбөр бид хийж байгаа. Энэ хөтөлбөр дээрээ олон улсын зөвлөх багийг ажиллуулж байна.

Манай эрдэмтдийн туршлага судалгаа болон дэлхийн сонгодог судалгаануудын үр дүн дээр үндэслэсэн хөтөлбөр байх ёстой гэдэг зарчмаар ажиллаж байна. Монголын боловсролд хийж байгаа шинэчлэл дэлхий өнөөдөр юу хийхийг оролдож байгаа тэр шинэчлэл байх ёстой гэж зөвлөж байгаа. Түүнээс биш хэн нэгэн урьд нь хийсэн зүйлийг дуурайхаар маш хурдан хуучирчихаад байна. Гар утсан дээр жишээ аваад л үзэхэд ямар хурдтай өөрчлөгдөж байна. Яг үүн шиг сургалтын технологи асар хурдтай өөрчлөгдөж байна. Тэгэхээр бид өнөөдөр Япон, Сингапур, Финландууд юу өөрчлөхийг хүсээд байгаа юм.

Америкчууд юу руу тэмүүлээд байгаа юм тэдний очих гэж байгаа, тэдний тэмүүлж байгаа зүйлийг өөрийнхөө зорилго тэмүүлэл болгох хэрэгтэй. Бид өнөөдөр хүүхэд нэг бүрийг хөгжүүлэх, хүүхдээ оношлох, бие даасан чадвартай болгохыг зорьж байна. Үүнийг өнөөдөр Германчууд судлаад зарим нэг газраа туршсан. Өнөөдөр Япончууд бага насны хүүхдийг өөрөө шийдвэр гаргах чадвартай, зөв хүн болгож төлөвшүүлэхэд бага ангийн боловсролыг чиглүүлэхийг оролдож байна. Энэ оролдлогыг бид бас давхар хийж байна. Энэ чиглэлээр дэлхийд тэргүүлэх судалгаа, дэлхийд тэргүүлэх ажлыг зохион байгуулж байгаа тэр багуудтай хамтраад ажиллаж байгаагаараа онцлогтой.

-Дэлхийн жишиг рүү л ойртоод байгаа гэдгийг хүлээн зөвшөөрч байна. Гэхдээ яг анги дотор хүүхэд хэрхэн өөрчлөгдөж байгаа вэ?

-Сургуулиар дамжуулан хүүхдэд өгч байгаа мэдээлэл нь өрсөлдөх чадварыг бий болгодог байхыг бид эрэлхийлж байна. Хамгийн чухал санаа бол хүүхэд өөрөө ямар нэгэн зүйл хийхээр тэрийгээ сонирхдог юм байна. Жишээ нь пи си

тоглоомыг хүүхэд өөрөө тоглож байгаа учраас л хамгийн дуртай байдаг. Хэн нэгэн өмнөөс нь хийж өгөөд байгаа биш учраас тэр. Бага насны хүүхдийг анзаарахад телевизээр өөрийнх нь ойлгодоггүй нэвтрүүлэг гарахаар үздэггүй, босоод л тоглоод явчихдаг. Тэгэхээр хүүхэд өөрөө ямар нэг зүйл хийхийг хүсдэг. Тиймээс манай боловсролын хөтөлбөр 40 минутын хичээлд зөвхөн багш яриад байх биш хүүхэд өөрөө ярьдаг, бүтээдэг, хийдэг цагтай болж өөрчлөгдөж байгаа. Жишээ нь 40 минутын 15-20 минутад багш ярина. Үлдсэн 20 минутад хүүхэд өөрөө ярина, бүтээнэ, хийнэ, үнэлнэ. Өөрөөр хэлбэл, хүүхэд бүхэн адилхан нэг зүйлийг чаддаг байх албагүй. Бидний хийж байгаа хамгийн чухал зүйл бол хүүхдүүдийн өөрийнх нь чаддаг зүйлийг багш эхлээд оношилж, илрүүлээд тэр чаддаг зүйлээр нь дамжуулан мэдлэг чадвараа хөгжүүлэх боломжийг олгодог болсон. Энэ тохиолдолд хүүхэд болгон сайжирсаар очих цэг нь нэг байдаг.

-Хүүхдийг дүн тавьж үнэлдэггүй болж байгаа гэсэн. Зүгээр л сайн байна гээд магтаад байх хэрэг үү?

-Өсвөр насны хүүхдэд урам хайрлах нь маш чухал зүйл. Манайх үнэлгээний системээ урмын систем рүү шилжүүлж байгаа. Зургаан настай хүүхдийг муу авлаа гэж загнахаас илүүтэй "Чи чадаж байна" гэж урамшуулдаг болсон. Жишээ нь, "Чи минутад 10 үг уншиж чадаж байна. Сайн байна, Дараагийн удаа 11үг боллоо маш сайн" гэдэг ийм урмаар тухайн хүүхдийг, тухайн 20 минутад дуртай зүйлийг нь хийлгэдэг тэр хөшүүргийг бий болгосон. Энэ бол бидний хийж байгаа хөтөлбөрийн гол амин сүнс нь. Нөгөө талдаа хүүхдээ хүлээдэг, тэвчээртэй байх чадвартай багш энэ цаг үед хэрэгтэй болсон. Багш яардаггүй, сандарч адгадаггүй хүүхдээ тэвчээртэй хардаг, хүүхдээ хийж сурахыг хүлээх хэрэгтэй. Хуучин нэг минут өгчихөөд хугацаандаа хийж чадахгүй бол багш өмнөөс нь самбар дээр хийгээд өгчихдөг. Эсвэл хийж чадсан ганц хүүхдийн гарыг нь өргүүлээд тэрүүгээр хийлгэчихдэг. Бусад нь хуулаад явдаг дүр зураг байсан. Одоо бол багш бүх хүүхдийг хийж дуустал нь хүлээнэ. Гэхдээ чаддаг, чаддаг зүйлийг нь өгчихсөн учраас хүүхдүүд хүлээлгэхгүй цаг хугацаандаа хийх ёстойгоо хийдэг болсон. Ангийн 30 хүүхдэд яг адилхан

даалгавар өгчихдөг. Тэднээс хоёр нь түрүүлээд хийчихдэг, 20 нь хийж байдаг, найм нь огт ойлгодоггүй ийм дүр зураг одоо байхгүй. Хүүхдээ оношилж чаддаг багшийг бэлтгэх ажлыг хийж байна. Багш бэлтгэх ажлын хүрээнд бид 34 мянган багшийн дахин сургалтыг зохион байгууллаа. Нэг удаагийн сургалтаар энэ зүйл нутагшихгүй. Бид жил болгон давтан сургана. Дээр нь хүүхдээ урамшуулж байгаа юм бол багшаа мөн яаж урамшуулах вэ гэдгийг эрэлхийлж байгаа. Багшийг шагнахаас гадна урамшуулах хэрэгтэй. Яагаад гэвэл багш нар хамгийн хүнд хөдөлмөрийг хийж байна. Багшаа бодитоор үнэлдэг систем рүү шилжиж байгаа. Багш хоосон цаас үйлдвэрлэдэг биш, хүүхдийнхээ тархитай ажилладагболсон. Хуучин олимпиадын аварга төрүүлчихлээ, энэ сайн багш гэдэг байсан. Одоо бол багш ангийн 30 хүүхэд 30-уулаа хөгжчихлөө, ийм ахицтай байна гэдгээрээ өөрийнхөө ажлыг дүгнээд явдаг болсон. Цөм хөтөлбөрийг яам санал болгож байгаа ч багшид ямар хичээлээ, хэзээ орох вэ гэдэг эрхийг үлдээж байгаа. Мөн сургуульд эрх мэдлийг нь олгож байгаа. Сургууль өөрийн онцлогтой байж болно. Жишээ нь, тухайн сургууль

спортоор, компьютер, технологиор эсвэл англи хэлээр бусдаасаа давуу өөрийн онцлогтой байж болно. Хамгийн сайн чаддаг зүйлээ өндөр түвшинд хөгжүүлэхэд нь бид тусална. Сургуулийн захирал мөн эрх мэдэлтэй болно. Өөрөөр хэлбэл, улсын хэмжээнд суралцаж буй 500 мянган өөр хүүхдийг сургах процессыг дээрээс нь нэгдмэл байдлаар нэг үгээр удирдана гэдэг бүтэхгүй зүйл. Тиймээс аль болох сургуулиудад эрхийг нь олгоод, багш нарт эрхийг олгоод, хүүхдүүдэд эрхийг нь олгоё. Хүүхдүүдийн эрх гэдэг бол сурах сурахгүйн тухай биш шүү дээ. Хүүхэд тухайн үед хийж чаддаг зүйлээ хийдэг байх тийм орчинг бүрдүүлэе гэж байгаа юм. Энэ чиглэлээр бидний хийж байгаа хамгийн чухал зүйл бол авьяас хөтөлбөр.

–“Авьяас”, “Ном” хөтөлбөр сургуулиуд дээр нэлээд өргөн хүрээтэй хэрэгжиж байх шиг байна. Энэ хөтөлбөрийн гол зорилго нь юу юм бэ?

–“Авьяас” хөтөлбөр хүүхэд бүрийг өөрийгөө олж, давуу талаа мэдэрч, өөртөө итгэлтэй болоход тусалж, зохион бүтээх болон шинжлэх ухааны, урлаг ер нь бүхий л төрлийн авьяас чадвараа нээх боломж олгох зорилготой. Хүн өөртөө итгэлтэй байна гэдэг бол ерөөсөө энэ цаг үеийн тухайн хүнээс шаардах гол онцлог болчихоод байгаа. “Ном” хөтөлбөрөөр дамжуулаад хүүхдийг өөрийг нь ном бүтээх процесст оролцуулж байгаа. Энэ нь хүн өөрөө л хийж сурдаг гэдэг онолын дадлага болж өгч байгаа юм. Ангийн номын сантай болгож, номыг хүүхдэд ойртуулж өгч байна. Хүүхдүүдээр ном зохиолгох ажлыг маш өргөн хэмжээнд зохион байгуулж байгаа. Даяарчлагдаж буй зах зээлд өөрсдийгөө авч үлдэх тэмүүллийг бий болгох үүднээс бид “Зөв монгол хүүхэд” хөтөлбөр хэрэгжүүлж байна. Энэ хөтөлбөрийн хүрээнд монголоо мэддэг төгсөгчтэй байх программ боловсруулж байгаа. Түүхийн хичээлд бол аль болох монголын омогшил орж ирнэ. Уран зохиолд ч ялгаа байхгүй, монгол ахуй аль болох бууж

ирнэ. Ахуйгаа мэддэг, ядаж л монгол бөхийн тухай бүрэн мэдлэгтэй, морины уралдааны тухай, гэр барих тухай, мал аж ахуй, нүүдэлчид гэж хэнийг хэлээд байгаа юм гэдгийг мэддэг. Энэ мэт үндэснийхээ өнөөдрийг хүртэл тээж ирсэн өв соёлыг бүрэн эзэмшүүлэхийг зорьж байна. Даяарчлагдаж буй ертөнц дотор монгол хүн байх сэтгэлийг дараа үедээ бид бий болгож үлдээх шаардлагатай. Мэдлэг мэдээллийн энэ эрин зуунд хүүхдийг сонирхлоор нь, чаддаг зүйлээр нь хичээллүүлснээр хүүхэд сургуульдаа дуртай болно. Өөрөөр хэлбэл, компьютер тоглодог хүүхэд яагаад тэрэндээ дуртай байна гэхээр чадаж байгаа учраас л тэр. Тэгэхээр хичээлийн 40 минут сургууль дээрх амьдрал нь гадна талд байгаа амьдралаас яаж сонирхолтой байлгах вэ гэдэг үүднээс “Авьяас”, “Ном” хөтөлбөрийг гаргаж ирсэн. Мөн 40 минутын хичээлийг хүүхдүүдийг татдаг, дуртай зүйлээ хийдэг хөтөлбөр болгон хөгжүүлж байгаа.

–Хүүхдийг өөрийн сонирхлоор сургана. Бас багшийг энэ заах аргад сургана гэхээр маш их цаг орох юм бишүү. Хэзээ энэ салбар хөгжилдөө хүрэх юм бэ?

–Цаг хугацаа бол гайгүй. Яагаад гэхээр Монголын онцлог бол хүүхдүүд нь цөөхөн, багш нар олон, анги танхим нь бэлэн байна. Бид Европын хөгжсөн орон ч юмуу, Япон, Солонгостой харьцуулаад чамлаад байгаа юм. Тэрнээс яг манайх шиг ДНБ оногддог орнуудтай харьцуулахад манайх хамаагүй хөгжчихсөн, орчин бүрдүүлчихсэн байгаа. Тэгэхээр энэ орчиндоо бид итгэж найдаад улам хийсэн бүтээснээ сайжруулаад хөгжүүлээд явна. Яахав зарим газраа хоёр ээлж, зарим газраа гурван ээлжээр хичээллэж байна. Гэхдээ л монголд сургууль нь байна, багш нар нь байна, уламжлал нь байна. Дээрээс нь эцэг, эхчүүдийн хүүхэддээ ном сургах хүсэл сонирхол нь хүчтэй байна. Хүүхэд өөрөө хийдэг цагтай болохоор багшийн дарамт байхгүй болчихож байгаа юм. Багш бүр энэ чадварыг өөртөө бий болгочих юм бол цаашдынх нь багшлах

амьдрал сонирхолтой болно. Үүнийгээ дагаад яам, аймаг, дүүрэг, дүүргийн боловсролын газрууд, сургууль дарамтгүй болно. Багш ийм чадвартай болох тал дээр бид дэмжин ажиллаж байна. Багш бэлтгэх сургууль дээр аль болох ерөнхий боловсролын сургуулиа сайн төгсч байгаа залуучуудыг татахыг зорьж, өндөр оноотой хүүхдийг багшийн сургуульд үнэгүй сургаж байна. Багшаар сурч буй оюутнуудыг дөрөв жилд дөрвөн дадлага хийлгэдэг болж байна. Багшийн сургуулийн хажууд лаборатори сургууль ажиллуулж байна. Энэ юу хэлж байна гэхээр шинэ ноу хауг, энэ сургалтын арга барилыг биедээ шингээсэн шинэ үе бэлтгэгдэж байна. Эдгээр төгсөгчид одоо байгаа 5-10 жил багшилж байгаа хүмүүстэй нийлээд салбараа аваад явчихна. Багш болгоныг, хүүхэд бүрийг өөр өөрт нь хариуцуулаад, зөв механизмыг хийгээд өгчихөөр аяндаа зөв гольдролдоо ороод ирнэ. Энэ хавар бид лаборатор 40 сургууль дээрээ үр дүнгээ харсан. Шинэчилсэн хөтөлбөрөө туршаад, багш нараа ажиллуулаад үр дүнг баталгаажуулаад явж байгаа. Авьяас нээх, хүүхдээ таних, хүүхдэд чаддаг зүйлийг хийлгэх энэ гурван процесс

нийлэхээрээ үнэхээр бүх ажлыг хөнгөвчилж байна. Сургуульд ч хөнгөн, багшид ч хөнгөхөн болж байна. Яаманд ч ажил хамаагүй хөнгөн болсон. Харин ч бидний эхлүүлсэн ажил богинохон хугацаанд үр дүнгээ өгөх юм байна гэж харж байгаа.

**-Энэ хөтөлбөрүүдийг хэрэгжүүл-
хэд нэлээд төсөв хэрэгтэй.
Өнөөдөр эдийн засаг хүндэрчихсэн
байгаа нь танай салбарт хэр
нөлөөлж байна?**

-Монголын Засгийн газар мөнгөтэй ч, мөнгөгүй ч байсан сургуулиудаа аваад явна. Мөнгө хэрэгтэй л дээ. Гэхдээ бид байгаа мөнгөний хэмжээндээ хангалттай реформ хийж чадна гэж харж байгаа. Сургууль дээр яваад очихоор манай захирлууд "Би сургуулиа тэдэн саяар заслаа, тэдэн ангийг будлаа. Манай сургуульд ийм мөнгө хэрэгтэй, манай сургуулийн барилга ийм муу байна гээд цэвэр аж ахуйн ажил ярьдаг байсан. Би сайд болоод захирлуудад нэг л зүйлийг хэлсэн. "Надтай уулзахдаа танай сургуулийн ямар хүүхэд ямар авьяасаа нээж, ямар сайхан зүйл болов. Энэ тухай хэлж байгаарай" гэж. Одоо бол

манай захирлууд хүүхдүүдийнхээ тухай л ярьдаг болсон. "500 хүүхэд дугуйланд хамрагдлаа, 200 хүүхэд авьяасаа нээлээ. Хоцрогдолтой хүүхэд ингэж хоцрогдлоо арилгалаа. Дүрэмт хувцас авч чадахгүй байгаа хүүхэддээ ингэж авч өглөө" гээд хүүхдийн тухай ярьж байна. Хүүхдийн тухай ярихаар төсөв их байна уу, бага байна уу хамаарахгүй, амьдрал өрнөдгөөрөө л өрнөнө. Бид ямар нэгэн санхүүгийн асуудал шийдэж чадахгүй болохоор амьдралын бүх юмаа зогсоох гэж оролддог. Санхүү бол амьдралын процес дотроос л бий болдог. Манай боловсролын систем дотроос гарч ирж байгаа шинэ үе өөрөө шинэ эдийн засгийг бий болгоно. Тиймээс бид нар энэ үеэ сайн төгсгөж гаргах нь хамгийн том даалгавар. Тэр хүмүүс нь эргээд мөнгө санхүүтэй Монгол Улсыг байгуулалцана. Байгаа мөнгөндөө чадах чинээгээрээ бид нар зүтгэнэ.

-Мэдээж хэрэг эдийн засаг сайхан болно гэдэгт итгэж байна. Гэхдээ ойрын хугацаанд сургууль, цэцэрлэг нэмж барих хэрэгцээ шаардлага байна. Үүнийг яаж шийдэж байгаа вэ?

-Ямар ч тохиолдолд бид сургууль, цэцэрлэгийг бүх боломжийг дайчлан барина. Бид концессийн асуудлыг шийдээд явж байна. Концессийн гэрээгээр хөрөнгө оруулагчид сургууль, цэцэрлэг бариад өгье гэдэг санал гарч байна. Бид цаг хугацааны хувьд хэдийгээр хоцорч байгаа боловч сургууль барих асуудал шийдэгдэнэ гэдэгт итгэлтэй байгаа. Өнөөдрийн байгаа доголдол маргааш засагдана. Гэхдээ өнөөдрийг хүртэл бид нэг ангид 20-оос доош тооны хүүхэд оногдож байж л хоцрогдолгүй сургаж чадна гэсэн домогт итгэчихсэн байсан. Энэ домгийг бид нар няцааж байна. Бид нар 38 хүүхэд байсан ч сургаж чадна гэдгийг харуулна. Хүүхдээ оношилж чадаад, чаддаг зүйлийг нь хийлгээд байх юм бол бүгд нэг түвшинд хүрч чадаж байна. Нэг ангид 40 хүүхэд байсан ч сургана. Үүнд санхүү хамаарахгүй. Ганцхан асуудал нь багш нарын цалинг нэмэх хэрэгтэй байна.

-Цогцолбор сургууль барих асуудал ямар шатандаа явж байна?

-Цэцэрлэг, сургуулийн комплексийг барьж эхлэх асуудлыг энэ онд шийднэ. Хүүхдүүд гэрээсээ алхаад сургууль, цэцэрлэгт явдаг болно. Цэцэрлэгээс дамжаад бага ангиа төгсөхдөө нэг хамт олонд, нэг гараар, нэг орчинд сурах боломж нээгднэ. Дунд ангид мэдээж хүүхэд бүр рүү хандсан бодлого явж байгаа учраас ямар хүүхэд хаанаас шилжиж ирнэ, хаана очихоос үл хамаараад хүүхэд болгондоо анхаардаг систем бүрэлдэнэ.

-Дипломтой ажилгүйчүүд жилээс жилд нэмэгдэж байна. Үүний шалтгааныг та юу гэж тайлбарлах вэ. Их, дээд сургуулийн чанарт ямар ахиц гарч байна?

-Их дээд сургууль төгсөж байгаа оюутнууд төгссөн мэргэжлээрээ ажиллаж чадахгүй байгаа нь хэд хэдэн шалтгаантай. Нэгдүгээрт төгсч байгаа хүмүүсийн чанар сул байна. Мэргэжлийн дагуу ажлын байраа өөрөө бий болгох түвшинд бид хүнээ бэлдэж чадахгүй байна. Хоёрдугаарт, Монголын эдийн засгийн бүтэц өөрөө дээд боловсролтой хүмүүсийг шингээх тогтолцоо биш байна. Монголын эдийн засгийн бүтэц нь мал аж ахуй, худалдааны сүлжээ, уул уурхай дээр тогтож байна. Ийм бүтэцтэй оронд хэдэн хуульч, хэдэн эдийн засагч амьдрах вэ. Өөрөөр хэлбэл дээд боловсролтой хүн ажиллах тийм эдийн засгийн бүтэц биш байна. Эдийн засгийн энэ бүтцээ зөв болгох хэрэгтэй. Өөр нэг асуудал нь их, дээд сургууль өөрөө эрдэм шинжилгээний байгууллага байх хэрэгтэй. Энд сурч байгаа хүмүүст шинэ мэдлэг өгөхгүйгээр шинэ зах зээл дээр гарч чадахгүй. Тиймээс бид дээд боловсролын чанарт гол анхаарлаа хандуулж байна. Хоёрдугаарт, их сургуулиудыг эрдэм шинжилгээний байгууллага болгоно. Ингэснээр зах зээл дээр асар их эдийн засгийн мэдлэгийг бий болох юм. Ийм гурван зүйлийг цогцоор нь хийх гэж оролдож байна. Механикаар асуудлыг шийдэхэд

төвөгтэй.

-Боловсролын салбарт шинэчлэл ингэж өрнөж байна. Гэтэл үүнтэй нягт холбоотой эрдэм шинжилгээ, шинжлэх ухааны ажлыг орхигдуулсан гэдэг.

-Шинжлэх ухааны хувьд огтлолцдоггүй хоёр байр суурь бий. Ард түмэн “Бид шинжлэх ухаанд мөнгө өгөөд байхад үр дүн хаана байна” гэж асуудаг. Гэтэл эрдэмтэд “Бид ажил хийгээд байна. Бидэнд яагаад мөнгө өгөхгүй байна вэ” гэдэг. Өөрөөр хэлбэл, ард түмний байр суурь үр дүнгээ хурдан өгөхийг шаарддаг бол шинжлэх ухааныхан үр дүн нэг л өдөр гарна гэдэг. Энэ хоёр хоорондоо нийлэхгүй болохоор салбарын ажил явахаа больсон юм билээ.

-Яагаад ийм байдалд хүрэв?

-Хоёр шалтгаан бий. Нэгдүгээрт, тухайн эрдэмтэнд юу судлах вэ гэдэг даалгаврыг буруу өгч байсан байна. Засгийн газар захиалга өгдөг нэртэй боловч эрдэмтэд өөрсдөө саналаа гаргадаг. Тодруулбал, эрдэмтэн хүн өөрийнхөө судлах ажлыг өөрөө зохиож ирсэн. Энэ тохиолдолд тухайн эрдэмтэн өөрийнхөө судалгааг л цааш явуулья гэж бодохоос илүү зүйл боддоггүй юм байна. Өөрийнхөө л юмтай ноцолдож байтал дэлхийн шинжлэх ухааны судалгаа өөр болоод хувирчихдаг. Хоёрдугаарт, ерөөсөө л Монголынхоо асуудлыг шийдье гэдэг уур амьсгал байсан. Монголынхоо асуудлыг шийдэж байна гээд өөр оронд шийдчихсэн юмыг зүгээр л дуурайдаг байсан. Энэ бол эрдэм шинжилгээний ажил биш. Эрдэмтэн хүн шинийг нээхийн төлөө хүн болохоос зөвхөн өөрийнхөө төлөө ажилладаг эсвэл өөрсдийнхөө асуудлыг өрөөлийн шийдчихсэн байгаагаар шийддэг хүмүүс биш. Бид ингэж л мухардалд орсон.

-Одоо энэ мухардлаас яаж гарах вэ?

-Энэ мухардлаас гарахын тулд даалгаврыг зөв болгох хэрэгтэй.

Зөв болгохдоо дэлхийн эрдэмтдийн судалгааны даалгаврыг манай эрдэмтэд шууд авч гүйцэтгэх ёстой. Одоо бид олон улсын эрдмийн ажлын систем рүү шууд нэвтэрч байгаа. Ингэснээр бидний даалгавар дэлхийн түвшинд очно. Мухардалд орсон бас нэг шалтгаан нь орчин цагийн шинжлэх ухаан бол асуудлыг техникийн хүчээр шийддэг болсон. Уламжлалт шинжлэх ухаан бол ажиглалтаар явдаг. Өөрөөр хэлбэл, хоёр эсийг нийлүүлээд гарах үр дүнг нь харахад уламжлалт шинжлэх ухаанаар бол бараг таван жил хэрэгтэй болно. Гэтэл орчин цагийн техникээр харах юм бол минутын л ажил. Манайд шинэ цагийн техник байгаагүй. Зүйрлэх юм бол “Шинжлэх ухаан” хэмээх өндөр уулыг давахад манай эрдэмтэд “69” машинтай, хөгжсөн орны эрдэмтэд “570” машинтай яваад байна. 570 бол хүчтэй мотортой, туулах чадвар сайтай учраас өндөр уулыг ядах юмгүй даваад явчихдаг. Бид муу мотортой машин унасан учраас замын талд очоод зогсчихдог. Ийм л ялгаатай. Тиймээс бид нэгдүгээрт, даалгаврыг дэлхий рүү хандуулья. Хоёрт, дэлхийн судлаачид ямар төхөөрөмж ашиглаж байна. Манайх тэрнийг ашиглах хэрэгтэй гэж үзэж байгаа. Үүнээс гадна “Шинжлэх ухаан өөрөө хүн төрөлхтнийг удирдаад байна” гэдгийг манайхан сайн ойлгох хэрэгтэй. Үйлдвэрлэл, наймаа арилжаа улс орныг удирдахгүй байна. Зэвсэг техник, цэргийн хүч ч удирдахгүй байна. Дэлхийн удирдаж байгаа зүйл бол цэвэр шинжлэх ухааны ололтууд юм. Үйлдвэрлэгчид дандаа шинжлэх ухааны хүмүүсийг тэжээж, араас нь явж байдаг. Тэгэхээр бид хөгжилд хүрэхийн тулд амдаж очих хэрэгтэй. Амдаж очихын тулд шинжлэх ухаанаа босгож ирэх төрийн бодлого байх хэрэгтэй. Өөрөөр хэлбэл, Монголд дэлхийн хэмжээний судалгаа явуулна. Хорт хавдар, чихрийн шижинг яаж эмчлэх вэ?. Дэлхий дээр хийж чадахгүй байгаа тэр зүйлийг судлах ёстой. Цоо шинэ шинжлэх ухааны урсгалыг бий болгох хэрэгтэй. Шинжлэх ухаан өөрөө хөгжлийн хөтөч юм гэдгийг ойлгодог засгийн бодлого хэрэгтэй байна. Бидэнд бэлтгэгдсэн боловсон хүчин байна. Энэ бол маш том баялаг. Харамсалтай

нь тэдний ихэнх нь гадаадад амьдарч байна. Тэдний монголд ирэхгүй байгаа шалтгаан нь ойлгомжтой. Манайд лаборатори, тоног төхөөрөмж, техник нь байхгүй, даалгавар нь байхгүй.

-Шинжлэх ухааны бодлогоо УИХ-д өргөн барьчихаад байгаа биз дээ?

-Шинжлэх ухаанд төрөөс баримтлах бодлогын баримт бичгээ УИХ-д өргөн барьсан. Бодлого гарснаар шинжлэх ухааны бүтэц зохион байгуулалтаа бид хийж өгнө. Тэр бүтэц зохион байгуулалт дотроо хүчээр хийх нэг ажил байгаа. Тэр нь дэлхийн хэмжээний лаборатор байгуулах ажил. Анхны хөрөнгө оруулалтыг үүнд л зарцуулах хэрэгтэй. Манай Засгийн газар энэ жил анагаах ухааны амьд эсийн лаборатори байгуулна. Энэ лаборатори байгуулагдах юм бол дэлхийн хэмжээнд ажиллаж байгаа хавдар судлаач, эс судлаач эмч нар ирж ажиллах боломж нээгдэнэ. Тэгэхээр энэ чиглэлээр хөгжилтэй орнуудад ажиллаж байгаа манай залуучуудын зарим нь ирэх

байх. Бусад орны эрдэмтэн найзуудаа ч урьж авчрах байх. Тэд энэ лаборатори ашиглаад хүн төрөлхтний тайлахыг хүсч буй тэр хавдрын эмийн судалгааны ажлуудыг хийхийг үгүйсгэхгүй. Энэ мэтчилэн дэлхийн аль ч улсад байхгүй 5-10 лабораторийг манай төр эрсдлээ хүлээгээд хүчээр байгуулчих хэрэгтэй. Үүнээс гадна шинжлэх ухааны ажлыг татвараас чөлөөлөх ч юм уу, дэлхийд хүлээн зөвшөөрөгдсөн дүрэм журмыг гаргаад дэмжлэг үзүүлэх хэрэгтэй. Энэ мэт хатуу, зөөлөн дэд бүтцийг хийж өгөөд ажиллах юм бол 10 жилийн дотор л өнөөдрийн уул уурхайгаас олж буй ашгийг шинжлэх ухаанаас олно. Шинжлэх ухаанаас маш их ашиг хүртдэг улс орнууд байна. Маш их хэмжээний ашиг хүртдэг учраас шинжлэх ухааны судалгааны ажилд маш их мөнгө зарж чадаж байна. Яагаад гэхээр дараагийн ашгаа хүртэхийн тулд сайн мөнгө хаядаг. Тэгэхээр бид дэлхий дээр байгаа тэр их мөнгөнөөс хүлээж авахын тулд шинжлэх ухааны паркаа байгуулж саваа бэлдэх л хэрэгтэй.

БОЛОВСРОЛЫН БОДЛОГО БА БОЛОВСРОЛ СУДЛАЛЫН ТАЛААР САЙД, БАГШ ХОЁРЫН НҮҮР ТУЛААГҮЙ ЯРИЛЦЛАГА

Орчин үед судалгаанд суурилсан боловсролын бодлогыг боловсруулж, хэрэгжүүлэхийг дэлхийн түвшинд чухалчлах болж байна. Боловсрол, сургалтын асуудлаар бодлогын түвшинд гарсан шийдвэр нь эцсийн бүлэгт сургууль, хичээлийн түвшинд хэрэгждэг. Ийм учраас ялангуяа бага, дунд боловсролын салбарын түвшинд гарч буй шийдвэрүүд болон боловсрол судлалын орчин цагийн онол үзэл баримтлалыг жиших боломж боловсролын салбарын хамт олонд нээлттэй байж, санал бодлоо солилцон хамтран ажиллах нь маш чухал юм.

Сүүлийн жилүүдэд Н.Болормаа сайдын үед 6 настай хүүхэд, Ё.Отгонбаяр сайдын үед зөвхөн Кембрижийн стандарт (гэхдээ боловсролын стандарт ба сургалтын хөтөлбөрийн судалгаанд Кембрижийн стандарт, Кембрижийн хөтөлбөр гэдэг нэр томъёо байхгүй.) гэдэг сэдэв бага, дунд боловсролын салбарт түлхүү яригдсан. Ер нь бага, дунд боловсролын салбарыг бүхэлд нь хамарсан бодлого, стратегийн гол асуудлуудын талаар сайд хүн өөрөө бие даан санал бодлоо илэрхийлсэн ярилцлага, нийтлэл ерөнхийдөө ховор байдаг юм.

Тэгвэл БШУ-ны сайд Л.Гантөмөр сонин хэвлэл, сайтад өгсөн ярилцлагадаа боловсролын салбарт ямар асуудлуудыг дэвшүүлэн тавьж байгаа, үүний учир утга нь юу болох талаар нилээд өргөн хүрээнд санал бодлоо илэрхийлжээ. Тэндээс Бага дунд боловсролын бодлогын хүрээнд Зөв монгол хүүхэд, хүүхэд бүрийг хөгжүүлэх, ном, авьяас гэсэн үгээр илэрхийлэгдэж буй хөтөлбөрүүдийг хэрэгжүүлэх юм байна гэж ойлгож байгаа.

Багш миний бие хүүхдийн хөгжилтэй холбоотой асуудлаар сайдын ярилцлагуудыг шүүрдэж, түүний үг өгүүлбэрээр илэрхийлэгдэж байгаа утга санаа болон энэ асуудлыг орчин цагийн боловсрол судлалын онол, үзэл баримтлалтай харьцуулан судалж, өөрийн ойлголт, төсөөллөө бас илэрхийлэхээр шийдлээ. Үүнийг сайд ба судлаач багшийн нүүр тулаагүй ярилцлага гэж үзэж болно.

Бага, дунд боловсролын салбарт ажиллаж байгаа багш, судлаачид хэн ч гэсэн өөрт ногдсон ажил үүргийн хүрээнд өөрийн мэдлэг, чадвар хуримтлуулсан туршлага дээрээ тулгуурлан ийм харьцуулалтыг хийж л байдаг шүү дээ. Би тэдний л нэг юм. Гэхдээ боловсролын салбарт байдаг бэрхшээлтэй асуудлуудын нэг нь боловсролын бодлогын түвшинд шийдвэр гаргагчид, боловсрол судлаачид, багш нар гэсэн боловсролын салбарын өөр, өөр түвшинд ажилладаг гурван гол бүлэг хүмүүс нэг зүйл, нэг санааг гурван өөр хэлээр илэрхийлдэг нь зохих бэрхшээлд хүргэдэг талаар судлаачид байнга тэмдэглэж байдгийг анхаарах нь зүйтэй байх.

БШУ-ны Сайд Л.Гантөмөр:

“Үнэндээ хүүхэд нэг бүрийг хөгжүүлэх бодлого Л.Гантөмөртэй хамт дуусна гэсэн айдас олон багшид бий. Гэхдээ энэ санаа зөвхөн минийх биш учраас ийм зүйл болохгүй гэдэгт итгэлтэй байна. Хүүхэд нэг бүрийг хөгжүүлнэ гэдэг дэлхий дахины зорилго болсон цоо шинэ боловсролын философи юм.”
“Хүүхэд бүрийг хөгжүүлэх ажил Л.Гантөмөрөөр дуусах вий гэсэн айдас бий”
(2014.03.28 Vip76.mn)

МУИС-ийн багш, профессор Б.Бурмаа: Зарим хүн “хүүхэд бүрийг хөгжүүлнэ” гэж хэлэх нь буруу гэж үздэг. Миний бодлоор бол бодлогын түвшинд ингэж хэлж байж л хүүхдийн хөгжилд оролцох ёстой бүх субъектуудын анхаарлыг татаж,

тэдний хүлээх хариуцлагыг тодруулж, нэг цэгт зангидах ёстой байх. Багш, сургуулийн удирдах ажилтнууд, эцэг эх, олон нийт, байгууллагууд бүгд тус бүрдээ хүүхэд бүрийг хөгжүүлэхийн төлөө юуг, яаж хийхээ бодож, төлөвлөн, улмаар үйл ажиллагаагаа уялдуулах шаардлага гардаг.

Харин хүүхдийг гаднаас нь удирдаж хөгжүүлдэг юм уу, эсвэл хүүхдэд өөрт нь хөгжих боломж байдаг юмуу гэдэг бол боловсролын онолын асуудал. Хүний хөгжлийг тайлбарладаг онолын үзэл баримтлалуудад хүнийг хөгжүүлдэг гол механизм нь суралцахуй гэж үздэг. Хүн сурах үйл ажиллагааг явуулж байж л хөгжинө. Тэгвэл хүүхэд өмнө нь ч сурч л байсан, одоо ч сурч л байна, цаашдаа ч сурах болно. Энд шинэ зүйл юу байна вэ гэсэн асуулт зүй ёсоор гарна. Хариулт нь сурах гэдгийн дор юуг ойлгож байгаа, юуг яаж сурах, үүний учир шалтгаан нь юу болох тухайд л байгаа юм.

Шинэ зууны хөгжлийн онцлог, энэхүү хөгжлийг авч явах ирээдүйн иргэдийн мэдлэг, чадварт тавигдах шаардлагатай уялдан суралтын зангилаа асуудал болох "Багш яаж багшлах", "Сурагч яаж сурах"-ын хувьд эрэмбэ өөрчлөгдөж, эхлээд хүүхэд яаж сурч, хэрхэн хөгждөг зүй тогтолыг илрүүлээд, дараа нь тэр зүй тогтолд нийцүүлэн багш хэрхэн сургах, багшлах тухай асуудал тавигдах болсон. Улмаар энэ асуудлын хариулт болж боловсролын философи, суралцахуйг тайлбарладаг онол үзэл баримтлалд өөрчлөлт гарах болсон юм.

БШУ-ны Сайд Л.Гантөмөр:

"Цаг үе маань хувь хүнд маш их сорилтыг бий болгож байна шүү дээ. Зөв шийдвэр гаргах шаардлагыг хувь хүнд тулгаж, хувь хүн амьдралаа авч явахын тулд биелүүлэх даалгавар өдрөөс өдөрт нэмэгдэж байна. Маш олон зүйл дээр хүн өөрөө шийдвэр гаргах ёстой болдог. Тэр чадварыг хүмүүст өгөх арга зүй, технологийн шинэчлэлийг л бид хийж байгаа юм. Үүнийг олон өгөгдөлтэй тэгшитгэл гэж харах юм бол өгөгдөл нь "юуг сурах вэ, яаж сурах вэ, сурсаныг хэрхэн үнэлэх вэ" гэсэн гурван том даалгавар байна. (Ярилцлага: news.mn 2013 оны 1 сарын 15)

МУИС-ийн багш, профессор Б.Бурмаа: Сурах гэж юу вэ, хүн яаж сурдаг вэ гэдэг асуудлыг судалдаг шинжлэх ухааныг когнитив сэтгэл судлал буюу суралцахуйн сэтгэл судлал гэж нэрлэдэг бөгөөд орчин үед олон чиглэлтэйгээр хөгжиж байна.

1970 оны дунд үе хүртэл боловсролын философи, когнитив сэтгэл судлалын онолд мэдлэг нэг хүнээс нөгөөд дамжина, хүнийг гаднаас нь удирдаж сургаж болно гэж үзэх хандлага давамгайлж байсан. Энэ онолд баримжаалсан сургалтын арга зүйд юуг, яаж сурах, сурсан зүйлийг хэрхэн үнэлэхийг зөвхөн багш мэддэг учир багш төвтэй сургалт гэж нэрлэдэг. Багш их хэмжээний агуулгыг боловсруулан, сурагчдад бага хугацаанд их зүйлийг ойлгуулах боломжтой байдаг учир ном сурах бичиг ховор, мэдээлэл олж авах боломж тааруу нөхцөлд энэ арга давуу талтай байдаг. Харин суралцаж буй хүний оролцоог, тухайлбал хүүхэд бүрийн сонирхол, хэрэгцээ, оюуны боломжийг тооцдоггүй, бүх хүүхдийг ижил юм шиг үздэг нь энэ онолд баримжаалсан сургалтын сул тал гэж судлаачид үзэх болсон. Энэ онол одоо ч цаг үедээ зохицон шинэ шинэ санаагаар баяжин хөгжиж байна. Ер нь онол, үзэл баримтлалыг сайн муу гэж ангилахаас илүүтэй тухайн үеийн нийгмийн хөгжлийн шаардлагад тохирч байгаа эсэх талаар авч үздэг. Хүн төрөлхтний хөгжлийн тухай төсөөлөл, үзэл баримтлал шинэчлэгдэх болсонтой уялдан сургалт нь нийгмийн хөгжил, бодит амьдралын шаардлагыг тэр бүр хангахгүй байгааг шүүмжлэн, боловсролыг ардчилах талаар шинэ шинэ санаанууд дэлхийн түвшинд дэвшигдэж, сургалтыг өөр өнцгөөс харж эхэлсэн.

Орчин цагийн боловсролын философи, когнитив сэтгэл судлалын Конструктив (constructivism) үзэл баримтлалын онолын суурь санаанууд нь энэ

салбарын том онолчид (Амеркийн эрдэмтэн Ж.Девей, Швицарийн эрдэмтэн Ж. Пиаже, Оросын эрдэмтэн Л. Выготский г.м.) –ын нилээд өмнө үеийн бүтээлүүдэд тусгалаа олсон байдаг. Харин шинэ зууны нийгмийн хөгжлийн онцлогтой уялдан энэ үзэл баримтлал нь өнгөрсөн зууны наяд оны үеэс хүчтэй хөгжиж эхэлсэн бөгөөд, улмаар суралцахуйн онолын шинэ парадигм гэж нэрлэх болсон.

Онолын гол санаа нь:

- Мэдлэг нэг хүнээс нөгөөд дамжих боломж үгүй
- Суралцахуй нь мэдлэг бүтээх идэвхитэй үйл ажиллагаа
- Сурагчдын өмнөх төсөөлөл ба тэдний хуримтлуулсан өмнөх туршлага нь суралцахуйг тодорхойлно. Гаднаас өгч буй мэдээллийг сурагч бүр өөрт байгаа мэдлэгийн хүрээгээр л хүлээж авна. Энэ нь 30 хүүхэд 30 өөр байдлаар хүлээж авна гэсэн үг.
- Суралцахуйн үр дүн нь мэдлэгийн цуглуулага биш харин мэдлэгийн бүтэц эмх цэгцтэй болж, төсөөлөл, хандлага, үнэт зүйлийн үнэлэмж өөрчлөгднө гэсэн үг юм.

Энэхүү онолын үзэл баримтлалд баримжаалсан сургалтыг сурагч төвтэй сургалт буюу өөрийн удирдлагатай суралцахуй гэж нэрлэдэг. Энэ нь суралцагч өөрийн сурах үйл явц, хүрсэн үр дүнгээ тунгаан бодож, сурах стратегиэ боловсруулж өөрөөр хэлбэл өөрийгөө танин мэдэж өөрийн үнэлгээтэй, өөрийн зохицуулалттай суралцана гэсэн үг. Үүнийг “Metacognition” гэдэг ухагдахуунаар илэрхийлдэг. Хүүхэд байх үедээ өөрийн удирдлагатай суралцахуйн арга барилыг зохих хэмжээнд эзэмшсэн, суурь баримжаатай болсон сурагч хожим өөрийн удирдлагатай сэтгүүл зүйч, улс төрч гэх мэт зөв шийдвэр гаргадаг хариуцлагатай мэргэжилтэн болж төлөвших учиртай. Орчин үед мэдээлэл, мэдлэг маш хурдацтай нэмэгдэж мөн тэр хэрээр хурдтай хуучирч байна. Тэрчлэн мэдээлэл авах боломж асар өргөн болсон энэ үед их агуулгыг дамжуулж заах аргын оронд мэдлэг бүтээх аргыг илүү чухалчлах болж байна.

БШУ-ны Сайд Л.Гантөмөр:

...Мэдээлэл хэзээ мэдлэг болдог юм бэ. Түүнийг олон өнцгөөс дүгнэж, олон үйл явдлаар чимэж байж мэдлэг болдог байхгүй юу. Нэг удаа сонсоод өнгөрөхөд бол тархинд байж л байна л даа. Гэхдээ тэр нь гарч ирдэггүй, олддоггүй. Хүүхэд өөрөө өөрийгөө дайчлах тэр боломжийг бид яаж гаргах вэ гэдэг нь хамгийн гол нь гэж ойлгож болно. Багш заана гэж дайрахаасаа илүү тухайн хүүхдийг сурахад нь тусалдаг туслагч, сайн нөхөр, сайн хамтрагч болох ёстой... мэдээлэл дамжуулдаг системийг эвдээд мэдээллийг мэдлэг болгож авдаг, ухаалаг шийдвэр гаргаж чаддаг хүн болж төлөвших энэ процесс өөрөө цоо шинэ арга зүйг шаардаж байна.... (Ярилцлага: news.mn 2013 оны 1 сарын 15)

Бурмаа багш: Хичээл дээр сурах ба багшлах үйл ажиллагаа явагдаж байх үед сурч буй хүн, тухайлбал сурагчийн толгой дотор дараах үйл явцууд явагддаг болохыг когнитив сэтгэл судлал, тархи судлал, мэдээллийн сэтгэл судлал зэрэг олон шинжлэх ухааны нээлтүүд дээр тулгуурлан дараах байдлаар тайлбарладаг. Үүнд,

- Мэдээллийг хүлээн авах
- Мэдээллийг боловсруулах, мэдээллийг мэдлэг болгох
- Мэдлэгийг хадгалах
- Мэдлэгийг хэрэглэж асуудал шийдвэрлэх

Мэдээллийг хүлээн авах: Хүүхэд өөрийн харах, сонсох, хүртэх зэрэг сэрж мэдрэх эрхтнийхээ тусламжтайгаар мэдээллийг хүлээн авна. Өөрийн гэсэн утга өгөгдөөгүй, зөвхөн сонссон, харсан мэдээлэл нь хүний богино хугацааны санамж дээр ирж боловсрогдоно. Гэвч маш их хэмжээний мэдээлэл энэхүү санамж хүрч

чадалгүйгээр алдагдах боломжтой байдаг. Мэдээллийн алдагдлыг багасгахын тулд хичээл наад зах нь сурагчдын амьдралд байдаг, тэдний сонирхолыг татсан тэдэнд сэдэл өгсөн сэдэв, асуудлаас эхлэх нь зүйтэй. Энэ нь дурын нэг асуудал биш харин хичээл дээр үзэх шинжлэх ухааны асуудлыг "дотороо агуулсан" байх учиртай.

Бага ангийн байгалийн ухааны хичээл дээр "Цахилгаан гүйдлийн хэлхээ" гэж гарчиг тавихын оронд зүгээр л өрөөний хананд байгаа товчлуурыг дарах үед чийдэн асдаг нь ямар учиртай юм бэ гээд яриа өдөөх жишээтэй. Иймээс үзэх сэдвээ нэрлэхдээ хүүхдэд танил биш шинжлэх ухааны үг хэрэглэх үү, ахуйн хэл хэрэглэхүү, шинжлэх ухааны асуудлыг шууд авч үзэх үү ахуйн асуудлаас эхлэх үү, амьдралын ямар асуудалтай холбоотой нь тодорхойгүй шинжлэх ухааны нэр томъёо заачихаад мэдлэгээ амьдралын асуудлыг шийдвэрлэхэд хэрэглэхийг шаардаж болох уу гэдгээс эхлээд л багш алхам тутамдаа тулгарах асуудлын талаар дидактик шийдлийг хийх хэрэгтэй болно.

Мэдээллийг боловсруулж мэдлэг болгох :

Мэдээллийг боловсруулах, мэдээллийг мэдлэг болгохын хувьд хоёр арга зам байна. Гаднаас өгч буй мэдээлэл буюу багшийн хэлж ярьсан зүйлийг тэр чигээр нь хүлээн авах юм бол энэ нь "цээжилсэн мэдлэг" байдлаар салангид байж байгаад шалгалт өнгөрөх үед мартагдана. Хэрвээ багш хичээл дээр үзэх зүйлийн талаар сурагчдад ямар төсөөлөл, мэдлэг байгааг тандаад (оношлогоо), түүнийг тооцон сургалтыг зохион байгуулах нөхцөлд сурагчдын мэдлэг өмнөхөөс илүү цэгцтэй, илүү зөв, илүү өргөн хүрээний мэдлэг болон буцаж хадгалагдана. Ийнхүү сурч буй хүний мэдлэгийн бүтэц өөрчлөгдөн, шинэ мэдлэг бүтээгддэг идэвхитэй (activ) суралцахуй явагдахын тулд багшийн зүгээс сурч буй хүний оролцоог хангасан сурах орчинг бүрдүүлэх ёстой. Жишээ нь физикийн хичээл ямар учраас хүнд байдаг вэ? гэвэл физикийн хичээл дээр үзэх бараг бүх асуудлуудын талаар сурагчид тодорхой хэмжээний өмнөх төсөөлөлтэй байдаг. Гэвч энэ төсөөлөл нь ихэнх тохиолдолд ахуй амьдралаас олсон, ахуйн хэл дээр илэрхийлэгддэг учир шинжлэх ухаанч биш буруу байдаг. Ийм учраас физикийг сурна гэдэг нь ахуйн төсөөллөөс шинжлэх ухааны мэдлэгт, ахуйн хэлнээс физик хэлд, улмаар математик хэлд шилжинэ гэсэн үг. Физикийн хичээл үздэг агуулга нь тэнгэрээс унаагүй. Энэ агуулгыг эрдэмтэд ажиглах, таамаглах, турших, загварчлах, дүгнэх гэх мэт сэтгэн бодох оюуны болон үйлийн маш олон аргыг хэрэглэж нээж бүтээсэн. Сурагчид энэ аргуудыг өөрсдийн боломжийн түвшинд суралцах юм бол тэд мөн мэдлэг бүтээж болно.

Сурагчдад шийдвэр гаргах чадвар эзэмшүүлэх зорилготой ерөнхий боловсролд физикийн хичээлийн оруулах гол хувь нэмэр нь физикийн танин мэдэхүйн аргуудыг эзэмшүүлэхэд оршиж байна. Эдгээр аргын талаар сурагчид мэдэх, улмаар эдгээр аргыг сурах, аргаа хэрэглэж мэдлэг бүтээх нь эцсийн бүлэгт тэдний сурах орчинг когнитив сэтгэл судлал, мэргэжлийн дидактикийн онол, үзэл баримтлал дээр суурилан боловсруулах нөхцөлд л биелэгдэх болно. Бусад бүх хичээлийн хувьд энэ үйл явц ижил. Үнэндээ шинэ онолын үзэл баримтлал нутагших суурь нь монголчуудын үр хүүхдээ хүн болгож ирсэн арга ухаанд байдаг. Манай ахмад хүмүүс ажиглах, тунгаан бодох, эргэцүүлэн дүгнэх зэрэг танин мэдэхүйн сэтгэлгээний арга сайтай, үг цөөнтэй. Худлаа ярьдаггүй, өөрийгөө магтдаггүй, хүнийг мүү хэлэхээс өмнө өөрийгөө цэнэж байдаг, хамгийн гол нь сэтгэлгээ, үг, үйл нь тохирч байдаг. Иймээс амьдралд тохиолдох аливаа асуудлыг зөв шийдэж, тэр хэрээрээ бусдад нэр хүндтэй, хэлсэн үгийг нь хүмүүс сонсож үлгэр дууриал авдаг. Энэ бол монголчуудын хэл, сэтгэлгээний онцлог. Одоо сэтгэлгээний энэ уламжлал хэлтэйгээ хамт тасрах гээд л байх шиг байна даа.

Заах аргаас сурах орчинг бүрдүүлэх аргад шилжих нь багшаас шинэ мэдлэг, чадвар, сургалтын арга зүйн шинэчлэлийг шаардах болно. Багшийн арга зүйг шинэчлэхэд олон хүчин зүйл нөлөөлнө. Мэдээллийг мэдлэг болгох нь зөвхөн хүүхдэд биш бүх хүнд явагдана. Тухайлбал сургалтын хөтөлбөр, сурах бичиг нь мөн өөрийн удирдлагатай суралцахуйг дэмжихээр боловсрогдох учиртай. Эдгээрийг боловсруулж буй хүмүүс боловсролын стандарт, сургалтын хөтөлбөр боловсруулах орчин цагийн онол арга зүйн мэдлэгтэй, түүнийгээ хэрэглэж тухайн асуудлыг шийдвэрлэх чадвартай байж гэмээж сурагчийн сурах, багшийн багшлах үйлийг дэмжсэн, багшид удирдамж өгсөн хөтөлбөр, стандартыг боловсруулах учиртай. Улмаар багш бэлтгэх болон багшийн мэргэжил дээшлүүлэх хөтөлбөрүүд ч шинэчлэгдэх шаардлага гарна.

БШУ-ны Сайд Л.Гантөмөр: Хүмүүс нийгэмдээ нийцэж амьдрахгүй байна, шийдэл гаргаж чадахгүй байна. Энэ ард түмний хурц ухаан, ухаалаг шийдвэр гаргах чадвар үндсэндээ нэвтээрээ алдагдчихаад байна. Шийдвэр гаргах чадваргүй ард түмэн, ийм эрдэмтэд байх юм бол Монголын ирээдүй байхгүй. Ирээдүйн монголчууд юмыг харьцуулж үнэлдэг, гаргалгааг өөрийнхөөрөө хийдэг, хийсэн гаргалгаандаа үнэнч байдаг, алдаа гаргавал түүнийг зөвшөөрч чаддаг байх ёстой. Ийм монголчуудыг сургах орчинг л бид бүрдүүлэх гээд байна. (Ярилцлага: news.mn 2013 оны 1 сарын 15)

Бурмаа багш: Хүүхэд бүрийг хөгжүүлэх орчин цагийн боловсролын шинэчлэлийн үзэл баримтлал, түүнд баримжаалсан үйл явц ямар настай болохыг баримжаалахын тулд “парадигм” гэдэг ухагдахууны учир утгыг тодруулах нь зүйтэй болов уу? гэж бодлоо.

Физикч, шинжлэх ухааны онолч эрдэмтэн Томас Кун 1962 онд бичсэн “Шинжлэх ухааны хувьсгалын бүтэц” (The Structure of Scientific Revolution) номондоо парадигм (Paradigma- жишээ, загвар гэсэн утгатай грек үг) гэдэг ухагдахууныг анх хэрэглэж шинжлэх ухааны онолын үүднээс тайлбарласан байдаг. Энэ ухагдахууны илэрхийлж буй гол санааг нь маш энгийн байдлаар товч илэрхийлвэл:

- Парадигм гэдэг нь мэргэжлийн шинжлэх ухааны тодорхой салбарт тулгамдаж буй асуудлыг өмнөхөөс ялгаатай цоо шинэ байдлаар хийж буй шийдэл юм.
- Шинжлэх ухааны тодорхой хамтлаг (Scientific community) хүлээн зөвшөөрсөн энэхүү шийдэл нь “шинэ маягийн” зүйл учир маш нээлттэй байж шинэ асуудал, шинэ чиглэлүүд гарч ирэх хүлээн зөвшөөрсөн хэн боловч үйл ажиллагаанд оролцох боломжтой байх ёстой гэж үздэг.

Иймээс боловсролын философи, боловсролын шинжлэх ухааны парадигм гэж нэрлэгдэж байгаа конструктив үзэл баримтлал, түүнд баримжаалсан сургалтын арга зүй, энэхүү арга зүй дээр суурилсан хүүхэд бүрийн хөгжлийн үйл явцыг тушаал, захирамжаар хөгжүүлэх боломж тун тааруу юм. Хэдий олон хүн ухаарч хүлээн зөвшөөрнө, төдий чинээ хөгжин дэлгэрэх ёстой. 1980 –аад оноос когнитив сэтгэл судлал ба матеитик, байгалийн ухааны дидактикийн эрдэмтэд хамтран ажиллах болсоноор математик байгалийн ухааны сургалт үндсэндээ боловсролын шинжлэх ухааны шинэ парадигм гэж нэрлэгдэх болсон үзэл баримтлалын дагуу хөгжиж байна. 2000 –аад оны эхнээс манай багш бэлтгэдэг их сургуулиудын математик, байгалийн ухааны цөөн тооны эрдэмтэд энэхүү онолын үзэл баримтлалыг өөрсдийн ойлголтын түвшинд ярьж эхлэх үед маш олон хүн, түүн дотор боловсролын салбарын зарим эрдэмтэд “мэдлэг бүтээнэ” гэж юу байсан юм бэ гэж ил, далд эсэргүүцэж байсан. Одоо энэ үг, өгүүлбэрийг багш бүр хэлэх болсон байна. Гэхдээ яг хэлсэн үгтэйгээ адил үйлийг хийж байна уу, үг үйл хоёр давхцаж байна уу гэдгээ л тунгаан бодож, өөртөө үнэлгээ өгөх учиртай юм.

БШУ-ны Сайд Л.Гантөмөр: Үнэндээ манай сургуулиуд хүүхдийг хөгжихөд ашиглах сургалтын хэрэглэгдэхүүн тун багатай. Хэрвээ засгийн газар дээр ухаалаг шийдвэр гарах юм бол байгаа мөнгөө боловсролд зарж байх нь туйлын зөв. Энэ улс оронд хамгийн баталгаатай, алдагдалгүй, ирээдүйн хөгжилд хэрэгтэй, эх оронч сайн бодлого бол хүний хөгжил, боловсрол л байна. (Ярилцлага: news.mn 2013 оны 1 сарын 15)

Бурмаа багш: Хүүхэд бүрийг хөгжүүлэх нь үндсэндээ сургалтын орчин, тухайлбал материаллаг, үйлийн, сэтгэл зүйн орчиноос хамаарна. Төрөөс сургалтын материалаг орчинг сайжруулах талаар боломжийнхоо түвшинд анхаарч ирсэн, одоо ч анхаарч байна. Үйлийн орчин бүрдүүлэх нь түүнээс их мөнгө хөрөнгийг шаардана. Үйлийн орчин бүрдүүлж байгаа нь барилга байшинтай адил хүний нүдэнд шууд тусдаггүй. Ихэнх үйл ажиллагаа нь хүний тархи толгой дотор боловсрогдон сэтгэлгээ нь үйл, шийдэл болж илэрдэг. Энэ үйл явц нь багш бүр, хүүхэд бүрийн хувьд явагдах шаардлага гардаг тул үр дүн нь шууд харагдах боломж тааруу байдаг.

Шинжлэх ухааны үндэстэй арга зүйн талаар баримжаа байхгүй үед "ойд төөрсөн сармагчин"-тай адил зүтгээд зүтгээд амжилтад хүрэх хэцүү. Сайн арга зүйтэй багш нар ингээд болдог юм гэж хэлээд мэдээд байдаг мөртлөө, юу хийгээд байгаагаа шинжлэх ухааны хэлээр илэрхийлж чаддаггүй. Учир нь их сургуульд сурч байх үедээ ийм онолтой танилцаагүй байдаг. Иймд хичээл зүтгэлтэй багш нарын хуримтлуулсан туршлагыг шинжлэх ухааны үүднээс үнэлж, ач холбогдлыг нь тодруулж тайлбарлаж байх нь чухал. Ингэхгүй бол "практик үгүй онол нь амнаас гарсан хоосон хий" болно.

Гадаад орнуудад хийгдэж байгаа судалгааны үр дүн нь багшийн арга зүйг шинэчлэх үйл явц маш хэцүү, их цаг хугацаа шаардана гэдгийг харуулж байна. Ийм учраас тэнд эрдэмтэд нь онол арга зүйн талаар зөвлөгөө өгөх, багш нар хамтран ажиллаж арга зүйгээ шинэчлэх зорилготой 3-5 жил үргэлжлэх хөтөлбөрийг боловсруулж хэрэгжүүлж байна.

Ер нь бол энэ яриад байгаа арга зүйн шинэчлэл чинь бусад оронд хийгдчихээд бид араас нь мөлхөж байгаа хэрэг биш. Бүх оронд л явагдаж байна. Боловсролд зориулдаг хөрөнгө мөнгөний хэмжээнээс болоод харилцан адилгүй хурдтай, харилцан адилгүй чанартай л явагдаж байна. Манай боловсролын салбар мөнгө хөрөнгө муутай болохоор цөөн хоногийн сургалт хийж, багш нар ерөнхийдөө шинэ зүйлийн талаар сонсоод л явж байна. Хүн сонсохдоо мэдээллийн 10 хувийг авдаг бол өөрөө хийж үзэхээрээ 90 хувийг нь ухаардаг гэж сэтгэл судлаачид үздэг. Бага дунд боловсролын салбарт хэрэгжсэн "Сурагч төвтэй сургалт" нэртэй Данидагийн төсөл, "Алхам алхамаар" нэртэй Соросын сангийн төсөл, "Сурагчдын сурах орчинг бүрдүүлэх арга зүй" нэртэй Жайкагийн төсөл бүгд л шинэ арга зүйг эзэмшүүлэхэд чиглэгдэж байсан. Гэвч төсөлд оролцож буй багш нар арга зүйн онолын үндэслэл, төсөл удирдаж буй хүмүүсийн санаа онооны ялгааг төдий сайн ялгадаггүй. Мөн хамрах хүрээ, үргэлжлэх хугацаа нь хязгаарлагдмал, хөрөнгө мөнгө нь өөр газраас гарч багаа болохоор төсөл дуусахад л эхэлсэн үйл ажиллагаа нь мөн зогсдог талтай. Ийм учраас багш нар "хүүхэд нэг бүрийг хөгжүүлэх бодлого Л.Гантөмөртэй хамт дуусна" гэж айгаад байгаа нь ийм учиртай.

Сургалтын аль ч түвшинд багш нарын сургалтын арга зүй хоцрогдож байгааг суралцагчид хичээл дээр унтах юмуу, өөр зүйл хийх байдлаар эсэргүүцэж суудаг бол, суралцагчдын сурах итгэл зүтгэл хангалтгүй байгааг багш нар шалгалтанд муу дүн тавих байдлаар эсэргүүцдэг. Дээд боловсролын сургалтын чанарын асуудлаар гадаад орнуудад хийгдэж буй судалгааны үр дүн

нь дээд боловсролын чанар муу байгаагийн нэг шалтгаан нь профессор багш нарын сургах зүй буюу дидактикийн мэдлэг чадвартай шууд холбоотойг харуулах болсон.

Сурах гэж юу болох, сургалтын орчинг хэрхэн бүрдүүлэх талаар сэтгэл судлал, мэргэжлийн дидактикийн мэдлэг дүлхэн, өөрийнх нь мэдлэг оюутанд шууд дамжина гэсэн бодолтой тодорхой шинжлэх ухааны эрдэмтэд цөөнгүй байдаг. Иймд сүүлийн үед гадаадын их сургуулиуд дээр дээд сургуулийн дидактикийн төвүүд байгуулагдан багш нарынхаа дидактик ур чадварыг дээшлүүлэх модуль сургалтуудыг явуулж, сертификат олгож байна. Германы их дээд сургуулийн ректоруудын зөвлөл сургалтанд дидактикийн асуудлыг авч үзэх болсоныг дээд боловсролд орж ирж байгаа шинэ, эрүүл салхи (Fresh Wind in the Sails of German Higher Education) гэж нэрлэж байна.

Сургалтын сэтгэл зүйн орчинг бүрдүүлэх, тухайлбал сурагчид өөрөө юунд дуртай болохоо нээн илрүүлэх нь сурагчдын сурах үйл улмаар тэдний хөгжилд ямар үүрэгтэйг тодруулахын тулд “Авъяас” хөтөлбөрийг, зөвхөн унших биш “унших чадвар” гэдэг ухагдахуунаар илэрхийлэгдэж байгаа чадварыг сурагчдад эзэмшүүлэх нь өнөөдрийн мэдлэгийн нийгэмд чухал гэдгийг тодруулахын тулд “Ном” хөтөлбөрийг хэрэгжүүлж байгаа юм болов уу гэж төсөөлж болохоор санаанууд бас сайдын ярилцлага дотор байсан. Энэ талаар боловсрол судлалын эрдэмтэд санаа бодлоо илэрхийлвэл сурагч багш нар сурах ба багшлах арга зүйгээ шинэчлэхэд дэмжлэг болох учиртай.

БАТЛАВ: БОЛОВСРОЛ, ШИНЖЛЭХ УХААНЫ САЙД

Л.ГАНТӨМӨР

**Шинэчлэлийн Засгийн газрын Боловсролын салбарын
2014-2015 оны хичээлийн жилийн зорилт**

НЭГ. НИЙТЛЭГ ҮНДЭСЛЭЛ

Монгол Улсын Их Хурлын 2008 оны 12 дугаар тогтоолоор баталсан “Мянганы хөгжлийн зорилтод суурилсан Үндэсний хөгжлийн цогц бодлого”-д “Суралцагчдад хүртээмжтэй, чанартай, хэрэгцээнд нь нийцсэн боловсрол эзэмших тэгш боломж бүрдүүлнэ. Боловсролын бүх шатны стандарт, сургалтын хөтөлбөрийг тухайн үеийн суралцагчийн хэрэгцээ, нийгмийн шаардлагад нийцүүлэн боловсронгуй болгоно” зэрэг зорилтууд дэвшүүлсэн.

Улсын Их Хурлаас баталсан Монгол Улсын Засгийн газрын 2012-2016 оны үйл ажиллагааны хөтөлбөрт: “... эх оронч сэтгэлгээтэй, амьдрах ухаанд суралцсан иргэн төлөвшүүлэхэд чиглэсэн “Зөв монгол хүүхэд” хөтөлбөр боловсруулж хэрэгжүүлнэ.”, “ерөнхий боловсролын сургалтад хүүхэд бүрийг хөгжүүлэх бодлого баримтлан, үндэсний шинэ стандарт нэвтрүүлнэ” гэж тус тус заасан.

Дээрх зорилго, зорилтыг үндэслэн стратегийн дараах чиглэлийг баримтлан боловсролын бүхий л үйл ажиллагааг зохион байгуулна.

- Сургуулийн өмнөх боловсролыг “хүүхдийг сургах, сургуульд бэлтгэх” гэсэн зорилгоос илүүтэйгээр хүний хөгжлийн үндэс, өөрийн онцлог, чадвар, бүтээлч үйлээрээ хөгжих, насан туршийн боловсролын суурь үе хэмээн хөгжүүлнэ.
- Бага боловсролыг эх хэлний суурь чадамжийг эзэмших боломжийг бүрдүүлэн бүтээлч, сурах арга барилтай **монгол хүүхэд** төлөвших үе хэмээн хөгжүүлнэ.
- Суурь боловсролыг амьдрах ухаан, шинжлэх ухааны суурь мэдлэг, чадвар, **бие даан бүтээлчээр суралцах чадамж** эзэмших үе хэмээн хөгжүүлнэ.
- Бүрэн дунд боловсролыг сонголттой, уян хатан хөтөлбөрөөр мэдээлэл боловсруулах, шийдвэр гаргах чадвар бүхий ирээдүйд эзэмших **мэргэжлийн суурь баримжаа олгох үе** хэмээн хөгжүүлнэ.
- Мэргэжлийн болон дээд боловсрол нь хөдөлмөрийн даяарчлагдсан зах зээлд амжилттай өрсөлдөх, бие даан ажлын байр бий болгох, улс үндэстний болон орон нутагт тулгамдаж буй асуудлыг шийдвэрлэх, үндэсний инновацийн чадавхийг бэхжүүлэхэд **хувь нэмрээ оруулах чадамж эзэмших үе** хэмээн хөгжүүлнэ.

ХОЁР. ЗОРИЛГО, ЗОРИЛТ

1. Монгол хүүхэд бүрийг бүтээлч сэтгэлгээтэй, өөртөө итгэлтэй, шийдвэр гаргах, хамтран ажиллаж амьдрах, насан туршдаа суралцах чадвартай, үндэсний хэл, соёл, ёс уламжлалаа эрхэмлэдэг иргэн болж төлөвших гэр бүл, боловсрол, нийгмийн орчныг бүрдүүлэх "Зөв Монгол хүүхэд" үндэсний хөтөлбөрийн хүрээнд дараах зорилтыг хэрэгжүүлнэ.
 - 1.1. Сургуулийн өмнөх, Бага, суурь, бүрэн дунд боловсролын төвшинд хүүхэд бүрийг хөгжүүлэх сургалтын агуулга, хөтөлбөр, стандарт, үнэлгээ, аргазүй, технологийн шинэчлэлийн туршилт, хэрэгжилтийг үндэсний хэмжээнд түгээн дэлгэрүүлэх
 - 1.2. "Авьяас", "Ном", "Багшийн хөгжил", Сургалтын орчин, хэрэглэгдэхүүний хүртээмжийг сайжруулах хөтөлбөрүүдийг сургалтын байгууллага бүрийн давуу тал, онцлогт суурилан хөгжүүлэх
 - 1.2.1. Монгол хүүхдийн хөгжлийн суурь судалгааг үргэлжлүүлж, авьяасыг бүх талаар нээх, хөгжүүлэхэд багш, эцэг эх, олон нийттэй хамтран ажиллана.
 - 1.2.2. Номыг бүтээлчээр унших соёлыг түгээн дэлгэрүүлэх, хүүхдийн нас, сэтгэхүйн онцлогт нийцсэн ном зохиох, хэвлэн нийтлэх үйл ажиллагааг дэмжин анги, кабинетийг ангийн номын сангаар хангана.
 - 1.2.3. Багшийн хөгжлийн хэрэгцээнд түшиглэн мэргэжил дээшлүүлэх танхимын болон зайны сургалт хэрэгжүүлнэ.
 - 1.2.4. Хүүхэд нэг бүрийг хөгжүүлэх тэргүүн туршлага бүхий арга зүй, технологийг түгээн дэлгэрүүлэх ажлыг зохион байгуулна.
2. Насан туршийн боловсрол
 - 2.1. Насан туршийн боловсролын тогтолцоог орон нутагт бэхжүүлж, иргэдийн хэрэгцээнд нийцсэн тасралтгүй боловсролын үйлчилгээний төрөл, чиглэлийг тогтоож, боловсронгуй болгоно.
 - 2.2. Насан туршийн боловсролын багш нарын мэргэжил, менежментийн ур чадвар, насан туршийн боловсролын төв, нэгжийн сургалтын орчныг сайжруулна.
3. Тусгай хэрэгцээт боловсрол
 - 3.1. Хөгжлийн бэрхшээлтэй бага насны хүүхдийг эрт илрүүлж оношлох, боловсролын үйлчилгээнд хамруулах, нөхөн сэргээх, асаргаа сувилгаа шаардлагатай хүүхдэд зориулсан орчныг бий болгоно.
 - 3.2. Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхэд, залуучуудыг боловсролд тэгш хамруулах, онцлог, хэрэгцээг харгалзсан боловсролын хөтөлбөрийг боловсруулж хэрэгжүүлнэ.
4. Дээд боловсрол
 - 4.1. Дээд боловсролын хөгжлийг дэмжих эрх зүйн орчинг сайжруулж, судалгаа сургалт хосолсон тогтолцоог дэмжинэ.
 - 4.2. Багш, инженер бэлтгэх чиглэлийн сургуулиудын хөтөлбөрийг олон улсын магадлан итгэмжлэлд хамруулахад дэмжлэг үзүүлнэ.
 - 4.3. Дээд боловсролын удирдлага, мэдээллийн үндэсний системийг хөгжүүлнэ.

ГУРАВ. ХЭРЭГЖҮҮЛЭХ ҮЙЛ АЖИЛЛАГАА

1. Засгийн газраас баталсан "Зөв Монгол хүүхэд" үндэсний хөтөлбөрийн дэд хөтөлбөр болох "Сургуулийн өмнөх болон бага, дунд боловсролын чанарын шинэчлэл", "Авьяас", "Ном" /2013 оны 295 дугаар тогтоол/, "Сургуулийн нийгмийн ажилтанд мэргэжлийн зэрэг олгох, хасах, нэмэгдэл хөлс олгох журам" /2013 оны 229 дүгээр тогтоол/, "Монгол хэлбичгийн боловсролыг сайжруулах арга хэмжээний тухай" 2013 оны 37 дугаар тогтоол, Монголын багш нарын баярын өдрийг жил бүрийн 10 дугаар сарын 5-ны өдөр тэмдэглэх тухай 2013 оны 412 дугаар тогтоол, "Төрийн өмчийн сургуулийн өмнөх болон бага, дунд боловсролын сургалтын байгууллагын багш, бусад албан хаагчид улирлын ажлын үр дүнгийн урамшил олгох журам" /2013 оны 393 дугаар тогтоол/ болон боловсролын асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллагаас шинээр болон шинэчлэн баталсан дараах хөтөлбөр, журмын хэрэгжилтийг үр дүнтэй зохион байгуулна. Үүнд:
 - "Багшийн хөгжил" хөтөлбөр /2012 оны А/136 дугаар тушаал/
 - Бага, дунд боловсролын чанарын шинэчлэлийн үзэл баримтлал, бага, дунд боловсролын үндэсний стандарт, хөтөлбөр шинэчлэх зураглал /2013 оны А/155 дугаар тушаал/
 - Насан туршийн боловсролын талаар баримтлах чиглэл, насан туршийн боловсролын үндэсний төвийн дүрэм, бүтэц, зохион байгуулалт /А/242 дугаар тушаал/
 - Сургуулийн өмнөх болон бага, дунд боловсролын байгууллагын багш, ажилтны мэргэжил дээшлүүлэх журам /2013 оны А/287 дугаар тушаал/
 - Ерөнхий боловсролын сургуулийн болон цэцэрлэгийн багшийн ажлыг үнэлэх, дүгнэх журам /2013 оны А/293 дугаар тушаал/
 - Ерөнхий боловсролын сургуулийн ажилтны ажлыг үнэлэх, дүгнэхэд баримтлах чиглэл, ерөнхий боловсролын сургуулийн үйл ажиллагааны үлгэрчилсэн чиглэл /2013 оны А/299 дүгээр тушаал/
 - Багшлах эрх, мэргэжлийн зэрэг олгох, хасах журам /
 - Багшид багшлах эрх, мэргэжлийн зэрэг олгох, хасах журам /2013 оны А/305 дугаар тушаал/
 - Ерөнхий боловсролын сургуулийн суралцагчдын болон боловсролын чанарын үнэлгээний журам /2013 оны А/309 дүгээр тушаал/
 - Аймаг, нийслэлийн Боловсролын газрын үлгэрчилсэн журам /2013 оны А/315 дугаар тушаал/
 - Сургуулийн өмнөх боловсролын сургалтын талаар баримтлах бодлого /2013 оны А/327 дугаар тушаал/
 - Сургуулийн өмнөх боловсролын байгууллагын багшид багшлах эрх, мэргэжлийн зэрэг олгох, хасах, арга зүйчид мэргэжлийн зэрэг олгоход баримтлах шалгуур үзүүлэлт /2014 оны А/52 дугаар тушаал/
 - Цэцэрлэгийн ажилтны ажлыг үнэлэх, дүгнэхэд баримтлах чиглэл /2014 оны А/112 дугаар тушаал/
 - Мэргэжлийн (хөтөлбөр) чиглэл, индекс шинэчлэн батлах тухай /2014 оны А/78 дугаар тушаал/
2. Цэцэрлэгт хүүхдийг хөгжүүлж, төлөвшүүлэх өөрийн байгууллагын онцлог бүхий үзэл баримтлал боловсруулж, сургалтын болон хамтын ажиллагааны орчин бүрдүүлнэ.

3. "Сургуулийн өмнөх боловсролын сургалтын талаар баримтлах бодлого"-г хэрэгжүүлж, сургалтын агуулгыг хүүхэд нэг бүрийн онцлогт нийцүүлэн бүтээлчээр хэрэгжүүлнэ.
4. Өмчийн бүх хэлбэрийн ерөнхий боловсролын сургуулиудад 2014-2015 оны хичээлийн жилд бага боловсролын сургалтын цөм хөтөлбөрийг хэрэгжүүлж, хэрэгжилтэд хяналт үнэлгээ хийж, боловсронгуй болгоно.
5. Суурь боловсролын сургалтын хөтөлбөр болон 12 дугаар ангийн математик, хими, биологи, физик, англи хэлний сургалтын хөтөлбөрийг шинээр боловсруулж, ерөнхий боловсролын лаборатори 40 сургуульд тохирцыг шалгана.
6. Боловсролын чанарыг тогтоох үндэсний судалгааг зохион байгуулж, сургууль, цэцэрлэгийн үйл ажиллагаанд өөрийн үнэлгээ хийх арга зүйг хөгжүүлнэ.
7. Ерөнхий боловсролын сургуулийн сурагчдын сурах бичгийн хүртээмжийг нэмэгдүүлж, суурь боловсролын сурах бичгийг шинэчлэх ажлыг эхлүүлнэ.
8. Тусгай хэрэгцээт боловсрол шаардлагатай хүүхдийн ахицын үнэлгээ хийх, хэрэгцээнд үндэслэн ганцаарчилсан сургалтын хөтөлбөрийг эцэг эхийн оролцоотой боловсруулан хэрэгжүүлэх арга зүйг нэвтрүүлнэ.
9. Тусгай хэрэгцээт боловсролын сургалтын хөтөлбөр, сурах бичгийг шинэчлэн боловсруулах, сургалтын орчин, хүртээмжийг сайжруулна.
10. Хүүхэд нэг бүрийн хөгжилд гарч буй ахиц дэвшилд дэмжлэг үзүүлэх сургалтын технологи, арга зүйг багш, удирдах ажилтанд эзэмшүүлэх, урамшуулан дэмжих Боловсролын технологийн үндэсний сангийн үйл ажиллагааг жигдрүүлнэ.
11. Сургалтын байгууллагын хөгжлийн бодлого, төлөвлөлт хийх, шийдвэр гаргахад багш, сурагч, эцэг эх, олон нийтийн оролцоог хангах, мэдээллийн ил тод, нээлттэй байдлыг хангаж ажиллана.
12. Боловсролын салбарын удирдлагын мэдээллийн нэгдсэн системийг ерөнхий боловсролын сургуульд туршиж, үндэсний хэмжээнд нэвтрүүлэх бэлтгэл хангана.
13. Ерөнхий боловсролын сургуулийн сурагчдыг батлагдсан загварын дүрэмт хувцасаар жигдрүүлэх ажлыг эцэг, эх, олон нийтийн оролцоотой зохион байгуулна.
14. Сургалтын байгууллага, багшийн үйл ажиллагаанд аймаг, нийслэлийн Боловсролын газраас үзүүлэх мэргэжил, арга зүйн үйлчилгээний ажлын чанарыг сайжруулах, сургалтын арга зүй, технологи хөгжүүлэхэд оролцоог нэмэгдүүлнэ.
15. Сургалтын лаборатори, тоног төхөөрөмж, сургалтын хэрэглэгдэхүүнээр хангах ажлыг чанаржуулж, хүртээмжийг нэмэгдүүлнэ.
16. Сургууль, цэцэрлэгийн барилга шинээр барих, өргөтгөх, болон засварын ажлыг үр дүнтэй зохион байгуулна.
17. Насанд хүрэгчдийн боловсролын хүртээмж, сургалтын орчин, үйл ажиллагааны санхүүжилтыг нэмэгдүүлж, багш нарын мэргэжил дээшлүүлэх, чадавхжуулах бүсчилсэн сургалтуудыг зохион байгуулна.
18. Дэлхийн шилдэг их сургуулиудын хөтөлбөр, судалгааны ажлыг Монгол Улсын дээд боловсрол, шинжлэх ухааны салбарт нэвтрүүлэх ажлыг эхлүүлж, цаашдын төлөвлөлтийг тодорхойлно.

БОЛОВСРОЛ, ШИНЖЛЭХ УХААНЫ ЯАМ

Эмхэтгэж, хянан тохиолдуулсан:

Б.Насанбаяр	БШУЯ-ны СБТГ-ын дарга
Б.Хишигбаяр	Боловсролын хүрээлэнгийн дэд захирал
А.Энхтогтох	Боловсролын хүрээлэнгийн сургалтын хөтөлбөрийн секторын эрдэм шинжилгээний ажилтан

Хэвлэлийн эх бэлтгэсэн:	Г.Чинзориг
Техник редактор:	Б.Баярнэмэх
Гэрэл зураг:	Ч.Лодойсамбуу
Хэвлэлийн хуудас:	
Хэмжээ:	B5
Хэвлэсэн тоо:	15000

КОЛОРФУЛ ХХК-д хэвлэв

Бага боловсролын сургалтын цөм хөтөлбөрийн талаарх дэлгэрэнгүй мэдээллийг
www.meds.gov.mn/PrimaryEdu холбоосоор авна уу!

Боловсрол, шинжлэх ухааны яам,
Улаанбаатар хот, Сүхбаатар дүүрэг,
Бага тойруу-44, Засгийн газрын III байр
Email: strategy@mecs.gov.mn

